

Janne Jalava, Harri Raisio, Teija Norri-Sederholm,
Henri Lahtinen ja Alisa Puustinen

Kolmas sektori viranomaisten turvallisustoiminnan tukena

Joulukuu 2017

Valtioneuvoston selvitys-
ja tutkimustoiminnan
julkaisusarja 76/2017

KUVAILULEHTI

Julkaisija ja julkaisuaika	Valtioneuvoston kanslia, 12.12.2017		
Tekijät	Janne Jalava, Harri Raisio, Teija Norri-Sederholm, Henri Lahtinen ja Alisa Puustinen		
Julkaisun nimi	Kolmas sektori viranomaisten turvallisuustoiminnan tukena		
Julkaisusarjan nimi ja numero	Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 76/2017		
Asiasanat	Turvallisuustoiminta, kokonaisturvallisuus, kolmas sektori, neljäs sektori, vapaaehtoistoiminta, vapaaehtoistoiminnan rahoitus		
Julkaisuaika	Marraskuu, 2017	Sivuja 203	Kieli Suomi

Tiivistelmä

Selvityksen tavoitteena on ollut analysoida kolmannen sektorin toimintaa laajassa mittakaavassa turvallisuustoiminnan tukena. Käsillä oleva raportti auttaa aiempaa paremmin hahmottamaan viranomaisten turvallisuustoiminnan kannalta olennaisten kolmannen sektorin toimijoiden määrää ja osaamista, viranomaisten ja järjestöjen välisen yhteistyön toimivuutta sekä kolmannen sektorin rahoitusta. Selvitys tukee samalla valtioneuvoston yhteistä ennakkointityötä sekä tuottaa tietoa sisäministeriön alaisten turvallisuusviranomaisten ja järjestöjen väliseen yhteistyöhön sekä sen kehittämiseen.

Selvityksen toteutukseen osallistettiin laaja joukko virkamiehiä sekä järjestöjen edustajia niin valtakunnallisella kuin alue- ja paikallistasoilla. Kerätyn sekä analysoidun tiedon perusteella havaittiin, että viranomaiset eivät selviäisi kaikista turvallisuuteen liittyvistä tehtävistä ilman järjestöjen tukea. Viranomaisten ja järjestöjen väliselle yhteistyölle on pitkät perinteet, joita tulee vahvistaa jatkossa esimerkiksi luomalla maakuntatason turvallisuusverkosto sekä lisäämällä sopimuksellisuutta. Hyvän yhteistyön turvaaminen edellyttää nykyisen rahoitusmallin selkiyttämistä muun muassa siirtämällä turvallisuustoiminnan ytimessä olevien järjestöjen toiminta vaihteittain sisäministeriön vastuulle. Tulevaisuudessa on lisäksi kiinnitettävä aiempaa enemmän huomiota spontaaniin kansalaistoimintaan eli niin sanottuun neljanteen sektoriin sekä sen rooliin viranomaisten turvallisuustoiminnan tukemisessa.

Liite 1 Lista selvityksessä haastatelluista henkilöistä

Liite 2 Lista asiantuntijaryhmän kokoonpanosta

Liite 3 Turvallisuuskahviloiden idealomakkeet

Tämä julkaisu on toteutettu osana valtioneuvoston vuoden 2017 selvitys- ja tutkimussuunnitelman toimeenpanoa (tietokayttoon.fi).

Julkaisun sisällöstä vastaavat tiedon tuottajat, eikä tekstisisältö välttämättä edusta valtioneuvoston näkemystä.

PRESENTATIONSBLAD

Utgivare & utgivningsdatum	Statsrådets kansli, 12.12.2017		
Författare	Janne Jalava, Harri Raisio, Teija Norri-Sederholm, Henri Lahtinen och Alisa Puustinen		
Publikationens namn	Tredje sektorn som stöd för myndigheternas säkerhetsverksamhet		
Publikationsseriens namn och nummer	Publikationsserie för statsrådets utrednings- och forskningsverksamhet 76/2017		
Nyckelord	Säkerhetsverksamhet, total säkerhet, tredje sektorn, fjärde sektorn, frivilligt arbete, finansiering av frivilligt arbete		
Utgivningsdatum	December, 2017	Sidantal 203	Språk Finska

Sammandrag

Syftet med utredningen var att i stor skala analysera den tredje sektorns verksamhet som stöd för säkerheten. Denna rapport bidrar till att bättre begripa antalet och kompetensen hos tredje sektors aktörer som är relevanta för myndigheternas säkerhetsverksamhet, ändamålsenligheten av samarbetet mellan myndigheter och organisationer samt finansieringen av den tredje sektorn. Rapporten stöder också statsrådets gemensamma framsynsarbete och ger information om samarbetet mellan säkerhetsmyndigheter under inrikesministeriet och organisationer samt om dess utveckling.

Ett stort antal tjänstemän och företrädare för organisationer på nationell, regional och lokal nivå involverades i undersökningen. Utgående från de insamlade och analyserade uppgifterna upptäcktes det att myndigheterna inte skulle klara av alla säkerhetsrelaterade uppgifter utan stöd från organisationer. Det finns en lång tradition av samarbete mellan myndigheter och organisationer som måste stärkas i framtiden, till exempel genom att skapa ett säkerhetsnätverk på landskapsnivå och genom att öka avtalsenligheten. Att säkra gott samarbete kräver att den nuvarande finansieringsmodellen tydliggörs genom att bl.a. stegvis överföra ansvaret för verksamheten i organisationer som ligger i kärnan av säkerheten till inrikesministeriet. I framtiden måste mer uppmärksamhet ägnas åt spontan medborgarverksamhet, dvs. den så kallade fjärde sektorn och dess roll i att stöda de offentliga myndigheternas säkerhetsåtgärder.

Bilaga 1 Förteckning över intervjuade

Bilaga 2 Förteckning över expertgruppens sammansättning

Bilaga 3 Idéer för säkerhetskaféer

Den här publikation är en del i genomförandet av statsrådets utrednings- och forskningsplan för 2017 (tietokayttoon.fi/sv).

De som producerar informationen ansvarar för innehållet i publikationen. Textinnehållet återspeglar inte nödvändigtvis statsrådets ståndpunkt

DESCRIPTION

Publisher and release date	Prime Minister´s Office, 12.12.2017		
Authors	Janne Jalava, Harri Raisio, Teija Norri-Sederholm, Henri Lahtinen and Alisa Puustinen		
Title of publication	The role of the third sector in supporting public authorities' security functions		
Name of series and number of publication	Publications of the Government´s analysis, assessment and research activities 76/2017		
Keywords	Security functions, comprehensive security, third sector, fourth sector, voluntary activities, financing voluntary activities		
Release date	December, 2017	Pages 203	Language Finnish

Abstract

The aim of this report is to analyse the extensive role played by the third sector in supporting security functions. The report enhances understanding of the extent and competence of third sector actors that are crucial for the security functions performed by the authorities; the functionality of cooperation between these actors and the authorities; and the financing of the third sector. At the same time, the report supports joint foresight work of the Government, and provides information on cooperation between the public safety authorities under the Ministry of the Interior and third sector organizations, as well as the ongoing development of this cooperation.

A large group of civil servants and representatives of organizations at national, regional and local levels contributed to the report. Based on the collated and analysed data, it was concluded that the authorities would not be able to cope with all the security-related tasks without the help of these organisations. There is a long tradition of cooperation between the authorities and such organisations that will need to be strengthened in the future, for example by creating a regional security network and increasing contractuality. Securing good cooperation calls for clarification of the current financing model, for example by gradually transferring the activities of those organisations at the core of security functions to the remit of the Ministry of the Interior. In the future, greater attention needs to be paid to spontaneous civic activities, namely the so-called fourth sector, and its role in supporting the security functions of the authorities.

Appendix 1 List of interviewees

Appendix 2 List of expert group participants

Appendix 3 Security café idea submission forms

This publication is part of the implementation of the Government Plan for Analysis, Assessment and Research for 2017 (tietokayttoon.fi/en).

The content is the responsibility of the producers of the information and does not necessarily represent the view of the Government.

SISÄLLYS

1. Johdanto	7
1.1. Tutkimuksen tausta ja tavoitteet	7
1.2. Tarkasteltavat kysymykset, tutkimusmenetelmät ja -aineistot.....	8
2. Turvallisuuden käsite ja kolmas sektori Suomessa	13
2.1. Turvallisuuden käsitteen moninainen merkitys	13
2.2. Kolmannen sektorin synty ja toimintalogiikka Suomessa	16
2.3. Kolmannen sektorin roolista turvallisuustoiminnassa	18
2.4. Tutkimusta kolmannen sektorin toiminnasta turvallisuustoiminnan tukena.....	19
2.5. Neljäs sektori – tulevaisuuden voimavara?	20
3. Järjestöjen kansallinen turvallisuustoiminta	23
3.1. Viranomaisten turvallisuustoimintaa tukevat järjestöt.....	23
3.1.1. Vapaaehtoinen pelastuspalvelu	23
3.1.2. Suomen Meripelastusseura	28
3.1.3. Suomen Punainen Risti	32
3.1.4. Suomen Lentopelastusseura	35
3.1.5. Suomen Pelastuskoiraliitto	41
3.1.6. Maanpuolustuskoulutusyhdistys	48
3.1.7. Suomen Reserviupseeriliitto ja Reserviläisliitto	53
3.1.8. Naisten Valmiusliitto	55
3.1.9. Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö	58
3.1.10. Suomen Sopimuspalokuntien liitto	62
3.1.11. Suomen Mielenterveysseura	66
3.1.12. Marttaliitto	70
3.2. Yhteenveto.....	73
4. Virkamiesten näkemykset järjestöjen turvallisuustoiminnasta	77
4.1. Sisäministeriö	77
4.2. Poliisihallitus	79
4.3. Pelastustoimen viranomaiset.....	83
4.4. Rajavartiolaitos	88
4.5. Puolustushallinto.....	92

4.6. Turvallisuuskomitea	94
4.7. Sosiaali- ja terveysministeriö ja STEA.....	96
4.8. Muut keskeiset viranomaiset	100
4.9. Yhteenveto.....	103
5. Turvallisuuskahviloiden tulokset	107
5.1. Seinäjoen turvallisuuskahvila	107
5.2. Kuopion turvallisuuskahvila	114
5.3. Rovaniemen turvallisuuskahvila	122
5.4. Enontekiön turvallisuuskahvila.....	131
5.5. Helsingin turvallisuuskahvila.....	139
5.6. Tampereen turvallisuuskahvila	145
5.7. Kuhmon turvallisuuskahvila	152
5.8. Turun turvallisuuskahvila	158
5.9. Yhteenveto.....	168
6. Kehittämissuositukset.....	172
Yhteistyön rakenteiden kehittäminen.....	172
Sopimuksellisuuden lisääminen.....	174
Rahoitusmallin selkeyttäminen	175
Henkilövarausjärjestelmän kehittäminen ja osaamisrekisterin muodostaminen	177
Vapaaehtoisten määrä ja sitoutuminen	180
Neljännän sektorin toiminta	182
LÄHTEITÄ JA TAUSTA-AINEISTOJA	184
Liite 1. Lista selvityksessä haastatelluista henkilöistä	189
Liite 2. Lista asiantuntijaryhmän kokoonpanosta	191
Liite 3. Turvallisuuskahviloiden idealomakkeet.....	192

1. JOHDANTO

1.1. Tutkimuksen tausta ja tavoitteet

Kolmannen sektorin järjestöt tukevat suomalaisten turvallisuusviranomaisten toimintaa olennaisella tavalla. Yhteiskunnan varautumisessa onnettomuuksiin, kriiseihin ja häiriöihin kolmannen sektorin rooli on nostettu esille politiikkaohjelmissa ja strategioissa. Vapaaehtoiseen osallistumiseen tai vapaaehtoisuuden pohjalta tehtyyn sopimukselliseen sitoutumiseen perustuva osallistuminen on nähty yhtäältä kustannustehokkaaksi ja toisaalta osallistavaksi sekä sitouttavaksi tavaksi tuottaa valmiuksia erilaisiin onnettomuus- ja häiriötilanteisiin vastaamiseksi. (Perttula 2013; Rikander 2016.) Viranomaisten kiristyneet resurssit eri sektoreilla ovat osaltaan luoneet paineita myös kolmannen sektorin turvallisuustoiminnassa toimiville järjestöille. Lisäksi maamme globaalissa toimintaympäristössä tapahtuneet äkilliset muutokset (esim. turvapaikanhakijoiden kasvanut määrä) asettaa omat haasteensa viranomaisten ja kolmannen sektorin järjestöjen uusille yhteistyön muodoille.

Järjestöillä on Suomessa pitkät perinteet kansallisen turvallisuustyön tukena. Viime aikoina huolta on aiheuttanut erityisesti se, että ihmisten ajasta kilpailevat monet muutkin asiat kuin vapaaehtoistyö. Tavalla tai toisella – hieman tutkimuksesta tai laskutavasta riippuen – noin kolmasosa suomalaisista ottaa edelleen osaa järjestötoimintaan. Kuitenkin samalla on todettava, että yli puolet 20 vuotta täyttäneistä suomalaisista ei osallistu lainkaan järjestötoimintaan. Kaikkein passiivisimpia ikäluokkia ovat 50–60 -vuotiaat ja 20–29 -vuotiaat. Myös maakuntien välillä on selkeitä eroja. Passiivisinta järjestötoimintaan osallistuminen on Lapissa, Etelä-Karjalassa ja Kainuussa. Selkeästi aktiivisinta osallistuminen on koko Pohjanmaan alueella. Usein selityksenä muiden vapaa-ajan tarjoamien houkutusten lisäksi on esitetty sitä, että järjestöjen pitäisi saada enemmän rahallisia resursseja ja tämän kautta monipuolistaa toimintaa. Tutkimukset kuitenkin osoittavat, että pelkkä rahallisen tuen tai panoksen lisääminen ei suoraan korreloi ihmisten osallistumisen kanssa. (Jalava ym. 2014.)

Mikäli järjestöihin osallistumista arvioidaan turvallisuuden näkökulmasta – on kolmannen sektorin tarjoama tuki pelkästään alueellista osallistumista analysoimalla määrällisesti varsin erilaista. Viranomaisia tukevaan pelastus-, etsintä- ja ensihuoltotoimintaan osallistuu toiminnaltaan, tavoitteiltaan sekä resursseiltaan hyvin erilaisia järjestöjä. Osa toimii hyvin rajatuilla sektoreilla, jotka vaativat erityisosaamista (esim. meripelastustoiminta). Toisella osalla tehtäväkenttä on laaja ja vain osa siitä on kytköksissä viranomaisia tukevaan turvallisuustoimintaan (Suomen Punainen Risti, Martat, Suomen Mielenterveysseura). Näiden lisäksi on luotu erilaisia koordinointi- ja yhteensovittamismekanismeja (esim. Vapepa).

Kolmannen sektorin määrä, osaaminen, yhteistoiminta alueilla, kustannustehokkuus ja rahoituksen pysyvyys ovat tämän tutkimuksen kannalta olennaisia analysoitavia asioita. Tutkimuksessa analysoidaan järjestöjen ja viranomaisten yhteistoiminnan problematiikkaa erityisesti sisäisen turvallisuuden ja kokonaisturvallisuuden viitekehyksessä. Tutkimus tuottaa konkreettista tilannekuva-analyysiä niin sanottujen perinteisten turvallisuuteen keskittyneiden järjestöjen (esimerkiksi Suomen Punainen Risti, Suomen Meripelastusseura, Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö ja Maapuolustuskoulutusyhdistys) kuin myös eräiden muiden järjestöjen (esimerkiksi Marttaliitto ja Suomen Mielenterveysseura) toiminnasta viranomaistoiminnan tukena. Tutkimus tuo esiin eri viranomaisten (muun muassa poliisi, pelastuslaitokset, Puolustusvoimat ja Rajavartiolaitos) näkemykset kolmannen sektorin hyödyistä niin eri alueilla kuin koko Suomessa turvallisuustoiminnan käytännön tukemisessa. Tutkimuksessa pohditaan

kolmannen sektorin rahoitusmuotoja ja rahoituksen jatkuvuuteen liittyviä haasteita niin järjestöjen kuin rahoittajienkin näkökulmista. Tutkimus keskittyy myös turvallisuuden alueellisiin ja paikallisiin haasteisiin ja pohtii lainsäädännöllisiä haasteita ja eettisiä ongelmia, joita liittyy kolmannen sektorin laajempaan käyttämiseen turvallisuustoiminnan tukena. Tutkimuksen tuloksena tehdään kehittämissuhteita kolmannen sektorin entistä paremmasta kyvystä toimia viranomaisten turvallisuustoiminnan tukena. Tutkimuksessa perehdytään myös järjestötoiminnan alueellisten vetovoimatekijöiden parantamiseen ja innovatiivisten rahoitusratkaisujen pohtimiseen.

Työ kytkeytyy hallitusohjelman kirjauksiin kokonaisturvallisuudesta ja pelastustoimesta, sisäisen turvallisuuden selontekoon (2016), sisäisen turvallisuuden strategiaan (2017) ja Yhteiskunnan turvallisuusstrategiaan (2017). Tutkimus tukee myös valtioneuvoston yhteistä ennakoituvuutta ja tuottaa tietoa sisäministeriön oman tulevaisuusselonteon valmisteluun. Ennen kaikkea selvitys kohdistuu:

- Turvallisuussektorille olennaisiin kolmannen sektorin toimijoiden määrään ja osaamiseen.
- Mahdollisuuteen luoda kolmannen sektorin toimijoista omaa kuntien ja jatkossa myös maakuntien käyttöön tarkoitettua henkilövaraus- tai osaamisrekisteriä.
- Kokonaistilanteen selvittämiseen keskeisten turvallisuusviranomaisten ja heitä tukevien järjestöjen osalta erityisesti sisäisen turvallisuuden ja kokonaisturvallisuuden viitekehysessä.
- Turvallisuussektorin tukena olevan kolmannen sektorin rahoituksen muodostumiseen ja sen kustannustehokkaaseen käyttöön.

1.2. Tarkasteltavat kysymykset, tutkimusmenetelmät ja -aineistot

Tutkimuksen keskeisimmät tutkimuskysymykset ovat seuraavat:

- Mikä on turvallisuustoiminnalle olennaisten kolmannen sektorin toimijoiden määrä ja osaaminen?
- Miten viranomaisten ja järjestöjen välinen yhteistyö toimii ja millaisia haasteita siinä on?
- Miten eri maakunnissa kolmannen sektorin ja viranomaisten yhteistyö toimii turvallisuussektorilla ja millaisia maakunnallisia eroja löytyy? Millaisia alueellisia hyviä käytäntöjä edellä mainitusta yhteistyöstä on havaittavissa ja miten niitä voisi siirtää eri alueille tai turvallisuuden sektoreille?
- Mitä lainsäädännöllisiä, eettisiä tai muita mahdollisia esteitä kolmannen sektorin toimijoiden käyttämiselle viranomaistoiminnan tukena on olemassa erilaisissa yhteiskunnallisissa häiriötilanteissa?
- Mistä turvallisuusviranomaisten tukena toimivan kolmannen sektorin vapaaehtoistyön kustannukset muodostuvat ja miten järjestötoimintaa tuetaan? Tulisiko nykyistä rahoitusjärjestelmää muuttaa?
- Tulisiko maahamme luoda erillinen henkilövaraus- tai osaamisrekisteri niistä järjestöistä tai järjestötoimijoista, jotka toimivat viranomaisten turvallisuustoiminnan tukena?
- Miten niin sanottu neljäs sektori – erilaiset paikallisten ja äkillisten turvallisuuskysymysten kautta spontaanisti ilmaantuvat toimijat – voisivat positiivisella tavalla tukea viranomaisten ja kolmannen sektorin turvallisuustoimintaa?

Tämän tutkimuksen tekemisessä on hyödynnetty erilaisia menetelmiä, kuten laajaa kirjallisuus- ja dokumenttianalyysiä, useita kymmeniä haastatteluja sekä turvallisuuskahviloita. Kirjallisuusanalyysissä on keskitytty erityisesti suomalaiseen tutkimuskirjallisuuteen, joka käsittelee järjestöjen toimintaa ja asemaa erilaisissa turvallisuuden tehtävissä ja konteksteissa. Dokumenttianalyysissä painottuvat valtion politiikkaohjelmat sekä turvallisuuteen liittyvät strategiat. Erityisen suuri merkitys on järjestöjen tuottamalla omalla materiaalilla (strategiat, vuosikertomukset, tilastot ja raportit).

Haastattelut suoritettiin puolistrukturoituina temaattisina yksilöhaastatteluina (Alvesson & Kärreman 2000). Niissä käytiin läpi tutkimuksen kannalta tarkoituksenmukaisia teemoja, mutta ei aina noudatettu tiukasti strukturoitua rakennetta, vaan jätettiin tarpeen niin vaatiessa tilaa keskustelulle. Haastateltavat sovittiin yhteistyössä työn ohjausryhmän kanssa. Haastattelut analysoitiin tutkimuksen teemoittelun avulla. Yhteensä haastateltiin 38 henkilöä (ks. Liite 1). Yksi haastatteluista toteutettiin ryhmähaastatteluna. Haastateltavana oli kattava joukko turvallisuuden parissa työskentelevien järjestöjen ja viranomaisten edustajia. Haastateltavat edustivat pääasiassa keskusjärjestöjä tai keskushallintoa ja täten haastattelut keskittyivät erityisesti kolmannen sektorin turvallisuustoiminnan kansallisen problematiikan hahmottamiseen. Turvallisuustoiminnan paikallisiin haasteisiin paneuduttiin erityisesti turvallisuuskahviloissa.

Turvallisuuskahviloiden toteutus

Hankkeessa toteutettiin kahdeksan *deliberatiivisen eli keskusteleavan/puntaroivan demokratian* ihanteesta ammentavaa turvallisuuskahvilaa. Turvallisuuskahviloiden kaltaiset deliberatiiviset kansalaisfoorumit määritellään usein niiden keskeisten ominaispiirteiden kautta (ks. Ryan & Smith 2014; myös Carson & Hartz-Karp 2005). Ensinnäkin deliberatiivisiin kansalaisfoorumeihin osallistuu kattava joukko ihmisiä, joita käsiteltävä asia koskee. Osallistujajoukko on tällöin mahdollisimman kattava suhteessa kohdeväestöön. Toisekseen kansalaisfoorumien osallistujat ottavat osaa strukturoituun deliberaatioon, jota ohjaavat riippumat fasilitaattorit. Deliberaation liittyy niin eri näkökulmien esille tuominen ja puntarointi, kuin myös monipuolisen tiedon saaminen keskusteluiden tueksi. Kolmanneksi turvallisuuskahviloiden tavoitteena on tuoda päätöksentekijöiden tietoon osallistujien punnittu näkemys. Pyrkimys on päätöksentekoon vaikuttaminen. Turvallisuuskahvilamenetelmä on kuvattu toteutusohjeineen yksityiskohtaisesti ”Kansan pulssilla: Tarkastelussa deliberatiiviset turvallisuuskahvilat” -raportissa (Raisio ym. 2017).

Turvallisuuskahvilat toteutettiin Seinäjoella (12.6.2017), Kuopiossa (13.6.2017), Rovaniemellä (23.8.2017), Enontekiöllä (24.8.2017), Helsingissä (28.8.2017), Tampereella (5.9.2017), Kuhmossa (12.9.2017) ja Turussa (18.9.2017). Suhteessa edellä kuvattuihin deliberatiivisten kansalaisfoorumien ominaispiirteisiin, toteutettiin turvallisuuskahvilat pienin variaatioin. Esimerkiksi sen sijaan että tavoitteena olisi ollut koota yhteen kunta pienoiskoossa, pyrkimys oli muodostaa kattava otos turvallisuusviranomaisista ja heidän toimintaa tukevista järjestöistä. Tämän kaltaista rajatumpaa osallistujajoukkoa kutsutaan kirjallisuudessa *enklaavideliberatioksi* (ks. Raisio 2013; Karpowitz ym. 2009). Pyrkimys on tällöinkin osallistujajoukon moninaisuuteen, mutta suhteessa rajatumpaan kohdejoukkoon. Viranomaisia pyydettiin nimeämään edustajansa turvallisuuskahvilaan. Järjestöedustajien tavoittamisessa käytettiin puolestaan avainhenkilöitä (esim. SPR:n valmiuspäälliköt). Lisäksi relevanteja alueellisia järjestötoimijoita etsittiin internetin välityksellä (erityisesti yhdistysten verkkosivut ja sosiaalisen median kanavat). Tavoitteena oli valita turvallisuuskahviloihin 25 osallistujaa siten, että muodostuisi osallistujajoukko, jossa olisi henkilöitä monipuolisesti eri järjestöistä ja viranomaisorganisaatioista, eri-ikäisiä, naisia ja miehiä, organisaatioiden eri tasoilta sekä vapaaehtoisia ja palkattuja järjestötoimijoita. Osallistujat valittiin siten, että järjestöedustajia tuli olemaan luku-

määräisesti enemmän suhteessa viranomaisiin. Turvallisuskahviloiden kokonaisosallistujajoukon rakenne on kuvattuna taulukossa 1. Taulukosta havaitaan, että naiset olivat aliedustettuina miehiin nähden. Myös nuorten määrä jäi vähäiseksi. Ottaen kuitenkin huomioon kentän toimijarakenteen, oli kyseisen kaltaiset osallistujarakenteen vinoumat odotettavissa. Viranomaisten ja järjestöedustajien taustaorganisaatiot kuvataan taulukossa 2.

Taulukko 1. Kokonaisosallistujajoukon rakenne

	Seinä-joki	Kuopio	Rovaniemi	Enontekiö	Helsinki	Tampere	Kuhmo	Turku	YHT.
Osallistujia	26	23	25	15	25	27	22	25	188
Naisia	9	7	11	4	8	8	4	10	61
Miehiä	17	16	14	11	17	19	18	15	127
Ikä* <20									
20-34	2	1	1		3	3		1	8
35-49	10	4	7	3	7	10	3	6	49
50-64	12	5	11	6	11	10	10	10	75
>65	1	4	2	3	2	2	2		16
Viranomaiset	10	6	7	7	8	9	6	8	61
Järjestöt	16	17	15	8	17	18	15	17	123
Muut**	0	0	3	0	0	0	1	0	4

*Mukaan laskettu vain syntymäaikansa ilmoittaneet.
**Seurakunnan, yliopiston tai ammattikorkeakoulun edustaja

Taulukko 2. Osallistujien taustaorganisaatiot

Osallistujien lukumäärä	Viranomaiset / järjestöt*
>15	Suomen Punainen Risti
10-14	Puolustusvoimat, pelastuslaitos, kuntaviranomainen, Maanpuolustus-koulutusyhdistys
6-9	Poliisi, aluehallintovirasto, Vapaaehtoinen pelastuspalvelu**, Suomen Meripelastusseura***, Marttaliitto, kylä/kaupunginosayhdistys, Suomen Pelastuskoiraliitto / Suomen Palveluskoiraliitto, vapaaehtoinen palokunta / sopimusmies, Maanpuolustusnaisten liitto, Suomen Reserviupseeriliitto
2-5	Sairaanhoidopiiri, maakuntaliitto, Rajavartiolaitos, Suomen Lentopelastus-seura, Reserviläisliitto, Suomen Radioamatööriliitto, Naisten Valmiusliitto, Sotilaskotiliitto, SámiSoster, pelastusliitto, Ensi- ja turvakotien liitto, ammattikorkeakoulu
1	Tulli, Suomen Mielenterveysseura, Suomen Metsästäjäliitto, Suomen Partiolaiset, Suomen Uimaopetus- ja Hengenpelastusliitto, Suomen Settlementiliitto, riistanhoitoyhdistys, Reservin Upseerien Naisten Perinneliitto, Autoliitto, sosiaali- ja terveysturvayhdistys, Suomen Rauhanturvaajaliitto, Paliskuntain yhdistys, aktiivinen kansalaistoimija, seurakunta, yliopisto

*Useilla osallistujilla oli enemmän kuin yksi taustaorganisaatio. Tässä on otettu huomioon osallistujien ensisijaisesti esille nostamansa taustaorganisaatio.
**Tässä huomioitu vain ne henkilöt, jotka ilmoittivat taustaorganisaatiokseen yksinomaan Vapepan. Esimerkiksi 4 henkilöä ilmoitti taustaorganisaatiokseen SPR/Vapepa. Nämä henkilöt on laskettu SPR:n toimijoiksi.
***Johtuen paikallisista ja alueellisista variaatioista nimeämiskäytännöissä sekä osallistujien anonymiteetin suojaamiseksi, on järjestöt pyritty nimeämään mahdollisuuksien mukaan kattojärjestönsä mukaisesti.

Turvallisuskahvilat kestivät kolme tuntia, klo 17.00–20.00. Turvallisuskahviloiden tarkempi aikataulu on kuvattu kuviossa 1. Illat alkoivat lyhyellä tervetulo puheella, jossa avattiin hankkeen taustoja. Tämän jälkeen hankkeen tutkija taustoitti illan teemaa, kuvaten muun muassa tutkimuksissa esiin nostettuja kolmannen sektorin vahvuuksia ja haasteita. Osallistujat jaettiin keskusteluja varten etukäteen neljään heterogeeniseen pienryhmään (Enontekiöllä kolme pienryhmää). Kussakin ryhmässä toimi fasilitaattori, joka pyrki varmistamaan sen, että kukaan yksittäinen osallistuja ei dominoisi keskusteluja ja että jokainen saisi sanottua mielipiteensä ja tulisi kuulluksi. Pienryhmäkeskustelut alkoivat lyhyillä esittelyillä, joiden yhteydessä osallistujat pyrkivät nimeämään heitä viranomaisten ja järjestöjen yhteistyössä eniten askar-

ruttavimman kysymyksen. Pienryhmäkeskustelut rakentuivat näiden teemojen sekä etukäteen valmisteltujen apukysymysten ympärille.

Kuvio 1. Turvallisuuskahviloiden aikataulu

Turvallisuuskahviloiden aikataulu

- 17.00 – 17.10 Tervetuloa
- 17.10 – 17.30 Alustus
- 17.30 – 19.30 Keskustelut neljässä pienryhmässä
- 19.30 – 19.55 Idealomakkeiden täyttö
- 19.55 – 20.00 Loppusanat

Turvallisuuskahviloiden vaikuttavuus todentuu paitsi tutkimuksen tulosten julkaisun kautta, myös ideoiden arviointilomakkeiden (ks. kuva 1) välityksellä. Osallistajat täyttivät näitä niin sanottuja *idealomakkeita* keskusteluiden lomassa. Aina kun syntyi idea (tai väite) johon haluttiin koko osallistujajoukon näkemys, kirjattiin idea lomakkeelle. Lomakkeet kerättiin keskusteluiden päätteeksi ja asetettiin arvioitavaksi. Jokainen osallistuja arvioi idealomakkeet ottamalla kantaa siihen onko hän ideasta samaa mieltä. Lomakkeisiin oli myös mahdollista kirjoittaa mahdollisuuksia ja vahvuuksia sekä haasteita ja heikkouksia kyseiseen ideaan liittyen. Idealomakkeita syntyi kahvilakohtaisesti noin kaksikymmentä kappaletta. Nämä kirjoitettiin puhtaaksi ja lähetettiin kahvilaan osallistujille pian turvallisuuskahvilan jälkeen.

Kuva 1. Ideoiden arviointilomake

Analysoitava aineisto muodostui nauhoitetuista pienryhmäkeskusteluista sekä kerätyistä idealomakkeista. Pienryhmiä oli yhteensä 31 ja nauhoitusten keskimääräinen kesto oli noin 120 minuuttia. Kaikki nauhoitteet litteroitiin sanatarkasti. Nauhoitetta kertyi yhteensä 51h 11min ja litteroitua aineistoa 1261 sivua (Calibri 11p, riviväli 1). Puhtaaksi kirjoitettujen idealomakkeiden kokonaismääräksi tuli puolestaan 169 kappaletta. Aineisto analysoitiin hyödyntäen NVivo11 -laadullisten aineistojen analyysiohjelmaa. Analyysin aluksi hankkeen kaksi tutkijaa lukivat läpi kokonaisaineiston. Tämän myötä muodostettiin alustavat analyysiteemat.

Teemat muokkautuivat analyysin edetessä. Pienryhmäkeskusteluiden osallistajat koodattiin ryhmä ja osallistujakohtaisesti (RxOx).

Tutkimus toteutettiin maaliskouluuussa 2017. Tutkimuksen vastuullisena toteuttajana on toiminut Ramboll Management Consulting ja hankkeen vastuullisena johtajana kehitysjohtaja, dosentti Janne Jalava. Rambollista Jalavan lisäksi tutkimuksen tekemiseen osallistuivat seniorikonsultti, HTM Henri Lahtinen, konsultti, VTM Sari Arolinna ja johtaja Janne Marniemi. Tutkimuksen toteuttamiseen osallistuivat myös Vaasan Yliopisto ja Maanpuolustuskorkeakoulu. Vaasan yliopistosta tutkimusryhmään kuuluivat HTT, dosentti Harri Raisio ja FT, tutkija Teija Norri-Sederholm. Maanpuolustuskorkeakoulusta tutkimuksen tekemiseen osallistui YTT Alisa Puustinen ja kommentoimiseen professori Teemu Tallberg. Tämän raportin kirjoittamisesta vastasivat Janne Jalava, Harri Raisio, Teija Norri-Sederholm, Henri Lahtinen ja Alisa Puustinen. Tutkimuksen ohjausryhmä koostui sisäministeriön ja puolustusministeriön virkamiehistä ja sen puheenjohtajina toimivat Lauri Holmström ja Hanna-Miina Sihvonen sisäministeriöstä.

Tutkimuksen loppuraportti koostuu kuudesta pääluvusta: käsillä olevasta johdantoluvusta, turvallisuuden käsitettä ja järjestötoimintaa Suomessa käsittelevästä luvusta, järjestöjen kansallista turvallisuustoimintaa analysoivasta luvusta, virkamiesten näkemyksiä järjestöjen turvallisuustoiminnasta pohtivasta luvusta, turvallisuuskahviloiden tuloksista ja havainnoista sekä johtopäätöksistä ja kehittämissuosituksista.¹

¹ Tutkimusaineistoa tullaan hyödyntämään myös tieteellisen artikkeleiden kirjoittamisessa. Artikkeleissa muun muassa syvennetään ymmärrystä neljännessä sektorista sekä tarkastellaan yksityiskohtaisemmin viranomaisten ja järjestöjen väliseen tiedonkulkuun liittyviä haasteita.

2. TURVALLISUUDEN KÄSITE JA KOLMAS SEKTO- RI SUOMESSA

2.1. Turvallisuuden käsitteen moninainen merkitys

Turvallisuuden käsite on moniulotteinen ja monimerkityksellinen. Se on aina myös kontekstisidonnainen (Kekki 2014; Branders 2016). Turvallisuuksien avaruus tai määrä on erittäin kattava (Virta 2012; Anttonen 2016). Voidaan puhua esimerkiksi erilaisista etuliiteturvallisuuksista, kuten kyber-, ympäristö-, palo-, ruoka- ja potilasturvallisuudesta. Toisaalta voidaan määritellä myös eritasoisia turvallisuuksia, kuten sisäinen, kansallinen ja globaaliturvallisuus. Käsitteen sisällöllistä laajenemista kuvastavat puolestaan sellaiset termit kuin laaja turvallisuus ja kokonaisturvallisuus. Markus Silvastin (2016a) mukaan turvallisuuskäsitteen ydin on määriteltävissä kolmen ominaispiirteen kautta. Turvallisuus *olotilana* viittaa turvallisuuden tunteeseen joko yksilö- tai yhteiskunnallisella tasolla. Turvallisuus *ominaisuutena* sisältää kyvyn varmistaa turvallisen olotilan jatkumisen. Tähän kyvykkyyteen voidaan lukea esimerkiksi yksilötason taidot ja valmiudet, ulkoiset fyysiset rakenteet sekä aineettomat hyödykkeet ja palvelut. Turvallisuus *toimintana* käsittää puolestaan kattavan joukon turvallisuustoimijoita ja heille määritellyjä tehtäviä. Kyseiset kolme ominaispiirrettä näkyvät myös Kokonaisturvallisuuden sanaston (2014, 22) sisältämässä turvallisuuden käsitteen määritelmässä: ”Tila, jossa uhkat ja riskit ovat hallittavissa [...] Turvallisuudella voidaan tarkoittaa myös toimintaa tai toimintojen kokonaisuutta, jolla pyritään siihen, että uhkat ja riskit ovat hallinnassa, tai tunnetta siitä, että uhkat ja riskit ovat hallinnassa.”

Englanninkielellä turvallisuudesta käytetään sanoja *security* ja *safety* (Virta 2012). Näille ei kuitenkaan ole olemassa vakiintuneita suomennoksia, vaan suomenkielessä puhutaan yleisesti turvallisuudesta. Joissakin yhteyksissä *safety*-sanaa on kuitenkin kytketty pehmeään turvallisuuden ja hyvinvointiturvallisuuden käsitteisiin. Vastaavasti *security*-sanan on nähty viittaavaan kovaan turvallisuuteen tai kontrolliturvallisuuteen. (ks. Kekki 2014.) Pehmeässä turvallisuudessa riskejä aiheuttavat tapaturmat, onnettomuudet ja virheet, kun taas kovassa turvallisuudessa uhkan muodostaa tarkoituksellinen vahingoittava toiminta (Kokonaisturvallisuuden sanasto 2014). Hyvinvointiturvallisuus sisältää kaikki ne toimet, joilla pyritään ehkäisemään turvallisuusriskejä ja -uhkia. Erityisesti kyse on ennalta ehkäisevästä turvallisuustyöstä. Keskeistä on se, että hyvinvointiturvallisuuteen vaikuttavat niin julkinen ja kolmas sektori kuin myös elinkeinoelämä ja kansalaisyhteiskunta laajemminkin. Kontrolliturvallisuus on puolestaan järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämistä, jossa keskeinen rooli on perinteisillä turvallisuusviranomaisilla. (Sisäministeriö 2014.) Tärkeäksi tekijäksi muodostuu hyvinvointi- ja kontrolliturvallisuuden välisen keskinäisriippuvuussuhteen hahmottaminen.

Tämän tutkimus- ja selvityshankkeen näkökulmasta keskeisiä käsitteitä ovat sisäinen turvallisuus, kokonaisturvallisuus ja laaja turvallisuus. *Sisäisellä turvallisuudella* tarkoitetaan ”niitä yhteiskunnan ominaisuuksia, joiden johdosta väestö voi nauttia oikeusjärjestelmän takaamista oikeuksista ja vapauksista ilman rikollisuudesta, häiriöistä, onnettomuuksista ja kansallisista tai kansainvälisistä ilmiöistä johtuvaa pelkoa tai turvattomuutta.” (Sisäministeriö 2017, 11). Sisäisen turvallisuuden selonteossa (Sisäministeriö 2016a) tuodaan esille nykyisen kompleksisen turvallisuusympäristön tuomat vaatimukset, jotka edellyttävät laaja-alaista yhteistyötä muun muassa eri viranomaisten ja kansalaisjärjestöjen kesken. Selonteon mukaan viranomaisten suorituskyvyn lisäksi tulee huolehtia myös kolmannen sektorin toimintamahdollisuuksista. Suomen Punainen Risti, sopimuspalokunnat, Suomen Meripelastusseura, Vapaaehtoinen pelastuspalvelu ja lukuisat muut toimijat nähdään välttämättöminä sisäisen turvalli-

suuden palvelujen tuottajina. Vapaaehtoistoiminnan edistäminen pelastustoimessa on koettu niin tärkeäksi, että Pelastuslain 52§:ssä sanotaan, että "[p]elastustoimen viranomaisten tulee mahdollisuuksiensa mukaan edistää pelastustoimen tehtävissä käytettävien vapaaehtoisten organisaatioiden toimintaedellytyksiä". Myös uudessa Yhteiskunnan turvallisuusstrategiassa (YTS 2017) järjestöillä nähdään olevan merkittävä rooli onnettomuuksiin ja häiriötilanteisiin varautumisessa. YTS:ssä korostetaan vapaaehtoistoiminnan edistämistä kaikille hallinnonaloille ja järjestöille kuuluvana strategisena tehtävänä.

Lisäksi järjestöt ovat hyvin esillä uudessa sisäisen turvallisuuden strategiassa. Niiden toiminnan katsotaan edistävän ihmisten hyvinvointia ja turvallisuutta. Järjestöt tuottavat strategian mukaan turvallisuuden kannalta tärkeitä toimintoja ja palveluja sekä itsenäisesti että viranomaisten rinnalla. *Edellistä lausetta tulkiten voidaan todeta, että strategian mukaan järjestöjen toiminnot eivät ole turvallisuuden saralla pelkästään viranomaisten tukimuoto, vaan ne toimivat myös itsenäisinä turvallisuuden operatiivisina toimijoina.* Strategiassa on kahdeksan eri toimenpidekokonaisuutta. Järjestöjen rooli on erityisen merkittävä arjen turvallisuuden toimenpidekokonaisuudessa, jossa puhutaan syrjäytymiseen, ikääntyneiden turvallisuuteen, nuorten turvallisuuteen ja alueiden segregatioon liittyvistä asioista. Järjestöjen työtä korostetaan myös yksilön turvallisuusosaamisen ja kriisinkestokyvyn ja maakuntien sekä kuntien turvallisuustyön konteksteissa. (Sisäministeriö 2017.)

Kokonaisturvallisuus määritellään Yhteiskunnan turvallisuusstrategian (2017, 93) mukaan "tilaksi, jossa yhteiskunnan elintärkeisiin toimintoihin kohdistuviin ughiin ja riskeihin on varauduttu". Valtioneuvoston periaatepäätöksessä kokonaisturvallisuudesta (2012) se määritellään "tavoitetilaksi, jossa valtion itsenäisyyteen, väestön elinmahdollisuuksiin ja muihin yhteiskunnan elintärkeisiin toimintoihin kohdistuvat uhkat ovat hallittavissa. Yhteiskunnan elintärkeät toiminnot turvataan viranomaisten, elinkeinoelämän sekä järjestöjen ja kansalaisten yhteistoimintana. Turvaamisen toimiin kuuluvat ughiin varautuminen, häiriötilanteiden ja poikkeusolojen hallinta sekä niistä toipuminen." Minna Branders (2016) tuo esille, että kokonaisturvallisuuden tulisi edistää myös vakaan ja rauhallisen yhteiskunnan ylläpitoa ja resilienssiä. Kompleksisessa toimintaympäristössä vuorovaikutus, kommunikaatio ja rajapintojen ylittäminen antavat mahdollisuuden turvallisuuden ja turvallisuusympäristön hallinnointiin ja tunnistamiseen. Luottamukseen perustuva yhteistyö on keskeinen toimintamalli.

Laaja turvallisuus on käsitteenä kattavampi kuin kokonaisturvallisuuden käsite. Johanna Anttonen (2016) korostaa kokonaisturvallisuudessa painopisteen olevan poikkeusoloissa, kun laajassa turvallisuusajattelussa huomio on voimakkaammin normaaliolojen toiminnassa. Laajaan turvallisuuskäsitykseen kytkeytyy myös laajemmat yhteistoimintaverkostot sekä koulutusyhteistyö. Esimerkkeinä häiriötilanteista, joiden hallinta edellyttää viranomaisten ja muiden toimijoiden tavanomaista laajempaa tai tiiviimpää yhteistoimintaa, ovat muun muassa erilaiset luonnononnettomuudet kuten myrskytuhot tai vedenpinnan äkillinen nousu (Turvallisuuskomitea 2015). Laaja turvallisuuskäsitys sisältää sotilaallisen tai poliittisen uhan lisäksi siis yhteiskunnallisen, taloudellisen sekä ympäristöä ja kansalaisen turvallisuutta ja hyvinvointia koskevan ulottuvuuden. Yhteiskunnan turvallisuusstrategiassa (2010, 87) laajan turvallisuuden sisältö tiivistetään seuraavasti: "Laaja turvallisuus kattaa sellaiset turvallisuuskysymykset, jotka kehittyessään saattavat muodostua uhkiksi ja aiheuttaa merkittävää vaaraa tai haittaa Suomelle, väestölle tai suomalaisen yhteiskunnan elintärkeille toiminnolle. Tällaiset laajalaiset turvallisuusuhkat ovat joko aktiivista toimintaa kuten esimerkiksi sotilaallisen voiman käyttö, terrorismi ja tietoverkkojen häirintä tai tahattomia tapahtumia kuten sähköverkon laajat toimintahäiriöt tai luonnon ääri-ilmiöt."

Turvallisuus-käsitteen laajentumista on myös kritisoitu. Esimerkiksi Virta (2012) tuo esille laajan turvallisuuden kaikenkattavuutta ja läpäisevyyttä sekä itse itseään legitimoivaa voimaa. Riskinä on se, että käsitteen laaja-alaisuuden vuoksi sen merkitys vähenee ja siihen kytkeytyvien strategioiden ja poliittisten dokumenttien legitimeetti kyseenalaistuu. Silvasti (2016b: 65) kirjoittaaakin yhtiöturvallistamisen uhkasta: ”Turvallisuus on levittänyt rönsynsä kaikkialle yhteiskuntaan. Kaikki turvattomuus on turvallistettu, kun kaikista asioista on tehty turvallisuuskysymyksiä”. Se kuinka turvallisuus määritellään, ei ole tällöin vailla merkitystä. Kyseessä on pohjimmiltaan terminologista vallankäyttö, jolla on vaikutusta esimerkiksi yhteiskunnallisten resurssien jakoon ja valittujen politiikkatoimien oikeuttamiseen (ks. Silvasti 2016a).

Myös *resilienssin* käsitteen käyttö ja siihen nojautuva ajattelu on yleistynyt. Kompleksinen turvallisuuden toimintaympäristö edellyttää varautumista. Kaikkea ei kuitenkaan pysty huomioimaan ja suunnittelemaan. Tämän vuoksi organisaatiolla tulisi olla resilienssiin perustuva toimintatapa, joka mahdollistaa toimintaympäristön dynaamisuuden ja tilannekohtaisuuden ymmärtämistä ja näin yllätysten paremman sietämisen (Hanén 2017). Monitulkintaiselle resilienssin käsitteelle ei ole vielä vakiintunut suomenkielistä vastinetta. Käytettyjä termejä ovat olleet esimerkiksi *kesto- tai sietokyky* (Lehto ym. 2017) ja *joustokesto* (Hyytiäinen 2013). Kokonaisturvallisuuden sanastossa (2014, 25) resilienssi määritellään yksilöiden ja yhteisöjen ”kyvyksi ylläpitää toimintakykyä muuttuvissa olosuhteissa” sekä valmiudeksi ”kohdata häiriötä ja kriisejä”. Tom Hanénin (2017) mukaan monimuotoisten suhteiden luominen ja ylläpitäminen auttavat organisaatiota olemaan resilientti ja toimimaan erilaisissa tilanteissa, joita ei vielä voida edes aavistaa. Resilienssi voidaan yleistäen määritellä yksilön ja yhteiskunnan ominaisuudeksi, joka auttaa selviämään muutostilanteissa. Yksilön ominaisuutena resilienssi on lähellä Yhteiskunnan turvallisuusstrategiassa käsiteltyä henkistä kriisinkestävyyttä. Resilienssi voidaankin helposti määritellä yksilön *muutoskyvykkyydeksi*. Tämä määritelmä on melko yleinen työorganisaatioiden kehittämistyössä.

Uusi sisäisen turvallisuuden strategia korostaa toimenpiteissään yksilön turvallisuusosaamisen ja kriisinkestokyvyn – eli käytännössä resilienssin – vahvistamista. Sen mukaan yhteiskunta koostuu kriisinkestävistä yksilöistä, joilla on monipuoliset turvallisuustiedot ja taidot ja jotka ovat varautuneita erilaisiin arjen häiriötilanteisiin. Strategia korostaa järjestöjen roolia. Kolmas sektori nähdään keskeiseksi toimijaksi yksilöiden kriisinkestokyvyn parantamisessa, koska järjestöt toimivat lähellä kansalaisia ja tarjoavat monenlaisia oppimisen, osallistumisen sekä vaikuttamisen mahdollisuuksia. (Sisäministeriö 2017, 41-42.)

Kompleksinen toimintaympäristö ja turvallisuuden käsitteen laaja-alaisuus edellyttävät toimijakentän laajentamista sekä toimijoiden välistä tiivistä yhteistoimintaa (Anttonen 2016). Resilienssin varaan rakentuvaa politiikkaa kohtaan on esitettyä myös kriittisiä huomioita. Esimerkiksi liian voimakas fokus yksilötason resilienssiin voi tulla johtaneeksi riskien ja epävarmuuden arkipäiväistymiseen, mikä taas voi tulla tukeneeksi ”nihilististä turvallisuuskäsitystä, jossa elämä rinnastuu selviytymiseen ja jossa vahingoittumisen sekä selviytymisen/voimistumisen väliset rajapinnat muuttuvat häilyviksi.” (Juntunen 2013, 28.)

Resilienssin lisäksi toinen olennainen käsite kokonaisturvallisuuden toimintaympäristössä on *luottamus*. Yhteiskuntateoreettisessa keskustelussa luottamuksen olemusta pohdittaessa on ollut esillä jako luottamukseen (trust) ja luottavaisuuteen (confidence). Näihin luottamuksen tarkastelutasoihin liittyy osin erilaisia ominaisuuksia. Nämä tasot ovat ihmisten välinen luottamus ja luottamus järjestelmiin. Yksilöiden välisessä luottamuksessa (trust) tärkeitä elementtejä ovat vastavuoroisuus, sitoutuneisuus ja rehellisyys: kyse on persoonista ja heidän välisestä interaktiosta. Luottavaisuus (confidence) tarkoittaa pikemmin uskoa instituutioiden toimintaan, kuin yksilöiden väliseen luottamustoimintaan. (Giddens 1990.) Luottamus on siis monimutkaistuvassa yhteiskunnassa enemmän tilannesidonnainen ja persoonallinen elementti kuin luottavaisuus. Luottamus liittyy kiinteästi henkilökohtaisiin riskeihin ja riskinotto-kykyyn. Luottavaisuus puolestaan liittyy järjestelmiin ja niiden toimintaan. Luottavaisuus ei toimi henkilöiden välillä, vaan sen toiminnan ydin on eri järjestelmien funktionaalisuudessa (vrt. Luhmann 1988; Jalava 2006.) Kun esimerkiksi luotamme poliisiin tai pelastuslaitokseen, emme luota suoraan toisiin ihmisiin tai persooneihin, vaan niihin viranomaisten edustajiin, jotka työskentelevät turvallisuuden ylläpitämisen puolesta. Luottavaisuus rakentuneekin sen varaan, että myös muut toimijat luottavat kyseisiin toimijoihin ja järjestelmiin. Luottavaisuudella ei ole painoarvoa, mikäli eri toimijat eivät ole siitä riippuvaisia. Turvallisuuden sektorilla tämä riippuvuus vain korostuu. Resilienssin ja luottamuksen sekä luottavaisuuden välillä on vastaavantyyppinen riippuvuussuhde – lisääntynyt resilienssi vahvistaa luottamusta ja luottavaisuutta ja vastaavasti toisinpäin luottamus ja luottavaisuus luovat resilienssin vahvistumiselle hyvän alustan.

2.2. Kolmannen sektorin synty ja toimintalogiikka Suomessa

Suomessa vapaaehtoisen toiminnan laajempi syntyminen ulottuu 1800-luvun puoliväliin. Tällöin alettiin vapaaehtoisen toiminnan merkitystä korostaa yhteiskunnan henkisessä ja aineellisessa kehittämisessä. Syntyi raittius- ja rouvasväenyhdistyksiä, oma-apuyhdistyksiä ja ensimmäinen palokunta. Suomessa joukkojärjestäytymisen periaatteet otti käyttöön yläluokka, ensi vaiheessa eli 1860-luvulla sivistysseurojen ja vapaaehtoisten palokuntien (VPK) muodossa. Säätyläiset olivat kiinnostuneita joukkojärjestöistä, koska niiden avulla oli mahdollista levittää luokkien välisen veljeyden aatetta. VPK-yhdistykset olivat edelläkävijöitä esimerkiksi kirjastojen, kuorojen, orkestereiden ja teatteriryhmien perustamisessa. Liikkeessä kiteytyi käsitys, että aatteellisen yhdistyksen tuli olla luonteeltaan yleinen ja myös yleishyödyllinen. 1880-luvulla tilanne muuttui. Syntyi yhdistyksiä, joissa alempiin yhteiskuntakerrokseen kuuluvat ryhmät ottivat itse aloitteen käsiinsä. 1900-luvun alussa erilaisten liikkeiden epäpoliittisuus työnnettiin syrjään ja yhdistymisvapaus säädettiin perustuslain muodossa 1906, vaikka laki, jolla tätä vapautta käytännössä säädeltiin, tuli voimaan vasta 1919. (Alapuro ym. 1989.)

Suomalaiselle kollektiiviselle toiminnalle on kautta vuosikymmenten ollut tyypillistä yhdistysmuotoinen organisoituneisuus. Tärkeät yhteiskunnalliset liikkeet ovat lähes poikkeuksetta hyväksyneet formaalin yhdistyksen organisoitumismallikseen ja mukauttaneet toimintamuotonsa ja -sisältönsä sen vaatimuksiin. Tällä on ollut tärkeitä seurauksia liikkeiden käyttämille keinovalikoimille. Yleensä liikkeiden organisoituminen yhdistyksiksi on samalla merkinnyt valintaa ei-aktionististen, väkivaltaa karttavien ja lainkuuliaisten menetelmien puolesta. (ks. Ilmonen & Siisiäinen 1998.)

1900-luvun alussa Suomeen tulivat ensimmäiset raha-automaatit, joiden pelaamisen suosio kasvoi nopeasti. Yllättäen tästä yhteiskunnan paheksumasta uhkapelaamisen tavasta muotoutui varsinkin sosiaali- ja terveysalan järjestöille merkittävä taloudellinen pelastus. Asetus raha-pelaamisesta säädettiin 1933. Sen mukaan raha-automaattitoimintaa saivat ylläpitää vain hyväntekeväisyysjärjestöt. Järjestöjen välinen kilpailu johti kuitenkin siihen, että vuonna

1937 annetussa uudessa asetuksessa pelitoiminnan harjoittaminen annettiin uuden perustettavan yhdistyksen yksinoikeudeksi. Peleistä kertyvillä tuotoilla yhdistyksen tuli hankkia varoja kansanterveyden edistämiseen. Näin syntyi RAY eli Raha-automaattiyhdistys, jonka perustivat kahdeksan hyväntekeväisyysjärjestöä yhdessä valtiohallan kanssa huhtikuun alussa 1938.

Suurin avustuksensaaja ensimmäisinä vuosina oli Mannerheimin Lastensuojeluliitto. Merkittävää tämän selvityksen kannalta on kuitenkin se, että RAY:n perustajajäseniin kuuluivat niin Suomen Meripelastusseura kuin myös Suomen Punainen Risti ja Suomen Kaasusuojeluliitto, jonka nimi sittemmin muutettiin Suomen Pelastusalan Keskusjärjestöksi. Turvallisuuteen liittyvät kysymykset olivat täten alusta saakka myös RAY:n avustamien asioiden keskiössä.

RAY:n avustamisen painopisteet vaihtelivat huomattavasti eri vuosikymmeninä, sillä rahalla ratkottiin kulloinkin ajankohtaisia yhteiskunnan sosiaali- ja terveysongelmia. Mainittakoon, että tämänkin selvityksen keskiössä olevan Suomen Punaisen Ristin eräs suuri avustamisen kohde 1940-luvun lopulla oli äitien vauvanvarustepakkaukset, nykyiseltä nimeltään äitiyspakkaukset. Viisikymmenluvulla pelituotot kasvoivat ja vakiintuivat, mikä näkyi avustuksia saaneiden järjestöjen määrässä. Esimerkiksi vuonna 1956 tukea sai jo yli sata järjestöä. Kuusikymmenluvun uusia avauksia olivat vanhustyön ja nuorisokasvatuksen tukeminen. Avustuksia myönnettiin ensi kertaa myös suuronnettomuuksiin varautumiseen. 1970-luvulla kuvaan tulivat vahvasti mukaan eri vammaisjärjestöt ja kansanterveystyö, erityisesti kuntoutus. Lamavuosien seuraukset 1990-luvulla asettivat RAY:lle uusia haasteita, jotka ovat ajankohtaisia vielä tänäkin päivänä. Pitkäaikaistyöttömyys, mielenterveysongelmat, päihderiippuvuus, syrjäytyneisyys ja lastensuojelun kasvanut tarve ovat ongelmia, joihin avustustoiminnassa on vahvasti satsattu myös viime vuosina. (Luoto & Wickström 2008.) Turvallisuusjärjestöjen alun merkittävä rooli avustusten saajana on vuosikymmenten saatossa ehkä hieman jäänyt muun sote-järjestötoiminnan jalkoihin.

Suomessa on 1990-luvun puolivälistä lähtien käyty varsin vilkasta keskustelua kolmannesta sektorista. Keskustelun näkökulma on ollut voittopuolisesti taloudellinen. Toisaalta keskustelua on leimannut vapaaehtoissektorin toiminnallisten mahdollisuuksien vähättely ja käsitys, että kolmas sektori elää jonkinlaista parasitiellämää julkisen sektorin tukien varassa. Kolmannella sektorilla on myös vahvat kannattajansa. Sektorin toimijoiden on katsottu edistävän kansaliskasvatusta ja kouliintumista erilaisiin yhteiskunnallisiin tehtäviin. Näitä se edistää vahvasti esimerkiksi juuri turvallisuussektorilla. Kuten Voitto Helander ja Harri Laaksonen (1999) korostavat, kolmas sektori toimii yhteiskunnan sosiaalisen koheesion ylläpitäjänä.

Kolmannella sektorilla on monissa asioissa oma toimintalogiikkansa. Siinä korostuu voittoa tavoittelematon toiminta, riippumattomuus valtiosta ja yrityssektorista sekä ennen muuta toiminnan vapaaehtoisuus. Omasta toimintalogiikastaan huolimatta kolmas sektori ei ole yhtenäinen yhteiskuntapoliittinen voima siinä merkityksessä, että siihen kuuluvat toimijat ratkaisisivat eteen tulevat ongelmat yhdenmukaisten toimintaperiaatteiden mukaan. Monet järjestöt ovat erittäin riippuvaisia myös julkisen sektorin jakamista avustuksista ja tuista. Tällöin myös niiden välillä voidaan ainakin joskus havaita tietynlainen kilpailutilanne. Lisäksi useat järjestöt ovat viimeisten vuosikymmenten aikana lähteneet mukaan julkisten palveluiden tuottamiseen. Tulevaisuudessa kolmannen sektorin palveluntuotannon kehittäminen vain korostunee, mikäli yksilön valinnanvapaus korostuu. Lisäksi kolmatta sektoria palveluntuottajana koskee samat kilpailuttamis- ja hankintasäädökset kuin yksityistä sektoria. Myös viranomaisten turvallisuustoimintaa tukevat järjestöt ovat riippuvaisia kulloisistakin yhteiskunnallisen toimintaympäristön muutoksista ja vaatimuksista.

2.3. Kolmannen sektorin roolista turvallisuustoiminnassa

Kansalaisjärjestöistä käytetään yleisesti käsitettä kolmas sektori, jota määritellään muun muassa sanoilla ei-voittoa tavoitteleva kansalaistoiminta ja vapaaehtoisuus (Konttinen 2017). Suomessa on pitkät perinteet viranomaisten ja järjestöjen yhteistoiminnasta kokonaisturvallisuuden kehittämisessä (Valtioneuvosto 2012). Kansalaisjärjestöjen rooli ja merkitys viranomaisten turvallisuustoiminnan tukena tuodaan esille monissa eri viranomaisten strategioissa ja julkaisuissa. Järjestöjen yhteiskunnallinen asema korostuu erityisesti varautumisen kehittämisessä, resilienssin vahvistamisessa sekä turvallisuuden käytännön toteuttamisessa. Heidi Tiimosen ja Maarit Nikanderin (2016) mukaan järjestöjen erityisyys viranomaistoiminnan tukena tulee esille erityisesti järjestöjen kyvyssä tunnistaa yksilötason tarpeita sekä toimia erilaisissa kansallisissa ja kansainvälisissä verkostoissa. Kolmannen sektorin rooli nähdään merkittävänä muun muassa etsintä- ja pelastustoiminnassa, lento- ja meripelastustoiminnassa, väestönsuojelussa ja palokuntatoiminnassa, vapaaehtoisessa maanpuolustuksessa, ensiaputoiminnan järjestämisessä sekä henkisessä tuessa. Vapaaehtoisuustoiminnan vahvuutena nähdään nopea toimintavalmius ja kyky toimia myös ilman viranomaisohjausta. Kolmannen sektorin toimintaan kuuluu myös sisäisen turvallisuuden kehittämis-, koulutus- ja valistustehtäviä. (Valtioneuvosto 2010a.) Olennaista toiminnan kannalta on järjestöjen aito sitoutuminen turvallisuustoimintaan ja varautumissuunnitteluun luomalla erilaisia yhteistoimintamalleja myös alue- ja paikallishallintotasolla. Varautumisen ja harjoittelun lisäksi järjestöjen tulee saada osallistua toiminnan suunnitteluun. Keskeistä on myös toimintojen yhteensovittaminen päällekkäisen toiminnan välttämiseksi. (Valtioneuvosto 2010a; Valtioneuvosto 2012; Keränen et al. 2016.)

Turvallisuusympäristön kehityksen tarkasteluissa on tullut esille järjestösektorin aseman vahvistaminen (Tiimonen & Nikander 2016). Lähtökohtana toiminnassa on normaalioloissa rakennettujen järjestelmien tuoma toimiva perusta häiriötilanteissa ja poikkeusoloissa toimimiselle (Turvallisuuskomitea 2015). Kansallisen kriisinkestokyvyn parantamisen näkökulmasta onkin olennaista kehittää yhteiskunnan eri sektoreiden ja toimijoiden välistä yhteistoimintaa (Valtioneuvosto 2016) huomioiden myös maakunnallinen suunnittelu ja siihen liittyvät niin eri viranomaisten kuin järjestöjen erilaisten toiminta-alueiden tuomat haasteet yhteistyön järjestämisessä (Valtioneuvosto 2010b). Viranomaisten tulisi myös tuntea järjestöjen resurssit ja mahdollisuudet paremmin. Yhteiskunnan turvallisuusstrategian päivitysprosessissa on huomioitu myös saumaton tiedonkulku ja tiedon jakaminen sektoreiden yli toiseen toimijaan luottaen. (Turvallisuuskomitea 2016.) Toimiva ja luotettava tiedonkulku eri toimijoiden kesken on edellytyksenä tilannekuvan muodostamiseen ja tilannetietoisuuden ylläpitämiseen häiriötilanteissa. Viranomaisten ja kolmannen sektorin väliseen tiedonkulkuun liittyy erilaisia esteitä ja reaaliaikaisen tiedon jakaminen onkin yksi kehittämishaaste. (Keränen et al. 2016.)

2.4. Tutkimusta kolmannen sektorin toiminnasta turvallisuus-toiminnan tukena

Kolmanteen sektorin liittyvässä tutkimuksessa tulee selkeästi esille järjestöjen toiminnan merkitys yhteiskunnalle, niiden tavoittaessa laajasti eri elämäntilanteissa olevia ihmisiä. Kolmas sektori nähdään merkittävässä roolissa osana Suomen kokonaisturvallisuutta, turvallisuusyhteistyötä ja turvallisuuden edistämistä. Vapaaehtoisjärjestöt toimivat viranomaisten tukena eri tasoilla niin arjen turvallisuuteen liittyvässä kansalaisten kouluttamisessa, operatiivisissa tehtävissä hälytysryhmätoiminnassa sekä myös yhteiskunnallisissa häiriötilanteissa. (Innola 2014; Turvallisuuskomitea 2015; Perttula 2016; Rikander 2016.) Kolmannen sektorin tekemällä ennaltaehkäisevällä työllä kuten koulutuksella, osallistamisella, syrjäytymisen ehkäisyllä sekä toiminnassa mukana olemisen myötä tulevilla asenteilla ja arvoilla on tärkeä merkitys (Perttula 2016). Ennaltaehkäisevään työhön liittyviä valmiuksia edistämällä parannetaan myös yhteiskunnan kriisinsietokykyä ja varautumista häiriötilanteisiin (Hatakka 2014).

Kolmannella sektorilla on monia vahvuuksia, joita se tuo alueelliseen ja paikalliseen turvallisuustyöhön. Näitä ovat muun muassa resilienssin kasvattaminen, nopea toimintavalmius, hyvin organisoitu toiminta, kyky toimia ilman viranomaisohjausta, motivoitunut henkilöstö, uusien näkökulmien tuominen toimintaan sekä kyky integroida turvallisuusajattelua kansalaispintaan. (Valtioneuvosto 2010a; Perttula 2016; Rikander 2016.) Kolmas sektori tarjoaakin viranomaisille merkittävän voimavaran vapaaehtoisresurssina, joka toimii ammattimaisesti ja luotettavasti pystyen tarjoamaan kattavan ja pidempiaikaisen auttamisketjun arjen onnettomuuksissa ja hätätilanteissa (Hatakka 2014).

Hälytystoiminnassa viranomaiset ovat määritelleet millaisissa tehtävissä vapaaehtoisia voidaan käyttää (Poliisihallitus 2013) sekä standardoineet hälytystoiminnassa käytettäviä toimijaresursseja yhdessä pelastuspalvelujärjestöjen, viranomaisten ja Kuntaliiton kanssa (Hatakka 2014). Viranomaiset käyttävät omien resurssiensa vähentyessä vapaaehtoisia monipuolisesti muun muassa etsintätehtävissä, henkisen avun tuottamisessa kuin erilaisissa tukitehtävissä kuten turvapaikanhakijoiden vastaanottamisessa (Rikander 2016). Tärkeää vapaaehtoistoimintaa ovat myös operatiivisen toiminnan tukitoiminnot kuten Suomen Lentopelastusseuran ja Meripelastusseuran toiminta. Ne olisivat nykyajassa kohtuuttoman kalliita viranomaistoimintana järjestettynä. (Perttula 2016.) Yleensäkin vapaaehtoisjärjestöjen käyttö nähdään edullisena. Kertakorvaukseen perustuvia kustannuksia pidetään todennäköisesti kalliimpana ratkaisuna kuin todellisiin kustannuksiin perustuvaa laskutusta. (Rikander 2016.)

Tutkimuksessa on tunnistettu esteitä, jotka vaikuttavat kolmannen sektorin hyödyntämiseen sekä yhteistyöhön viranomaisten kanssa. Valtonen (2010) tuo esille yhteistyön onnistumisen esteenä tekijöitä, joiden olemassaolo on luonnollista tilanteissa, joissa ihmiset ovat toistensa kanssa tekemisissä. Näitä ovat valtaan liittyvät tekijät, ammatillinen erimielisyys, oman toiminnan korostaminen, retorinen yhteistyö ja muut inhimilliset tekijät. Monet esteiksi koetuista ongelmista johtuvat tiedon puutteesta (Valtiovarainministeriö 2015). Yhdeksi keskeiseksi esteeksi nähdään tietämättömyys toisten toiminnoista ja toimintatavoista. Tämä koskee niin viranomaisten tietämystä järjestöjen mahdollisuuksista kuin järjestöjen tiedonpuutetta viranomaisten tarpeista. Järjestöt eivät myöskään aina tunne toisiaan. (Turvallisuuskomitea 2015; Perttula 2016.) Vapaaehtoisresurssin käyttö vaihtelee alueittain ja toimijoittain eikä sitä hyödynnetä kaikilta osin yhteiskunnan turvallisuustehtävissä. Osa viranomaisista käyttää kolmatta sektoria vain satunnaisesti. Viime vuosina on erilaisten häiriötilanteiden myötä tunnistettu myös uudenlaisia kuntien perustehtäviin kuuluvia asioita, joita vapaaehtoiset voivat tarvittaessa tehdä. Näitä ovat tietyt tarkistus- ja varmistustehtävät, kuten esimerkiksi vapaaehtoiset voivat tarkistaa pitkien sähkökatkosten aikana, onko ikäihmisillä kaikki kunnossa. Kunnat

eivät kuitenkaan ole käyttäneet olemassa olevaa toimintaresurssia, vapaaehtoisia, laajamittaisesti oman toimintansa tukena. (Hatakka 2014.)

Keskeisinä kehittämiskohteina tutkimuksista nousee esille yhteistyöosaamisen ja verkostoiminnan kehittäminen. Pitää tuntea niin vapaaehtoistoiminnan kuin yhteistyön keskeiset elementit ja huolehtia niistä. (Valtonen 2010; Innola 2014; Perttula 2016; Eskelinen ym. 2017.) Yhteistyön tulisi olla koordinoitua, suunnitelmallista ja säännöllistä. Järjestötoimijat myös kokevat, että heidät tulisi ottaa mukaan jo suunnitteluvaiheessa. (Perttula 2016.) Viranomaisien tulisi tunnistaa ja tunnustaa vapaaehtoisten rooli oman toiminnan suunnittelussa, toimintaohjeissa ja viestinnässä (Hatakka 2014). Sitoutuminen ja henkilökohtaiset kontaktit nähdään tärkeinä, mutta johtamistehtävien pitäisi olla aina sidottu toimenkuvaan. Tämä mahdollistaa työajan käytön tehtävään sovitun prosentin mukaan. (Valtonen 2010; Perttula 2016.) Tutkimuksista nousee esille myös asenteiden merkitys. Tulisi olla oikeanlaista suhtautumista, kykyä sopeuttaa oma toiminta yhteisen tavoitteen hyväksi, molemminpuolista kunnioitusta sekä toimimista kumppaneina (Valtonen 2010; Perttula 2016).

On tärkeää ymmärtää vapaaehtoistoiminnan tietynlainen harrastusmainen luonne. Vapaaehtoisten johtamiseen ja rekrytointiin tulisi kiinnittää huomioita, jotta vapaaehtoistoimijat pysyisivät toiminnassa mukana ja saataisiin uusiakin jäseniä. (Innola 2014; Eskelinen ym. 2017.) Tutkimuksissa tulee myös esille monia erilaisia kehittämiskohteita ja näkemyksiä kuten raportoinnin ja kirjaamisen yhtenäistämisen kehittäminen (Hatakka 2014; Rikander 2016), yhteinen avustusten hakujärjestelmä (Valtiovarainministeriö 2015), työntajien tuen merkitys (Hatakka 2014) sekä vapaaehtoistoimijoiden valvonnan ja koulutuksen merkitys (Laaksonen & Salmi 2016).

Kolmannen sektorin toiminnassa on sekä alueellisia että paikallisia vaihteluja (Hatakka 2014), Esimerkiksi Vapaaehtoisen pelastuspalvelun roolin nähdään korostuvan haja-asutusalueilla (Rikander 2016). Ritva Pihlaja (2010) on selvittänyt kolmannen sektorin roolia maaseutumaisissa kunnissa. Tutkimuksessa tuli esille järjestöjen merkittävä rooli palvelujen tuottajana ja järjestäjänä. Tätä toimintaa kuitenkin hankaloittaa rahoituksen epävarmuus sekä järjestöväen ikääntyminen ja aktiivisten toimijoiden vähäinen määrä. Arjen turvaa kunnissa -hankkeessa (Palmgren ym. 2015) havaittiin, että järjestöillä on paljon matalan kynnyksen palveluja kuntalaisille. Kunnista löytyi paljon resursseja ja kymmeniä hankkeita, jotka ovat valjastettavissa yhteisiin tavoitteisiin.

2.5. Neljäs sektori – tulevaisuuden voimavara?

Kolmannen sektorin rinnalla puhutaan yhä useammin niin sanotusta *neljännestä sektorista*. Kyseisen sektorin sisällöstä ei kuitenkaan ole muodostunut vielä selkeää näkemystä. Neljäs sektori on liitetty esimerkiksi uusiin organisaatiomalleihin. Megan Alessandrinin (2010) näkee neljännen sektorin koostuvan organisaatioista, joissa yhdistyy samanaikaisesti altruismin arvo ja voitontavoittelu. Heerad Sabeti (2009) kirjoittaa vastaavalla tavalla neljännen sektorin hybridioorganisaatioista, joissa julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin välisistä raja-aidoista tulee häilyviä. Colin Williamssille (2002; 2008) neljäs sektori näyttäytyy arkipäiväisenä auttamisena, jossa esimerkiksi naapurit ja ystävät auttavat toinen toisiaan. Aaro Harju (2003) jakaa samankaltaisen näkemyksen; neljäs sektori sisältää toimintaa, joka perustuu muun muassa perhe-, sukulaisuus-, tuttavuus- ja naapuruussuhteisiin. Kyseessä on ikään kuin moninainen läheisapu. Pasi Mäenpää ja Maija Faehnle (2016, 28) kirjoittavat puolestaan kaupunkiaktivismista. Heille neljäs sektori ilmentää ”kansalaisyhteiskunnan aluetta, joka luonteeltaan nopeana, kevyesti järjestäytyneenä, proaktiivisena ja toimintaan keskittyvänä rakentuu kol-

mannen sektorin eli kansalaisjärjestökentän ulkopuolella” (ks. myös Rinne & Rättilä 2016). Mikko Rask ym. (2016, 26) määrittelevät neljännen sektorin puolestaan seuraavasti:

“Fourth sector’ is as an emerging field, composed of actors or actor groups whose foundational logic is not in the representation of established interests, but rather, in the idea of social cooperation through hybrid networking.”

Turvallisuuteen kytkeytyvässä tutkimuksessa ja strategioissa neljännen sektorin käsite on vielä vähäisessä käytössä. Harvoja esimerkkejä ovat Anja Majanderin (2017) teemaa käsittelevä opinnäytetyö sekä luonnos Yhteiskunnan turvallisuusstrategiasta, jossa neljäs sektori ymmärretään aktiivisina kansalaisina, joilla on suuri merkitys osana kriisinkestävää yhteiskuntaa². Neljännen sektorin -käsitteen vähäisestä käytöstä huolimatta³, on neljännen sektorin toiminta ollut todellisuudessa jo pitkään osa turvallisuustoimintaa. Esimerkiksi Robert Stallings ja Enrico Quarantelli kirjoittivat vuonna 1985 laajasti viitatussaan artikkelissaan *emergenteistä eli ilmaantuvista kansalaisryhmistä* osana turvallisuustoimintaa. Näistä ryhmistä tekee emergentin se, että niillä ei ole mitään olemassa olevaa rakennetta, eikä ennalta määriteltyä tehtävää tai tavoitetta. Nämä muodostuvat (väliaikaisesti) vasta tilanteen kehittyessä. Esimerkkejä kyseisistä ryhmistä ovat asukkaista koostuvat etsintä- ja pelastuspartiot, spontaanit ryhmät, jotka alkavat kerätä ja jakaa ruokaa sekä vaatteita kriisien uhreille ja jälleenrakentamiseen osallistuvat yksittäisistä kansalaisista muodostuvat ryhmittymät. Emergenttien ryhmien eduksi voidaan nähdä erityisesti löyhä- ja litteärakenteisuus ja tämän kautta muodostuvan joustavuuden mahdollistama kyky toimia vaativassakin toimintaympäristössä. Stallings ja Quarantelli (1985) näkevätkin, että tämä ”ryhmäemergenssi” on yksi tapa, jolla yhteisöt sopeutuvat kompleksisen toimintaympäristön aikaan saamiin epävarmuustekijöihin. Emergenttien kansalaisryhmien haasteina on syytä huomioida muun muassa joidenkin ryhmien mahdollinen dysfunktionaalisuus sekä mahdolliset ryhmien ja viranomaisten väliset konfliktitilanteet.

Kotimaisessa tutkimuskirjallisuudessa esimerkiksi Hanén (2017) on tuonut esille neljännen sektorin merkitystä. Analysoidessaan Aasian tsunamikatastrofia hän nostaa yhtenä epävirallisena ja itseorganisoituneena ryhmänä esille suomalaiset sukellusryrittäjät, jotka kykenivät toimimaan tilanteessa hyvin joustavasti, kun virallisia toimijoita rajoittavia säädöksiä kyettiin jättämään huomioimatta. Tommi Virtanen (2016) on kirjoittanut puolestaan vapaaehtoistoiminnan johtamisesta ja organisoinnista öljyvahinkojen torjunnassa. Tässä yhteydessä hän tuo esille *spontaanit vapaaehtoiset*. Spontaanilla vapaaehtoisella hän tarkoittaa ”etukäteen kouluttamatonta ja järjestön hälytysryhmään kuulumatonta suomalaista tai ulkomaalaista vapaaehtoista” (Virtanen 2016, 9). Spontaanien vapaaehtoisten merkitys korostuu erityisesti kriisitilanteiden pitkittyessä. Kyseisten henkilöiden pikakouluttaminen on järjestöjen kokoneiden ja koulutettujen vapaaehtoisten vastuulla.

Stallings ja Quarantelli (1985) näkivät, että emergenttien kansalaisryhmien merkitys tulisi todennäköisesti kasvamaan tulevaisuudessa. Tämä oletamus todentuu Henrietta Grönlundin (2016) näkemyksessä suomalaisesta vapaaehtoistoiminnasta vuonna 2025. Grönlund painottaa sitä, että vapaaehtoistoiminta on muutoksessa. Tähän vaikuttaa ensinnäkin ihmisten projektorientoituneisuuden lisääntyminen sekä kasvava yksilölähtöisyys. Sitoutumista vaativan järjestötoiminnan sijaan kiireiselle ja dynaamiselle nykyihmiselle usein houkuttelevampaa on

² Lopullisessa Yhteiskunnan turvallisuusstrategiassa (YTS 2017) neljättä sektori ei kuitenkaan käytetty enää käsitteenä. Strategiassa puhutaan järjestöihin kuulumattomista kansalaisista ja aktiivisista kansalaisista. Strategiassa korostetaan useissa kohdin sitä, että kokonaisturvallisuus tehdään viranomaisten, elinkeinoelämän, järjestöjen ja kansalaisten yhteistyönä. .

³ Toisaalta esimerkiksi Kansalaisyhteiskuntapolitiikan neuvottelukunnan (Kane) toimintasuunnitelmassa vuosille 2017–2021 käytetään neljännen sektorin käsitettä (ks. Oikeusministeriö 2017, 14). Kyseisessä dokumentissa neljännellä sektorilla tarkoitetaan ”yleensä kansalaisia, kansalaisten epävirallisia yhteenliittymiä ja löyhiä sosiaalisia verkostoja sekä kotitalouksia”. Neljännen sektorin nähdään olevan kansalaistoimintaa, jota kuvastaa vapaamuotoisuus, lyhytkestoisuus sekä projektimuotoisuus. Oletuksena on, että neljännellä sektorilla syntyvät uudet kansalaisosallistumisen muodot haastaisivat ”myös perinteistä toimintaa sekä sen paikoin ikääntyvää toimijakenttää uudistumaan”.

lyhytkestoisempi vaikuttaminen. Yksilölähtöisyyden kasvun myötä keskiöön nousee – hierarkisen yhdistyksen sijaan – yksittäinen ihminen ja muun muassa omilla elämäntavoilla ja valinnoilla vaikuttaminen. Toisekseen kyse on teknologisesta murroksesta. Teknologia mahdollistaa jatkuvan, reaaliaikaisen ja paikkarajoitteet ylittävän kommunikaation, joka ilmenee esimerkiksi ajankohtaisten ilmiöiden ympärille syntyvinä sosiaalisen median ryhminä. Sosiaalisen median kanavat edesauttavat merkittävällä tavalla edellä kuvattujen toimintaorientoituneiden emergenttien kansalaisryhmien muodostumisessa. Tästä vapaaehtoistoiminnan muutoksesta huolimatta Grönlund (2016, 60) muistuttaa, että "[v]aikka toiminnan tavat ja orientaatiot voivat muuttua, ihminen itsessään muuttuu melko vähän. Auttamishalu ei siis ainakaan vähene".

Tässä tutkimuksessa neljättä sektoria tarkastellaan turvallisuustoiminnan näkökulmasta. Neljännen sektorin nähdään tällöin sisältävän seuraavat ominaispiirteet:

- **Neljännen sektorin toiminta on luonteeltaan emergenttiä eli ilmaantuvaa.** Toiminnan ilmaantumisesta ei voida täysin ennakoita ja se on usein väliaikaista. Ajan myötä toiminta voi ottaa myös vakiintuneemman muodon, jolloin se menettää emergenttejä piirteitään, siirtyen organisoidummaksi järjestötoiminnaksi (ks. Stallings & Quarantelli 1985). Neljännen sektorin toiminta on luonnollista, sosiaalisissa prosesseissa syntyvää ja vahvasti kompleksisuusteoreettiseen maailmankuvaan pohjautuvaa (Hanén 2017; Puustinen 2017; Raisio, Lundström & Vartiainen 2017).
- **Neljännen sektorin toiminta on itseorganisoituvaa.** Tämä ilmenee joustavuutena, hetkessä elävänä toiminnallisuutena ja matalina hierarkioina. Neljäs sektori toimii jo siinä vaiheessa, kun viranomaiset vielä miettivät, miten menetellä (esim. Gjerland ym. 2017; Hanén 2017). Toiminnan merkitys korostuu virallisen, hierarkkisen organisoitumisen jäädessä vähäisemmäksi. Neljännen sektorin toiminnassa korostuvatkin byrokraattisten normien sijaan emergentit normit (ks. Strandh & Eklund 2017).
- **Neljäs sektori koostuu niin yksilöistä kuin ryhmistäkin.** Yksilöt voivat olla spontaaneja vapaaehtoisia tai järjestöihin kuulumattomia yksilöitä, jotka aktivoituvat kriisitilanteessa. Neljännen sektorin emergenttien ryhmien syntyemisessä korostuvat nykypäivänä sosiaalinen media ja muut digitaaliset alustat, joiden kautta on mahdollista ajasta ja paikasta riippumatta kokoontua asioiden ja ilmiöiden äärelle (esim. McLennan, Whittaker & Handmer 2016).
- **Neljäs sektori toimii ennaltaehkäisevässä toiminnassa, on mukana akuuteissa tilanteissa sekä jälkihoidossa ja jälleenrakentamisessa.** Kaikessa toiminnassa korostuu resilienssi ja ketteruus, eli neljäs sektori voidaan ymmärtää antihauraana (ks. Taleb 2014).
- **Neljännen sektorin toiminta ei itsessään ole hyvää tai huonoa, vaan se on aina kontekstisidonnaista.** Riippuu tilanteesta ja näkökulmasta kuinka neljännen sektorin toiminta nähdään; yhdelle se voi olla hyödyllistä ja toivottavaa, toiselle haitallista ja epätoivottavaa, ja kolmannelle yhdentekevää. Esimerkiksi viranomaiset ja spontaanit vapaaehtoiset voivat nähdä toiminnan tarpeellisuuden hyvin eri tavoin. Neljännen sektorin toiminnan legitimeetti on siten usein myös näkökulma- ja tilannekohtaista (ks. esim. Voorhees 2008).

3. JÄRJESTÖJEN KANSALLINEN TURVALLISUUS-TOIMINTA

3.1. Viranomaisten turvallisuustoimintaa tukevat järjestöt

Tässä luvussa analysoidaan keskeisiä kolmannen sektorin järjestöjä, jotka toimivat maassamme viranomaisten turvallisuustoiminnan tukena. Erityisesti tarkastellaan sitä, miten kyseiset toimijat edesauttavat sisäisen turvallisuuden tai kokonaisturvallisuuden toteutumista. Analysoimme järjestöjen turvallisuustoiminnan osalta keskittyä täten enemmän normaaliolojen kuin poikkeusolojen tarkasteluun. Tämä johtuu erityisesti siitä, että järjestöillä ja viranomaisilla on vuosikymmeniä kestänyt perinne sekä tavat tehdä yhteistyötä turvallisuuden sektorilla. Tästä hyvinä esimerkkeinä toimivat Suomen Punainen Risti, Suomen Meripelastusseura, Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö ja Maanpuolustuskoulutusyhdistys. Lisäksi tarkasteltavien järjestöjen julkinen rahoitus keskittyy pitkälti sisäisen turvallisuuden takaamiseen perustuvien tehtävien hoitamiseen. Monilla järjestöillä on myös olemassa kirjalliset sopimukset viranomaisten kanssa, jotka nekin tehtäväsisällöiltään keskittyvät ennen kaikkea sisäisen turvallisuuden ylläpitämiseen. Toisaalta esiin nousee myös järjestöjä (esim. Marttaliitto ja Suomen Mielenterveysseura), joiden toiminta keskittyy ytimeltään ehkä enemmän laajan turvallisuuden kontekstiin. Perinteisten turvallisuusjärjestöjen rinnalle on myös kasvamassa laajempi kolmannen ja neljännen sektorin toimijaverkosto, joilla on omat preferenssinsä toimia erilaisissa kriisi- tai uhkatilanteissa.

Keskeisiä kysymyksiä ovat seuraavat:

- Mitkä ovat järjestöjen keskeiset tehtävät, toimintaperiaatteet ja -sisällöt?
- Miten järjestöjen toimintaa rahoitetaan ja miten paljon niillä on palkattua henkilöstöä?
- Miten järjestöt konkreettisesti tukevat viranomaisten turvallisuustoimintaa?
- Miten järjestöt tekevät keskenään yhteistyötä?
- Miten järjestöt kokevat neljännen sektorin toiminnan turvallisuuden kontekstissa?
- Millaisia näkemyksiä järjestöillä on henkilövarausjärjestelmän tai osaamisjärjestelmän kehittämisestä?

3.1.1. Vapaaehtoinen pelastuspalvelu

Vapaaehtoinen pelastuspalvelu (Vapepa) on vuonna 1964 perustettu Suomen Punaisen Ristin koordinoima 52 järjestön ja yhteisön yhteenliittymä. Suomen Punainen Risti vastaa Vapepa-toiminnan yleisestä koordinaatiosta ja toiminnasta maalla. Vapaaehtoista meri- ja järvi- pelastusta koordinoi Suomen Meripelastusseura ja vapaaehtoista lentopelastusta Suomen Lentopelastusseura. Vapepan keskeinen toiminta-ajatus on, että kukin siihen kuuluva järjestö tarjoaa omaa osaamistaan, henkilöstöään ja kalustoaan viranomaisten tueksi. Järjestöt myös harjoittelevat yhteistyötään säännöllisesti. Vapepan toiminta on tiivistettynä vapaaehtoista, viranomaisia tukevaa, pyyteetöntä, organisoitua ja koulutettua kansalaistoimintaa.

Vapaaehtoisen pelastuspalvelun organisaatiossa on kolme tasoa. Jäsenjärjestöjen keskusjärjestö- tai valtakunnalliset edustajat muodostavat Vapepan keskustoimikunnan ja työvaliokunnan, jotka sovittavat jäsenjärjestöjen pelastuspalvelutoimintaa yhteen valtakunnallisella tasolla. Toisen toimijatason muodostavat yhden tai useamman maakunnan toimialueella operoivat maakuntatoimikunnat, jotka kokoavat yhteen järjestöjen maakuntien edustajiston. Pelastuspalvelutoimintaan osallistuvat vapaaehtoiset kuuluvat jäsenjärjestöjen ylläpitämiin toiminta-

ryhmiin, jotka organisoituvat paikallistoimikunniksi. Ilmoittautuessaan Vapepan hälytysjärjestelmään toimintaryhmistä tulee Vapepan hälytysryhmiä.

Koordinaatiojärjestönä SPR vastaa lisäksi maastoetsinnän, ensihuollon ja viestitoiminnan peruskoulutuksesta, Vapepa-johtajien, valmiuskouluttajien ja valmiuspäivystäjien kouluttamisesta sekä koulutusjärjestelmän kehittämisestä. SPR:n piirien valmiuspäälliköt koordinoivat Vapepan toimintaa maakunta- ja paikallistoimikunnissa. Valtakunnallisesta koordinaatiosta vastaa SPR:n valmiuskoordinaattori. Jäsenjärjestöt huolehtivat itse ryhmiensä rekrytoinnista, hälytysvalmiudesta, koulutuksesta ja varustuksesta. Vapepan vapaaehtoiset toimivat viranomaisten tukena silloin, kun apua tarvitaan nopeasti tai toimintaan tarvitaan runsaasti resursseja. Koulutettujen vapaaehtoisten hälytysryhmät auttavat siellä, missä viranomaiset heitä eniten tarvitsevat, erityisesti kadonneiden ihmisten etsinnöissä ja tulipalojen jälkeisessä ensihuollossa. Tarvittaessa vapaaehtoiset hoitavat myös esimerkiksi liikenteenohjausta. Viime vuosina erityisesti ensihuollon ja henkisen tuen tehtävät ovat lisääntyneet.

Vapepan 52 jäsenjärjestöstä 10 on toimintaa tukevia ja 42 valmiusjärjestöjä, joilla on hälytysryhmätoimintaa. Alueellisesti ja paikallisesti Vapepan hallinto-organisaatio koostuu 15 maakuntatoimikunnasta ja 100 paikallistoimikunnasta. Koko maassa toimii noin 1500 hälytysryhmää, joihin kuuluu noin 18 000 vapaaehtoista. Hälytysryhmät ovat valmiudessa ympäri vuorokauden. Vapepan harjoittama koulutus on laajaa ja vuosittain siihen ottaa osaa lähes 5 000 osallistujaa (ks. taulukko 3). Tämä koulutus on elinehto sille, että vapaaehtoiset pystyvät olemaan mukana Vapepan toiminnassa. Jatkossa Vapepa tulee satsaamaan verkossa tapahtuvaan koulutukseen muun muassa siirtämällä itseoppimismateriaaleja entistä enemmän sähköiseen muotoon.

Taulukko 3. Vapepan koulutukset vuonna 2016

Tapahtuma	Kpl	Osallistujia
Ensihuollon peruskurssi	18	289
Etsinnän peruskurssi	35	911
Etsinnän jatkokurssi	15	315
Etsintä- ja viestikurssi	1	12
Henkisen tuen peruskurssi	7	117
Henkisen tuen jatkokurssi	1	10
Muu koulutus	144	2100
Pelastuspalvelun peruskurssi	20	430
Viestitoiminnan peruskurssi	9	154
Vapepa-johtaja kurssi	2	30
Vapepa-johtaja täydennyskurssi	1	22
VAK sisältökurssi	2	27
VAK täydennyskurssi	1	40
Ohto kouluttajakurssi	4	66
RJ	1	26
EHU-seminaari	1	120
Yhteensä	262	4669

Toiminnan rahoitus ja henkilöstö

Vuoden 2016 Vapepa-toimintaan SPR sai Raha-automaattiyhdistykseltä avustusta 696 000 euroa (sama määrä avustusta saatiin myös vuoden 2017 toimintaan). Kyseessä on kohdennettu toiminta-avustus, jonka käyttötarkoitus on ”Vapaaehtoisen pelastuspalvelun koordinaatioon, vapaaehtoisesti kattavan vapaaehtoisresurssin ylläpitoon, kehittämiseen ja koulutus-toimintaan sekä ensihuollon yhteistoimintaan, kehittämiseen ja koulutukseen”. Valtakunnallisen Vapepa-toiminnan kokonaiskulut vuodessa ovat noin 1,4–1,5 miljoonaa euroa. Noin puolet koko toiminnan kuluista rahoitetaan SPR:n keskustoimiston ja piirien omarahoituksella.

SPR:n keskustoimistossa Vapepan koordinaatiotehtäviin on palkattu kolme kokoaikaista työntekijää. Valmiuskoordinaattori vastaa koko toiminnan koordinaatiosta, koulutussuunnittelija valtakunnallisesta koulutuksesta ja tiedottaja valtakunnallisesta tiedottamisesta. Lisäksi valmiussuunnittelijoiden ja SPR:n valmiustoiminnan päällikön työpanosta käytetään Vapepan toimintaan liittyen. SPR:n piireissä (12 kpl) valmiuspäälliköt käyttävät työajastaan noin 70 % Vapepa-toiminnan alueelliseen koordinaatioon, koulutustehtäviin, taloushallintoon sekä viranomaisyhteistyöhön.

Vapepa saa korvauksia myös poliisilta. Maalla suoritettavasta etsintätehtävästä sekä muusta avustustehtävästä Vapepan alueorganisaatiolle maksettava palkkio kokoontumiseen johtaneesta hälytyksestä on 400 euroa tehtävää kohden riippumatta etsintään tai avustustehtävään käytetystä ajasta tai etsijöiden tai avustustehtävää suorittavien määrästä. Tämän lisäksi maksetaan maalla etsintään tai muuhun avustustehtävän käytettyjen moottorikulkuneuvojen välittömät kulut. Nämä korvausrahat käytetään joko koulutuksiin tai varustehankintoihin.

Käytännössä Vapepan koko budjetti käytetään viranomaisten turvallisuustoiminnan tukemiseen. Vapepan näkemyksen mukaan nykyinen avustuksen taso ei ole täysin riittävä. Avustuksen taso on pysynyt usean vuoden ajan samalla tasolla, mutta samalla toiminnan kustannukset ovat nousseet. Itse toiminnan kehittämiseen ei ole erikseen omaa avustusta. Kaikki toiminnan kehittämiseen tarvittavat varat katetaan SPR:n omarahoitusosuudesta. Lisäksi kalustohankinnat ovat vapaaehtoisten itsensä tai järjestöjen hankkimaa. Poikkeuksen tästä muodostaa Suomen Meripelastusseura, jonka alushankintoja STEA tukee. Vapepan näkemyksen mukaan heidän nykyinen rahoituspohja on kapea ja hyvin paljon STEAn avustuksen varassa. Rahoitusjärjestelmässä pitäisi nykyistä paremmin huomioida viranomaisten todelliset tarpeet ja odotukset Vapepan suuntaan. Tällä hetkellä näyttää siltä, että esimerkiksi poliisi näkee Vapepan toiminnan erittäin arvokkaana ja käytännössä on monia tehtäviä, joista poliisi ei selviäisi ilman Vapepan tukea. Lisäksi SPR:n hallinnon näkökulmasta STEAn avustujajärjestelmä on siinä mielessä ongelmallinen, että avustusehdotus julkaistaan vasta joulukuussa. Tämän takia toiminnan organisointia ei voida aloittaa täydellä varmuudella vasta kuin seuraavana keväänä. Tämä koskee erityisesti projektitoimintaa mutta myös kohdennettu avustus (mikä koskee toimintamuodoltaan varsin stabiilia toimintaa) voi vuosittain muuttua. Tämä vaikuttaa negatiivisesti pitkäjänteiseen toimintaan-, henkilöstö- ja taloussuunnitteluun.

Viranomaisten turvallisuustoimintaa tukevat tehtävät ja yhteistyöhön liittyvät lainsäädännölliset, eettiset tai muut esteet

Vapepa tekee hyvin kattavaa viranomaisyhteistyötä niin valtakunnallisella kuin alueellisella tasolla. Sisäministeriöstä on nimetty oma yhteyshenkilö, joka kuuluu Vapepan keskustoimikuntaan. Lisäksi keskustoimikunnassa on muitakin viranomaisedustajia (esimerkiksi Poliisihallitus). Viranomaisedustajat ovat edustettuina myös maakuntatoimikunnissa ja paikallistoimikunnissa. Vapepalla on valtakunnallinen sopimus poliisin kanssa, minkä kautta säännelään turvallisuutta tukevaa poliisin ja vapaaehtoisten pelastusjärjestöjen yhteistoimintaa. Vapepalla on myös alueellisia sopimuksia pelastustoimen kanssa (muistuttaa sisällöltään valtakunnallista sopimusta poliisin kanssa) ja paikallisia sekä alueellisia sopimuksia sosiaali- ja terveystoimen kanssa koskien erityisesti ensihuollon ja henkisen tuen järjestelyvastuita. Myös SPR:n muut turvallisuuteen liittyvät tehtävät linkittyvät paljolti yhteistyöhön poliisin ja myös pelastustoimen kanssa. SPR ei ole yhtä paljon tehnyt yhteistyötä puolustusvoimien kanssa.

Vapepan tehtävät ovat aina viranomaisten turvallisuustoimintaa tukevia. Vaikka pääpaino on ollut etsintätehtävissä, on Vapepalla merkittävä rooli myös ensihuollon tehtävissä ja henkisen tuen tehtävissä ja liikenteenopastuksissa. Vapepa toimii viranomaisen tukena aina viranomaisen pyynnöstä. Myös ne viranomaiset, joilla ei ole suoraa sopimusta Vapepan kanssa,

voivat tarvittaessa hälyttää vapaaehtoiset avukseen. Hälyttäminen tapahtuu yleensä alueellisten valmiuspäivystäjien kautta tai joissa tapauksissa suoraan jäsenjärjestön tai hälytysryhmän kautta. Hälytys tulee Vapepalle hieman alueellisesti vaihdellen hätäkeskuksen tai suoraan vastuuviranomaisen kautta.

Taulukosta 4 voidaan havaita, että Vapepalla oli vuonna 2016 yhteensä 359 hälytystä. Näistä 153 oli henkilön eksymiseen tai katoamiseen liittyviä tehtäviä ja ensihuoltotehtäviä oli 125. Yhteensä autettiin 1 370 henkilöä. Auttamistehtävissä oli mukana 4 223 toimijaa, ja kentällä vietettiin yhteensä 17 700 henkilötuntia. Nämä luvut koskevat vain Vapepan hälytysryhmiä. Suomen Meripelastusseuran ja Suomen Lentopelastusseuran toiminnot on käyty lävitse näitä järjestöjä koskevissa luvuissa. Itse hälytystehtävien lisäksi Vapepalla oli eri piireissä yhteensä 88 harjoitusta, joihin osallistuivat myös viranomaiset.

Taulukko 4. Vapepan tehtävätilastot vuonna 2016

Indikaattorit	2016
Tehtävät	359
Henkilömäärä	4223
Työtunnit	17708
Avun kohteena olleet henkilöt	1370
Löytyi elävänä	114
Löytyi kuolleena	15
Ei löytynyt	27

Vapepan edustajien näkemyksen mukaan yhteistyö erityisesti poliisin kanssa toimii hyvin. Alueellisesti viranomaisten kanssa tehtävässä yhteistyössä on vielä suuria eroja. Alueellinen yhteistyö perustuu hyvin usein henkilösuhteisiin. Viranomaisyhteistyön eräänä tiivistämisen kanavana nähdään OHTO (Ohjaamme Toimintaa) -järjestelmä. Se on Vapepan uusi hälytysjärjestelmä, joka otetaan laajamittaisesti käyttöön vuoden 2017 aikana. Tämä luo valtakunnallisesti yhteisen struktuurin viranomaisten ja Vapepan välille hälytystoiminnassa. Hälytystilanteessa OHTO listaa lähimmät ryhmät riippumatta siitä, ovatko ne paikallistoimikunnan alueella. Aiemmin tämä oli valmiuspäivystäjän vastuulla. Pyrkimyksenä on, että toiminta olisi rakenteellista eikä henkilöiden välisiin suhteisiin perustuvaa.

Viranomaispuolella eniten kehittämisen varaa on kuntien sosiaalitoimen edustajien suuntaan. Läheskään kaikki eivät tunne Vapepan toimintaa kattavasti. Tämä osaltaan vaikuttaa yhteistyön syventämiseen. Vuoden 2016 toiminnan painopisteeksi valittiinkin paikallisen yhteistyön vahvistaminen kuntien ja Vapepa-järjestöjen kesken. Tämä liittyi Kuntaliiton Kuja-hankkeeseen. Valitettavasti laajamittainen maahanmuutto ja kyseisen hankkeen hiipuminen vaikuttivat siihen, ettei tavoitteita yhteistyön parantamiseen saavutettu. Kuitenkin monet kunnat oppivat hyödyntämään paremmin ensihuoltoryhmien osaamista. Tämä näkyi vuoden 2016 osalta ensihuoltotehtävien määrän selvänä lisääntymisenä. Pelastuslaitosten kanssa yhteistyö vielä toistaiseksi perustuu paikallisiin tai alueellisiin sopimuksiin – tämä luonnollisesti luo hyvin erilaisia yhteistyön muotoja eri puolille Suomea. Laajempaa yhteistyötä pelastuslaitosten kanssa on tehty erityisesti öljyntorjunta-asioiden suhteen.

Vapepa ja koordinaatiosta vastaava SPR eivät näe viranomaisyhteistyössä suuria lainsäädännöllisiä esteitä tai ongelmia. Erilaisia haasteita sen sijaan on havaittu. Esimerkiksi Vapepan hälyttämisestä aiheutuvat kustannukset tulevat hälyttäneen viranomaistahon maksettavaksi, vaikka annettu apu hyödyttäisikin ensisijaisesti jotain toista viranomaistahoa. Tämä on alueellisesti saattanut joissakin tapauksissa estää tai ainakin hidastaa Vapepan kutsumista viranomaisten avuksi. Toisinaan haasteena näyttäytyy, että viranomaiset ovat tarkkoja siitä millaisiin tehtäviin vapaaehtoisia voidaan käyttää. Lisäksi Vapepassa epäillään, ettei viranomaisilla ole tällä hetkellä riittävästi resursseja harjoitella vapaaehtoisten kanssa. SPR:n laa-

timien, Vapepan koordinaatiota koskevien toimintalinjausten mukaan seuraavien vuosien aikana pyritään tarkentamaan Vapepan toiminnan palvelulupauksien sisältöä viranomaisille ja viranomaisten kanssa luodaan valtakunnalliset sopimukset tai ainakin tehdään kaikille yhteisemmät sopimus pohjat. Tavoitteena on, että lähivuosina kaikkien pelastuslaitosten kanssa on yhtenäistä formaattia noudattavat sopimukset.

Yhteistyö muiden järjestöjen kanssa ja neljännen sektorin rooli

Yhteistyö Vapepan koordinoivien järjestöjen eli SPR:n, Suomen Meripelastusseuran ja Suomen Lentopelastusseuran kesken on tiivistä. Lisäksi yhteistyötä tehdään säännöllisesti monien muiden järjestöjen (edellisten lisäksi Autoliitto, SPEK, Maanpuolustuskoulutusyhdistys, Suomen Pelastuskoiraliitto ja Suomen Palveluskoiraliitto) kesken. Vapepan edustajat pitävät myös kaikkien muiden jäsenjärjestöjen edustajien kesken kahdenvälisiä neuvotteluja. Tulevaisuudessa on suunnitteilla myös säännölliset jäsenjärjestöjen johdon tapaamiset.

Vapepassa korostetaan sitä, että jokainen jäsenjärjestö on mukana verkostossa omasta halustaan ja itsenäisenä toimijana. Vapepan laaja-alainen osaaminen ja toiminnan monipuolisuus perustuu siihen, että jäsenjärjestöillä on omia erityisalueitaan, joista seuraavassa muutamia esimerkkejä. Autoliiton tiepalvelumiesten lisäksi myös muita Autoliiton osastojen aktiivijäseniä on koulutettu liikenteenohjaus- ja etsintätehtäviin sekä muuhun Vapepa-toimintaan. Autoliitolla oli vuonna 2016 Vapepa-tehtäviä yhteensä 603. Maanpuolustuskoulutusyhdistys koulutti vuonna 2016 vajaalla 2000 kurssilla yli 50 000 henkilöä ja koulutusvuorokausia kertyi lähes 90 000. Tästä koulutuskokonaisuudesta noin kolmasosa on myös Vapepa-toimintaa hyödyntävää kokonaisturvallisuutta palvelevaa varautumis- ja turvallisuuskoulutusta. Paliskuntain yhdistys on porotalouden ohjaus-, neuvonta- ja asiantuntijaorganisaatio. Sen 54 paikalliskunnasta kahdeksan on mukana Vapepa-toiminnassa. Poromiehillä on maastotuntemusta, hyvät valmiudet maastossa kulkemiseen ja omat maastoajoneuvot. Tämäntapainen asiantuntemus on etsinnöissä hyvin tarpeellista. Suomen Mielenterveysseuralla on 55 paikallista mielenterveysseuraa, joista kahdeksalla on henkisen tuen toimijoita Vapepan hälytysryhmissä yhteensä noin 40. Näiden esimerkkien lisäksi Vapepassa toimii monia muitakin aktiivisia järjestöjä.

Vapepa näkee itsensä erityisesti eräänlaisena verkostomaisena työkaluna, joka varmistaa järjestöjen viranomaisten auttamistyön yhteisillä toimintatavoilla, hälytysjärjestelmillä ja koulutusjärjestelmällä. Yhä enemmän pitäisi satsata tulevaisuudessa Vapepan toiminnan tunnetuksi tekemiseen ja siihen, että järjestöjen koulutukset olisivat entistä yhtenäisempiä. Vapepan edustajat korostavat sitä, että eri jäsenjärjestöjen toimintaa ei tulisi nähdä päällekkäisenä vaan enemmän rinnakkaisena ja toisiaan täydentävänä. Vapepan moniportainen toimikunnallinen hallintomalli ei ole ollut kaikkein selkein tapa aktivoida järjestöjä toimimaan yhdessä. Tähän aiotaan jatkossa kiinnittää huomiota. Tämä näkyy erityisesti siinä, että tulevaisuudessa jäsenjärjestöt entistä aktiivisemmin kannustaisivat jäseniään toimimaan Vapepan operatiivisessa työssä. Läheskään kaikki jäsenjärjestöjen jäsenet eivät tiedä olevansa osa laajaa Vapepa-verkostoa. Tässä korostuu tulevaisuudessa monipuolisen tiedotuksen rooli.

Vapepa on törmännyt neljännen sektorin aktivoitumiseen esimerkiksi monien etsintöjen yhteydessä. Ihmisten auttamisen halu purkautuu etsinnöissä monin eri tavoin. On tärkeää, että näissä tilanteissa etsinnät pystytään organisoimaan hyvin. Paikalle tulevia ihmisiä voidaan hyödyntää monella eri tavoin, tällaiseen toimintaan vaaditaan Vapepan mukaan lisää kehittämistoimenpiteitä. Vapepalla on jo nyt olemassa pikakoulutusjärjestelmä esimerkiksi siihen, että spontaanisti etsimistehtäviin tulevat ihmiset voidaan lyhyen opastuksen jälkeen ottaa mukaan etsintäketjuihin. Tilanteet voisi käyttää myös tulevaisuutta ajatellen nykyistä paremmin hyväkseen. Kyseisissä tilanteissa voisi olla Vapepan infopiste, jonka kautta auttamisha-

luiset ihmiset voidaan ohjata Vapepan koulutuksiin. Täten he olisivat kolmannen sektorin toimesta organisoituja ja saaneet tarvittavan koulutuksen mahdollisiin seuraaviin vastaaviin tilanteisiin. Oman haasteensa etsintöihin ovat luoneet myös puoliorganisoituneet etsijäryhmät, jotka toimivat itsenäisesti, eivätkä tiedä poliisin ja Vapepan toimista.

Henkilövarausjärjestelmän kehittäminen

Vapepassa korostetaan sitä, että poikkeusolojen henkilövarausjärjestelmää pitää ajatella omana kokonaisuutenaan. Sen sijaan kun pohditaan taas normaalioloja, on rekistereiden sijaan olennaista pohtia sitä, millaista yhteistyötä viranomaisten ja järjestöjen välillä tarvitaan maakunnallisella tasolla. Alueellinen osaamisrekisteri voisi olla täten tarpeellinen. Kuten aiemmin todettiin, siinä pitää hyödyntää nykyisiä järjestelmiä. Viranomaisten ja järjestöjen tulee luoda kattava tarvekuvaus siitä, millaista järjestöosaamista ja kuinka paljon eri alueilla tarvitaan arjen turvallisuuden tukemiseen. Tämän pohjalta on järjestettävä yhteiset toimintamallit ja harjoitella käytännön yhteistyötä erilaisissa tilanteissa. OHTO-järjestelmä tuottaa tulevaisuudessa tietoa myös viranomaisille ja voi toimia osaltaan yhteistoiminnan strukturoituna rekisteripohjana.

3.1.2. Suomen Meripelastusseura

Suomen Meripelastusseura on vuonna 1897 perustettu valtakunnallinen vapaaehtoisten meri- ja järvipelastusyhdistysten keskusjärjestö, jonka toiminta perustuu yksittäisten meripelastajien auttamishaluun. Meripelastusseuran päätehtävä on auttaa merihätään joutuneita rannikolla ja sisävesillä. Lisäksi se edistää toiminnallaan yleistä veneilyturvallisuutta ja hyvää merimiestapaa. Suomen Meripelastusseuralla on 57 jäsenyhdistystä, joista noin puolet toimii järviolueilla ja puolet merivesillä. Näiden lisäksi on olemassa kaksi tukiyhdistystä, joilla ei ole tekemistä varsinaisen pelastustoiminnan kanssa.

Suomen Meripelastusseuralla on tällä hetkellä noin 1400 vapaaehtoista miehistöjä, jotka miehittävät 135 pelastusvenettä ympäri Suomen. Veneiden määrää on viime vuosina hieman pyritty karsimaan. Venekaluston hyvä kunto ja ylläpito ovat keskeisellä sijalla Meripelastusseuran toiminnassa. Seurassa on laadittu alussijoitussuunnitelma, minkä perusteella optimoidaan veneiden määrä eri alueilla. Suunnitelmassa on otettu huomioon myös viranomaisten käytössä oleva kalusto, jotta viranomaistoiminta ja vapaaehtoistoiminta tukisivat mahdollisimman hyvin toisiaan. Jatkossa Meripelastusseura pyrkii siihen, että heillä on käytössään 120–125 venettä ja veneiden elinkaari olisi noin 30 vuotta.

Vaikka veneiden miehistöjen jäsenet muodostavat Meripelastusseuran toiminnan rungon, kuuluu siihen miehistöjen lisäksi noin 23 500 kannattajajäsentä. Kaikki miehistöjen jäsenet käyvät läpi Meripelastusseuran kattavan koulutusjärjestelmän. Opiskeltavia asioita ovat merimiestaidot, merenkulku, alustekniikka, ensiaputaidot, viestiliikenne, etsintä-, pelastus – ja avustustoiminta sekä johtaminen aluksella. Koulutusputkessa on mahdollista edetä kansimiesharjoittelijasta pelastusaluksen päälliköksi asti.

Meripelastusseuran miehistön jäsenillä on koko avovesikauden ajan päivystysvuorot jokaiselle veneelle. Kaikki miehistöt on koulutettu toimimaan nimenomaan heidän sijoituspaikkaansa koskevalla alueella ja venetyypillä. Miehistöt myös osallistuvat vuosittain kymmeneen yhteisharjoitukseen eri alueilla yhdessä viranomaisten kanssa. Meripelastusseuran toiminta on kiinnostanut vapaaehtoisia varsin hyvin. Erityisesti Etelä-Suomen kasvukeskuksissa miehistön jäseniä on riittävästi. Sen sijaan muuttotappiopaikkakunnilla vapaaehtoisia voisi olla nykyistä enemmän. Meripelastusseuran vapaaehtoisena toimiminen vaatii hyvää sitoutumista. Koulu-

tus on varsin pitkä ja vaativa ja päivystysvuorot säännöllisiä. Meripelastusseuran miehistöjen keski-ikä on noin 47 vuotta ja naisia aktiiveista on hieman yli 20 %.

Toiminnan rahoitus ja henkilöstö

Suomen Meripelastusseuran vuosibudjetti on viime vuodet ollut hieman yli kolme miljoona euroa. Suurin menoerä on alushankinnat ja alusten vuotuiset huollot sekä ylläpito (noin 1,5 miljoonaa euroa). Koulutustoimintaan menee vuosittain noin 300 000 euroa ja valmiustoimintaan suunnilleen sama summa. Lisäksi Meripelastusseuran valtakunnallinen toiminta- ja koulutuskeskus Inkoon ulkosaaristossa Bågaskärissä on iso menoerä. Siellä koulutetaan vuosittain noin 400 pelastajaa ja se toimii alueen meripelastusyhdistysten tukikohtana sekä tarvittaessa veneilijöiden suojasatamana. Viestintä, jäsenpalvelut ja yleishallinto vievät loput budjetista.

Meripelastusseurassa on kahdeksan palkattua työntekijää. Toimitusjohtaja vastaa koko seuran toiminnasta. Tekninen päällikkö on vastuussa alusten hankintaan liittyvistä asioista. Alustarkastajan keskeisin tehtävä on koordinoida alusten ja muun kaluston ylläpitoa yhdessä kunkin aluksen alusvastaavan (vapaaehtoinen) kanssa. Koulutuspäällikkö on vastuussa vapaaehtoismiehistöjen koulutuksen koordinoinnista ja kehittämisestä. Valmiuspäällikön tehtävä on vastata viranomaisyhteistyöstä ja turvallisuusjohtamisesta (sopimukset viranomaisten kanssa ja yhdistysten päivystysjärjestelmät). Jäsenvastaava pitää yllä jäsenrekisteriä. Lisäksi palkattuun henkilökuntaan kuuluvat talouspäällikkö ja tiedotuspäällikkö.

Vuosikymmenet Meripelastusseuran päärahoittajana toimi Raha-automaattiyhdistys (RAY). Seura oli myös eräs sen perustajajärjestöistä. Vuodelle 2017 seuralle myönnettiin avustuksia RAY:n avustustoimintaa jatkavalta Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksesta (STEA) yhteensä hieman yli 1,6 miljoonaa euroa. STEA on Meripelastusseuralle erittäin tärkeä rahoittaja. STEAn avustukset kattavat yli puolet Seuran budjetista. Tämän lisäksi Rajavartiolaitos avustaa Meripelastusseuran toimintaa vuosittain 204 000 eurolla. Budjetista noin 20 % kateetaan jäsenmaksuilla ja loput lahjoituksilla sekä muilla tuloilla (esim. pelastuslaitosten paikallisyhdistyksille maksamilla valmius- ja tehtäväkorvauksilla).

Taulukko 5. STEAn myöntämät avustukset Suomen Meripelastusseuralle vuonna 2017

Avustuksen nimi	Summa
Jäsenjärjestöille kohdistettavaan avustuksiin	40 000
Meri- ja järvipelastustehtävissä tarvittavien vapaaehtoisten koulutukseen sekä toiminnassa tapahtuvien miehistöjen turva- ja suojarusteiden hankintaan ja ylläpitoon	290 000
Pelastusalusten hankintaan ja korjausmenoihin	594 994
Pelastusalusten ja -asemien vuosikorjauksien, huollon ja tarvikkehankintojen menoihin	292 500
Yleisavustuksena järjestön yleishyödylliseen toimintaan	390 000
Yhteensä	1 607 494

Meripelastusseura saa korvauksia myös Rajavartiolaitokselta. Nämä perustuvat Rajavartiolaitoksen kanssa tehtyyn sopimukseen, joka koskee meripelastuslain 21 §:ssä tarkoitettuja palkkioita ja korvauksia. Meripelastusseuran vapaaehtoisten etsintä- ja pelastusyksiköiden meripelastustehtävistä aiheutuneet voitelu- ja polttoainekustannukset, henkilöille maksettavat kohtuulliset palkkiot, miehistön matkustamis- ja muonituskustannukset sekä muut aiheutuneet kulut (esim. puhelukustannukset) sisältyvät oheisen maksuluokkataulukon mukaisesti korvauksiin. Myös Rajavartiolaitoksen johtamaan meripelastusharjoitukseen osallistuvalla vapaaehtoisella meripelastusyksiköllä maksetaan yksikön ja harjoitukseen käytetyn ajan perusteella maksuluokkataulukon mukainen korvaus. Mahdolliseen harjoituksen suunnitteluun liittyviä kustannuksia ei korvata erikseen.

Taulukko 6. Rajavartiolaitoksen asettama maksuluokkataulukko pelastustehtävistä

Maksuluokka	Bensiinikäyttöisen aluksen konetehto	Diesikäyttöisen aluksen konetehto	Korvattavat kustannukset kaikkiaan
8		>1470 kW	295 €/h
7		662-1469 kW	235 €/h
6	>293 kW	515-661 kW	180 €/h
5	220-293 kW	294-514 kW	140 €/h
4	147-219 kW	220-294 kW	125 €/h
3	73-146 kW	147-219 kW	90 €/h
2	36-72 kW	<147 kW	55 €/h
1	< 36 kW		35 €/h

Käytännössä Meripelastusseuran koko budjetti käytetään viranomaisten turvallisuustoiminnan tukemiseen. Meripelastusseuran näkemyksen mukaan nykyinen budjetti on riittävä ylläpitämään seuran toimintaa ympäri Suomen sillä tasolla kun se nyt on. On kuitenkin joitakin alueita, kuten Lohjanjärven vesistöt (Länsi-Uusimaa), joihin kaivataan sekä uusia yhdistyksiä tai yhdistysten alaosastoja. Seuran näkemyksen mukaan tämänkaltaisiin perustamisprojekteihin olisi aina hyvä varata projektiluontoista rahaa. Mikäli uusi yhdistys tai osasto perustetaan, tulee se aina tehdä tarveperusteisesti ja yhteistyössä viranomaisten kanssa. Meripelastusseura näkee toiminnan jatkuvuuden kannalta haastavaksi sen, miten rahapelimonopolin käy Suomessa jatkossa. Mikäli nykyinen Veikkauksen monopoli murtuisi, voisi se pahimmillaan tarkoittaa Meripelastusseuran avustusten olennaista vähenemistä. Seuraavien vuosien erääksi kehittämissäprojekteiksi Meripelastusseura on nostanut oman varainhankinnan kehittämisen.

Viranomaisten turvallisuustoimintaa tukevat tehtävät ja yhteistyöhön liittyvät lainsäädännölliset, eettiset tai muut esteet

Meripelastusseuran keskeisin viranomaiskumppani erityisesti merialueilla on Rajavartiolaitos. Rajavartiolaitoksen kanssa tehdään yhteistyötä pelastustoiminnassa, mutta Rajavartiolaitos pyytää Seuralta myös lausuntoja erilaisten lakien valmistelussa. Rajavartiolaitoksen edustajia on mukana myös Meripelastusseuran asiantuntijatoimikunnissa. Sisävesillä toimivien yhdistysten tärkein viranomaiskumppanin pelastustoimi. Kaikilla yhdistyksillä on kirjallinen sopimus yhteistyöstä pelastuslaitoksen kanssa. Sopimuksissa määritellään esimerkiksi millaisia palveluja Meripelastusseura tarjoaa, millainen kalusto on alueella viranomaistoiminnan tukena ja mikä on pelastustoiminnan lähtöviive. Kaikki sopimukset eivät ole keskenään identtisiä, vaan niissä on huomioitu alueiden erityispiirteet. Meripelastusseura tekee jonkun verran yhteistyötä myös poliisin kanssa. Tämä liittyy erityisesti henkilöetsintään. Meripelastusseuralla on sopimus myös poliisihallituksen kanssa. Meripelastusseuran jäsenyhdistyksen sisävesillä tai merellä kadonneen etsinnästä tai muusta avustustehtävästä maksettavan kohtuullisen palkkion suuruus määräytyy tehtävää suorittavan yksikön konetehton ja tehtävään käytetyn ajan perusteella. Poliisin kanssa tehty sopimus perustuu edellä esiteltyyn taulukkoon (ks. taulukko 7). Toimeksiannon antanut poliisilaitos maksaa hyväksytyyn laskelmaan mukaiset korvaukset omasta kehyksestään.

Kuten seuraavasta taulukosta voidaan havaita, Meripelastusseuralla on vuosittain 1500–1600 avustus- tai pelastustehtävää. Lisäksi Seura tekee ennaltaehkäisevää valistus- ja koulutus-toimintaa. Meripelastusseuran toiminnan ansiosta on heidän oman tulkintansa mukaan viimeisen kolmen vuoden aikana pystytty suoraan pelastamaan vuosittain 25–58 henkilöä. Viime vuonna avustus- ja pelastustoiminnan kohteena oli lähes 3 500 ihmistä ja noin 1 600 alusta.

Taulukko 7. Suomen Meripelastusseuran tehtävätalstat

Vuosi	2016	2015	2014
Kokonaistehtävämäärä	1595	1648	1613
Muita tehtäviä (kaupallinen tai ennaltaehkäisevä toiminta)	514	544	546
Kohteena ihmisiä 3467, joista			
pelastettuja	25	58	33
kuollut	8	8	19
evakuoituja	91	135	101
vakavasti loukkaantuneita	21	13	13
lievästi loukkaantuneita	62	54	43
Kohteena aluksia, joista			
pelastettuja	71	84	76

Meripelastusseuran mukaan yhteistyö viranomaisten kanssa toimii hyvin. Edellä mainittujen yhteistyömuotojen lisäksi eräs viime vuosien tärkein innovaatio on hätäkeskusten lanseeraama kiireettömien tehtävien palvelunumero, jonka myötä vesillä liikkujat saavat apua kuormittamatta hätäkeskusten toimintaa. Meripelastusseuran mukaan viranomaisten kanssa tehtävä yhteistyö on esimerkillisen sujuvaa Päijät-Hämeessä ja Etelä-Savossa. Näillä alueilla sopimukset ovat kattavia ja viranomaiset aidosti kokevat, että paikalliset yhdistykset pystyvät auttamaan viranomaistahoja monipuolisesti. Lisäksi Meripelastusseura haluaa nostaa esimerkiksi hyvästä viranomaisyhteistyöstä Oulu-Koillismaan ja Vaasan seutukunnan. Laajoilla merialueilla toimivat alukset ovat myös virallisia ensivasteyksiköitä ja niillä on sopimus myös sairaanhoitopiirien kanssa.

Meripelastusseura ei näe nykyisessä lainsäädännössä isoja ongelmia. Vapaaehtoistoimintaan liittyvät rajoitteet ovat sen mukaan vain hyvä asia. Eräänä eettisenä haasteena Meripelastusseuralle on se, että asiakkaat rinnastavat heidät usein viranomaisiin. Asiakastilanteissa on hyvin usein olennaista muistuttaa, että kyse on vapaaehtoistoinnasta, vaikka kalusto on ammattimaisesti varustettua ja vapaaehtoiset hyvin koulutettuja.

Yhteistyö muiden järjestöjen kanssa ja neljännen sektorin rooli

Meripelastusseuran mukaan yhteistyö muiden pelastusjärjestöjen kanssa toimii hyvin. Pelastuspalvelujärjestöt kokoontuvat 3-4 kertaa vuodessa ja yhteistapaamisissa käydään läpi esimerkiksi lakien valmisteluun liittyviä asioita. Järjestöjen yhteistyötä pelastus- ja turvallisuus toiminnan sektorilla on tiivistänyt myös se, että niillä on yhteinen huoli rahoituksesta. Pelastus- ja turvallisuusalan järjestöjen ääni on Meripelastusseuran mukaan tullut hyvin kuuluviin viranomaisten keskuudessa. Tätä on edesauttanut järjestöjen välinen tiivis yhteistyö. Jatkossa yhteistyötä voidaan entisestään tiivistää erityisesti koulutussektorilla. Esimerkiksi Lentopelastusseuran kanssa on suunnitteilla entistä tiiviimpi yhteistyö koulutusmateriaalin tuottamisesta verkkoon.

Meripelastusseurassa on myös huomioitu neljännen sektorin rooli ja merkitys. Heidän mukaansa on hyvin luonnollista, että esimerkiksi läheisen ollessa vesialueilla kadoksissa yksityiset ihmiset lähtevät omilla veneillään spontaanisti etsimään kadonnutta. Toinen keskustelun aiheena ollut, laajempaa osallistumista koskeva aihe on mahdolliset öljykatastrofit. Monet ihmiset saattavat tällöin lähteä puhdistamaan rantoja. Meripelastusseuran näkemyksen mukaan kyseisissä tilanteissa pitää olla järjestötaho, joka organisoisi neljännen sektorin toimintaa, jotta se ei vaaranna viranomaistoiminnan sujuvuutta. Seuran näkemyksen mukaan Vapepalla olisi tähän kykyä ja ammattitaitoa.

Henkilövarausjärjestelmän kehittäminen

Meripelastusseuran nykyinen yhteistyö hätäkeskusten kanssa toimii hyvin ja samoin heidän päivystystoimintansa on sujuvaa. Täten nykyinen pelastus- ja avustustehtäviin lähteminen ei vaadi uusien järjestelmien luomista. Mikäli uusia henkilövarausjärjestelmiä tai rekistereitä suunnitellaan, pitää työ tehdä kunnolla. Meripelastusseura näkee, että parempi nimitys normaaliolojen toimintaan olisi eri järjestöjen osaamisjärjestelmä tai -rekisteri, joka ei sinällään liity hälytystehtäviin. Tämänkaltaisen rekisterin tulisi aidosti palvella eri viranomaisia ja sen ylläpitäjänä pitää olla erikseen nimetty viranomainen. Tulee myös ennalta suunnitella mitä tietoja sinne luovutetaan ja millä ehdoilla.

3.1.3. Suomen Punainen Risti

Vapaaehtoisen pelastuspalvelun koordinoinnin lisäksi Suomen Punainen Risti tukee myös monella muulla tavalla viranomaisten turvallisuustoimintaa. Suomen Punainen Risti (SPR) on vuonna 1877 perustettu kansalaisjärjestö. Sen tehtävänä on auttaa apua eniten tarvitsevia kotimaassa ja ulkomailla. SPR on keskeinen toimija katastrofi- ja onnettomuustilanteissa kotimaassa ja ulkomailla yhdessä Kansainvälisen Punaisen Ristin kanssa. SPR kouluttaa laajalla sektorilla ihmisiä varautumaan onnettomuustilanteisiin ja vapaaehtoisia auttamaan uhreja eri tilanteissa. (SPR:n vuosikertomus 2016.) Yksi keskeinen SPR:n tehtävä kokonais- ja turvallisuuden näkökulmasta on Vapaaehtoisen pelastuspalvelun maalla tapahtuvan toiminnan yleinen koordinaatio. SPR tekee kotimaassa myös paljon muutakin viranomaisia tukevaa toimintaa kuten avun antamista, pakolaisten vastaanottamista, vastaanottokeskusten ylläpitoa, alueellista toimintaa sekä työllistämistoimintaa. Avun antamisella tarkoitetaan vapaaehtoisvoimin tapahtuvaa toimintaa kuten onnettomuuksien uhrien auttamista sekä viranomaisten työn tukemista. Avuntarve ulottuu yksinäisyyden lievittämisestä suuronnettomuuksiin. Muualta tulneiden auttamiseksi SPR ottaa viranomaisten tukena vastaan turvapaikanhakijoita ja pakolaisia, auttaa perheiden yhdistämisessä, tekee henkilötiedustelua, tukee kotoutumista sekä pyrkii parantamaan turvapaikanhakijoiden ja pakolaisten oikeuksia.⁴

SPR on 86 000 jäsenellään laaja järjestö. Toiminnassa on mukana 40 000 vapaaehtoista, jotka osallistuvat esimerkiksi ystävätoimintaan ja nuorten turvakotitoiminnan ylläpitämiseen. Keskustoimiston lisäksi SPR on edustettuna eri puolella maata 12 piirin ja 500 paikallisosaston kautta. Jokaisessa piirissä on oma piiritoimisto tukemassa paikallisosastojen toimintaa. Piirien tehtävänä on myös vapaaehtoisten kouluttaminen esimerkiksi ensiapukurssien kautta sekä ensiapuryhmä- ja ystävätoiminta. Lisäksi SPR tukityöllistää pitkäaikaistyöttömiä sekä vaikeasti työllistyviä muun muassa Kontti-kierrätystavarataloketjun avulla.

Toiminnan rahoitus ja henkilöstö

Vuonna 2016 SPR:n tulorahoitus muodostui veripalvelun liikevaihdosta (n. 63,5 MEUR), ulkoministeriön avustuksista (n. 17,6 MEUR), muista varsinaisen toiminnan tuotoista (n. 17,5 MEUR), katastrofirahastosta (n. 10,7 MEUR), sijoitustuotoista (n. 8,2 MEUR) sekä RAY:n avustuksista (n. 4,2 MEUR). Lisäksi jäsenmaksuista ja muista lahjoituksista koostui noin 5,2 miljoonaa euroa, tuotemarkkinoinnista vajaat 4 miljoonaa euroa. Samoin korvauksina valtiolta ja kunnilta sekä muina avustuksina saatiin yhteensä noin 7,5 miljoonaa euroa. (Vuosikertomus 2016)

⁴ <https://www.punainenristi.fi/tutustu-punaiseen-ristiin/tyomme-suomessa/turvapaikanhakijoiden-pakolaisten-vastaanotto>

Taulukko 8. STEAn avustukset Suomen Punaiselle Ristille 2016

RAY (nyk. STEA) avustukset vuonna 2016
Yleisavustus 364 000 €
Nuorten turvatalo 945 000 €
Vapaaehtoinen pelastuspalvelu 696 000 €
Maahanmuutto-ohjelma 354 000 €
Päihdetyö 80 864 €
Ei rasismille! -hanke 302 929 €
Hiv-ohjelma 191 219 €
Koti- ja vapaa-ajan tapaturmien ehkäisyhanke 116 411 €
Paikka auki -ohjelma 15 682 €
Täyttä elämää eläkkeellä -valmennus 196 000 €
Omaishoitajien tukitoiminta 495 316 €
Ystävöiminta: Länsi-Suomen piiri 129 260 €
Pärjätään yhdessä 185 597 €
Ystävävälityksen sähköinen ohjausjärjestelmä 54 368 €
Nuorten itsenäistymisen kokonaisvaltaiseen tukemiseen 52 274 €
YHTEENSÄ 4 178 920 €

Taulukko 9. Muiden tahojen Suomen Punaiselle Ristille myöntämät avustukset

Avustaja	Kohde / summa
Espoon, Helsingin, Tampereen, Turun ja Vaasan kaupungit	Nuorten turvatalot 1 061 000 €
Työ- ja elinkeinoministeriö	Rasmin ja etnisen syrjinnän ehkäiseminen 227 250 €
Maahanmuuttovirasto	Pakolais- ja maahanmuuttotyö 898 324 €
Opetus- ja kulttuuriministeriö	Nuorisotoiminta 110 000 € Nuorten ensiaputoiminnan kehittäminen vastaanottokeskuksissa 43 742 €
Turvapaikka-, maahanmuutto- ja kotouttamisrahasto	Starttivoimaa 84 978 €
Aluehallintovirasto	Liikunnallisen toiminnan kehittäminen vastaanottokeskuksissa 180 622 €
Sosiaali- ja terveysministeriö	Kesäkumi-kampanja 15 000 €
Opintotoiminnan keskusliitto	Koulutus 25 292 €
Ulkoministeriö	Humanitaarinen oikeus 57 000 € Kansainvälinen toiminta 17 522 000 €
Euroopan Unioni	Kansainvälinen toiminta 1 451 000 €
Euroopan komission humanitaarisen avun ja pelastuspalvelun pääosasto (ECHO)	Kansainvälinen toiminta 3 517 000 €

Osa SPR:n saamasta rahoituksesta kanavoituu Vapepan ja poliisin valtakunnallisen yhteistyösopimuksen kautta, jonka myötä hälytystehtävästä⁵ saadaan 400 euron korvaus. Sopimukseen perustuva rahoitus käytetään kouluttamiseen ja erilaisiin koulutustapahtumiin. Myös 120 000 säännöllistä lahjoittajaa tukevat SPR:n toimintaa lahjoituksin, jotka ovat vuositasolla muutaman sadan euron luokkaa / lahjoittaja. Lahjoitusten avulla hankitaan varusteita tai välineitä tai järjestetään esimerkiksi koulutusta henkilöstölle. SPR:n keskustoimiston henkilöstön lukumäärä on noussut selkeästi viime vuosina. Kasvu liittyy muun muassa lisääntyneeseen vastaanottokeskustoimintaan sekä ulkopuolisella rahoituksella käynnistettyjen hankkeiden henkilöresursseihin.

Taulukko 10. Keskushallinnon työntekijöiden lukumäärä 2014-2016 (Lähde: vuosikertomus 2016)

	2014	2015	2016
Keskustoimisto	155	188	239
Veripalvelu	529	537	504
Kontit	58	64	69
Nuorten turvatalot	44	44	46
Yhteensä	786	833	858

⁵ Koskee hälytystehtäviä, joihin poliisi Vapepan hälyttää ja joka johtaa kokoontumiseen

Viranomaisten turvallisuustoimintaa tukevat tehtävät ja yhteistyöhön liittyvät lainsäädännölliset, eettiset tai muut esteet

SPR:llä on Vapepa-koordinaation lisäksi lukuisia muita viranomaisten turvallisuustoimintaa tukevia tehtäviä. Ne koostuvat hätäavusta kotimaan onnettomuuksien yhteydessä, ensiapuryhmien käytännön toiminnasta, ensiapukoulutuksesta, maahanmuuttajien tukemisesta sekä pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden vastaanottamisesta, henkilötiedustelusta ja myös veripalvelusta. Arjen turvallisuutta ajatellen merkittäviä tehtäviä ovat myös ystävätoiminta sekä nuorten turvatalojen tarjoamat palvelut. Ystävätoiminnassa, jonka yksi muoto on monikulttuurinen ystävätoiminta, on nykyään mukana noin 9 000 vapaaehtoista. Vuosikertomuksen mukaan useat ystävätoimintaan osallistuneet vapaaehtoiset olivat mukana myös vastaanotto-keskusten perustamisessa vuonna 2015. Kuten seuraavasta taulukosta voidaan havaita, SPR auttaa useita satoja ihmisiä vuosittain äkillisen onnettomuustilanteiden sattuessa.

Taulukko 11. Autettujen määrä äkillisissä onnettomuustilanteissa (Lähde: vuosikertomus 2016)

Vuosi	Lukumäärä
2014	565
2015	318
2016	403

SPR:n vuosikertomuksen mukaan alueelliset erot ovat huomattavia niin onnettomuustilanteiden kuin autettujen määrän suhteen. Äkillisten onnettomuustilanteiden lisäksi SPR:n vapaaehtoiset tukivat viranomaisia ensiavun, ensihuollon ja henkisen tuen tehtävissä. Vuonna 2016 ensiapupäivystyksiä oli 3 219 tapahtuman yhteydessä ja niissä autettuja henkilöitä 15 617. Kaikkiaan maassa on 220 SPR:n kouluttamaa ensiapuryhmää, ja niissä toimii 3 231 vapaaehtoista.

SPR:n muut turvallisuuteen liittyvät tehtävät linkittyvät paljolti yhteistyöhön poliisin ja myös pelastustoimen kanssa. Suora yhteistyö Puolustusvoimien kanssa on vähäistä. SPR:n näkökulmasta viranomaisten kanssa on ollut hyvä tehdä yhteistyötä. SPR:n mielestä yhteistyön toimivuuden edellytyksenä on, että viranomaiset määrittelevät tarpeet vapaaehtoisten kouluttamisen suunnittelun ja toteutuksen osalta. SPR haluaa nostaa esiin kuitenkin erään laajemman haasteen koskien koko järjestökentän viranomaisia tukevaa toimintaa. Hälytystehtäviin osallistuminen edellyttää täysi-ikäisyyttä. Kaikille vapaaehtoisjärjestöille suuri haaste on motiivoida kaikkein nuorimpia henkilöitä. SPR:n toimintaan osallistuu nuoria, jotka olisivat kypsyytensä ja osaamisensa puolesta valmiita jo ennen lakisääteistä ikärajaa. Yläikärajaa ei varsinaisesti ole niin kauan kuin vapaaehtoinen on hyväkuntoinen ja toiminnallinen. Eettisiä tai muita esteitä SPR ei ole havainnut.

Yhteistyö muiden järjestöjen kanssa ja neljännen sektorin rooli

Yhteistyö muiden järjestöjen kanssa rakentuu Vapaaehtoisen pelastuspalvelun koordinoinnin kautta. Tämä tarkoittaa niin hälytysryhmätoimintaa kuin siihen varautumista harjoitusten ja koulutusten kautta. Yhteistyön suhteen SPR ei ole havainnut ongelmia. Tästä huolimatta järjestötasolla tapahtuvaa tiedon kulkua pyritään jatkuvasti parantamaan osana yhteistyön kehittämistä.

Neljännen sektorin suhteen SPR on havainnut tiettyä kahtiajakautumista. Tällä tarkoitetaan henkilöitä, jotka haluavat vilpittömästi olla mukana auttamassa ja sitoutua vapaaehtoistyön toimintaperiaatteisiin. Toisella puolella ovat ne, jotka ei halua kunnioittaa yhteisiä pelisääntöjä. Neljännen sektorin hyödyntäminen auttamistilanteessa on viranomaisten ratkaistavissa.

Henkilövarausjärjestelmän kehittäminen

SPR:n mukaan henkilövarausjärjestelmää tulisi hyödyntää työyhteisöissä siten, että henkilöstöstä varataan avainhenkilöitä yhteiskunnan käyttöön poikkeusolojen varalle. Henkilövarausjärjestelmästä on käyty paljon keskustelua ja Vapepan keskustoimikuntaan valmistellaan asiasta aloitetta. Ajatuksena on saada aikaan valtakunnallinen työntekijä-työnantajansopimus, jonka puitteissa työntekijä voisi osallistua työnantajan suostumuksella joihinkin auttamistilanteisiin. Ehdotuksen esikuvana on aikoinaan Uudellamaalla ollut yhteistyösopimus, jossa suositeltiin työnantajaa oman arvion pohjalta tapauskohtaisesti antamaan tarvittaessa luvan työntekijälle lähteä auttamistehtäville.

Poikkeusoloja ajatellen SPR:n omat työntekijät on varattu. Edellä mainittu aloite voisi tulevaisuudessa mahdollistaa sen, että yhteistyössä viranomainen varaisi omaan käyttöönsä vapaaehtoisorganisaatioiden toimijoita ja nämä vapaaehtoiset olisivat myös vapaaehtoisorganisaatioiden käytössä. Esimerkiksi paikallistasolta varatut vapaaehtoiset voitaisiin kouluttaa vapaaehtoistehävään yhteistyössä sosiaalitoimen kanssa, jolloin he voisivat poikkeusoloissa hoitaa myös erilaisia sosiaalitoimen tehtäviä. SPR:n mukaan kolmas sektori voisi vastata tällaisen järjestelmän ylläpidosta yhteistyössä viranomaisten kanssa, mutta sen rakentaminen ja siihen liittyvät päätökset tulisi tapahtua viranomaisten toimesta. Laajaa, normaalioloissa toimivaa osaamisrekisteriä SPR ei kannata. Tietoa ja erilaisia rekistereitä on jo olemassa, jolloin resurssien tehokkaan käytön näkökulmasta tarvittava informaatio voidaan saada nykyisiä järjestelmiä hyödyntämällä.

Rahoitusjärjestelmän heikkoutena SPR pitää sen kankeutta. Tieto päätöksistä ja rahoituksesta tulee aika myöhään. Käytännössä tämä tarkoittaa, että vasta keväällä tiedetään miten kuluun vuoden rahoitus tulee toteutumaan.

3.1.4. Suomen Lentopelastusseura

Suomen Lentopelastusseura (SLPS) ry on vuonna 2006 perustettu valtakunnallinen, viranomaisten avuksi luotu vapaaehtoisen etsintä- ja valvontalentotoiminnan kattojärjestö. Tätä aiemmin Suomessa on harjoitettu esimerkiksi metsäpalojen tähystyslentoja, mutta toimintaan ei ollut systemaattista koulutusta ja koordinoitua. SLPS on yksi Vapepan koordinaatiojärjestöistä Suomen Punaisen Ristin ja Suomen Meripelastusseuran rinnalla ja vastaa kaikista sen ilmoitiminnoista. Tätä taustaa vasten SLPS:n vastuulla on kouluttaa miehistöä ja koordinoita vapaaehtoista etsintä- ja valvontalentotoimintaa ja näiden keinojen avulla tukea viranomais-toimintaa turvallisesti ja laadukkaasti.

SLPS:n toiminnan kulmakiviä ovat vajaat 40 jäsenyhdistystä (erilaiset ilmailu- ja lentokerhot, uusimpina miehittämättömien ilma-alusten [RPA – remotely piloted aircraft] käyttäjien ja moottorivarjoliitäjien [MOVA] yhdistykset). Yhdistyksillä on tällä hetkellä noin tuhat jäsentä, joista lähes 500 on aktiivisia hälytysryhmien jäseniä. Aktiivijäsenet lentävät metsäpalovalvontalentoja sekä päivystävät lentääkseen erilaisia viranomaisen pyytämiä etsintä- ja valvontalentoja. He myös operoivat 70 etsintä- ja valvontatyöhön soveltuvaa lentokonetta. Aktiivijäsenet ovat koulutettuja, heidän osaamistaan ylläpidetään ja he ovat vaitiolovelvollisia operatiivisen toiminnan osalta.

Taulukko 12. Lentopelastusseuran tukikohdat / yhdistykset jäsenineen (Lähde: SLPS)

Yhdistys	Miehiä	Naisia
Aavahelukan Ilmailukerho	8	0
Etelä-Pohjanmaan Ilmailukerho	8	1
Finavitecin Ilmailijat	2	0
Finnairin Lentokerho	13	0
Heinolan Ilmailukerho	12	0
Hämeen Urheiluilmallijat	2	0
Ilmasotakoulun Lentokerho	10	1
Imatran Ilmailukerho (Immola)	11	2
Joensuun Ilmailukerho	21	2
Jukolan Pilotit (Räyskälä)	28	0
Kainuun Moottorilentäjät	14	3
Kalajokilaakson Ilmailukerho	17	1
Kallan Lentäjät	21	1
Kauttuan Ilmailukerho	22	0
Keski-Karjalan Ilmailukerho	2	0
Keski-Suomen Ilmailijat	25	3
Kokkolan Ilmailukerho	16	0
Kotkan Ilmailukerho	9	0
Kuopion Lentäjät	46	4
Kuusamon Ilmailukerho	13	0
Lapin Ilmailuyhdistys	7	0
Lappeenrannan Ilmailuyhdistys	13	1
Malmin Ilmailukerho	1	0
North Flying Wings	8	1
Pirkanmaan Moottorilentoklubi	12	1
Pohjolan Moottorilentäjät	17	1
Pudasjärven Ilmailukerho	5	0
Pyhäsalmen Ilmailukerho	11	2
Raahen Ilmailijat	7	0
RPAS Finland ry	17	0
Savonlinnan Lentokerho	16	1
Sodankylän Ilmailukerho	11	1
Suomen Liidinpelastajat	12	1
Tampilot	4	0
Tervalentäjät	18	1
Turun Lentokerho	19	1
Utin LK	7	0
Yhteensä	485	29

Jäsenmäärän mukaan (yli 20 jäsentä) suurehkoja yhdistyksiä ovat Joensuun ilmailukerho, Jukolan Pilotit, Kuopion Lentäjät sekä Keski-Suomen Ilmailijat (Jyväskylä / Tikkakoski). Maantieteellisesti jäseniä on suhteellisen tasaisesti eri puolella maata, joskin Itä-Suomi on erityisen vahvasti edustettuna. Jäsenten ikäjakauma sukupuolen mukaan on kuvattu alla olevassa taulukossa.

Taulukko 13. SLPS:n jäsenten ikäjakauma sukupuolen mukaan (Lähde: SLPS)

Ikäjakauma	Naisia	Miehiä	Yhteensä
18 - 29 vuotta	6	18	24
30 - 62 vuotta	17	357	374
63 - 79 vuotta	1	113	114
80 tai yli	0	2	2
Yhteensä	24	490	514

Valtaosa jäsenistä on miehiä. Tämä näkyy myös tutkimuksessa ”Vapaaehtoisten saatavuus ja käytettävyys hälytystehtäviin” (Hatakka 2014). Kaikki kyselytutkimukseen SLPS:n osalta vastanneet olivat miehiä. Samaisessa tutkimuksessa kysyttiin, kauanko henkilö on ollut mukana järjestön toiminnassa. Lentopelastusseuran jäsenistä uusia toimijoita oli vajaat 15 % ja vastaavasti yli 20 vuotta mukana olleita reilu kolmannes (noin 36 %). Osa jäsenistä osallistuu myös muiden yhdistysten kuten esimerkiksi vapaaehtoisen palokunnan toimintaan. Erityisiä jäsenten hankintaan tähtääviä toimia seuralla ei ole. Tärkeä yksittäistä jäsentä motivoiva tekijä ovat harjoitukset ja koulutukset.

SLPS on hälytysvalmiudessa vuorokauden ympäri. Valmiuspäivystystä uudistettiin vuonna 2016. Uudistuksen myötä valmiuspäivystäjä voi nykyään käyttää VIRVE-järjestelmän lisäksi PEKE-viranomaisjärjestelmää. Samalla seuran toimihenkilöt ottivat vastuulleensa valmiuspäivystäjän tehtävät kokonaisuudessaan. Muutoksella tavoiteltiin operatiivisen toiminnan tehostamista. (Vuosikertomus 2016) Hälytyksen tullessa päivystysvuorossa oleva toimihenkilö hälyttää Secapp-järjestelmää⁶ käyttäen sopivamman hälytysryhmän (tai sopivimmat hälytysryhmät). Samaan tehtävään on mahdollista käyttää useita hälytysryhmiä. Keskimäärin kohteessa ollaan alle puolitoista tuntia hälytyksestä.⁷

Lentopelastusseuran operatiivinen toiminta on keskitetty tukikohtiin, joihin jäsenyhdistykset voivat liittyä. Tukikohdan päällikön ja varapäällikön vastuulla on tukikohdan toiminta, esimerkiksi koulutuksen suunnittelu ja järjestelyt. Lentopelastusseuran jokainen tukikohta on samalla oma hälytysryhmä. Kesällä 2017 SLPS on perustanut kuusi valtakunnallista valmiusalueita: Etelä-Suomi, Itä-Suomi, Lappi, Lounais-Suomi, Länsi- ja Sisä-Suomi sekä Pohjois-Suomi. Valmiusalueille tulee valmiusaluepäälliköt, joiden tehtävät tarkentuvat syksyn aikana. Valmiusaluepäälliköt valitaan alueilla olevien vapaaehtoisten keskuudesta.

Lentopelastusseuran tarjoama koulutus koostuu perehdytys-, tehtävä- ja erikoiskoulutuksesta. Ensin mainittu on noin neljän oppitunnin mittainen Suomen Lentopelastusseuran toiminnan esittely ja se on tarkoitettu ensisijaisesti yhteistyökumppaneiden edustajille, kuten poliisi- ja pelastusviranomaisille sekä Vapepan muiden toimialojen edustajille. Perehdytyskoulutusta käytetään tiedon lisäämiseen sekä mahdollisuuksien mukaan rekrytointikanavana uusille toiminnasta kiinnostuneille henkilöille. Koulutuksen saatuaan toimintaan mukaan haluavat

⁶ Secapp-järjestelmä on suomalainen salattu viestintä- ja johtamisjärjestelmä. Se mahdollistaa automatisoidun ja kaksisuuntaisen viestinnän, henkilökutsut ja turvallisuuden varmistamisen. Kyseistä järjestelmää Suomen Lentopelastusseuran lisäksi käyttävät pelastusviranomaiset sopimuspalokuntien hälyttämisessä.

⁷ <https://lentopelastus.fi/web/toiminta/valmius-2/>; Janne Vainion ja Sami Kinnusen haastattelu 24.4.2017

vapaaehtoiset allekirjoittavat vaihtoluovutuksen ja heidät ohjataan johonkin tukikohtaan koulutuksen aloittamista varten.⁸ Lisäksi perehdytyskoulutusta voidaan hyödyntää olemassa olevien jäsenten tietoisuuden ylläpitämiseen.

Jokainen tehtäväkoulutukseen osallistuva aloittaa harjoittelijana perehtyen toimintaympäristöön, toiminnan perusasioihin sekä osallistuu henkilökohtaisen jatkokoulutuksen suunnitteluun. Tämän jälkeen koulutuspolut eriytyvät sen mukaan, onko kyseessä lentokoneympäristöön tuleva vapaaehtoinen, RPA-laitteen (miehittämätön ilma-alus) käyttäjä tai MOVA-lentäjä (moottoroitu varjoliidin). Valinnasta riippumatta vapaaehtoiselle laaditaan koulutussuunnitelma, joka toteuttaa koulutusohjelmaa. Ohjelmaan sisältyy verkkoperusteinen teoriakoulutus, käytännön maakoulutus ja lentokoulutus.⁹

Lentokoneympäristöön (miehitetty lentokone) räätälöity koulutus koostuu harjoittelijan, lentoetsijän, tehtävänjohtajan ja lentäjän koulutuksesta. Koulutus on toteutettava tässä järjestyksessä, koska uuteen kelpoisuuteen johtava koulutus edellyttää aiemmin saavutettua pätevyyttä. Lentopelastusseura ei anna peruslentokoulutusta, vaan vapaaehtoisella tulee olla lentolupakirja valmiina. Miehittämättömän ilma-aluksen kauko-ohjaajalle ja kauko-ohjaustähystäjälle koulutetaan kaikille yhteisten osien lisäksi ne tiedot, taidot ja yhteistoimintakyvyt, joita miehittämättömän ilma-aluksen käyttäminen SLPS:n tehtävissä vaatii. Samaan tapaan MOVA-lentäjälle opetetaan ne tiedot ja taidot, joita moottoroidun varjoliitimen käyttäminen SLPS:n tehtävissä vaatii.¹⁰ Kelpoisuus vanhenee kahden vuoden välein.

Erikoiskoulutukseen lukeutuu kaikki muu koulutus, joka ei sisälly kahteen edellä mainittuun kategoriaan. Esimerkkeinä voidaan mainita johtopaikkayhteyshenkilön koulutus, sammutusjohtojohtolentoihin liittyvä koulutus, kouluttajakoulutus sekä tukikohdan päällikön koulutus. Lisäksi ulkopuolelta hankittu koulutustuki kuten Opintokeskus Siviksen¹¹ tarjoama järjestö- ja yleinen pedagoginen koulutus luetaan erikoiskoulutukseen. Kerran vuodessa järjestetään lisäksi koulutustarkastus, missä käydään läpi tukikohtien osaamisen taso. Tarvittaessa annetaan myös lisäkoulutusta, mikäli puutteita havaitaan. Koulutustapahtumassa saadaan yleiskuva tukikohtien toiminnan sen hetkisestä tasosta.

Lentopelastusseuran haasteita ovat jäsenten sekä kaluston ikääntyminen. Ikääntyvän kaluston korjaaminen ja uusiminen on kallista. Lisäksi kerhot myyvät kalustoa pois ja osa on lopettanut toimintansa. Miehistön koulutusjärjestelmä on kunnossa, mutta toimintaan kaivataan lisää uusia jäseniä. Miehittämättömien alusten käyttöön liittyy myös tiettyjä haasteita. Toistaiseksi lennätyksen täytyy tapahtua vain näköetäisyydellä. Lisäksi sääolosuhteet kuten sade tai kova pakkanen pienentävät toimintasädettä. Myös moottoroidun varjoliitimen hyödyntäminen on kiinni vallitsevista sääolosuhteista.

Toiminnan rahoitus ja henkilöstö

SLPS:n toimintaa rahoitetaan STEAn kohdennetulla toiminta-avustuksella, joka on viime vuodet ollut 100 000 euroa. Avustus on tarkoitettu ”vapaaehtoisen pelastuslentotoiminnan koordinointiin, seurantaan ja toiminnan kehittämiseen”. Lisäksi vuodelle 2017 STEA myönsi investointiavustusta 147 000 euroa ”pelastus- ja valvontalentojen suunnitteluun, valmisteluun ja toteuttamiseen käytettävän kokonaisjärjestelmän hankintaan”. Operatiiviseen toimintaan SLPS saa avustusta sisäministeriön pelastusosaston budjetista 220 000 euroa. Avustus on

⁸ <https://lentopelastus.fi/web/toiminta/koulutus/>

⁹ Ibid.

¹⁰ Ibid.

¹¹ Sivis on Opintotoiminnan Keskusliiton ylläpitämä valtakunnallinen aikuisoppilaitos, jonka tehtävänä on toteuttaa, tutkia, ohjata ja tukea erilaisten järjestöjen koulutusta. Lentopelastusseura hyväksyttiin marraskuussa 2016 Opintotoiminnan Keskusliiton jäseneksi. Jäsenyyden myötä seura saa käyttöönsä oman kiintönsä vapaan sivistystyön piirissä järjestettävästä koulutuksesta ja kaikki koulutuksen ja järjestötyön kehittämiseen kuuluvat palvelut.

kohdennettu koulutukseen ja valmiuden ylläpitoon. Summa on noussut hieman aiemmasta vuonna 2016 sisäministeriön kanssa käytyjen neuvottelujen seurauksena. Toimintaa rahoitetaan myös projektirahoituksella esimerkiksi säätiöiden kautta sekä varainhankinnalla, joka tuotti viime vuonna 3 800 euroa (Vuosikertomus 2016). Lentopelastusseuran budjettivaroja käytetään hallintoon, koulutukseen sekä hälytysvalmiuden ylläpitämiseen.

Toiminnan rahoituksen ei koeta olevan erityisen sirpaleista. Olisi kuitenkin hyvä, jos kokonaisrahoitus tulisi yhdestä lähteestä. STEAn myöntämän avustuksen anominen vuosittain on haaste rahoituksen turvaamisen kannalta. Sisäministeriön kanssa on puolestaan voimassa toistaiseksi oleva sopimus, jossa on vuoden irtisanomisaika. Mahdollisena rahoituslähteenä, jotka ovat osin jo käytössä, mainittiin myös valtion budjetin ulkopuoliset palosuojelu- ja öljysuojarahastot.

SLPS:n henkilökunta koostuu kolmesta päätoimisesta henkilöstä: toiminnanjohtaja, koulutuspäällikkö sekä toimistosihteri. Lisäksi organisaatiota vahvistaa osa-aikainen valmiuspäällikkö. SLPS:n toiminta on organisoitu seuraaviin sektoreihin: hallintosektori, koulutussektori ja valmiussektori. Toiminta on valtakunnallista.

Viranomaisten turvallisuustoimintaa tukevat tehtävät ja yhteistyöhön liittyvät lainsäädännölliset, eettiset tai muut esteet

Viranomaisten turvallisuustoimintaa tukevat tehtävät jakautuvat viranomaisten pyynnöstä tehtävään hälytys-, etsintälento- ja valvontalentotoimintaan. Etsintälennot jakautuvat hätäetsintöihin ja tutkinnallisiin etsintöihin. Valvontalentojen osalta esimerkkeinä voidaan mainita metsäpalot¹², savuhavaintojen tarkastuslennot sekä sammutusjohtolennot. Tulevaisuuden toimintamuotoja ovat valvontalentojen osalta tulva- ja myrskytuohavainnot, öljypäästöjen kartoittaminen sekä erilaiset liikenteeseen ja yleisöön liittyvät lennot ja etsintöjen osalta johdopaikkatoiminta.

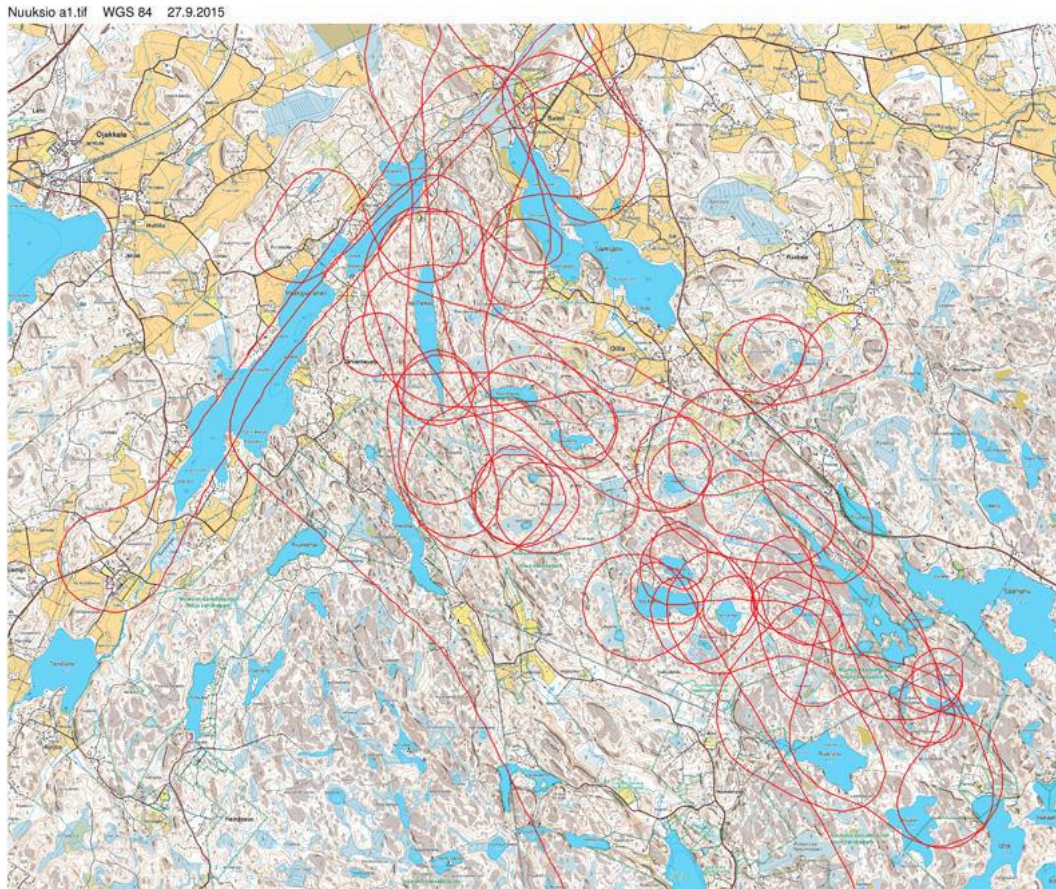
Tehtäviin kuuluu myös etsintä- ja valvontalentotoiminnan koordinointi. Viime vuonna etsintälentoihin vastaanotettiin 54 hälytystä, joista 45 johti etsintään ilmasta käsin. Tehtävien, joista suurin osa oli hätäetsintöjä, yhteenlaskettu lentoaika oli 89 lentotuntia. Hälytystehtävän keskeytymisen yleisin syy oli kohteen löytyminen. Valvontalentotoiminta kattaa palo- ja valvontareittejä, joita jäsenyhdistyksillä oli lennettävänä 24. Kesän sateisuus näkyi lentomäärien vähenemisenä. Määrällisesti valvontalentoja oli 242, ja lentotunteina 528. Ero vuoteen 2013 on huomattava, jolloin valvontalentotehtäviin kului aikaa 1376 tuntia.¹³

Jokaisesta lennetyksestä lennosta laaditaan raportti Lentopelastusseuran toiminnanohjausjärjestelmään. Raportti toimii maksatusperusteena kustannusten korvaamiseen. Raportin osaksi liitetään alla olevan esimerkin kaltainen ”lentojälki”, jota viranomaiset voivat tarvittaessa hyödyntää myöhemmin.

¹² Metsäpalo- ja valvontalentotoiminnan hallinta on Pohjois-Suomen aluehallintoviranomaisella, joka kilpailuttaa reittejä vuosittain tai harvemmin. Tähän sisältyy myös savuhavaintojen tarkistaminen.

¹³ SLPS:n vuosikertomus 2016; Janne Vainion ja Sami Kinnusen haastattelu 24.4.2017

Kuva 2. Raporttiin liitettävä ”lentojälki” (lähde: Suomen lentopelastusseura)

Yhteistyössä viranomaisten kanssa on eroja sekä maantieteellisesti että hallinnonaloittain. Lentopelastusseuran näkemyksen mukaan sen toimintaa ei viranomaisten piirissä tunneta riittävästi. Tilanteeseen on pyritty vaikuttamaan tarjoamalla tietoja ja pitämällä esitelmää, mutta tieto ei ole tavoittanut riittäväällä tavalla kaikkia poliisilaitoksia. Poliisi kysyy vielä usein perusasioita, kuten mitä hälyttäminen maksaa, kuka organisoii seuran vapaaehtoisten toimintaa ja millaisissa sääoloissa kalustolla voidaan lentää. Pelastustoimen kanssa yhteistyö sujuu Seuran edustajien mukaan paremmin.

Seuralla on käytössä valtakunnallinen hälytysnumero, johon päivystysvuorossa oleva toimihenkilö vastaa ympäri vuorokauden. Hälytyksen voivat tehdä poliisi- ja pelastusviranomaiset, hätäkeskus sekä lento- ja meripelastuskeskukset. Hälyttämisestä ei aiheudu viranomaisille kustannuksia. Lentokulut korvataan sisäministeriön pelastusosaston erillismäärärahasta. Lennon lentänyt tukikohta laskuttaa lennot Lentopelastusseuralta, joka läpilaskuttaa lennot Air Navigation Services Finlandilta. Lainsäädännöllisiä tai eettisiä esteitä ei ole havaittu viranomaistoiminnan tukemisessa. Sen sijaan haasteena on, että viranomaiset osaisivat käyttää kolmannen sektorin toimijoita nykyistä paremmin omien resurssiensa tukemiseen.

Yhteistyö muiden järjestöjen kanssa ja neljännen sektorin rooli

Yhteistyö konkretisoituu harjoituksissa, joissa keskitytään pääasiassa yhteistoimintaan viranomaisten ja muiden vapaaehtoisjärjestöjen kanssa. Lisäksi pyritään tukikohtien miehistön taitojen harjoittamiseen. Esimerkiksi Lapin pelastuslaitoksen johtamassa Nuotta 2016 harjoituksessa lentotoiminta keskittyi öljyntiedusteluun ja pinta-aluksien opastamiseen. Harjoitukseen osallistui vapaaehtoisia Maanpuolustuskoulutusyhdistyksestä, Meripelastusseurasta, WWF:stä sekä paikallisista Vapepa-toimijoista. (Vuosikertomus 2016)

Järjestöjen yhteistyö turvallisuustoiminnassa on valtakunnallisella tasolla Lentopelastusseuran mielestä toimivaa. Paikallisella tasolla yhteistyötä tulisi sen sijaan parantaa. Vapepa voisi ottaa vielä vahvemman koordinoivan roolin tiedottamisessa ja esimerkiksi koulutuksellisissa asioissa. Lentopelastusseuran näkemyksen mukaan erilaisia koulutuksia (esim. ensiapukoulutus) järjestetään päällekkäin eri järjestöjen toimesta. Koulutusyhteistyötä toisten järjestöjen kanssa voisi tiivistää ja markkinointiviestintää viranomaisten suuntaan tehdä myös enemmän yhdessä.

Lentopelastusseuran toiminnassa niin sanotun neljännen sektorin läsnäololla ei ole merkittävää roolia. Lentopelastusseuran näkemyksen mukaan kokemus on kuitenkin osoittanut, että neljäs sektori aktivoituu kun henkilöt kokevat, etteivät viranomaiset satsaa tarpeeksi voimavaroja tiettyihin tehtäviin tai tehtävä käynnistyy pitkällä viiveellä. Esimerkkinä toimii karanteiden kotieläinten etsintä, johon viranomaisilla ei aina välttämättä ole resursseja reagoida. Neljäs sektori voi olla Lentopelastusseuran mielestä hyvä voimavara, kunhan se saadaan hallitusti käyttöön. Hallitsemattomana se saattaa aiheuttaa riskitilanteita. Hallitsemattomuudesta eräs esimerkki on itse lennätettävien lennokkien (drone) lisääntynyt käyttö. Tämä voi sotkea Lentopelastusseuran toimintaa sekä aiheuttaa erilaisia vaaratilanteita. Myös Lentopelastusseura hyödyntää lennokkeja toimeksiannoissa, tietäen kuinka viranomaisia voidaan tukea aiheuttamatta häiriö- tai vaaratilanteita.

Henkilövarausjärjestelmän kehittäminen

Secapp-järjestelmä edustaa sisäistä henkilö- ja osaamisrekisteriä, joka on toimiva ratkaisu hälytys- ja viestintätilanteissa. Muiden kanssa yhteisestä rekisteristä ei ole käyty keskustelua sisäisesti vielä. SLPS:n tänä vuonna perustaman tilannekeskuksen tarkoitus on vastata osin myös häiriötilanteisiin ja poikkeusoloihin. Tilannekeskus toimii SLPS:n toimiston tiloissa ja sieltä käsin valmiuspäivystäjä voi seurata tehtävien suorittamista. Poikkeusoloissa haasteena on – tilanteen laajuudesta ja vakavuudesta riippuen – että kolmannen sektorin apu saattaa unohtua. Tässä olennaista on, miten viranomaisia on ohjeistettu käyttämään kolmatta sektoria eri tilanteissa.

Poikkeusoloissa Lentopelastusseuran toimintaan vaikuttaa, kuinka moni seuran jäsenyhdistysten miehistön jäsenistä on varattu puolustusvoimien käyttöön. Haasteena tässä on erityisesti se, että tieto tästä ei ole ainakaan toistaiseksi Lentopelastusseuran käytössä. Tämän takia ei tiedetä, millaisin henkilöresurssein seuran olisi operoitava poikkeusoloissa, koska Puolustusvoimat varmasti varaisi osan henkilöistä omaan käyttöön. Toiminnan jatkuvuuden turvaaminen edellyttää tietoa siitä, että käytettävissä on riittävästi henkilöitä.

Yhtenä ratkaisuna on mietitty yhteistyösopimuksen neuvottelemista puolustusvoimien kanssa. Sitä ennen pitäisi kuitenkin kartoittaa puolustusvoimien kiinnostus ja mahdollinen tarve Lentopelastusseuran toimintaa kohtaan poikkeusoloissa. Jos tarvetta havaitaan, voidaan yhdessä miettiä ketä varattaisiin puolustusvoimien toiminnan tukemiseen. Lentopelastusseurassa uskotaan, että osaamista olisi mahdollista hyödyntää esimerkiksi alueiden valvontaan ja tilannekuvan luomiseen ilmasta käsin. Eräs vaihtoehto olisi myös lääkäreiden tai muiden poikkeusoloissa tarvittavien ammattihenkilöiden kuljettaminen.

3.1.5. Suomen Pelastuskoiraliitto

Vuonna 1997 perustettu Suomen Pelastuskoiraliitto (SPeKL) ry on pelastusalan vapaaehtoisjärjestö, joka toimii pelastuskoiratoimintaa harrastavien yhdistysten keskusjärjestönä. Liiton sääntöjen mukaan sen "tarkoituksena on toimia pelastuskoiratoimintaa harrastavien yhdistysten keskusjärjestönä ja kehittää pelastuskoiratyötä yhteistyössä palo- ja pelastusviranomais-

ten sekä pelastuspalvelusta vastaavien ja niihin osallistuvien viranomaisten ja järjestöjen kanssa".

Liiton toiminta perustuu vapaaehtoisuuteen ja tähtää viranomaisten konkreettiseen avustamiseen pelastustehtävissä. SPeKL ei harjoita koirien kilpailutoimintaa. Liiton keskeisiä tehtäviä ovat kadonneiden etsinnässä avustaminen sekä koulutettujen ja toimintaan testattujen pelastuskoirien ja pelastuskoiraohjaajien tuottaminen. Liiton keskeiset tehtävät ja niitä ohjaavat arvot sekä toiminnalle asetetut tavoitteet on määritelty uudessa strategiassa vuosille 2017–2019.

Kuva 3. SPeKL:n strategia 2017-2019 (lähde: SPeKL)

Suomen Pelastuskoiraliitto
Strategia 2017–2019

TEHTÄVÄ
Tuottaa koulutettuja ja toimintaan testattuja pelastuskoirakoita käytettäväksi kadonneiden henkilöiden etsinnässä.
Toimia etsintöjen organisaatioissa viranomaisten apuna.

ARVOT

VAPAAEHTOISTYÖ Sitoutuneet vapaaehtoistoimijat	LAATU Todennettu osaaminen	YHTEISTYÖ Jäsenyhdistykset, viranomaiset, järjestöt	AVOIMUUS Läpinäkyvyys

TAVOITTEET

HÄLYTYSKOIRIEN MÄÄRÄN LISÄÄMINEN Koulutuskaaren lyhentäminen Selkeytetään toimijoiden mielikuvaa pelastuskoirakosta Yhdistysten tavoitteellisten toimintatapojen tukeminen Mittarit: hälytyskoirien määrä suhteessa jäsenmäärään sekä hälytyskoirien ikä, kooosallistumiset suhteessa jäsenmäärään sekä koetulosten hyväksymis-%	HÄLYTYSMÄÄRIEN LISÄÄMINEN Pelastuskoiraryhmien kutsuminen etusijalle Pelastuskoiraryhmien valtakunnallinen kattavuus Hälytysjärjestelmän toimivuuden varmentaminen Mittarit: kokonais- ja alueellinen hälytysmäärä	HÄLYTYSORGANISAATION VAHVISTAMINEN Pelastuskoiratoimijoiden sijoittaminen etsintäorganisaatioissa Koiraryhmien sisäisen organisaation vahvistaminen Mittarit: koiraryhmien hälytykset, koiraohjaajien tehtävät etsintäorganisaatioissa sekä koiraryhmien jäsenten koulutuksen taso

Tavoitteiden saavuttaminen edellyttää monipuolista koulutusta, jonka tasoa mitataan pelastuskoirakokeilla ja vuosittain järjestettävällä ryhmäkatselmuksella. Kokeisiin liittyy myös Pelastuskoirien koeohje ja etsintätyöskentelyyn osallistuville ohjaajille ja koirille laaditut kriteerit, mitkä kaikkien etsintäryhmien jäsenten tulee täyttää.

Suomen Pelastuskoiraliittoon kuuluvat jäsenyhdistykset, niiden jäsenet, kannatusjäsenet ja etsintään johtaneet hälytykset on listattu taulukkoon 14. Suomen pelastuskoiraliitolla oli viime vuonna 31 jäsenyhdistystä ja niissä 956 jäsentä. Niin jäsenyhdistysten kuin jäsenten lukumäärä on kasvanut tasaisesti viimeisen kymmenen vuoden aikana. (Vuosikertomus 2016). Uusien vapaaehtoisten hankkimiseksi ei ole tarvinnut tehdä erityisiä toimenpiteitä. Jäsenyhdistysten lukumäärä on noussut selkeästi 16 (2011) yhdistyksestä 31 (2016) yhdistykseen toiminnanjohtajan aloitettua työssään vuonna 2012.

Taulukko 14. Pelastuskoiraliiton jäsenyhdistysten varsinaisten jäsenten, kannatusjäsenten sekä etsintään johtaneiden hälytysten lukumäärät (Lähde: SPeKL vuosikertomus 2016)

Yhdistyksen nimi	Varsinaisia jäseniä	Kannatusjäseniä	Etsintään johtaneita hälytyksiä
Espeen Seudun Pelastusalan Yhdistys ry – Pelastuskoiraosasto (ESPY)	172	1	4
Etelä-Savon Etsintäkoirat ry (ESEK)	29	0	0
Haminan Pelastuskoiraharrastajat ry (HPKH)	10	0	0
Itä-Hämeen Etsintäkoirat ry (IHEK)	15	0	0
Kainuun Pelastuskoirat ry (Kapeko)	15	0	2
Karhuseudun Etsintäkoirat ry (KarSeE)	26	1	0
Keski-Suomen Pelastuskoirat ry (KesPek)	20	5	11
Keski-Uudenmaan Hälytyskoirat ry (KEHÄ)	7	6	8
Kotkan Pelastuskoirayhdistys ry (KPK)	33	7	0
Kouvolan Etsintäkoirat ry (KoE)	6	0	0
Kuusamon Pelastuskoirat ry (KuPe)	17	0	1
Kymenlaakson Etsintäkoirat ry (KEK)	28	4	1
Lahden Seudun Etsintäkoirat ry (Lasek)	13	1	0
Länsirannikon Pelastuskoirat ry (LRPK) / Väst kustens Räddningshundar rf	49	0	1
Länsi-Uudenmaan Pelastuskoirayhdistys ry (LUP)/ Västra Nylands Räddningshundförening rf	30	4	5
Länsi-Uudenmaan koirayhdistys ry – Pelastuskoiraosasto / Västnyländska hundföreningen – Räddningshundgruppen (VRG)	13	0	0
Mikkelin Seudun Pelastuskoirat ry (MSPEKO)	23	0	0
Myrskylän Pelastuskoirat ry (MYPEKO)	24	8	8
Oulun Läänin Pelastuskoirayhdistys ry (OLPY)	25	4	6
Oulun Seudun Etsintäkoirat ry (OSE)	40	0	3
Ounasjokilaakson Kennelkerho ry – Pelastuskoirat (OPEKO)	11	8	0
Päijät-Hämeen Pelastuskoirat ry (PHPK)	44	1	4
Raaseporin Pelastuskoirat ry (RasPeKo)	14	1	0
Saimaan Pelastuskoirat ry (Sapeko)	39	3	2
Suomen Tunnistusetsintäkoirat ry (TETSI)	19	0	0
Tampereen Seudun Etsintäkoirat ry (TSE)	40	0	19
Uudenmaan Pelastusliitto – Itä-Uusimaa ry – pelastuskoiraosasto / Uudenmaan Pelastuskoirat ry (UPK)	41	2	9
Varsinais-Suomen Pelastuskoirat ry (VSPK)	60	2	8
Ylläksen Koirakerho ry – Pelastuskoirat (YLPE)	8	0	0
Ålands Räddningshundklubb rf (ÅRHK)	12	15	0
Yhteensä	883	73	92

Vajaa kolmasosa jäsenistä on Uudenmaan maakunnasta. Liitossa ei ole seurattu jäsenten ikä- ja sukupuolijakaumaa. Arvion mukaan enemmistö jäsenistä on naisia. Arviota tukee ”Vapaaehtoisten saatavuus ja käytettävyyys hälytystehtäviin” -tutkimus (Hatakka 2014). Tutkimukseen osallistuneista järjestön jäsenistä 74 % oli naisia. Iän osalta pelastuskoirayhdistysten vastaajien joukossa ei ollut yhtään yli 65-vuotiasta.

Jäsenistä vajaa puolet (429) on ollut mukana hälytysryhmässä vuonna 2016. Pelastuskoiraliiton mukaan lähes kaikki jäsenet osallistuvat aktiivisesti vapaaehtoistoimintaan koulutustoiminnan kautta. Hälytyskoiraa ja ohjaajaa kutsutaan koirakoksi. Koirakoiden kouluttajana ja testaajana toimiminen on yksi esimerkki osallistumisesta vapaaehtoistoimintaan varsinaisten hälytystehtävien ulkopuolella. Kaikkien jäsenten on käytännössä vaikea päästä hälytysryhmään toiminnalle asetettujen tiukkojen kriteerien vuoksi.

Koirakolla suositellaan olevan päälaji – joko haku tai jälki - josta koirakko suorittaa loppukokeen ja taidontarkistuskokeita. Koiran on läpäistävä myös käyttöönottotarkistus. Ohjaajalta puolestaan edellytetään suoritettuja etsintä- ja ensiapu 1 -kurseja. Lisäksi ohjaajan on osattava käyttää viestintävälineitä ja suunnistaa. Hälytysryhmissä olevien koirakoiden kokeiden tulee olla voimassa aina hälytystehtäviin osallistuessa. Tämän lisäksi suositellaan kunkin maastolajin taidontarkistuskokeen suorittamista vuosittain.¹⁴ Kriteerit tiukentuvat vuonna 2018, jolloin käyttöönottotarkistukseen pääseminen edellyttää yhdestä lajista (haku/jälki) hyväksyttävästi suoritettua loppukoetta ja myös toisen lajin peruskoe tulee olla suoritettuna.

Sekä viranomaisten kykyä hyödyntää Pelastuskoiraliiton toimintaa että jäsenten aktiivista osallistumista tehtäviin tuetaan strategiassa asetettujen tavoitteiden kautta. Liitossa on tahtotila selkeyttää viranomaisten mielikuvaa koirakosta, jotta he osaisivat käyttää vapaaehtoisia nykyistä enemmän hälytys- ja etsintätehtävissä. Säännölliset tehtävät ovat liiton jäsenille erittäin tärkeitä. Käytännön toimintaan osallistuminen lisää vapaaehtoisten motivaatiota ylläpitää ja kehittää koirakkotoiminnan taitoja.

Hälytyskelpoisuuden ylläpitäminen edellyttää erilaisten koulutusten järjestämistä. Koulutukset muodostavat suuren osan liiton toiminnasta. Koulutukset voidaan jakaa viiteen eri kokonaisuuteen: peruskoulutus; hälytysryhmäkoulutus; koetoimitsijakoulutus; kouluttajakoulutus sekä testaajakoulutus. Yhdistysten on mahdollista hakea Pelastuskoiraliitolta avustusta perus-, hälytysryhmä- ja koetoimitsijakoulutuksen järjestämiseen. Kalenterivuoden aikana yhdistykselle voidaan myöntää avustusta yhteen alueelliseen omaan koulutukseen, yhteen vähintään kahden yhdistyksen yhdessä järjestämään koulutukseen sekä liiton koulutusjärjestelmän koulutuksiin (perus-, hälytysryhmä- ja koetoimitsija).

Nimensä mukaisesti *peruskoulutuksella* tavoitellaan yleistiedon jakamista pelastuskoiratoiminnasta ja pelastuskoiralajeista. *Hälytysryhmäkoulutuksella* pyritään antamaan hälytysryhmiin siirtyville henkilöille tietoa ja valmiuksia hälytyksissä toimimiseen. Käytännössä koulutus tutustuttaa hälytysryhmiin siirtyvät henkilöt etsinnän strukturiin ja käytäntöihin sekä koiran käyttöön erilaisissa maastoissa tapahtuvissa etsinnöissä. Pelastuskoiraliiton yhdistykset voivat järjestää koulutusta yksin tai yhteistyössä toisten yhdistysten kanssa. *Koetoimitsijakoulutus* tähtää sellaisten valmiuksien antamiseen, jotka mahdollistavat Pelastuskoiraliiton alaisten kokeiden järjestämisen henkilöiden toimiessa eri tehtävissä kokeen järjestämiseen ja toteuttamiseen liittyen. *Kouluttajakoulutuksella* pyritään siihen, että koulutettavilla on käytössään työkaluja harjoitteluryhmien vetämiseen ja harjoitteluun sekä koulutuksen suunnitteluun. Koulutukset tapahtuvat viikonloppuisin ja ne kestävät noin 15 tuntia. Koulutus toteutetaan yhdessä OK-opintokeskuksen kanssa.

¹⁴ <http://www.pelastuskoiraliitto.fi/halytystoiminta/halytyskoirakot>

Vuoden mittaisen *testaajakoulutuksen* myötä henkilö on perehtynyt koeohjeeseen, testaaja-ohjeeseen ja testaajatapaamisten muistioihin sekä saanut käsitystä konkreettisessa testamisessa eteen tulevista tilanteista ja niiden ratkaisuperusteista. Koulutukseen osallistuminen edellyttää koetoimitsijakurssin käymistä tai kokemusta kokeiden järjestämisestä, yhdistyksen suositusta ja loppukoe tulosta jostakin SPeKL:n koelajista. Koulutuksen kautta hankittujen testaajaoikeuksien säilyminen edellyttää vuosittaista testaamista sekä osallistumisen testaajatapaamiseen vähintään kahden vuoden välein.¹⁵

Pelastuskoiraliiton yhdistyksissä järjestettiin viime vuonna 3 596 säännöllistä viikkoharjoitusta, joiden kokonaisharjoitustuntimäärä oli reilut 10 000 tuntia. Tämän lisäksi yhdistykset järjestivät 87 erillistä leiriä, luentoja tai koulutusta, joihin osallistui 732 henkilöä. Seuraavassa taulukossa on listattu erilaisia kursseja ja koulutuksia käyneiden henkilöiden lukumäärät.

Taulukko 15. Kurssien ja koulutusten suorittaneiden henkilöiden lukumäärät (Lähde: SPeKL vuosikertomus 2016)

Koulutus/kurssi	Henkilöiden lukumäärä
Ensiapukoulutus	474
Vapepan etsintäkurssi	511
Vapepaohjaaja-kurssi	31
Koetoimitsijakurssi (SPeKL)	165
Hälytysryhmäkoulutus (SPeKL)	143
Peruskoulutus (SPeKL)	201

Edellä mainittujen koulutusten lisäksi vuonna 2017 tullaan lanseeraamaan uusia koulutus tuotteita, joita ovat *koiraryhmäjohtajakoulutus*, *taajamaetsintäkoulutus* sekä *käyttöönottotarkastuksen toimitsijakoulutus*. Hälytysten ja etsintöjen sekä koulutusten lisäksi liitto järjestää *pelastuskoirakokeita*, joilla seurataan koulutuksen edistymistä. Koetilanteet tapahtuvat niin raunioilla kuin maastossa (haku- ja jälkikokeet). Kokeiden tavoitteena on koirakon toimintakyvyn toteaminen vaihtelevissa olosuhteissa. Testaamista tapahtuu usealla eri tasolla: soveltuvuuskoee (vain raunioilla), peruskoe, loppukoe ja taidon tarkistus. Aiemmin koirakolta vaadittiin hälytyskelpoisuuteen maastossa vähintään yhden lajin (haku tai jälki) loppukoe sekä pelastuskoirakon käyttöönottotarkastus. Lisäksi suositeltiin vähintään peruskokeen suorittamista toisesta maastolajista.¹⁶

Vuonna 2016 kokeisiin osallistui reilut 300 koiraa, joista 153 (48 %) hakuun, 55 (17 %) jälkeeseen, 25 (8 %) raunioon, hakuun ja jälkeeseen 43 (13 %), hakuun ja raunioon 26 (8 %), jälkeeseen ja raunioon 3 (1 %) sekä kaikkiin kolmeen 14 (4 %). Lähes kolme neljästä osallistui vain yhden lajin kokeisiin. Käyttöönottotarkastukseen osallistuneista 48 koirakosta 31 sai hyväksytyt tulokset. (Vuosikertomus 2016.)

Toiminnan rahoitus ja henkilöstö

Suomen pelastuskoiraliiton vuosibudjetti on noin 130 000 euroa, josta STEAn kohdennetun toiminta-avustuksen osuus on 100 000 euroa. STEAn rahoitus kohdistuu käyttötarkoituksen mukaan pelastuskoirakoulutukseen. STEAn avustus on viimeisen parin vuoden aikana vähentynyt, koska se oli vielä vuosina 2013–2015 116 000 euroa. Liitto on hakenut avustusta viimeisten vuosien aikana noin 60 000 euroa enemmän kuin sille on myönnetty. Liiton mukaan haettua pienempi avustus on vaikuttanut kielteisesti sen toimintaedellytyksiin.

¹⁵ Enemmän koulutuksista ks. <http://www.pelastuskoiraliitto.fi/koulutus>

¹⁶ Mika Soinisen haastattelu 26.4.2017.

Muita tulonlähteitä ovat jäsenmaksut (vuositasolla noin 12 000 euroa) ja oma varainhankinta. Avustuksen avulla kustannetaan yhden henkilön (toiminnanjohtaja) työ sekä kaikki liiton tuotama koulutus. Suoritetuista kursseista saadaan rahaa OK-opintokeskukselta. Yksityisen sektorin tukea on tullut vain yksittäistapauksissa. Lähtökohtaisesti Pelastuskoiraliiton toiminnan kannalta sillä ei ole suurta merkitystä tuleeko avustukset nykyisen käytännön mukaan STEAlta vai jonkun muun ministeriön alaisesta budjetista. Sen sijaan toiminnan suunnittelun ja sen laadun turvaamisen sekä valmiuden ylläpitämisen näkökulmasta olisi parempi, jos samankaltaisena pysyvään toimintaan kohdennettua avustusta ei tarvitsisi hakea vuosittain. Suomen pelastuskoiraliitolla on vain yksi palkattu työntekijä, eli toiminnanjohtaja. Hänen työkuvaansa kuuluvat kaikki liiton päivittäiset hallinnolliset ja kehittämiseen liittyvät työt.

Viranomaisten turvallisuustoimintaa tukevat tehtävät ja yhteistyöhön liittyvät lainsäädännölliset, eettiset tai muut esteet

Viranomaisten turvallisuustoimintaa tukeviin tehtäviin lukeutuvat erityisesti hälytykset ja etsinnät. Toimeksiannot näihin tulevat poliisilta. Vuonna 2016 jäsenyhdistysten hälytysryhmät vastaanottivat yhteensä 135 hälytystä, joista 92 johti varsinaiseen etsintään. Hälytysryhmän muodostavat koira, koiran ohjaaja sekä kartturi. Yleensä myös kartturilla on kokemusta koirien käsittelystä. Hälytys- ja etsintätehtäviä varten Suomessa on tällä hetkellä 27 hälytysryhmää, jotka muodostuvat 429 jäsenestä sekä 124 hälytyskelpoisesta koirasta. Tehtävät vastaanotetaan OHTO-hälytysjärjestelmän¹⁷ kautta, joka on otettu käyttöön vuonna 2017. Niin hälytyshenkilöiden kuin hälytyskoirien lukumäärä on lisääntynyt tasaisesti vuosina 2007–2016.

Pelastuskoiraliitossa on koettu myönteisenä mahdollisuus vaikuttaa yhteiskunnan turvallisuusstrategian sisältöön. Valtakunnan tasolla yhteistyö viranomaisten kanssa toimii ja esimerkiksi poliisin kanssa toteutetaan käyttöönottotarkastuksia yhdessä. Poliisi on läsnä näissä tarkastuksissa valvovana viranomaisena. Pelastuslaitosten kanssa tehtävä yhteistoiminta on vähäisempää. Tämä on näkynyt muun muassa rauniokoiratoiminnassa, jossa hälytyksiä ei ole ollut juuri lainkaan.

Alueellisten yhteistyökäytäntöjen erojen tarkastelu on mahdollista lähinnä tilastojen valossa, koska Pelastuskoiraliitossa ei otettu kantaa alueilla tapahtuvaan yhteistoimintaan. Etsintään johtaneita hälytyksiä oli määrällisesti eniten Keski-Suomessa, Pirkanmaalla, Uudellamaalla ja Varsinais-Suomessa. Kyseessä ovat väkirikkaat seudut, joissa vaikuttaa olevan vapaaehtoistoimintaa aktiivisesti hyödyntäviä viranomaisia. Varsinaiset erot tulevat näkyviin henkilötasolla, jolloin puhutaan kolmannen sektorin tuen käytettävyydestä. Tästä syystä liiton toiminnan tietoisuuden lisääminen viranomaisorganisaatioissa on tärkeää.

Pelastuskoiraliiton mukaan lainsäädännölliset tai eettiset esteet eivät haittaa heidän toimintaansa. Haasteet liittyvät jo aiemmin mainittuun tekijään eli siihen, missä määrin viranomaiset osaavat hyödyntää vapaaehtoistoimintaa omassa toiminnassaan. Henkilötason sijaan tieto kolmannen sektorin tuen hyödyntämisestä tulee olla osa viranomaisten organisaatiokulttuuria. Viranomaisten on vielä nykyistä selkeämmin tiedostettava, että vapaaehtoiset ovat yhteiskunnan näkökulmasta hyvin koulutettu, osaava ja kustannustehokas resurssi, jota tulee hyödyntää täysimääräisesti. Edellä mainituista syistä johtuen viranomaisten tietoisuutta kolmannen sektorin tarjoamista mahdollisuuksista on lisättävä. Pelastuskoiraliiton mukaan myös viranomaiset voisivat tiedottaa toiminnastaan ja siihen liittyvistä muutoksista järjestöjen suuntaan nykyistä aktiivisemmin.

¹⁷ OHTO on tekstiviestipohjainen hälytysjärjestelmä. Vapaaehtoiselle lähetetään hälytysviesti, jossa on perustiedot tehtävästä. Viestiin vastataan joko "OK" (pääsee ilmoitettuna ajankohtana), "EI" (ei pääse) tai "PM 19:00" (pääsee myöhemmin ilmoitettuna ajankohtana). Ks. järjestelmästä enemmän Vapepan luvusta tässä raportissa.

Yhteistyö muiden järjestöjen kanssa ja neljännen sektorin rooli

Tiiveintä käytännön yhteistyötä muiden järjestöjen kanssa Pelastuskoiraliiton yhdistykset tekevät etsinnöissä, joihin jäsenet osallistuvat Vapepan toimijoina. Liitto on lisäksi edustettuna Vapepan keskustoimikunnan sekä työvaliokunnan kokouksissa. Lisäksi jäsenyhdistysten edustajat osallistuvat paikallis- ja maakuntatasolla Vapepan toimikuntien toimintaan. Pelastuskoiraliitto tekee tiivistä yhteistyötä Suomen Palveluskoiraliiton kanssa, jonka jäseniä ovat palveluskoiratoimintaa harrastavat koirayhdistykset ja rotujärjestöt. Pelastus- ja palveluskoiraliittojen yhteistyö liittyy erityisesti käyttöönottotarkastuksien järjestämiseen. Muita yhteistyötahoja ovat Suomen Meri- ja Lentopelastusseurat.

Järjestöjen välisen yhteistyön suurin haaste liittyy yhteisen toiminnanohjausjärjestelmän puutteeseen. Hälytysten tulisi tulla kaikille järjestöille keskitetysti. Paitsi että tämä helpottaisi yhteistyötä, saattaisi se myös pienentää kustannuksia ja helpottaa viranomaisten työtä järjestöjen koollekutsumisessa. Päällekkäisyyksiä järjestöjen kesken ei nähdä olevan. Esimerkiksi pelastuskoirilla on etsinnöissä oma, perusteltu roolinsa. Sen sijaan koulutusten suhteen päällekkäisyyksiä saattaa olla. Tämä koskee erityisesti ensiapukoulutuksia.

Pelastuskoiraliiton jäsenten hyödyntämisessä olennaista ovat selkeät osaamisalueet ja työvälineet eli koulutetut pelastuskoirat sekä koirien ohjaajat. Yhteistoiminta vähintäänkin vaikeutuisi, jos etsintöjä toteutettaisiin kouluttamattomien koirien ja koiranomistajien avulla. Järjestelyissä kokeissa läpimeno-prosentti on noin 60 % eli huomattava osa koulutetuistakin koirista epäonnistuu. On voitava luottaa siihen, että koirakoiden läpikäymillä alueilla ei ole ihmisiä, jolloin etsintä voidaan siirtää seuraavalle alueelle. Täten kouluttamattomien koirien hyödyntäminen etsinnöissä ei vaikuta perustellulta. Neljännellä sektorilla ei täten ole juuri tällä alueella sijaa tai roolia.

Henkilövarausjärjestelmän kehittäminen

Pelastuskoiraliitto yhdistää henkilövarausjärjestelmän kehittämisen erityisesti normaalioloihin. Tällä hetkellä Pelastuskoiraliitolla ei ole omaa henkilörekisteriä. Toiminnanohjausjärjestelmän laatiminen aloitetaan mahdollisesti ensi vuonna. Järjestelmä loisi puitteet henkilö- ja osaamisrekisterille. Haasteena pidetään, että valtakunnan tason laajan järjestelmän rakentaminen kestää kauan. Vaarana on, että monet järjestöt päätyvät laatimaan omat, erilliset järjestelmät, jotka eivät välttämättä keskustele keskenään. Pelastuskoiraliiton ajatuksena on lähteä liikkeelle OHTO-järjestelmästä ja selvittää, saadaanko sen alle rakennettua osaamisrekisteriä. Tuolloin käytössä olisi rekisteri, joka keskustelisi jatkossa muiden tai ainakin OHTOon liittyneiden järjestöjen kanssa.

Tätäkin laajemmalle henkilövarausjärjestelmälle nähdään tarvetta, ei pelkästään poikkeusvaan myös normaalioloissa. Ennen järjestelmän rakentamista tulisi päättää, kenen käyttöön (viranomaisten turvallisuustoiminnan tukemiseen vai osa myös järjestöjen oman toiminnan ylläpitämiseen), millä tavalla ja mihin perustuen osajat varataan. Viranomaisten tulisi vastata rekisterin luomisesta ja sisällön päivittämisen tulisi tapahtua yhteistyössä viranomaisten sekä kolmannen sektorin kesken.

3.1.6. Maanpuolustuskoulutusyhdistys

Vuonna 1993 perustettu Maanpuolustuskoulutusyhdistys (MPK) on valtakunnallinen koulutusorganisaatio, joka kouluttaa kansalaisia selviytymään arjen vaaratilanteissa ja poikkeusoloissa. MPK toimii katto-organisaationa vapaaehtoisen maanpuolustuksen kentällä. Vuodesta 2008 eteenpäin MPK on ollut julkisoikeudellinen organisaatio, jonka tehtävät määritellään laissa vapaaehtoisesta maanpuolustuksesta. MPK:n toimintaa ohjaa ja valvoo puolustusministeriö. MPK:n rooli voi muuttua tulevaisuudessa. Puolustusministeri Jussi Niinistön asettama työryhmä on tunnistanut MPK:lle erilaisia kehittämismahdollisuuksia.

Vapaaehtoisen maanpuolustuksen kehittäminen

Maaliskuussa 2017 käynnistyneessä selvityksessä puolustusministeriö yhteistyössä puolustusvoimien kanssa tarkastelee vapaaehtoisen maanpuolustuskoulutuksen kehittämismahdollisuuksia sekä MPK:n asemaa ja tehtäviä. Erityisesti MPK:n aseman kehittämiseen kiinnitetään huomiota kolmen vaihtoehdon valossa:

- MPK:n kehittäminen julkisoikeudellisena yhdistyksenä – kehittämisen painopisteenä käytännön kumppanuus, jonka myötä toiminnan tarkoituksenmukaisuus lisääntyisi ja resurssien täysimittainen hyödyntäminen varmistuisi
- MPK:n kehittäminen perustamalla viranomaisen – kehittäminen edellyttää julkisoikeudellisten hallintotehtävien hoitamisen uudelleentarkastelua. Muutos laajentaisi vapaaehtoisen maanpuolustuksen toimintamahdollisuuksia ja lisäisi sen vaikuttavuutta suorituskyvyn rakentajana
- MPK:n kehittäminen osana puolustusvoimia – kehittäminen tarkoittaa julkisoikeudellisten hallintotehtävien siirtämistä puolustusvoimille, jolloin tavoitteena olisi niin järjestelmien, toimintaperiaatteiden kuin resurssien laaja hyödyntäminen

Selvityksen laatinut työryhmä esittää toimenpidesuosituksissaan MPK:n kehittämisen jatkamista ensimmäisen vaihtoehdon mukaisesti. Lisäksi työryhmä suosittelee toisen ja/tai kolmannen vaihtoehdon selvittämistä harkittavan vapaaehtoisen maanpuolustuskoulutuksen pitkän aikavälin kehittämisen mahdolliseksi perustaksi.

MPK:n tuottaman koulutuksen avulla tuetaan puolustusvoimien, muiden viranomaisten ja kansalaisten valmiutta toimia normaali- ja poikkeusoloissa. Koulutus voidaan jakaa kolmeen eri osioon: Puolustusvoimien tilaama sotilaallinen koulutus, sotilaallisia valmiuksia palveleva koulutus sekä varautumis- ja turvallisuuskoulutus. Noin kolmasosa koulutuksesta on varautumis- ja turvallisuuskoulutusta. Kursseilla opetetaan ennakointia vaaratilanteissa ja toimimista onnettomuustilanteissa. Koulutusten teemoja ovat ensiaputaidot, maastotaidot, vesillä liikkuminen, itsepuolustus sekä etsintä. MPK:n mukaan tällaisella koulutuksella pyritään lisäämään yleistä valmiutta ja toimintakykyä yhteiskunnan vaaratilanteissa. MPK kouluttaa vapaaehtoisia myös öljyonnettomuuksiin varautumiseen sekä niiden hoitamiseen onnettomuuden sattuessa. Viimeisten vuosien aikana koulutustilaisuudet ja osallistujien määrä ovat merkittävästi kasvaneet. Vuosittain järjestetään lähes 2 000 kurssia. Niihin osallistuu yli 50 000 henkilöä. Koulutusvuorokausia on noin 90 000¹⁸.

¹⁸ <https://www.mpk.fi>

Puolustusviranomaisten lisäksi MPK tekee koulutusyhteistyötä myös muiden viranomaisten kanssa. MPK antaa yhdessä Huoltovarmuuskeskuksen kanssa varautumiskoulutusta maataloille. Vapaaehtoisen pelastuspalvelun (Vapepa) jäsenjärjestönä MPK on yksi poliisi- ja pelastusviranomaisten kanssa yhteistyötä tekevä taho. Toiminta pelastusviranomaisten kanssa tapahtuu pääsääntöisesti alueellisella tasolla.

MPK koostuu 15 jäsenjärjestöstä. Sen jäsenjärjestöjä maanpuolustusjärjestöjen lisäksi ovat myös esimerkiksi Suomen Radioamatööriliitto ry, Suomen Metsästäjäliitto ry ja Suomen Lentopelastusseura ry. Yhteensä jäsenjärjestöissä on jäseniä peräti yli puoli miljoonaa. Toisaalta moni näistä henkilöistä kuuluu useampaan eri järjestöön. Varsinaisia henkilöjäseniä MPK:lla ei ole. MPK:n 15 jäsenjärjestöä on kuvattu alla olevassa taulukossa.

Taulukko 16. MPK:n jäsenjärjestöt 31.12.2016 (Lähde: MPK:n vuosikertomus 2016)

Järjestön nimi	Jäsenten lukumäärä
Kadettikunta ry	5 400
Maanpuolustuskiltojen liitto ry	15 000
Maanpuolustusnaisten liitto ry	3 000
Naisten Valmiusliitto ry	145 000
Nylands Brigads Gille rf	1 950
Reserviläisliitto ry	37 200
Reserviläisurheiluliitto ry	80 000
Sininen Reservi ry	7 500
Sotilaskotiliitto ry	5 300
Suomen Ampumaurheiluliitto SAL ry	33 000
Suomen Lentopelastusseura SLPS ry	1 000
Suomen Metsästäjäliitto	159 000
Suomen Radioamatööriliitto ry	5 000
Suomen Rauhanturvaajaliitto	6 500
Suomen Reserviupseeriliitto	28 000

Toiminnan rahoitus ja henkilöstö

MPK:n rahoituksesta 1,8 miljoonaa euroa tulee avustuksina puolustusministeriöltä. MPK:lla ja Puolustusvoimilla on myös noin miljoonan euron arvoinen tilaussopimus, joka nousee vuonna 2018 1,3 miljoonaan euroon. Nousun taustalla on MPK:lle osoitettu lisääntynyt koulutustarve. Tilaussopimuksen kautta saatavan rahoituksen lisäksi Puolustusvoimat tukee MPK:ta luovuttamalla tiloja / varusteita yhdistyksen käyttöön. Joillakin yksiköillä on omat myös varastonsa, jossa varusteet ovat pitkäaikaiskuiteilla ja joita huolletaan (esimerkiksi vaihdetaan vaatteita puhtaisiin jne.) määrääjain. Kaikkiaan koulutuksesta saatavat tulot nousevat vuositasolla noin 1,5 miljoonaan euroon.

Lisäksi tuloa saadaan lahjoitusten muodossa. Esimerkiksi vuonna 2016 MPK sai 100 000 euroa kyberkoulutuksen kehittämiseen¹⁹. Suoraan tai Maanpuolustuksen tuen²⁰ kautta MPK:ta tukevia säätiöitä on reilut puolenkymmentä ja lahjoitettujen summien vaihteluväli on arviolta 10 000 – 150 000€. Lahjoitukset osoitetaan tiettyihin toimintoihin kuten alushuoltoon tai alusten projektimuotoiseen kunnostamiseen, tietyille kohderyhmälle tai esimerkiksi koulutusmateriaalihankintaan. Toisinaan myös alueelliset maanpuolustuspiirit, joita MPK:ssa on yhdeksän, saavat pienempiä lahjoituksia (1 000–5 000 €).

¹⁹ Ibid.

²⁰ Maanpuolustuksen tuki ry on maanpuolustusjärjestö, jonka tärkeimpänä tehtävänä on keskeisten vapaaehtoista maanpuolustustyötä tekevien valtakunnallisten järjestöjen taloudellinen ja aatteellinen tukeminen. Toiminnan painopistealueena on keskitetty varainhankinta.

Moniin kolmannen sektorin toimijoihin verrattuna MPK:n rahoitus on varsin vakaata. Sillä on selkeä strateginen kumppanuus puolustusministeriön ja puolustusvoimien kanssa. Toisaalta MPK:n määrärahat ovat edelleen vuoden 2008 tasolla. MPK:n vuosibudjetin suunnittelu perustuu puolustusministeriön antamaan kehukseen valtionavustuksista, josta valtiovarainministeriö on yleensä leikannut tietyn osuuden pois. Eduskunta on usein palauttanut varoja takaisin loppuvuodesta. MPK:n tulevien vuosien kehukset vuosille 2019–2022 palautettiin vuoden 2017 syksyllä annetussa kehyspäätöksessä 1,8 miljoonan euron tasolle.

Edellä kuvattu rahoitusmalli on joustamaton toimintaympäristön muutoksiin. Puolustusvoimien tilaussopimuksen osalta MPK esittää seuraavan vuoden suunnitelman kuluvan vuoden kesäkuussa. Päätös rahoituksesta saadaan loppuvuodesta. MPK:ssa toivotaan sellaista rahoitusjärjestelmää, joka mahdollistaisi reagoimisen toimintaympäristössä tapahtuviin muutoksiin. Tällä tarkoitetaan sitä, ettei rahoitus olisi niin tiiviisti sidottu alkuperäiseen käyttötarkoitukseen, vaan sitä voisi käyttää joustavammin.

MPK:n keskustoimiston henkilöstö kattaa noin kymmenen henkilöä ja lisäksi MPK:n palveluksessa toimivat maanpuolustuspiirien (9) piiripäälliköt sekä koulutuspäälliköt. Henkilöstön työmäärä vuositasolla on noin 45 henkilötyövuotta ja henkilöstökulut kattavat toimintamenoista noin 64 % (Vuosikertomus 2016). 1.1.2017 toteutetussa organisaatiouudistuksessa kuukausipalkkaisten henkilöiden määrää vähennettiin ja suorituspalkkaisten koulutuspäälliköiden lukumäärää lisättiin.

Viranomaisten turvallisuustoimintaa tukevat tehtävät ja yhteistyöhön liittyvät lainsäädännölliset, eettiset tai muut esteet

Puolustusvoimien strategisena kumppanina järjestön turvallisuustoimintaa tukeviin tehtäviin lukeutuu vapaaehtoisen maanpuolustuksen kehittäminen sekä jäsenjärjestöjen maanpuolustuskoulutuksen yhteensovittaminen. Koulutuksen ohella MPK vastaa vapaaehtoista maanpuolustusta koskevasta tiedotuksesta ja valistuksesta. MPK järjestää vapaaehtoiseen maanpuolustukseen kuuluvaa sotilaallista koulutusta ja sotilaallisia valmiuksia palvelevaa koulutusta sekä kehittää naisten mahdollisuuksia osallistua vapaaehtoiseen maanpuolustukseen ja koulutukseen. Perustehtävien lisäksi MPK tarjoaa kokonaisturvallisuuskoulutuksia kuten nuorten turvakursseja, öljyntorjuntaan liittyvää koulutusta ja muuta varautumis- ja turvallisuuskoulutusta.²¹

Yhteiskunnan valmiutta varautua ja reagoida erilaisiin uhkiin pyritään parantamaan myös erilaisten projektien kautta. Esimerkiksi Helsingissä on pilotoitu väestönsuojelua metroasemilla yhdessä pelastuslaitoksen, paikallisen liikennelaitoksen sekä reserviläisjärjestöjen kanssa. Uutena teemana varautumiskoulutukseen on nostettu kyberkoulutus, jota on kehitetty hankemuotoisesti. Koulutuksen tavoitteena on lisätä kyberturvallisuustietoisuutta suomalaisessa yhteiskunnassa. Koulutuksessa käsiteltäviä teemoja ovat muun muassa elektroninen sodankäynti, informaatioturvallisuus sekä tietoturvallisuus.²²

MPK:n mukaan yhteistyössä viranomaisten kanssa on alueellisia eroja, jotka riippuvat väestömäärästä sekä siitä missä määrin viranomaiset ovat tietoisia MPK:n toiminnasta. Hyvä esimerkki toimivasta yhteistyöstä on Lappi, jossa yhteistyö on sujunut hyvin, koska viranomaiset ovat tietoisia MPK:n toiminnasta ja ovat myös itse olleet siinä mukana pitkään. Lisäksi järjestöjen verkostoituminen on sujunut hyvin, koska samat henkilöt toimivat useissa eri järjestöissä.

²¹ <https://www.mpk.fi/Mikä-on-MPK>

²² <https://www.mpk.fi/Kyberturvallisuus>

Yksi esimerkki lainsäädännöllisistä esteistä koskee MPK:n mukaan reservipoliisien koulutusta. Lain mukaan reservipoliisien osaamisen hyödyntäminen normaalioloissa ei ole sallittua. Valmiuden ylläpitäminen edellyttäisi normaalioloissa tapahtuvaa harjoittelua, jota ei nykyisen lain puitteissa tapahdu. Tarvetta reservipoliisien kouluttamiselle on, koska poliisivoimissa suunnitellaan täydennyspoliisijärjestelmän korvaamista reservipoliisijärjestelmällä. Tätä ongelmaa ollaan tällä hetkellä kuitenkin ratkaisemassa²³. Lisäksi on havaittu puolustusvoimien toimintaan liittyviä normeja, jotka asettavat rajoitteita MPK:n toiminnalle. Tämä viittaa muun muassa siihen, että eri laitteiden ja koneiden käyttö on tarkasti säänneltyä. Reserviläinen ei saa käyttää niitä yksin ilman puolustusviranomaisen läsnäoloa. Kuitenkin poikkeusoloissa reserviläinen joutuisi operoimaan tilanteessa yksin.

Yhteistoimintaan viranomaisten ja järjestöjen kesken liittyy MPK:n näkökulmasta myös muita haasteita. Yhteisharjoituksia viranomaisten ja kolmannen sektorin välillä ei ole järjestön mielestä riittävästi. Kolmas sektori harjoittelee pääosin viikonloppuisin ja viranomaiset viikolla. Haasteita aiheuttavat erityisesti harjoitukset, jotka tapahtuvat pääsääntöisesti kolmannen sektorin omana toimintana. Nämä eivät velvoita viranomaisia ottamaan niihin osaa ainakaan laajassa mittakaavassa. MPK:n mukaan epävirallisia harjoituksia voisi olla myös nykyistä useammin. Näitä voisi järjestää paikallisesti oman lähiympäristön tarpeisiin. Yhteisissä harjoituksissa eri osapuolet oppivat tuntemaan toisensa entistä paremmin. Kuntien heikohko taloudellinen tilanne on osaltaan vaikuttanut paikallisten harjoitusten järjestämiseen. Kustannusten pelko MPK:n mukaan hidastaa vuorovaikutussuhteiden syntymistä kuntien ja kolmannen sektorin toimijoiden välille.

Yhteistyö muiden järjestöjen kanssa ja neljännen sektorin rooli

MPK:n näkökulmasta järjestöyhteistyö toimii kokonaisuudessaan hyvin. Järjestöistä MPK, SPEK ja SPR ovat yhteisesti edustettuna turvallisuuskomiteassa. Kunkin järjestön edustaja toimii vuorollaan turvallisuuskomitean jäsenenä kahden vuoden jaksoissa. Konkreettista yhteistyötä muiden maanpuolustusjärjestöjen kanssa MPK tekee laajalla sektorilla. Järjestöt esimerkiksi laativat yhdessä lausuntoja eduskunnalle. Käytännön yhteistyötä edustaa myös valtakunnallisen valtioneuvoston valmiusharjoituksen (VALHA) osana vuonna 2016 toteutettu järjestötyöpaja. Työpajassa mietittiin, millä tavoin järjestöt voisivat yhdessä tukea ja kehittää maamme varautumiskäytäntöjä. Valtakunnan tasolla MPK on myös ollut mukana Yhteiskunnan Turvallisuusstrategian (YTS) päivitystyössä yhdessä muiden järjestöjen kanssa. Tiivistä yhteistyötä tehdään myös Naisten Valmiusliiton kanssa kaksi kertaa vuodessa järjestettävissä Nasta-harjoituksissa. Joka toinen vuosi toteutetaan puolestaan Sotilaskotiliiton ja Maanpuolustusnaisten koulutustapahtuma, joka tunnetaan SoMa-harjoituksen nimellä. MPK:n näkemyksen mukaan kuitenkin sosiaali- ja terveysalan järjestöjen kanssa yhteistyö voisi olla nykyistä tiiviimpää.

MPK:n mukaan järjestöjä voisi hyödyntää nykyistä paremmin monissa kokonaisturvallisuuden liittyvissä asioissa. Entistä enemmän niitä voisi käyttää esimerkiksi tiedottamisessa, tiedon välittämisessä sekä tilannekeskustoiminnassa. Maakuntauudistus luo viranomaisten ja järjestöjen yhteistyölle uusia mahdollisuuksia. MPK:n näkemyksen perusteella tulevaisuudessa maakunnallisissa varautumisryhmissä tulisi viranomaisten lisäksi olla edustettuna niin maanpuolustusjärjestöt, pelastusjärjestöt kuin myös sosiaali- ja terveysalan järjestöt.

²³ ks. enemmän luku 4.4. tässä raportissa.

MPK:ssa uskotaan neljännen sektorin roolin kasvamiseen turvallisuussektorilla. Huomionarvoista on, että neljäs sektori on hyvin heterogeeninen, jolloin sen toiminnan organisoinnin merkitys erilaisissa operationaalisissa tilanteissa korostuu. Ilman kunnollista organisointia neljäs sektori saattaa aiheuttaa ongelmia viranomaisten toiminnalle. Esimerkiksi etsinnöissä jälkien sotkeminen on selkeä haitta. Kaikkien on noudatettava varomääräyksiä ja yhteisiä sääntöjä. Tästä syystä MPK:n mukaan on operatiivisissa tilanteissa tehtävä selkeää rajanvetoa siitä, ketkä niihin voi ottaa osaa ja mitkä toimijat on syytä ohjata pois operatiivisista tehtävistä.

MPK:n mielestä erityisesti poikkeusolojen organisaatioihin voidaan ottaa mukaan vain ne toimijat, jotka ovat valmiita mukautumaan yhteisiin pelisääntöihin. Poikkeusoloissa neljännen sektorin edustajien tulisi käydä läpi pikakoulutus virallisen kurssin kautta, jolloin myös käytännön vakuutusturvaan liittyvät tekijät tulisivat katettua. Tämän pikakoulutuksen antaminen voisi olla kolmannen sektorin tehtävä. Koulutuksen jälkeen henkilölle voidaan osoittaa tehtäviä myös poikkeusoloissa.

Henkilövarausjärjestelmän kehittäminen

MPK jäsenjärjestöineen haluaa henkilöiden varaamisen yhteydessä korostaa eroa henkilöiden varaamisen poikkeusolojen tehtäviin ja toisaalta vapaaehtoisten sitoutumista sekä sijoittamista normaaliolojen erilaisiin hälytyskokoontamisiin. MPK näkee kaikkia kansalaisia koskevan henkilöiden varaamisjärjestelmän luomisen olevan erittäin olennaisen järjestöille ja niille jäsenille, jotka haluavat kouluttautua poikkeusolojen tehtäviin. Ennen vuosituhannen vaihdetta oli käytössä toimintamalli, jossa Puolustusvoimat vuosittain välitti massa-ajona väestötietojärjestelmään tiedon niistä asevelvollisista, jotka oli sijoitettu Puolustusvoimien sodan ajan tehtäviin ja niistä joille oli myönnetty vapautus Puolustusvoimien tehtävistä yhteiskunnan kannalta muun tärkeän poikkeusolojen sijoituksen vuoksi. Tämä päätös näkyi kunkin asevelvollisen henkilötiedoissa erikoismerkkinä minkä hallinnonalan tehtävään henkilö oli varattu. MPK jäsenjärjestöineen suosittelee että vastaavanlainen järjestelmä luotaisiin uudelleen ja mahdollistettaisiin kaikille hallinnonaloille mahdollisuus tehdä varausesityksiä väestötietojärjestelmään. Järjestelmä edellyttäisi, että hallinnonalat selkeästi määrittelisivät ne organisaatiot, jotka voivat tehdä elintärkeiden toimintojen turvaamiseen liittyviä henkilövarauksia poikkeusolojen organisaatioita varten. Järjestelmä sallisi vain yhden varauksen henkilöä kohden sekä tiedon henkilön varanneesta organisaatiosta. Hallinnonalat ja heidän sallimat varaajatahot ylläpitäisivät itse omat henkilörekisterinsä poikkeusoloihin varatuista henkilöistä. Jos jollakin henkilöllä olisi aiempi varaus, järjestelmä ilmoittaisi varausesityksen tekijälle sen tahon joka varauksen on tehnyt, jotta uuden varauksen tekijä voi käynnistää neuvottelut toisen osapuolen kanssa siitä, kumpi varaus nähdään yhteiskunnan kannalta tärkeämpänä. MPK ei näe järjestelmän luomista taloudellisesti mittavana ponnistuksena. Osalla yrityksistä ja hallinnon organisaatioista on omiin poikkeusolo-organisaatioihin liittyen varattu henkilöitä, joista pidetään kirjaa. Edellä mainitun lisätiedon lisääminen väestötietojärjestelmään ei MPK:n näemyksen mukaan edellytä minkäänlaisia uusia lakeja, eikä muodostaisi mitään uutta laajaa varaamisrekisteriä.

Yksittäisen aktiivisen vapaaehtoisen, joka ei ole asevelvollinen, kohdalla nykytilanne on haastava. He saattavat olla mukana useiden eri järjestöjen toiminnassa ja omata lisäksi varauksen työnsä tai koulutuksensa vuoksi jossain poikkeusolojen organisaatiossa. Jos varaajataho ei ole huolehtinut ilmoittamisvelvollisuudesta varatulle, voi henkilö olla tietämätön suunnitellusta varauksesta ja hän voi sitoutua tietämättään johonkin toiseen poikkeusolojen tehtävään. Tällä hetkellä ei ole keinoja, jolla ei-asevelvolliset voisivat selvittää onko heidät varattu. MPK:n näemyksen mukaan varatun henkilön tulisi saada tieto olemassa olevasta varauksesta ja, että ilmoittamisvelvollisuus on varaavalla taholla. Henkilövarausjärjestelmän toimimisen yhtenä edellytyksenä pidetään, että varaajatahot huolehtivat velvoitteistaan.

Yksittäisten ihmisten osaamisen rekisteröinnin osalta MPK:ssa on myös havaittu haasteita. Osaamisen tulisi myös olla tunnistettavissa, jotta eri varaajatahot voisivat etsiä henkilöitä joko suoraan poikkeusolojen organisaatioihin tai koulutettavaksi niihin. Henkilö voisi esimerkiksi itse kirjata väestötietojärjestelmän kansalaisen asiointipalvelun kautta osaamistaan järjestelmään ja osoittaa asianmukaisen dokumentaation. Viranomaisen tarkastettua ja hyväksyttyä tiedon voitaisiin kyseinen osaaminen rekisteröidä järjestelmään. Tämä edellyttää jatkomäärittelyä tai yhdessä sopimista siitä, millaiset osaamisalat voisivat jatkossa vaatia viranomaisen todentamisen.

3.1.7. Suomen Reserviupseeriliitto ja Reserviläisliitto

Molemmat liitot omaavat pitkän historian. Reserviupseeriliiton (RUL) tarina ulottuu ensimmäisen reserviupseerikerhon perustamiseen Helsinkiin vuonna 1925. Valtakunnallisesti toimineen kerhon toiminta laajeni nopeasti muihin kaupunkeihin ja johti Reserviupseeriliiton perustamiseen vuonna 1931. Samana vuosikymmenenä perustettiin myös ensimmäiset reservin aliupseeriyhdistykset. Toinen maailmansota hidasti yhdistystoiminnan kehitystä, mutta 1950-luvun alussa paikallisten reservin aliupseeriyhdistyksien määrä lisääntyi nopeasti ja vuonna 1955 Reserviläisliitto perustettiin näiden yhdistysten keskusliitoksi.

Liittojen tavoitteissa on paljon yhtäläisyyksiä. RUL pyrkii vaikuttamaan niin maanpuolustusedellytysten parantamiseen kuin valtakunnan turvallisuuden tukemiseen. Keskeisenä tavoitteena on suomalaisen yhteiskunnan kokonaisturvallisuuden lisääminen. Liiton tehtävänä on ylläpitää reserviupseerien sotilaallisia tietoja, johtajakykyä ja valmiuksia sekä toimia reserviupseerikerhojen ja niiden jäsenten välisenä yhdyssiteenä.²⁴ Reserviläisliiton tavoitteiksi on puolestaan asetettu maanpuolustustahdon ja -valmiuden kohottaminen, jäsenten valmentaminen poikkeusoloja ja kriisitilanteita varten sekä maanpuolustusedellytysten paranemiseen ja laajenemiseen vaikuttaminen.²⁵

Reserviupseeriliitossa on näkynyt puolustusvoimien sodanajan joukkojen lukumäärän pienentäminen, jonka seurauksena osa kokenutta, mutta edelleen toimintaikäistä reserviä ja reserviupseeristoa, on jäänyt ilman sodanajan tehtävää. Liitossa on mietitty mitä nämä osaajat voisivat tehdä yhteiskunnan hyväksi. Seurauksena liittoon perustettiin vuonna 2014 varautumistoimikunta tunnistamaan niitä mahdollisuuksia, joihin kokenutta reserviä voisi käyttää.

Reserviläisliitossa on yli 37 000 henkilöjäsentä. Jäsenten lukumäärä on noussut vuosittain viimeiset 20 vuotta. Jäsenistö koostuu suurimmaksi osaksi (n. 90 %) armeijan suorittaneista miehistä ja naisista. Jäljelle jäävässä kymmenessä prosentissa on hieman enemmän naisia kuin miehiä. Kaikkiaan jäsenistä 95 % on miehiä. Jäsenten keski-ikä on päälle 50 vuotta. Vajaa 30 % jäsenistä on alle 40-vuotiaita. Myös yli 60-vuotiaita on noin 30 %. Reserviupseeriliiton 27 000 jäsenestä noin 300 on naisia. Suuret ikäluokat ovat hyvin edustettuna järjestössä. Jäsenten keski-ikä on noin 40 vuotta. Molemmissa liitoissa uusien jäsenten hankkiminen ei ole vaikeaa. Haasteellista on sen sijaan saada jäsenet sitoutumaan järjestötoimintaan pidemmäksi aikaa.

²⁴ <https://www.rul.fi/reserviupseeriliitto/>

²⁵ <https://www.reservilaisliitto.fi/liitto/liitto>

Toiminnan rahoitus ja henkilöstö

Reserviläisliiton vuosibudjetti on 800 000 euron ja reserviupseeriliiton 600 000 euron luokkaa. Ensin mainitun budjetista 60 prosenttia katetaan jäsenmaksuilla sekä 30 prosenttia erilaisin avustuksin. Lisäksi valtion talousarviossa on vapaaehtoisen maanpuolustuksen tulemiseen tarkoitettu kahden miljoonan euron määräraha, josta puolustusministeriö on osoittanut reilut 30 000 euroa reserviläisliitolle (n. 5 % liiton vuosibudjetista). Jäljelle jäävä viisi prosenttia katetaan omalla varainhankinnalla. Merkittävin avustus saadaan Urlus-säätiöltä. Toinen merkittävä tukija on Maanpuolustuksen tuki ry, joka vastaa näiden valtakunnallisten maanpuolustusjärjestöjen varainhankinnasta.

RUL:n budjetista noin 55 % saadaan jäsenmaksuista. Oman varainhankinnan osuus on arviolta 25 %. Reilut 20 prosenttia katetaan yleisavustuksien turvin. Reserviläisliiton tapaan valtiolta saadaan noin 32 000 euroa vuodessa. Avustusta ovat myöntäneet Maanpuolustuksen tuki ry (104 000 euroa), Urlus-säätiö (40 000 euroa) sekä puolustusministeriö osoittamalla 32 000 euroa vapaaehtoisen maanpuolustuksen määrärahasta. Maanpuolustuksen tuki ry kerää molemmille liitoille tukea elinkeinoelämältä eli erilaiset yritykset ovat osaltaan tukemassa näiden maanpuolustuksellisten liittojen toimintaa.

Reserviläisliiton palveluksessa on toiminnanjohtaja, järjestöpäällikkö ja järjestösihteeri. Reserviupseeriliiton henkilökuntaan kuuluvat toiminnanjohtaja, järjestösihteeri sekä toimistosihhteeri. Liitot omistavat lisäksi Maanpuolustusyhtiö MPY Oy:n, jonka palveluksessa on kaksi toimittajaa sekä kaksi jäsenrekisterin hoitajaa.

Viranomaisten turvallisuustoimintaa tukevat tehtävät ja yhteistyöhön liittyvät lainsäädännölliset, eettiset tai muut esteet

Toiminnan luonteesta ja sille asetetuista tavoitteista johtuen molemmat liitot tekevät läheistä yhteistyötä puolustusministeriön kanssa. Lisäksi sisäministeriö mainitaan merkittävänä yhteistyökumppanina erilaisten lakihankkeiden, sisäiseen turvallisuuteen liittyvien asioiden sekä Rajavartiolaitoksen osalta. Liitoissa tiedostetaan myös tarve lisätä omaa aktiivisuutta ministeriöiden suuntaan sekä todetaan, että tiedon liikkumisen suhteen tilanne on mennyt selkeästi parempaan suuntaan. Valtakunnan tasolla suoraa yhteistyötä poliisi- tai pelastusviranomaisien kanssa ei ole. Toisaalta Maanpuolustuskoulutusyhdistyksen jäsenyyden kautta yhteistyötä voidaan katsoa ainakin jossain määrin olevan, koska MPK on edustettuna Turvallisuuskomiteassa. Käytännön yhteistoiminta eri viranomaisten kanssa lisääntyy merkittävästi siirryttäessä alue- ja paikallistasolle.

Yhteistyöhön liittyvät lainsäädännölliset haasteet liittyvät lähinnä maanpuolustuksellisiin, ei niinkään kokonaisturvallisuuden kannalta keskeisiin asioihin. Esimerkiksi puolustusvoimien tulkintaa vapaaehtoista maanpuolustusta koskevasta laista pidetään varsin tiukkana. Puolustusvoimien aseita voi käyttää vain silloin, kun ollaan puolustusvoimien vapaaehtoisessa harjoituksessa. Haasteen muodostaa se, että MPK:n koulutuksissa usein kyse ei ole tällaisesta harjoituksesta.

Yhteistyö muiden järjestöjen kanssa ja neljännen sektorin rooli

Reserviläisliitto ja Reserviupseeriliitto ovat toistensa luonnollisia kumppaneita. Tämä konkretisoituu valtakunnan tasolla yhteisen osakeyhtiön muodossa. Organisaatiot myös toimivat käytännössä samoissa tiloissa. Lisäksi maakunnallisten piirien ja paikallisten yhdistysten yhteistyö on tiivistä. Yhteneväiset tavoitteet ja toimintamallit tukevat yhteistyötä. Liittojen kouluttajat toimivat usein MPK:n kursseilla. Reserviupseeriliitto listaa yhteistyötahoiksi myös Maanpuolustuksen tuki ry:n. MPK:n ja SPEK:n kanssa on yhdessä edistetty YTS:n päivittä-

mistä. Reserviläisliitto täydentää listaa Naisten Valmiusliitolla, jonka jäseneksi yhdistys on tänä vuonna liittynyt.

Molemmat liitot uskovat spontaanin vapaaehtoisuuden lisääntyvän ja vastaavasti kansalaisten sitoutumisen asteen vähenevän. Reserviupseeriliitto näkee tässä myös mahdollisuuden. Muun muassa tilannekuvaa on nykyään mahdollista tarkentaa nopeasti silminnäkijöiden ja älylaitteiden avulla. Samalla kuitenkin peräänkuulutetaan koordinaatiota. Esimerkiksi onnettomuustilanteissa vain rajallinen määrä vapaaehtoisia voidaan turvallisesti osallistaa viranomaisia tukevaan toimintaan. Tuolloinkin operaation on oltava selkeästi johdettua. Neljännen sektorin koordinaatiotehtävien liitot jättäisivät järjestöjen vastuulle ja varsinaisen operatiivisten tehtävien johtamisen viranomaisille.

Henkilövarausjärjestelmän kehittäminen

Reserviupseeriliitto kannattaa henkilövarausjärjestelmää, jonka avulla jokainen tietäisi oman poikkeusolojen organisaation sekä siinä hänelle kuuluvan tehtävän. Olennaista on, että henkilö itse tietää kuuluvansa kyseiseen organisaatioon. Tätä pidetään tärkeänä, koska liiton aktiivijäsenet ovat hyvin mukana muidenkin järjestöjen vapaaehtoistoiminnassa (esimerkiksi metsästysseurat ja sopimuspalokunnat). Reserviläisliitto tarkastelee asiaa ensisijaisesti puolustusvoimien sodanajan joukkojen kautta.

3.1.8. Naisten Valmiusliitto

Vuonna 1997 perustettu Naisten Valmiusliitto (NVL) on kymmenen naisten vapaaehtoista maanpuolustus- ja turvallisuustyötä tekevää jäsenjärjestöä yhdistävä valtakunnallinen yhteistyöjärjestö. Liiton visiona on tuoda naiset turvallisuuden eturiviin ja tähän pyritään kehittämällä naisten turvallisuuteen ja varautumiseen liittyviä valmiuksia koulutuksen kautta sekä lisäämällä naisten mahdollisuuksia toimia poikkeusoloissa yhteiskunnan hyväksi.

Naisten Valmiusliitolla ei Maanpuolustuskoulutusyhdistyksen tapaan ole henkilöjäseniä. Eri puolilla maata toimii 11 alueneuvottelukuntaa, jotka koostuvat pääasiassa liiton jäsenjärjestöjen (ks. taulukko 17) alue-, piiri- tai paikallistason yhdistysten edustajista. Alueneuvottelukunnat pyrkivät kartoittamaan alueensa naisten koulutustarpeita ja suunnittelemaan niiden toteutusta sekä herättämään naisten kiinnostusta arjen turvallisuuteen liittyvän tietotaidon tarpeellisuudesta.

Taulukko 17. Naisten Valmiusliiton jäsenjärjestöt (Lähde: Naisten Valmiusliiton verkkosivut)

Järjestön nimi
Finlands svenska Marthaförbund rf
Maa- ja kotitalousnaisten Keskus ry
Maanpuolustuskiltojen liitto ry
Maanpuolustusnaisten Liitto ry
Marttaliitto ry
Päällystön Naisten Liitto ry
Reservin Upseerien Naisten Perinneliitto ry
Sotilaskotiliitto ry
Suomen Lottaperinneliitto ry
Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö ry

Toiminnan rahoitus ja henkilöstö

Naisten Valmiusliiton toimintamenot ovat vuositasolla vajaat 130 000 euroa. Toiminnan rahoituksesta noin neljäsosa saadaan valtionavustuksena puolustusministeriöltä. Hyvin pieni osa – NVL:n arvion mukaan noin prosentti – rahoituksesta katetaan kymmenen jäsenjärjestön jäsenmaksuilla. Muu rahoitus haetaan säätiöiltä avustuksina, joilla katetaan muun muassa liiton tuottama turvallisuuskoulutus. Esimerkiksi Maanpuolustuksen kannatussäätiöltä haetaan vuosittain avustusta. Säätiörahoituksen kautta saadaan myös vuokratukea, joka mahdollistaa toimitilojen ylläpitämisen. Maanpuolustuksen tuki ry:n avustus kattaa noin 65 % liiton toimintamenoista. NVL ei ole hakenut avustusta STEAlta.

Liiton saama valtionavustusten vähäinen määrä aiheuttaa huolta toiminnan pitkäjänteisessä suunnittelussa ja kehittämisessä. Epätietoisuus rahan riittävydestä vaikuttaa myös ulospäin näkyviin tekijöihin, kuten liiton verkkosivujen kehittämiseen. Nykyinen valtionavustuksien määrä vaikuttaa myös koulutuksen kehittämiseen. NVL:n henkilöstöön kuuluu pääsihteeri sekä viestintä- ja järjestösihteeri.

Viranomaisten turvallisuustoimintaa tukevat tehtävät

Naisten Valmiusliiton näkyvin viranomaisten turvallisuustoimintaa tukeva tehtävä on koulutus-toiminta. Tunnetuin osa koulutustoimintaa on vuodesta 1998 alkaen toteutetut valtakunnalliset NASTA-harjoitukset. NVL järjestää harjoitukset kahdesti vuodessa Maanpuolustuskoulutusyhdistyksen (MPK) kursseina ja puolustusvoimien tuella. Harjoitusten toteutuksesta vastaavat pääosin vapaaehtoiset naiset. Harjoitusten kursseilla opetetaan käytännön turvallisuustaitoja. NASTA-harjoituksilla lisätään osallistujien arjen turvallisuuteen ja varautumiseen liittyviä tietoja ja taitoja sekä valmennetaan naisia toimimaan erilaisissa johto- ja kouluttajatehtävissä. Harjoituksissa on useita koulutusaiheita, joista osallistuja valitsee yhden.²⁶ Koulutuksissa on aina arjen turvallisuutta käsittävä osio, joka lisää suoraan henkilön aihepiiriin liittyvää osaamista ja taitoja sekä auttaa välillisesti luomaan turvallisuuden tunnetta.

NASTA-harjoitusten lisäksi Naisten Valmiusliitto on mukana järjestämässä pienempiä turvallisuus- ja varautumiskoulutuksia, joko yksittäisinä kursseina tai pienempinä harjoituksina, jotka tunnetaan PikkuNASTA-nimellä. Koulutukset toteutetaan liiton koordinoimana alueneuvottelukuntien kautta. Koulutukseen osallistuminen ei edellytä minkään järjestön jäsenyyttä. PikkuNASTA-harjoituksia voi olla useita vuodessa. NASTA:n tapaan nämäkin koulutukset toteutetaan MPK:n kursseina. Toistaiseksi koulutuksia ja harjoituksia ei ole toteutettu verkkoympäristössä, mutta tulevaisuudessa se ei ole poissuljettu vaihtoehto, koska kurssien toteuttaminen vaatii aina taloudellisia resursseja.

Yhteistyö viranomaisten kanssa ja yhteistyöhön liittyvät lainsäädännölliset, eettiset tai muut esteet

NVL ry on kokonaisturvallisuuteen liittyen mukana asiantuntijajäsenenä valtakunnallisessa ja alueellisissa vapaaehtoisen maanpuolustuksen neuvottelukunnissa sekä reservin koulutuksen kehittämistyöryhmässä. Puolustusvoimien kutsumassa Reservin neuvottelukunnassa ovat edustettuna NVL:n lisäksi myös Sotilaskotiliitto ja reserviläisjärjestöt sekä Maanpuolustuskoulutusyhdistys. Kehittämistyön kautta pyritään tunnistamaan koulutusaloja, joille puolustusvoimilla olisi erityisesti tarvetta ja joihin NVL voisi vastata. NASTA-harjoitusten suunnittelu ja toteuttaminen edellyttää yhteistyötä puolustusvoimien kanssa. Harjoitukset ja koulutukset ovat pääsääntöisesti puolustusvoimien alueella ja niissä hyödynnetään usein myös puolus-

²⁶ <http://naistenvalmiusliitto.fi/koulutukset/nasta-harjoitukset/>

tusvoimien materiaalia. Osa NVL:n kouluttajista voi olla myös viranomaisia tai muita eri turvallisuus- ja varautumisalojen asiantuntijoita.

Puolustusministeriön lisäksi NVL:ssa kaivataan nykyistä läheisempää yhteistyötä sisäministeriön kanssa. Kokonaisturvallisuuden katsotaan kattavan niin sisäisen kuin ulkoisen turvallisuuden ja ensin mainittuun liittyen toiveissa on lisätä yhteistyötä sisäministeriön kanssa. Yhteistyöstä puhuttaessa NVL:n toiminta-alueena on koko maa ja alueellisia eroja on havaittavissa. Näiden uskotaan johtuvan henkilöiden persoonasta tai tavoista toimia, ei niinkään henkilön edustamasta viranomaistahosta.

NVL:ssa ei ole tunnistettu viranomaisyhteistyöhön liittyviä lainsäädännöllisiä tai eettisiä esteitä. Valmiuskoulutusta annetaan vain Suomen kansalaisille Maanpuolustuskoulutusyhdistyksen kursseilla. Tarvetta on kuitenkin laajentaa tulevaisuudessa arjen turvallisuuskoulutusta myös maahanmuuttajanasille. NVL:n mukaan naisten osallistumista viranomaisten turvallisuustoiminnan tukemiseen erilaisissa kriisitilanteissa rajoittaa kunnollisen mandaatin puuttuminen. Myös varautumiskoulutuksen kannalta on haasteellista, että naisten on vaikea irrottautua töistä kursseille, mikäli työnantaja ei pidä turvallisuuskoulutusta tärkeänä. Virallista velvoitetta työnantajilla tähän ei ole.

Yhteistyö muiden järjestöjen kanssa ja neljännen sektorin rooli

Muista järjestöistä MPK sekä SPR ovat merkittäviä yhteistyötahoja Naisten Valmiusliitolle. NVL on yksi MPK:n jäsenjärjestöistä. NVL ry tilaa vuosittain Maanpuolustuskoulutusyhdistykseltä naisille kouluttaja- ja kurssinjohtajakoulutusta, jolla turvataan henkilöiden tasalaatuinen tietotaito. Samat henkilöt saattavat toimia sekä Naisten Valmiusliiton että Maanpuolustuskoulutusyhdistyksen kursseilla eri vastuutehtävissä. Myös SPR:n kanssa tehdään yhteistyötä niin kansallisella kuin alueellisella tasolla. Järjestöillä on yhteisesti ollut mahdollisuus kommentoida yhteiskunnan turvallisuusstrategian päivitystä. NVL:ssä yhteistyö muiden järjestöjen kanssa koetaan varsin toimivana. Yhteistyötä myös tarvitaan, koska jaettavissa olevat resurssit – niin valtion tuki kuin vapaaehtoiset – ovat rajalliset. Lisäksi tiedostetaan, että järjestökentän kehitystä on seurattava ja on oltava valmis avaamaan yhteistyötä myös uusien toimijoiden suuntaan. Järjestöjen toiminnassa arvellaan olevan myös jonkin verran päällekkäisyyksiä. Tämä näkyy esimerkiksi koulutustoiminnassa. Naisten Valmiusliitolla on tähän liittyen menossa oman koulutusohjelman laatiminen, johon liittyy myös kurssisisältöjen ja tavoitteiden tarkastelu sekä nousujohteisten kurssien suunnittelu. Myös varautumiskoulutuksen painopistettä ollaan vahvistamassa.

NVL on myös yksi MPK:n jäsenjärjestö ja tätä kautta osa MPK:n verkostoa. NVL:n mukaan verkostoihin kuulumisen on tärkeää, koska verkostoja hyödynnetään viestintäkanavana sekä yhteistyöalustana. Tässä yhteydessä korostuu myös järjestöjen rooli oikean tiedon jakajana yhteiskunnan häiriötilanteissa. NVL:n mukaan järjestöt ovat lähellä kansalaisia ja osaavat viestiä asioista kansantajuisesti verrattuna viralliseen informaatiokieleen. Järjestöjen etuna on myös notkeus vastata kansalaisten tarpeisiin suhteessa viranomaisiin.

Neljännen sektorin suhteen NVL:ssä peräänkuulutetaan kykyä luoda perustamiskeskuksia ja sitä kautta vastaanottaa ihmisiä ja pikakouluttaa heitä tarpeen tai poikkeusolojen edellyttämällä tavalla. Yhtenä esimerkkinä on nostettu esiin sairaaloiden ja hoitolaitosten varautuminen poikkeusoloihin, jossa voi ilmaantua tarvetta erilaisiin tukipalveluihin kuten vartiointiin, materiaalikuljetuksiin ja siivoukseen. Keskeinen kysymys näissä tilanteissa on, kenellä on riittävä kokonaiskuva tilanteesta ja kuka pystyy käytännössä koordinoimaan vapaaehtoisten toimintaa? Järjestöt ovat läsnä alueilla, ja poikkeusoloissa niiden merkityksen voidaan nähdä korostuvan tiedon välittämisen näkökulmasta. Järjestöt voivat esimerkiksi välittää eteenpäin

tietoa siitä, minkä tahon puoleen tulisi kääntyä omaa osaamista ja apua tarjotakseen. Tärkeintä on, että häiriötilanteessa tai poikkeusoloissa ihmiset eivät jää ilman tietoa, joka voi johtaa pelon ja turvattomuuden tunteen lisääntymiseen.

Henkilövarausjärjestelmän kehittäminen

NVL:n näkökulmasta henkilövarausjärjestelmän tärkein tarkoitus on osoittaa henkilön tehtävä poikkeusoloissa ja tätä kautta luoda kokonaiskuva käytettävissä olevasta osaamisesta ja osaajien lukumäärästä yhteiskunnan eri sektoreilla. NVL pitää tärkeänä, että henkilövarausjärjestelmä huomioi kaikki kokonaisturvallisuuden kentällä toimivat järjestöt ja että tämä tieto tuodaan paikallistasolle kuntien organisaatioihin. Henkilövarausjärjestelmän etuna pidetään lisäksi mahdollisuutta todentaa, että yksilön hankkima koulutus on sellaista, että se palvelee yhteiskuntaa. Vastaavasti yksittäisen henkilön kohdalla merkitystä on sillä, että hän itse tietää olevansa varattuna johonkin järjestelmään tai organisaation. Yhteiskunnan kokonaisturvallisuuden kannalta merkittävää on, että käytössä olevilla välineillä ja keinoilla voidaan säännöllisin väliajoin varmistaa vapaaehtoisen olevan niin henkisesti kuin fyysisesti ja taidoiltaan sellainen, että hän voi toimia viranomaisten turvallisuustoiminnan tukena poikkeusoloissa.

3.1.9. Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö

Turun Vapaaehtoinen Palokunta perustettiin vuonna 1838. Tarve palokunnan perustamiseen oli tullut aiemmin Turun kaupungin palosta 1827. Suomen toinen palokunta ja samalla ensimmäinen vakinainen palokunta perustettiin vuonna 1861 Helsinkiin ja ensimmäinen palokuntalaisten koulutustilaisuus järjestettiin Vaasassa toukokuussa 1904. Vapaaehtoiset palokunnat yhdistyivät Yleiseksi Palokuntaliitoksi vuonna 1906. Vuonna 1968 perustettuun Suomen Palontorjuntaliittoon yhdistyi silloinen Palokuntien keskusliitto ja vuonna 1922 perustettu Suomen palosuojeluyhdistys. Suomen Pelastusalan keskusjärjestö (SPEK) syntyi vuonna 1993, kun Suomen Palontorjuntaliitto sekä Suomen Väestönsuojelujärjestö yhdistyivät yhdeksi keskusjärjestöksi.

SPEK on turvallisuuden asiantuntija, joka tuottaa ja välittää tietoa, kehittää asumisen ja arjen turvallisuutta, tukee palokuntalaisia, kouluttaa yhteistyökumppaneidensa kanssa sekä myy ammattikirjoja ja turvatuotteita. Keskusjärjestö toimii ja vaikuttaa niin kansallisissa kuin kansainvälisissä sidosryhmäverkostoissa. SPEKin vision mukaan Suomessa asuvat turvallisuustietoiset ja -taitoiset ihmiset ja yhteisöt turvallisessa ympäristössä²⁷.

Keskusjärjestönä SPEKillä on 43 jäsentä, joista viimeisimpänä mukaan ovat liittyneet esimerkiksi Elinkeinoelämän keskusliitto EK, Kuntaliitto, Naisten Valmiusliitto sekä Palonilmaisualan yhdistys (toimintakertomus 2016). Pelastusalan vapaaehtoistoiminta on valtakunnallisesti organisoitua. Toiminta rakentuu kolmeen tasoon; valtakunnallinen (SPEK), alueellinen (pelastusliitot) ja paikalliseen (palokunnat) tasoon. Suomessa on alueellisia toimijoita eli pelastusliittoa 13. Näistä neljä pelastusliittoa toimii SPEKin alueyksikkönä (Etelä-Savo, Pohjois-Suomi, Lappi ja Pohjanmaa). Pelastusliitot järjestävät muun muassa palokuntakoulutusta ja kehittävät alueensa turvallisuutta neuvontatoiminnalla. Alueilla toimii vapaaehtoispalokuntalaisten toimikuntia, jotka suunnittelevat, kehittävät ja toteuttavat alueellisten palokuntien välistä yhteistoimintaa. SPEKin kokemuksen mukaan osallistuminen on alueellisesti vaihtelevaa ja yhteiskunnalliset ilmiöt kuten maaseutujen autoituminen, lisääntyvä kilpailu harrastusmuotojen välillä ja vapaa-ajan arvottaminen vaikuttavat toimintaan.

²⁷ <http://www.spek.fi/Suomeksi/SPEK/Organisaatio>

SPEK julkaisee selvityksiä ja tutkimuksia säännöllisesti. Analyysin kohteena ovat olleet muun muassa pelastuskoiratoiminta, omatoiminen varautuminen, väestönsuojelun kehittäminen, vapaaehtoisten käytettävyys hälytystehtäviin, EU:n rooli pelastus- ja turvallisuusalan toimijana sekä asuinrakennusten pelastussuunnitelmat. Kehittämistoiminnan osalta SPEK on viime aikoina keskittynyt hanketasolla esimerkiksi kyläturvallisuuteen ja öljyntorjuntaan. Kyläturvallisuushankkeen tavoitteena on vahvistaa asukkaiden omatoimista varautumista erilaisten häiriötilanteiden kuten sähkökatkojen, onnettomuuksien ja tulipalojen varalta. Öljyntorjuntahankkeessa järjestettiin koulutusta öljyntorjuntaan ja siinä vapaaehtoisena toimimiseen.

Keskusjärjestön tarjoama koulutus koostuu seuraavista kokonaisuuksista: 1) kansalaisten yhteisö- ja turvallisuuskoulutukset, mm. alkusammutuskoulutus 2) yrityksille suunnatut tieturvallisuus-, tulityö- ja asiantuntijakoulutukset 3) pelastustoimintaan osallistuvan henkilökunnan koulutus ja 4) sisäiset järjestötoiminnan koulutukset. Alkusammutuskoulutus on kehitetty yhteistyössä Suomen Pelastusalan Keskusjärjestön ja Suomen Palopäälystöliiton sekä Pelastusopiston ja Helsingin Pelastuskoulun asiantuntijoiden kanssa. Koulutuskokonaisuuden tavoitteena on kehittää alkusammutuskoulutuksen laatua, lisätä koulutuksen turvallisuutta ja parantaa sen vaikuttavuutta. Vuonna 2016 SPEKin järjestämään alkusammutuskoulutukseen osallistui 27 000 henkilöä. Tieturvakoulutuksia on kaksi. Tieturva 1:ssä opetellaan tiellä tehtävien töiden turvallisuuden perusteet. Tieturva 2 on jatkokurssi liikenne- ja työturvallisuusvastaville. Pelastustoimintaan osallistuvan henkilökunnan koulutuksissa keskusjärjestö huolehtii pelastustoimintaan osallistuvan vapaaehtoisen ja osa-aikaisen henkilöstön koulutuksen opetussuunnitelman laatimisesta, opetusaineiston tuottamisesta ja kurssinjohtajien kouluttamisesta. Kursseilla käy vuosittain noin 40 % kaikista aktiivisista vapaaehtoisista. Sisäiset järjestötoiminnan koulutukset ovat suunnattu mm. nuorisosaastoille.

Toiminnan rahoitus ja henkilöstö

Suomen Pelastusalan Keskusjärjestön vuosibudjetti on noin 6,6 miljoonaa euroa. Huomattava osa toiminnasta on koulutusta, jonka järjestämiseen se saa taloudellista tukea. SPEKin toimintaa rahoittavat vuosikertomuksen mukaan Huoltovarmuuskeskus, sisäministeriö, Palosuojelurahasto, Sosiaali- ja Terveysjärjestöjen avustuskeskus (STEA), Reijo Rautauoman säätiö, Väestönsuojelusäätiö, Sivis sekä opetus- ja kulttuuriministeriö. Merkittävin rahoituslähde (noin 3,3 miljoonaa euroa) olivat omarahoitteiset tuotot noin 50 prosentin osuudella. Oma varainhankinta perustuu erityisesti yrityksille suunnattuun koulutukseen (tulityö-, tieturvallisuus- ja asiantuntijakoulutukset; noin 540 000 € / 2016), kustannustoimintaan (noin 812 000 € / 2016) ja muuhun tuote- sekä palvelumyyntiin (n. 1 870 000 € / 2016). Yleisavustusten osuus (1,8 miljoonaa euroa) oli 28 %. Projekti- ja muut kohdeavustukset (1,4 miljoonaa euroa) kattoivat 22 %. Vuonna 2016 SPEKille myönnettiin Palosuojelurahastosta 2,2 miljoonaa euroa, josta alueelliseen toimintaan meni 800 000 euroa (ks. taulukko 18). STEAlta avustusta tuli 463 000 euroa. Sivikseltä saatu avustus (297 727 €) ammatillisen lisäkoulutuksen järjestämiseen, vapaan sivistystyön koulutukseen ja vertaisopintoryhmien toimintaan sekä opetus- ja kulttuuriministeriöltä saatu avustus (70 000 €) nuorisotoimintaan lukeutuvat muihin avustuksiin.

Taulukko 18. Palosuojelurahaston avustusten jakautuminen vuonna 2016 kohteittain (Lähde: SPEK)

Palosuojelurahaston avustus 2016	Avustuskohteet				
	Avustus yht.	Palokunta-koulutus	Valistus ja neuvonta	Palokunta-toiminnan kehittäminen	Muu toiminta*
Finlands Svenska Brand- och Räddningsförbund rf.	97 500 €	5 300 €	25 000 €	67 200 €	
Helsingin Pelastusliitto ry.	61 000 €	23 000 €	18 000 €	20 000 €	
Hämeen Pelastusliitto ry.	97 000 €	35 700 €	15 000 €	46 300 €	
Kaakkois-Suomen Pelastusliitto ry.	78 900 €	29 600 €	16 000 €	33 300 €	
Keski-Suomen Pelastusalanliitto ry.	71 500 €	- €	42 500 €	29 000 €	
Länsi-Suomen Pelastusalanliitto ry.	192 000 €	- €	45 000 €	147 000 €	
Pohjois-Karjalan Pelastusalanliitto ry.	56 300 €	9 900 €	15 900 €	30 500 €	
Pohjois-Savon Pelastusalanliitto ry.	60 000 €	- €	19 800 €	40 200 €	
Uudenmaan pelastusliitto ry.	91 900 €	- €	29 170 €	62 730 €	
Alueliitot yhteensä	806 100 €	103 500 €	226 370 €	476 230 €	- €
SPEK Lappi	80 500 €	- €	3 600 €	76 900 €	
SPEK Pohjois-Suomi	32 000 €	9 200 €	2 500 €	20 300 €	
SPEK Pohjanmaa	80 000 €	51 300 €	11 200 €	17 500 €	
SPEK Etelä-Savo	45 500 €	- €	4 800 €	40 700 €	
SPEK alueyksiköt yhteensä	238 000 €	60 500 €	22 100 €	155 400 €	- €
Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö ry.	1 155 900 €	315 000 €	417 530 €	310 000 €	113 370 €
Kaikki yhteensä	2 200 000 €	479 000 €	666 000 €	941 630 €	113 370 €

* muu toiminta tarkoittaa SPEK ry:n tutkimustoimintaa, kansainvälistä toimintaa sekä Padasjoen harjoitusalueen toimintaa

SPEKin mukaan nykyinen budjetti on riittävä ylläpitämään järjestön toimintaa. Yleisavustukset ovat tärkeitä myös toiminnan kehittämisen näkökulmasta. Kehittämistoimintaan tarvitaan erillistä rahoitusta, koska se edellyttää pitkäjänteistä työtä. Samalla saatava tuki luo pohjaa laajemmalle kehittämistyölle. Avustusta käytetään esimerkiksi koulutustoiminnan kehittämiseen, onnettomuuksien ennaltaehkäisyyn, palokuntatoiminnan kehittämiseen, alueellisten turvakoulutusten järjestämiseen sekä palokuntien kouluttamiseen ja varautumisen tukemiseen.

SPEKin keskustoimistossa on 53 palkattua työntekijää. Toimitusjohtaja vastaa koko yhdistyksen toiminnasta, varautumisjohtaja on vastuussa onnettomuuksien ehkäisyyn ja varautumiseen liittyvistä asioista kuten asiantuntijapalveluista, turvallisuusviestinnästä ja -koulutuksesta, turvallisuuspatvevyydestä ja kansainvälisestä toiminnasta. Palokuntajohtaja vastaa palokuntapalveluista ja -koulutuksista sekä järjestötoiminnasta ja hallinto- ja talousjohtaja vastaa yhteispalveluista. Keskustoimiston lisäksi SPEKillä on 6 aluetyöntekijää ja SPEKin alueellisilla toimijoilla on 19 työntekijää. Heidän tehtäviinsä kuuluu muun muassa pelastustoimintaan osallistuvan vapaaehtoisen ja osa-aikaisen henkilöstön koulutusten järjestäminen, järjestötoiminnan kehittäminen ja turvallisuusviestinnän alueellinen toteuttaminen. Vuosikertomuksen (2016) mukaan SPEKin henkilöstöstä hieman yli puolet (54 %) on naisia. Vakituisessa työsuhteessa olevat työntekijät muodostavat 81 % henkilöstöstä. Kaksi henkilöä (5

% henkilöstöstä) työskentelee SPEKissä osa-aikaisesti. Määräaikaisessa työsuhteessa on 14 % henkilöstöstä.

Taulukko 19. Päätoimisen henkilöstön jakautuminen alueittain

Alue	Päätoimisen henkilöstön lukumäärä
Ruotsinkielinen	2
Helsinki	2
Häme	2
Kaakkois-Suomi	2
Keski-Suomi	2
Länsi-Suomi	3
Pohjois-Karjala	1
Pohjois-Savo	2
Uusimaa	3
Lappi	0
Pohjois-Suomi	2
Pohjanmaa-Österbotten	3
Etelä-Savo	1
Keskusjärjestö	53
YHTEENSÄ	78

Viranomaisten turvallisuustoimintaa tukevat tehtävät ja yhteistyöhön liittyvät lainsäädännölliset, eettiset tai muut esteet

Valtakunnallisesti SPEK tukee viranomaisten turvallisuustoimintaa tuottamalla tutkimustietoa ja koulutuspalveluja yhteistyökumppaneiden kanssa sekä kehittämällä asumisen ja arjen turvallisuutta hankkeiden sekä asiantuntijatoiminnan kautta. Asiantuntijan roolissa SPEK on osallistunut useiden lakien valmisteluun. Lisäksi SPEK tuottaa erilaisia tuki- ja koulutuspalveluja erityisesti palokuntatoiminnan tueksi. SPEK tekee pelastusviranomaisten kanssa päivittäin yhteistyötä. Konkreettisesti tämä näkyy turvallisuuskomitean työssä, jossa SPEK on edustettuna. Yhteistyötä tehdään viranomaisten ja myös muiden järjestöjen kanssa Kova-toimikunnan (kotitalouksien varautuminen) puitteissa. Yhteiskunnan turvallisuuden näkökulmasta Suomen ympäristökeskus ja Ilmatieteen laitos ovat SPEKin yhteistyötahoja.

Alueellisella tai paikallisella tasolla yhteistyö näyttäytyy palokuntien ja pelastuslaitosten välisenä yhteistyönä. SPEKin mukaan yhteistyössä palokuntien ja pelastuslaitosten välillä on alueellisia eroja. Pohjois-Pohjanmaalla Jokilaakson seudulla palokunnat osallistuvat 80 %:iin pelastustoimen tehtävistä. Helsingissä vastaava luku on vain muutaman prosentin luokkaa. Toisaalta Helsingissä palokunnat tekevät paljon vaikuttamistyötä ja edustavat reserviä pelastustoimelle.

SPEKin mukaan vapaaehtoisilla palokunnilla on riittävät toimintavapaudet, joten lainsäädännöllisiä esteitä yhteistyölle ei ole. Ristiriitaa syntyy kuitenkin palvelutuotannon ja vapaaehtoisuuden välillä. Osa toiminnasta on ammattimaisesti hoidettua vapaaehtoistoimintaa ja osa on kolmannen sektorin palvelutuotantoa, jossa toimintaa sitovat muun muassa työnantajan velvoitteet. Vaarana on, että roolit voivat sotkeutua.

Yhteistyö muiden järjestöjen kanssa ja neljännen sektorin rooli

Kansallisella tasolla tarkasteltuna järjestöjen välisessä yhteistyössä kolmannen sektorin toimijoiden eri koolla on merkitystä. Tämä näkyy yhtäältä keskinäisenä kilpailuna resursseista ja toisaalta siinä, että kaikki tukevat yhteistyötä ja kehittämistä. Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö haluaa tukea yhteistyötä ja on järjestänyt koulutusta yhteistyöstä viranomaisille ja järjestöille liittyen esimerkiksi sähkökatkon aikana tapahtuvaan toimintaan. Alueellisella tasolla järjestöjen välistä yhteistyötä ei ole SPEKin mukaan organisoitu ja se on myös hyvin henki-

lösidonnaista. Siitä huolimatta hyviä käytäntöjä on syntynyt. Hyvänä esimerkkinä toimivasta yhteistyöstä SPEK nostaa esiin Suomen Punaisen Ristin ja Suomen Meripelastusseuran yhteisesti suunnitellut ja järjestämät ensivaste-koulutukset, joissa eri järjestöjen jäsenet osallistuvat samalle kurssille.

SPEK näkee neljännen sektorin toimijat pääsääntöisesti yksittäisinä, aktiivisina kansalaisina. SPEKin kokemus neljännessä sektorista on, että se aktivoituu kriisitilanteessa ja toimii ohjeista ja määräyksistä huolimatta. Tästä syystä on tärkeää luoda neljännen sektorin toiminnalle koordinoitua ja hallittua edellytyksiä. Vastuu toiminnan organisoinnista tulee olla järjestöillä, joilla on tehtävään sopivaa osaamista ja sitä tukevat prosessit.

Henkilövarausjärjestelmän kehittäminen

Pelastuslaitoksilla on selkeät henkilövarausjärjestelmät olemassa. SPEK ei näe normaalioloissa tarvetta laajalle järjestöjä koskevalla henkilövaraus- tai osaamisrekisterille. Mikäli rekistereitä rakennetaan, tulee niiden suunnittelu, toteutus ja ylläpito olla viranomaisten vastuulla. Toisaalta pelastustoimen sektorilla (pelastuskoiratoiminta, meri- ja lentopelastus, palokunnat) ei ole olemassa niin laajaa reserviä kuten puolustusvoimien puolella. Yksinkertaisempikin rekisteri voisi olla riittävä ratkaisu. Järjestöllä on itsellään osaamisrekisteri (HAKA-palokuntarekisteri), joka toimii paikallisen ja alueellisen toiminnan kehittämisen työkaluna. Järjestön mukaan yksi mahdollisuus olisi niin sanottu yhteinen valmiustietokanta, jossa hyödynnetään jo olemassa olevia rekistereitä (esim. Haka ja Ohto) ja luoda tähän tietokantaan erilaisia käyttäjärooleja ja -oikeuksia.

3.1.10. Suomen Sopimuspalokuntien liitto

Suomen Sopimuspalokuntien Liitto (SSPL) toimii vapaaehtoisten palokuntayhdistysten ja sopimuspalokuntatoiminnan valtakunnallisena liittona. SSPL on perustettu vuonna 2001. Sen jäseniä ovat vapaaehtoiset palokuntayhdistykset (VPK) ja henkilökohtaisen sopimuksen palokuntien (HSPK) palomiesyhdistykset. Valtakunnallisena toimijana SSPL osallistuu pelastustoimen, sisäisen turvallisuuden ja kokonaisturvallisuuden kehittämiseen sekä lakien, asetusten, ohjeiden ja määräyksien valmisteluun. Kehittämisen ja valmistelutyö tapahtuu lausuntojen ja esitysten kautta sekä osallistumalla yhteistyöhön erilaisissa työryhmissä.²⁸ Liitolla on myös vahva tiedottamis- ja vaikutustoiminta. Edellä mainittujen lisäksi ydintehtävänä on palokuntatoiminnan jatkuvuuden vaaliminen ja kehittäminen.

Sopimuspalokunnat muodostavat Suomen suurimman pelastusalan toimijaryhmän, jotka operoivat 709 paloasemalla noin 13 400 hälytyskelpoisen sopimuspalokuntalaisen voimin. Hälytyskelpoista henkilöstöä tukee lisäksi noin 20 000 palokuntayhdistysten vapaaehtoista jäsentä.²⁹ Ammattipalokuntia Suomessa on SSPL:n mukaan 112, ja niissä toimivien palomiesten määrä on noin 4000.

Vapaaehtoinen palokuntayhdistys (= VPK) muodostaa yleensä kivijalan sopimuspalokunnalle. Sopimuksissa määritellään palokunnan toiminnasta (miten koulutetaan, mikä on lähtövalmius ja -vahvuus). Toinen vaihtoehto ovat henkilökohtaisen sopimuksen sopimuspalokunnat (HSPK), joissa rekrytoitujen jäsenet ovat tehneet henkilökohtaiset sopimukset eli heillä on työ-sopimus pelastuslaitoksen kanssa. Muuten palokunta toimii VPK-sopimuspalokunnan tavoin. Sopimuksellisuuden kautta enemmistö palokuntalaisista saa palkkaa pelastustoimen tehtävistä.

²⁸ <http://www.sspl.fi/>

²⁹ Ibid.

Taulukko 20. Suomen Sopimuspalokuntien Liiton palokunnat ja niiden jäsenten lukumäärä 2013
(Lähde: SSPL: Sopimuspalokuntien lähtövarmuus selvitys 12/2013)

Pelastuslaitos	VPK-sopimuspalokunta	HSPK-palokunta	Työpaikka-sopimuspalokunta	Hälytyskelpoiset jäsenet	Muut jäsenet
1. Helsinki	15			441	267
2. Länsi-Uusimaa	41	2	1	810	1267
3. Keski-Uusimaa	28		2	525	891
4. Itä-Uusimaa	37	5		510	1472
5. Varsinais-Suomi	64	5		1159	2098
6. Kanta-Häme	22	6	2	395	1021
7. Päijät-Häme	18	2		465	479
8. Kymenlaakso	29	1	5	856	796
9. Etelä-Karjala	22	4	2	537	785
10. Etelä-Savo	13	18		551	912
11. Keski-Suomi	19	22		994	941
12. Pirkanmaa	48	7	2	766	1924
13. Satakunta	49			763	1550
14. Etelä-Pohjanmaa	6	23		753	616
15. Pohjanmaa	14	21		814	838
16. Keski-Pohjanmaa	8	9		398	404
17. Pohjois-Savo	2	26	3	628	835
18. Pohjois-Karjala	5	20	1	441	786
19. Jokilaaksot	12	11		490	596
20. Kainuu	2	7		140	285
21. Oulu-Koillismaa	6	11		413	389
22. Lappi	31			551	912
YHTEENSÄ	491	200	18	13400	20064

Pelastuslaitokset kantavat vastuun palokuntalaisten valmiuden ylläpitämiseen liittyvästä koulutuksesta. Tässä yhteydessä pelkona on, että resurssien vähentyessä sopimuspalokuntien jäsenten koulutuksesta tingitään ensimmäisenä. Liitto korostaa, että riittävän koulutuksen turvaaminen on hälytysvalmiuden kannalta erittäin tärkeää.

Toiminnan rahoitus ja henkilöstö

SSPL:n vuosibudjetti on 150 000 euroa, josta kaksi kolmasosaa saadaan yleisavustuksena palosuojelurahastosta. Palosuojelurahasto on valtion talousarvion ulkopuolinen rahasto, jonka toiminta perustuu palosuojelurahastolakiin (306/2003) ja valtioneuvoston asetukseen palosuojelurahastosta (625/2003). Palosuojelurahasto on sisäministeriön valvonnassa ja hoidossa. Jäljelle jäävä kolmasosa katetaan jäsenyhteisöjen maksuilla. SSPL ei ole toimintansa aikana hakenut avustusta RAY:lta tai STEAlta.

Palokuntayhdistysten rahoitus perustuu puolestaan alueellisten pelastuslaitosten kanssa solmittuihin sopimuksiin. Valtaosa (60 %) hälytyskelpoisista palokuntalaisista saavat hälytystehtäviin osallistumisesta palkkaa. Yhdistysmuotoisissa palokunnissa on alueittain erilaisia käytäntöjä. Henkilökohtaisen sopimuksen sopimuspalokuntalaiset ovat työehtosopimuksen piirissä ja saavat palkkaa sen mukaan. Osa palokuntayhdistyksistä tekee lisäksi omaehtoista varainhankintaa, koska sopimusten kautta saatava tulo ei kata kaikkia yhdistysten toiminnan kustannuksia.

Myös kaluston suhteen on eroja. Tämä johtuu osaltaan yhtenäisten käytäntöjen puutteesta, koska kunnat huolehtivat yhdessä pelastustoimen järjestämisestä alueellisena yhteistoimintana. Suurimmaksi osaksi sopimuspalokuntien paloautot ovat pelastuslaitoksen omistamia ja sopimuspalokunnan käyttöön luovutettuja. Palokuntayhdistys voi myös itse omistaa paloauton tai -autoja. Yhteiskunta hyötyy siitä, että yhdistykset ostavat tarvittaessa (useimmiten) miehistöautoja itse. Poikkeustapauksissa palokuntayhdistykset ovat ostaneet myös raskaita paloautoja. Yhdistys voi ostaa paloauton verottomana, ja saada sen hankintaan tukea Palosuojelurahastosta. Hankintoihin on mahdollista saada tukea myös pelastuslaitoksilta. SSPL:n mukaan yhdistykset rahoittavat hankintoja merkittäväällä omalla panostuksella.

SSPL:n ainoan henkilöstön muodostaa toiminnanjohtaja, jonka työnkuvaan kuuluu liiton toiminnan ja järjestötyön operatiivinen johtaminen, jäsenpalvelu, yhteiskuntasuhteet, liiton edustaminen, ulkoinen ja sisäinen tiedotus, koulutus ja palokuntien sopimusasiat. Ylintä päättävältä SSPL:ssä käyttää vuosikokous. Liiton hallitus koostuu puheenjohtajasta sekä kahdeksasta jäsenestä ja varajäsenestä. (Sinun palokuntasi puolesta! SSPL 2014)

Viranomaisten turvallisuustoimintaa tukevat tehtävät ja yhteistyöhön liittyvät lainsäädännölliset, eettiset tai muut esteet

Sopimuspalokunnat tekevät pelastustoimen viranomaisten vastuulla olevia pelastustehtäviä (tulipalot, muut onnettomuudet: liikenne, öljyntorjunta, vaaralliset aineet, räjähdys, sortuma; muut tehtävät: automaattiset paloilmoittimet, palovaroittimet; muu tarkastus/varmistus, ihmisten ja eläinten pelastaminen, vahingontorjunta, avunanto, virka-apu). Suuri osa sopimuspalokunnista (noin 400 palokuntaa) tekee myös sosiaali- ja terveystoimen vastuulla olevia ensivastetehtäviä sopimukseen perustuen. Lisäksi palokunnat tekevät turvallisuusviestintää, jolla pyritään vähentämään onnettomuuksia.

Sopimuspalokunnat eroavat merkittävästi muista kolmannen sektorin toimijoista. Ne eivät vain tue viranomaisten turvallisuustoimintaa, vaan käytännössä ne hoitavat viranomaisten vastuulla olevia tehtäviä. SSPL:n mukaan suurimmassa osassa maata (noin 90 prosenttia) pelastustoimen ensilähdön muodostaa sopimuspalokunta. Suuremmissa kaupungeissa sopimuspalokunnat toimivat ensisijaisesti ammattipalokuntien tukena ja reservinä laajojen tai päällekkäisten tilanteiden varalta (Pelastustoimi ja sopimuspalokunnat Suomessa, 2015). Muualla maassa sopimuspalokuntien erityisrooli näkyy siinä, että usein hälytystehtävissä ei ole yhtään ammattihenkilöä paikalla, jolloin sopimuspalokunnan johtaja huolehtii onnettomuuspaikalla tehtävän johtamisesta.

Sopimuspalokunnat osallistuivat viime vuonna valtakunnallisesti 56 178 tehtävään. Tehtävien vuosittainen määrä vaihtelee palokunnittain paristakymmenestä hälytystehtävästä aina päivittäisiin hälytystehtäviin. Sopimuspalokunnat ovat varautuneet toimimaan suurimpiin kriisitilanteisiin asti. Hälytystehtävien hoitaminen edellyttää pelastuslain mukaista koulutusta. Hälytyskelpoisuuden ylläpitämiseksi palokuntalaisen tulee osallistua vähintään viiteentoista harjoitukseen vuodessa. Palokunnat järjestävät yleensä harjoituksia viikoittain.

SSPL pitää sopimuspalokuntien ja pelastusviranomaisten yhteistyön toimivuutta ensiarvoisen tärkeänä. SSPL haluaa yhteistyön edellytysten olevan kunnossa ja myös seuraa kehitystä sopimuspalokuntabarometrilla. Kyselyssä analysoidaan esimerkiksi pelastuslaitoksen ja palolaitoksen välistä yhteistyötä. Tulosten perusteella yhteistyö toimii kohtuullisesti. Vastausten valtakunnallinen keskiarvo on 3,5 (asteikolla 1-5). Annettujen avovastausten perusteella yhteistyön suurimpia haasteita ovat 1) asenneongelmat pelastuslaitoksen johdossa; 2) asenneongelmat yksittäisissä henkilöissä; 3) heikko ja huono viestintä pelastuslaitoksen taholta sekä 4) resurssien käyttö (palokuntalaiset kokevat, että resurssien käyttö ei ole järkevää). SSPL

uskoo barometrin osoittamien yhteistyöhaasteiden olevan ratkaistavissa. Yksi hyvä keino on palokuntien itsenäinen aluetoiminta ja sen kautta jatkuva yhteydenpito pelastuslaitokseen. Barometrin tulokset viittaavat myös alueellisiin eroihin viranomaisten kanssa tehtävässä yhteistyössä. Vaikka palaute on pääsääntöisesti hyvää, 16 % vastaajista on sitä mieltä, että yhteistyötä ei ole ollenkaan pelastuslaitoksen kanssa tai se on hyvin vähäistä.

Yhteistyö muiden kuin pelastusviranomaisten kanssa on huomattavasti vähäisempää. Liikenneonnettomuuksien yhteydessä toinen tärkeä viranomainen on poliisi. SSPL:n mukaan yhteistyöstä poliisiin kanssa on saatu positiivista palautetta. Terveysviranomaisten kanssa yhteistyö on koskenut yleensä ensivastetehtäviä. Muuten konkreettinen tekeminen on ollut lähinnä tiedon välittämistä palokuntalaisille, esimerkiksi toiminnasta lintuinfluenssan uhatessa.

Palokuntien toiminnan luonteesta johtuen jäsenistössä on oltava heterogeenistä henkilöstöä, jotta ympärivuorokautinen hälytysvalmius voidaan taata. Osa palokuntalaisista on sopinut työnantajansa kanssa, että he voivat lähteä hälytystehtävään keskellä päivää. Tähän ei kuitenkaan ole olemassa yleistä, työnantajaa sitovaa käytäntöä. SSPL on myös havainnut, että asenteet kesken työpäivän tapahtuviin hälytystehtäviin ovat tiukentuneet työnantajien keskuudessa viime vuosina.

Yhteistyö muiden järjestöjen kanssa ja neljännen sektorin rooli

SSPL:n mukaan osa palokunnista tekee yhteistyötä Vapepan ja Meripelastusseuran kanssa. Tämä yhteistyö konkretisoituu myös yhteisinä harjoituksina. Palokuntayhdistykset tekevät jonkin verran yhteistyötä myös paikkakuntansa muiden yhdistysten kanssa. SSPL:n yhteistyö muiden järjestöjen kanssa on tapahtunut lähinnä hankkeiden kautta.

Neljännen sektorin rooli nähdään merkityksellisenä tilanteissa, joissa tarvitaan huomattava määrä ihmisiä lyhyessä ajassa. Tämä edellyttää viranomaisilta kykyä hyödyntää maallikkojen apua turvallisuustoiminnan tukena. Haasteena tällöin on, että viranomaiset ovat tottuneet luottamaan ammattimaiseen, esimerkiksi puolustusvoimilta, tulevaan apuun. Vapaaehtoisten osaamisen käyttö on vieraampaa, jolloin siihen ei ole varauduttu samalla tavalla. Vapaaehtoisresurssien käytön lisääminen edellyttää avoimuutta viranomaisten puolesta. Vapaaehtoisten ja viranomaisten välissä järjestöillä on tarvittavaa osaamista toiminnan organisoinnista, jonka tarve korostuu spontaanin vapaaehtoisuuden lisääntyessä.

Henkilövarausjärjestelmän kehittäminen

Poikkeusoloja ajatellen henkilövarausjärjestelmälle voisi SSPL:n mukaan olla tarvetta. Erityisesti tilanteessa, jossa tarvitaan paljon vapaaehtoisresursseja. Tällöin haasteeksi voi nousta se, että yksittäinen vapaaehtoinen on usein mukana useamman eri järjestön toiminnassa. Haasteena on, miten määritellään se minkä järjestön edustaja kyseinen henkilö tällaisessa tilanteessa on.

SSPL:llä ei ole omaa henkilö- tai osaamisrekisteriä. Jokaisella palokuntayhdistyksellä on tieto omista hälytyskelpoisista ja vapaaehtoisista jäsenistä. Ajoittain on käyty keskustelua valtakunnallisen rekisterin tarpeesta, josta kävisi ilmi kaikkien sopimuspalokuntalaisten koulutustilanne. Tätä kautta viranomaisilla olisi tarkempi kuva tulevasta koulutustarpeesta.

3.1.11. Suomen Mielenterveysseura

Suomen Mielenterveysseura (jatkossa Seura) on perustettu vuonna 1897 ja on yksi maamme vanhimmista järjestöistä. Seuran tehtävä on mielenterveyden edistäminen sekä ongelmien ehkäiseminen³⁰. Seuralla on jäsenenä 56 paikallista mielenterveysseuraa sekä 30 muuta, pääosin valtakunnallisesta järjestöä. Seuran toiminta on jaettu seuraaviin yksikköihin: mielenterveyden edistäminen, kriisiauttaminen, kansalaistoiminta sekä kehittäminen, viestintä ja hallinto.

Seuran tarjoama koulutus liittyy mielenterveyden ensiapuun, mielenterveysosaamiseen, elämän vaikeuksissa tukemiseen, vapaaehtoisena kehittymiseen sekä erikseen tilattaviin koulutuksiin. Varsinaista valmiuskoulutusta Seuralla ei kuitenkaan ole. Vapaaehtoiset jatkokoulutukset toteutetaan yhdessä kirkon palvelevan puhelimen ja rikosuhripäivystyksen kanssa.

Seuralla on kaikkiaan noin 3 300 vapaaehtoista, joista kriisiauttamisessa toimivia on noin 900. Kaikki vapaaehtoiset eivät ole seuran jäseniä, eikä tätä heiltä edellytetä. Vapaaehtoisista yli kaksi kolmasosaa (2 203) on naisia. Vapaaehtoisista jäsenistä miehiä on 1 181. Vapaaehtoisten ikä vaihtelee 30–60 vuoden välillä. Vapaaehtoiset ovat yleensä olleet pitkään mukana Seuran toiminnassa. Vapaaehtoiset toimivat varsin kattavasti eri puolilla maata.

Toiminnan rahoitus ja henkilöstö

Suomen Mielenterveysseuran toimintaa rahoitetaan pääsääntöisesti julkisin varoin. STEA on merkittävin rahoittaja avustuksilla, jotka kattavat noin 70 % Seuran tuotoista. Nämä avustukset ovat vuonna 2017 lähes viisi miljoonaa euroa. Avustukset on kohdennettu mielenterveyden edistämiseen, kriisiauttamiseen, ammatillisesti ohjattuun vertaisryhmätoimintaan, hanke-toimintaan ja kansalaistoimintaan. Lisäksi Seura on saanut rahoitusta Sosiaali- ja terveysministeriön hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen kärkihankkeesta eri alojen ammattilaisten ja kansalaisten mielenterveysosaamisen vahvistamiseen. ME-säätiöltä seura on saanut merkittävän avustuksen (779 000 €) Sekasin-chatin ylläpitoon ja kehittämiseen. Rikosuhripäivystyksen (RIKU) toiminta rahoitetaan oikeusministeriön budjetista sekä STEAn rahoittamien kehittämishankkeiden kautta. Lisäksi Seura harjoittaa varainhankintaa ja vastaanottaa lahjoituksia. Vuonna 2017 Suomen Mielenterveysseuran toimintabudjetti on noin 11 miljoonaa euroa.

³⁰ <https://mielenterveysseura.fi/fi/mielenterveysseura/organisaatio-ja-toiminta>

Taulukko 21. STEAn rahoitus Suomen Mielenterveysseuralle vuonna 2017

STEAn rahoitus vuodelle 2017	Määrä (€)
Yleisavustus	1 311 000
Ammatillisesti ohjattuihin vertaistukiryhmiin vaikeissa elämäntilanteissa oleville henkilöille	393 000
Kriisikeskustoimintaan	665 000
Tukihenkilö- ja vapaaehtoistoiminnan ylläpitämiseen ja kehittämiseen yhteistyössä paikallisten mielenterveysseurojen kanssa	588 000
Kriisikeskusverkoston, kriisipuhelintoiminnan ja verkkokriisiauttamisen valtakunnalliseen koordinaatioon	630 000
Jäsenjärjestöille kohdistettaviin avustuksiin	32 000
Ihmiskaupan vastaisen järjestölähtöisen työn kehittämiseen järjestöyhteistyönä (TAIKA-työ 2015–2017)	80 000
Mielenterveysosaamisen vahvistamiseen sekä lasten ja nuorten, työikäisten ja ikääntyneiden mielenterveyden edistämiseen	524 000
Itsemurhaa yrittäneiden lyhytinterventiomallin soveltamiseen Suomessa (Linity 2013–2017)	250 000
Lähisuhdeväkivallan uhrien terveyden ja sosiaalisen hyvinvoinnin parantamiseen juurruttamalla ORAVA-hankkeessa tuotetut koulutusmateriaalit, koulutukset, ryhmätoimintamallit ja videot RIKUn valtakunnalliseen käyttöön (2017–2018)	83 000
Nuorten rikoksen uhrien terveyden ja sosiaalisen hyvinvoinnin vahvistamiseen ja toiminnan siirtämiseen osaksi RIKU:n perustoimintaa	96 000
YHTEENSÄ	4 783 000

Seura kaipaa STEAn rahoitukseen joustavuutta. Tällä hetkellä STEA keskittyy Seuran mielestä liikaa suoritusperusteiseen toiminnan arviointiin, joka osaltaan vaikuttaa myös avustusehdotuksiin ja -päätöksiin. Seura ehdottaa siirtymistä suoritusperusteisesta ja toiminnan määrällisestä arvioinnista järjestökohtaiseen arviointiin, jossa määriteltäisiin odotukset järjestön toimintaa kohtaan ja järjestön paikka koko Suomen järjestörakenteessa. Rahoittajan arvioinnissa tulisi keskittyä enemmän järjestön osaamiseen ja toiminnan keskeisiin tuloksiin. Maakuntaudistus ja sote-palvelujen tuottamiseen liittyvät epävarmuudet ovat osaltaan haastaneet myös Suomen Mielenterveysseuraa. Iso kysymys järjestöjen kannalta on, miten järjestölähtöisen toiminnan tulevaisuus turvataan. Järjestölähtöinen toiminta on ei-voittoa tavoittelevaa auttamista ja tukea, jossa koulutetut vapaaehtoiset ja ammattilaiset työskentelevät rinnakkain kuten kriisiauttamisessa / kriisikeskustoiminnassa. Nykyisin kriisikeskustoiminta saa avustuksia sekä Veikkausvoittovaroista että toiminta-alueensa kunnilta ja yhteistyötä tehdään alueen sosiaali- terveystoimen ja muiden järjestötoimijoiden kanssa.

Seuran palveluksessa työskentelee noin 125 henkilöä, joista 52 kriisiauttamisessa. Seuran henkilökunnasta vain 5 työntekijää toimii Helsingin ulkopuolella. Lisäksi alueellisissa kriisikeskuksissa on lähes 100 työntekijää.

Viranomaisten turvallisuustoimintaa tukevat tehtävät ja yhteistyöhön liittyvät lainsäädännölliset, eettiset tai muut esteet

Seuralla ei ole suoraan viranomaisia tukevaa operationaalista turvallisuustoimintaa. Jonkin verran yhteistyötä tehdään maahanmuuttoviranomaisten kanssa. Muuten yhteistyö on lähinnä sosiaali- ja terveysviranomaisten kanssa tehtävää käytännön ehkäisevää työtä, kriisityötä ja ohjattua vertaistukea kriisien jälkeen. Seura näkee henkisen hyvinvoinnin ylläpitämisen ja yksilöiden kriisitilanteissa tukemisen olennaisina osina turvallisuustyötä. Viranomaiset eivät ole kuitenkaan määritelleet, miten seuran tehtävät (erityisesti ehkäisevä työ ja jälkihoito)

konkreettisesti linkittyvät julkiseen turvallisuussuunnitteluun ja siihen liittyviin prosesseihin. Keskeisiä turvallisuuteen linkittyviä toimintamuotoja Mielenterveysseurassa ovat rikosuhripäivystys ja kriisikeskustoiminta.

Suomen Mielenterveysseura koordinoi rikosuhripäivystystä (RIKU). Toiminta alkoi vuonna 1994. Toimintaa ylläpitävät Suomen Punainen Risti, Ensi- ja turvakotien liitto, Suomen Mielenterveysseura, Mannerheimin Lastensuojeluliitto, Suomen Setlementtiliitto ja Kirkkohallitus. RIKUlla on keskustoimiston lisäksi seitsemän alueellista toimistoa (Etelä-, Itä-, Länsi-, Lounais-, Pohjois- ja Sisä-Suomi sekä Lappi). RIKUn perustehtävänä on parantaa rikoksen uhrin, hänen läheisensä ja rikosasian todistajan asemaa vaikuttamalla ja tuottamalla tukipalveluita. Vuodelle 2017 avustus oli yhteensä 3 700 000 €. seuran mukaan Rikun toimintaa ei tunneta riittävästi viranomaisten piirissä. Direktiivin mukaan poliisin pitäisi ohjata uhrit tai asiakkaat RIKUun. Pääkaupunkiseudulla ohjaus toimii tyydyttävästi, mutta muualla Suomessa yhteistyö on haastavampaa.

Kriisikeskuksia on maassamme 22. Kriisikeskuksissa tehdään matalan kynnyksen järjestölähtöistä auttamistyötä. Tämä tarkoittaa, että asiakas voi varata ajan ilman lähetettä, palvelu on maksutonta ja asiakas voi halutessaan pysyä nimettömänä. Kriisikeskuksesta apua voivat hakea yksilöiden lisäksi niin pariskunnat kuin perheetkin. Kriisikeskuksissa on myös tarjolla ryhmätoimintaa. Paikallisten kriisikeskusten lisäksi kriisiapua voi saada kriisipuhelimesta tai verkkopalveluiden (mm. Sekasin Chatin, erilaisten ryhmien ja omahoito-ohjelmien) kautta.

Taulukko 22. Suomen Mielenterveysseuran asiakkaat ja asiakaskäynnit kriisikeskuksittain

Kriisikeskus	Asiakkaat	Käynnit
Helsinki	1091	4138
Hyvinkää	128	321
Joensuu	483	1329
Jyväskylä	-	-
Kainuu	221	560
Kemi	215	606
Kouvola	82	177
Kuopio	55	204
Lahti	195	426
Lappeenranta	306	899
Mikkeli	297	761
Oulu	426	997
Rauma	587	1623
Rovaniemi	212	527
Salo	411	1173
Sastamala	327	702
Savonlinna	452	715
Seinäjoki	370	608
Tampere	1160	2491
Turku	476	2331
Vaasa	82	177
Vihti	140	241
YHTEENSÄ	7716	21006

Mielenterveysseuran mukaan kriisikeskuksiin ohjaaminen oli sosiaali- ja terveysviranomaisille ennen helpompaa. Tietynlainen byrokratian kasvu näkyy nykyään myös kriisikeskusten ja viranomaisten välisessä yhteistyössä. Kriisikeskuksilla ei ole viranomaisstatusta, vaan ne toimivat järjestötoiminnan periaatteiden mukaisesti. Tämän takia kriisikeskukset eivät voi pitää viranomaisille usein hyvin tärkeitä asiakkaiden rekisteritietoja, vaan asiakkaat saavat asioida niissä myös nimettömästi. Viranomaisten ja järjestöjen toiminnan taitekohdissa on epäselvää, mitä järjestöillä on oikeus ja velvollisuus tehdä ja mitkä ovat yhteiset pelisäännöt.

Yhteistyö muiden järjestöjen kanssa ja neljännen sektorin rooli

Mielenterveysseura tekee kiinteää yhteistyötä ehkäisevän työn ja kriisiauttamisen sekä vertaistuen sektorilla muiden mielenterveys- ja sairausjärjestöjen kanssa. Järjestöjen yhteispanoksen saaminen osaksi viranomaisten turvallisuustoiminnan tukemista on haastavaa jo aiemmin mainitun henkisen avun ja kriisityön selkeän mandaatin puuttumisen takia. Näiden rooli tulisi selkeyttää viranomaisten toimesta. Turvallisuussektorin järjestöistä SPR on Mielenterveysseuran läheisin kumppani. Järjestöjen kesken toimittaessa Seura ei ole havainnut esteitä yhteistyölle. Suomen Punainen Risti käynnistää suuronnettomuustilanteissa omat verkostonsa akuutin avun tarjoamiseksi. Kriisikeskusverkosto on luvannut tarvittaessa myydä SPR:n auttajille tukea kuten esimerkiksi purkuja ja defusingeja (jotka ovat maksullista eli myytävää palvelua).

Mielenterveysseuran valtakunnallinen kriisipuhelin (ark. klo 9–07, viikonloppuisin klo 15–07) ja chat-palvelut (Sekasin klo 7–24 viikonloppuisin klo 15–24) ovat auki suuronnettomuus tai muissa poikkeavissa tilanteissakin normaalisti, mikäli tekniset yhteydet toimivat ja avuntarjoajat pääsevät paikoilleen. Mielenterveysseuran toimintamuodoista kriisivastaanotot ja ryhmätoiminta vastaavat ennen kaikkea yksittäisten ihmisten ja perheiden elämänkriiseihin ja menetyksiin (koetaan hyväksi jälkihoidoksi tai ”mielen ensiavuksi”).

Seura on tunnistanut yleisen auttamishalun lisääntyvän traumaattisissa tilanteissa. Seuran näkökulmasta tilanne on haasteellinen, koska henkisen hyvinvoinnin ollessa kyseessä tulisi kaikkien järjestöihin kuuluvien niin sanotun neljännen sektorin vapaaehtoistenkin noudattaa tiettyjä hyväksi koettuja pelisääntöjä, jossa auttajan on aina otettava huomioon autettavan tilanne ja näkökulma ja huolehdittava siitä, että auttaja on itse tasapainossa ja pystyy tukemaan avun tarpeessa olevaa. Mikäli riittävää vapaaehtoisista huolenpitoa ja pelisääntöjä ei ole, on vaarana, että auttajasta tulee autettava ja pahimmassa tapauksessa syntyy paniikkia tai muuta tilanteeseen sopimatonta käytöstä. Neljännen sektorin edustajilla voi olla halu auttaa, mutta ei välttämättä ymmärrystä ja osaamista auttamiseen. Toistaiseksi paras toimintamalli on ollut kytkeä neljännen sektorin toiminta kolmannen sektorin olemassa oleviin rakenteisiin, joissa tarvittava tuki ja ohjaus.

Henkilövarausjärjestelmän kehittäminen

Poikkeusoloissa henkilöitä olisi Mielenterveysseuran mielestä syytä varata myös järjestöjen toimintaan. Ainakin turvallisuuden kannalta keskeisten toimihenkilöiden roolia ja toimintavaltuuksia olisi hyvä selkeyttää poikkeusolojen varalle ja ottaa tämä huomioon rekistereitä suunniteltaessa. Laajan normaalioloja koskevan osaamisrekisterin kannalla Seura ei ole. Osaamisrekisteri voisi toimia järjestötasolla siten, että rekisteriin on määritelty millaista osaamista järjestö voi tarjota, miten kyseistä osaamista ylläpidetään ja kuinka monta henkilöä on koulutettu auttamaan kriisitilanteissa. Eettisesti tarkasteltuna mielenterveyden sektorilla toimivia vapaaehtoisia ei voida Seuran mielestä kuitenkaan velvoittaa tai pakottaa tulemaan viranomaisten turvallisuustoiminnan tueksi tai edellyttää suostumusta asiaan. Mikäli tällaista haluttaisiin, vapaaehtoisilta tulisi kysyä siihen vapaaehtoista suostumusta etukäteen, eikä suostumus saisi olla edellytys vapaaehtoistoimintaan pääsemiselle.

3.1.12. Marttaliitto

Marttaliitto on yksi vanhimmista maassamme toimivista kolmannen sektorin toimijoista. Liiton historia ulottuu 1800-luvun loppuun, jolloin Lucina Hagmanin aloitteesta vuonna 1899 perustettu naisyhdistys asetti tavoitteekseen kotien aineellisen ja henkisen hyvinvoinnin parantamisen. Ensimmäisen ja toisen maailmansodan aikaan Martoilla oli tärkeä rooli vapaaehtoisina, jotka opettivat väestöä muun muassa korvikeaineiden käytössä, puhdistivat ympäristöä, hautasivat niin vainajia kuin eläimiä hillitäkseen kulkutautien leviämistä sekä muonittivat evakkoja.³¹

Marttaliiton toiminnan painopiste on muuttunut yhteiskunnan kehittyessä. Vuosien 2017–2019 strategian mukaisesti Marttaliiton tehtävänä on kotien ja perheiden hyvinvoinnin edistäminen ja arjen hallinta (Marttojen strategia 2017–2019) ja sen kohderyhmiin kuuluu niin nuoria, ruuhkavuosia eläviä naisia ja miehiä, ikääntyviä, yrityksiä sekä erityisryhmien edustajia kuten päihde- ja mielenterveyskuntoutujia ja syrjäytymisvaarassa olevia ihmisiä. Marttaliitolla on yhdistysten kautta valtakunnallisesti noin 46 000 jäsentä. Marttaliiton toiminta on organisoitu alueellisesta toiminnasta vastaavien marttapiirien (ks. taulukko 23) kautta. Paikallistasolla piirien alla toimii reilut tuhat marttayhdistystä.

Taulukko 23. Marttaliiton marttapiirit (Lähde: Marttaliiton verkkosivut)

Marttapiirin nimi
Etelä-Hämeen Martat
Etelä-Karjalan Martat
Itä-Hämeen Martat
Kainuun Martat
Keski- ja Etelä-Pohjanmaan Martat
Keski-Suomen Martat
Kymenlaakson Martat
Lapin Martat
Lounais-Suomen Martat
Pirkanmaan Martat
Pohjois-Karjalan Martat
Pohjois-Pohjanmaan Martat
Savon Martat
Uudenmaan Martat

³¹ Marttaliiton kehittämispäällikkö Kaisa Härmälän esitys 219. maanpuolustuskurssilla

Toiminnan rahoitus ja henkilöstö

Marttaliiton toiminnan rahoitus koostuu useista eri lähteistä. Vuonna 2015 Marttaliitto sai valtionavustusta erityisesti kotitalousneuvontaan opetus- ja kulttuuriministeriöltä 788 000 euroa. Tämän lisäksi Marttaliitto sai erillisrahoitusta reilut 872 000 euroa, josta vajaa 60 % oli peräisin Raha-automaattiyhdistykseltä (511 268 €), 14 % Jane ja Aatos Erkon säätiöltä (121 942 €), 11,2 % ulkoasianministeriöltä (97 920 €), 7,8 % opetus- ja kulttuuriministeriöltä (67 640 €) ja 8,4 % muista lähteistä (73 296 €)³². Varainhankintaa edustavat esimerkiksi arpajaiset sekä ilmoitus- ja tuotemyynti. Marttaliitto ei saa erillistä rahoitusta viranomaisten turvallisuustoiminnan tukemiseen. Marttaliiton henkilökuntaan kuuluu 21 henkilöä.

Viranomaisten turvallisuustoimintaa tukevat tehtävät ja yhteistyöhön liittyvät lainsäädännölliset, eettiset tai muut esteet

Marttaliiton ydintehtävä on kotitalousneuvonnan tarjoaminen. Marttaliiton toimintaan ei kuulu suoraan viranomaisten turvallisuustoimintaa tukevia tehtäviä. Toisaalta Martat tekevät alueellisella ja paikallisella tasolla huomattavan paljon työtä, jolla on vaikutusta osallisuuden vahvistamiseen, kotitalouksien varautumiseen, maahanmuuttajien kotoutumiseen ja ylipäänsä jokapäiväisessä elämässä pärjäämiseen. Täten sen voi katsoa olevan merkittävä kolmannen sektorin toimija myös turvallisuussektorilla ainakin laajan turvallisuuskäsitteen kontekstissa.

Marttojen toiminnan kautta kotitalouksiin pyritään luomaan sellaiset arjen tiedot ja taidot, joilla asukkaat pärjäävät omin avuin myös häiriötilanteissa Häiriötilanne voi olla esimerkiksi pitkitynyt sähkökatko, vedenjakelun keskeytyminen, elintarvikepula tai muu vastaava. Toimintaa ohjaavana ajatuksena on, että asukkaat pärjäävät kotonaan ilman viranomaisten apua 72 tuntia, jolloin viranomaisten voimavarat voidaan ohjata kriisin tai häiriötilanteen ratkaisemiseen. Kotitalouksien varautumista on kehitetty yhdessä SPEKin koordinoiman Kova-toimikunnan kanssa.

Yhteistyötä viranomaisten kanssa tehdään lähinnä työryhmissä eri ministeriöiden kanssa. Marttaliitto on esimerkiksi ollut mukana SM:n ja VM:n sähköisen digiympäristön ja kyberturvallisuuden työryhmissä (Marttaliiton toimintakertomus 2016). Lisäksi Marttaliitto on mukana sisäministeriön koordinoimassa työryhmässä, jossa mietitään naisten roolia maahanmuuttajien kotoutumisen edistämässä ja radikalisoitumisen estämisessä.

Yhteistyöhön viranomaisten kanssa ei liity Marttaliiton näkökulmasta lainsäädännöllisiä, eettisiä tai muita esteitä. Täysin haasteettomana Marttaliitto ei kuitenkaan yhteistoimintaa pidä. Esimerkiksi turvallisuussektorin koulutusten yhteydessä on harvoin mietitty niistä aiheutuvien matkakustannusten korvaamista. Tämä on osaltaan yhteydessä siihen, että Marttaliitolla ei ole selkeää turvallisuusjärjestön mandaattia ja heillä ei ole suoraan turvallisuustoimintaan kohdennettua rahoitusta. Marttaliitossa pidetään tärkeänä, että viranomaisten ja kolmannen sektorin toimijoiden kanssa luotaisiin nykyistä selkeämpi toimintakonsepti, joka ohjaisi varautumista ja valmiuden ylläpitoa tulevaisuudessa myös Marttaliiton osalta.

³² Ibid.

Yhteistyö muiden järjestöjen kanssa ja neljännen sektorin rooli

Marttaliitto ja sen yhdistykset tekevät yhteistyötä muiden järjestöjen kanssa niin kansallisella, alueellisella kuin paikallisella tasolla. Esimerkki kansallisen tason yhteistyöstä on aiemmin mainittu Kova-toimikunta, jonka työssä ovat mukana muun muassa SPEK, MPK ja Maa- ja kotitalousnaiset. Vuoden 2015 massiivisen turvapaikanhakijoiden tulon yhteydessä Marttaliitto teki tiivistä yhteistyötä SPR:n kanssa. Operatiivisen toiminnan tueksi edellä mainitut järjestöt solmivat keskenään valtakunnallisen sopimuksen.

Marttaliiton ja SPR:n yhteistyössä merkittävä tekijä oli alueilla toimivien tahojen yhteystietojen vaihtaminen. Sitä mukaa, kun SPR pystytti vastaanottokeskuksia, vapaaehtoisia ohjattiin olemaan suoraan yhteydessä niistä vastaaviin henkilöihin. Tätä tarkoitusta varten rakennettiin myös Martat auttaa -sivusto, jonne sisällytettiin kaikki olennainen tieto vapaaehtoistoimintaan liittyen. Sivuston kautta sai tietää minne saattoi jättää vaate- tai tavaralahjoituksia sekä keeneen olla yhteydessä, jos halusi muutoin olla vapaaehtoisesti avuksi.

Marttaliitto on Vapepan ja Naisten Valmiusliiton jäsenjärjestö. Lisäksi marttapiirit ovat edustettuna NVL:n alueneuvottelukunnissa sekä joissain Vapepan toimikunnissa. Valtakunnallinen yhteistyö näiden toimijoiden kanssa on kuitenkin ollut vähäisempää, vaikka yksilötasolla monet martat osallistuvatkin NVL:n järjestämiin NASTA-harjoituksiin ja MPK:n koulutuksiin. Marttaliitto tukee jäsentensä osallistumista jakamalla martoille stipendejä NASTA-harjoituksiin.

Kouluttamisen suhteen on tehty yhteistyötä MPK:n ja SPR:n kanssa järjestöjen varautumiseen liittyen. Kurssien sisältö on suunniteltu yhdessä. Tämän lisäksi Marttaliiton edustajia on ollut pitämässä luentoja maanpuolustuskursseilla. Marttaliitto on ollut myös edustettuna Yhteiskunnan turvallisuusstrategian päivityksen järjestöryhmässä. Vaikka järjestöjen välistä yhteistyötä on, kokee Marttaliitto turvallisuustoimijoiden kentän jossain määrin epämääräisenä. Epäselvyyttä aiheuttavat järjestöjen roolit ja vastuut, joita ei viranomaisten puolesta ole riittävän selkeästi määritelty. Erityisesti tarkempaa määrittelyä kaipaa se, mitä martoilta odotetaan niin valtakunnallisella kuin alueellisella tasolla.

Henkilövarausjärjestelmän kehittäminen

Marttaliitolla ei ole henkilövaraus- tai osaamisjärjestelmää häiriö- ja poikkeusolojen varalle. Jäsenrekisterissä on perustietoa ja sinne voisi myös kerätä osaamiseen liittyvää tietoa. Tiedon kerääminen veisi aikaa, eikä sille nähdä välitöntä tarvetta, koska Marttaliitolla ei ole virallista mandaattia toimia viranomaisten turvallisuustoiminnan tukena. Sen sijaan yleisempi järjestöjen yhteinen rekisteri olisi tarpeen, jotta oikeat henkilöt voidaan tarvittaessa tavoittaa nopeasti tukemaan viranomaisten turvallisuustoimintaa. Rekisterin luomisen katsotaan olevan viranomaisten, erityisesti sisäministeriön vastuulla. Rekisterin ylläpitämiseen liittyy Marttaliiton mukaan haasteita vapaaehtoisten muuttaessa ja vaihtaessa työpaikkaa. Haasteena on myös osaamisen todentaminen ja osaamisen ylläpitäminen.

3.2. Yhteenveto

Turvallisuussektorilla toimivia järjestöjä on maassamme hyvin paljon. Pelkästään Vapepalla on yli 50 jäsenjärjestöä. Lisäksi monet järjestöt kuuluvat useampaan järjestöverkostoon, näistä esimerkkinä Marttaliitto, joka on sekä Naisten Valmiusliiton että Vapepan jäsen. Naisten Valmiusliitto on puolestaan Maanpuolustuskoulutusyhdistyksen ja Vapepan jäsenjärjestö. Myös MPK on Vapepan jäsenjärjestö. Verkostoissa on yhteistyöelimiä niin kansallisella, maakunnallisella kuin paikallisella tasolla. Monet henkilöt myös kuuluvat useaan eri järjestöön ja toimivat aktiivisina vapaaehtoisina useammassa järjestössä. Järjestöt tuottavat koulutusta runsaasti kautta maan. Suuri osa koulutuksista on erittäin tarkasti kohdennettua sekä sisällöltään spesifiä. Huomattava osa koulutuksista valmistaa ihmisiä viranomaisia tukevan turvallisuusstoiminnan vapaaehtoistehtäviin ja osa taas liittyy suoraan reserviläistaitojen ylläpitämiseen.

Sopimuksellisuus yhteistyön taustalla

Kansallisella tasolla järjestöt ovat tyytyväisiä viranomaisten kanssa tehtävään yhteistyöhön. Yhteistyön muodot ovat kehittyneet vuosikymmenten kuluessa; useat turvallisuussektorilla toimivat järjestöt ovat toimineet maassamme jo toistasataa vuotta. Suomen Meripelastusseuralla, Suomen Lentopelastusseuralla ja Vapepalla on sopimukset poliisin kanssa, joissa määritellään kyseisten toimijoiden saamat korvaukset hälytystehtävistä. Lisäksi useilla järvipelastusyhdistyksillä sekä Vapepalla on sopimuksia pelastuslaitosten kanssa.

Yhteistyö on usein viranomaisten ja järjestöjen välillä niin kiinteää, että kansalaiset eivät osaa aina erottaa toimijoita toisistaan. Esimerkiksi onnettomuustilanteissa hälytysryhmässä toimivia vapaaehtoisia sekoitetaan ajoittain viranomaisiin. Kansalaisille ei ole läheskään aina selvää, ketkä ovat vapaaehtoisia ja ketkä taas viranomaisia. Tämä havainto tuli esiin erityisesti Suomen Meripelastusseuran yhteydessä.

Vapaaehtoisia on toistaiseksi riittänyt turvallisuusalan järjestöihin suhteellisen hyvin. Kyseiset järjestöt eroavat muista järjestöistä esimerkiksi siinä, että ne vetävät puoleensa monia muita järjestöjä enemmän nuoria miehiä. Ikääntyminen on kuitenkin myös turvallisuusjärjestöjen eräs tulevaisuuden haasteista varsinkin maamme harvemmin asutuilla seuduilla. Vapaaehtoisena toimiminen turvallisuussektorin järjestöissä vaatii monessa tapauksessa tuekseen pitkän koulutuksen, jota pitää säännöllisesti päivittää. Lisäksi toimintaan tulee sitoutua tiiviisti. Vapaaehtoiset ovatkin mukana järjestöjen toiminnassa suhteellisen pitkään, useita kymmeniä vuosia.

Eräs turvallisuuden sektorilla toimivien järjestöjen haaste liittyy kalustohankintoihin. Monen järjestön toiminta on suoraan sidottu kaluston määrään ja toimivuuteen. Tästä selkeitä esimerkkejä ovat Suomen Meripelastusseura ja Suomen Lentopelastusseura. Suomen Meripelastusseura saa alushankintoihin vuosittaista investointiavustusta veikkausvoittovaroista. Suomen Lentopelastusseuran kaluston ylläpito ja hankinta on taas sidottua sen paikallisyhdistykseen, eikä se saa valtion kautta avustuksia kaluston hankintaan. Myös MPK:lle kaluston käyttö on koulutuksessa tärkeää. Puolustusvoimat toimittaa tarvittavan kaluston koulutuksiin. Joillakin MPK:n jäsenyhdistyksillä on myös omaa kalustoa.

Kirjava rahoituspohja

Turvallisuusjärjestöjen rahoitus on monikanavaista ja kaikkien järjestöjen rahoituspohja on keskenään varsin erilainen. Kaikkein selkein tilanne on Maanpuolustuskoulutusyhdistyksellä, joka on Puolustusvoimien ja puolustusministeriön strateginen kumppani. Sen rahoitus tulee lähes kokonaan puolustushallinnon budjetista. Toinen selkeä – joskin negatiivisemmassa mielessä – tilanne on Marttaliitolla, joka ei saa turvallisuustoiminnan tukemiseen julkista rahaa lainkaan. Turvallisuustoiminnan merkittävä rahoittaja on Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus (STEA). Lentopelastusseura saa STEAlta rahoitusta hanketoimintaan ja kohdennettua toiminta-avustusta perustoimintaan. Lisäksi se saa avustusta sisäministeriön pelastusosastolta operatiiviseen toimintaan. Eniten STEAsta riippuvainen turvallisuussektorin järjestö on Suomen Meripelastusseura, jonka budjetista yli puolet katetaan STEAn avustuksilla. Lisäksi se saa avustusta Rajavartiolaitokselta ja tekee aktiivisesti omaa varainhankintaa. Suhteessa suurin oman varainhankinnan rooli näyttäisi olevan Suomen Punaisella Ristillä (Vapepan toiminnan osalta) ja Suomen Pelastusalojen Keskusjärjestöllä (SPEK). Vapepan budjetista STEAn avustus kattaa noin puolet. SPEK saa omaan toimintaan yleisavustusta sekä STEAlta että Palosuojelurahastosta. Oman varainhankinnan osuus on noin puolet.

Järjestöt pitävät ongelmallisena sitä, että STEAn avustuksia on haettava vuosittain toimintaan, joka on vakiintunutta ja struktuuriltaan vakaata. Myös STEAn raportointikäytännöt ovat järjestöjen näkökulmasta suhteellisen raskaita. Enemmän kuitenkin järjestöjen parissa huolta aiheuttaa se, mitä tapahtuu, jos rahapelimonopoliin perustuva avustusjärjestelmä murtuu. Tällöin kaikkien maamme järjestöjen perusrahoituksen pohja on uhattuna. Turvallisuuden sektorilla tämä vaikuttaisi suoraan myös viranomaisten toimintaan, mikäli järjestöjen toimintarepertuaari ei olisi enää niiden käytettävissä nykyisessä laajuudessa.

Järjestötoiminnassa merkittäviä alueellisia eroja

Kuten aiemmin totesimme, järjestöjen näkökulmasta yhteistyö viranomaisten kanssa toimii hyvin kansallisella tasolla. Erityistä kiitosta järjestöjen puolelta saa se, että Turvallisuuskomitea on ottanut järjestöt kiinteäksi osaksi toimintaansa ja järjestöt ovat olleet tiiviisti mukana myös tekemässä uutta Yhteiskunnan turvallisuusstrategiaa. Alueellisia eroja järjestöjen näkökulmasta yhteistyössä viranomaisten kanssa on selvästi havaittavissa. Usein järjestöjen ja viranomaisten yhteistyö perustuu toimiviin henkilösuhteisiin. Useat järjestöt nostavat haastateluissa esiin toimivana alueellisena hyvänä käytäntönä Lapin. Siellä viranomaisyhteistyö on kattavaa ja säännöllistä. Myös sopimusjärjestelmässä viranomaisten kanssa on vielä kehittämisen varaa. Poliisin kanssa tehtyyn sopimukseen järjestöissä ollaan tyytyväisiä, samankaltaista yhtenäistä sopimusstruktuuria kaivataan myös pelastuspuolelle. Eniten yhteistyössä näyttäisi järjestöjen mielipiteiden mukaan kehittämistä olevan sosiaali- ja terveystieteiden viranomaisten kanssa.

Järjestöt haluaisivat tiivistää viranomaisten kanssa yhteistyötä erityisesti yhteisten käytännön harjoitusten muodossa. Järjestöjen näkökulmasta viranomaisten kanssa ei ole tällä hetkellä tarpeeksi yhteisharjoituksia. Viranomaiset pitävät omia harjoituksia usein arkipäivisin ja virkaaikana. Järjestöt harjoittelevat puolestaan viikonloppuisin sekä iltaisin. Harjoittelu on järjestöjen näkökulmasta toimivan viranomaisyhteistyön, mutta myös järjestöjen välisen yhteistyön, elinehto. Harjoitusten lisäksi eräs haaste yhteistyössä järjestöjen näkökulmasta on se, että turvallisuuskentän järjestötoimijoiden kokonaisuus ja vastuut ovat epäselviä. Monilla järjestöillä on selvät roolit ja vastuut (esimerkiksi SPR, SMPS ja SLPS), mutta taas puolestaan Martoilla ja Suomen Mielenterveysseuralla ei ole viranomaisten toimesta määriteltyä selkeää turvallisuuden mandaattia.

Järjestöjen osaamisesta ja viranomaisten tarpeista viestimässä haasteita

Viestinnän ja tiedonkulun suhteen järjestöissä näyttää olevan suhteellisen yhtenäinen linja: kansallisella / liitto-tasolla tieto liikkuu niin viranomaisten kuin järjestötoimijoiden kesken. Esimerkiksi SPR hoitaa valtakunnallisen viestinnän keskustoimistosta ja alueetasolla siitä vastaavat tehtävään nimetyt henkilöt. Alue- ja paikallistasolla yhtenäinen linja hajoaa. Myös järjestöjen läsnäolossa alueilla, viranomaisten tarpeissa sekä avoimuuden asteessa on eroja. Hyvänä esimerkkinä tehokkaasta kanavasta tiedon siirron ja tiedottamisen kanavasta voidaan mainita Vapepan maakuntatoimikunnat, joissa myös viranomaiset ovat edustettuna.

Viestinnän käytännön toteutus ja menetelmät vaihtelevat sekä kansallisella että alue/paikallistasolla. Esimerkiksi Suomen Pelastuskoiraliiton tärkein tiedottamisen kanava on Pelastuskoirablogi, jonka avulla jäseniä on informoitu muun muassa muuttuneista koesäännöistä ja uudesta strategiasta. Sopimuspalokuntien liitossa viestitään uutiskirjeen avulla tilanteissa, joissa on selkeä tarve tiedottaa tietyistä asiasta palokunnille nopeasti. Marttaliitto korostaa viestinnässä monikanavaisuutta, mutta volyymeiltään verkkosivut ovat omaa luokkaansa: vuositasolla niiltä haetaan tietoa noin kahdeksan miljoonaa kertaa. Myös sosiaalisen median hyödyntäminen on osa järjestökentän viestintää. Yleisesti käytettyjä sosiaalisen median kanavia ovat Facebook ja Twitter. Lisäksi useat järjestöt kertovat toiminnastaan blogien kautta.

Järjestöt kokevat tiedonkulussa ja tiedottamisessa olevan yhä parannettavaa. Viranomaisten ja järjestöjen yhteistoiminnan haaste on, että läheskään kaikki viranomaiset eivät tiedä tarpeeksi järjestöjen toiminnasta. Esimerkiksi poliisi tekee kattavaa yhteistyötä Vapepan kanssa ja sen toiminta on usein poliisille suhteellisen tuttua. Lentopelastusseuran toiminta vastaavasti ei ole läheskään yhtä tuttua. Tietämättömyys osaltaan ruokkii järjestöjen mukaan sitä, että viranomaiset eivät tällä hetkellä käytä optimaalisella tavalla järjestöjä oman turvallisuustoiminnan tukena.

Selkeä haaste järjestöille on yhteistyön henkilöityminen, joka näkyy myös viestinnässä. Henkilövaihdosten myötä tiedon siirto katkeaa tai ainakin heikkenee huomattavasti. Kaikkiaan järjestöjen tulee selkiyttää omaa viestinnällistä linjaansa ja parantaa tiedon kulkua niin oman organisaation sisällä kuin ulospäin. Selkeyttä ja johdonmukaisuutta on syytä harjoitella arjen viestinnässä, koska nämä ominaisuudet korostuvat häiriötilanteiden ja poikkeusolojen tiedottamisessa. Viranomaisten puolelta järjestöt toivovat odotuksista ja tarpeista viestimistä nykyistä avoimemmin.

Neljännän sektorin merkityksen lisääntyminen

Kaikki turvallisuussektorin järjestöt ovat huomioineet neljännän sektorin toiminnan tai spontaanin vapaaehtoisuuden kasvun. Kaikilla ihmisillä ei ole aikaa tai resursseja olla mukana aktiivisesti järjestötoiminnassa. Monilla ihmisillä on kuitenkin erilaisissa häiriötilanteissa suuri halu auttaa lähimmäisiä tai hädässä olevia. Järjestöt korostavat yhteen ääneen sitä, että neljäs sektori on nähtävä voimavarana, mutta se voi pahimmillaan olla myös riskitekijä. Järjestöjen näkökulmasta operatiivisissa tilanteissa olisi tärkeää, että neljännän sektorin toiminta olisi aina organisoitua. Tämä organisoituvastuu voisi hyvin olla kolmannen sektorin toimijoilla. Monien katse suuntautuu tässä Vapepan suuntaan. Sillä on jo nyt olemassa käytännöt siihen, että esimerkiksi etsintöjen yhteydessä voidaan antaa pikakoulutusta niille vapaaehtoisille, jotka eivät ole käyneet Vapepan hätäryhmien toimintaan liittyviä kursseja.

Osaamis- ja henkilövarausrekisteri?

Eräs tämän selvityksen kysymyksistä liittyi siihen, miten pitäisi suhtautua laajemman henkilövarausjärjestelmän rakentamiseen. Tämä henkilövarausjärjestelmä koskisi siis erityisesti järjestöjen toimintaa häiriötilanteissa ja poikkeusoloissa. Poikkeusolojen toimintaan perustuvat rekisterit ovat järjestöjen näkemyksen mukaan viranomaisten vastuulla. Niissäkin olisi kuitenkin olennaista tunnistaa järjestöjen rooli ja mahdollisuudet toimia viranomaisten tukena. Rekisterin avulla voidaan helpommin löytää tietyn alan osaajia poikkeusoloissa.

Turvallisuuskomitean varautumiseen liittyvässä järjestyhteistyössä ja Yhteiskunnan Turvallisuusstrategian päivitystyössä todettiin, että kolmannen sektorin ja jopa neljännen sektorin henkilöiden varaamisjärjestelyjä häiriö- ja poikkeusolojen eri tehtäviin ei ole selkeästi määritetty. Yksittäisen henkilön on vaikeaa selvittää onko hänet varattu joihinkin poikkeusolojen tehtäviin. Toisaalta viranomaisen tai hallinnonalan mahdollisuudet etsiä osaavia henkilöitä koulutettavaksi ja sijoitettavaksi omiin poikkeusolojen organisaatioihinsa ovat nykyään rajalliset.

Normaalioloissa yksilö osallistuu erilaisiin harrastus- ja järjestötoimintoihin. Hän voi olla esimerkiksi meripelastusseuran aktiivi ja samalla toimia muussa kokonaisturvallisuuden toimintakentässä. Henkilöllä voi olla erilaisia rooleja ja kiinnostuksen kohteita toimia vapaaehtoisena. Hän voi sitoutua toimintaan eri organisaatioissa normaalioloissa. Hän voi olla avustamassa ja tukemassa normaaliajan häiriötilanteissa. Toisaalta henkilö voi toimia spontaanina vapaaehtoisena ja haluta olla vain tarvittaessa käytettävissä tietyissä tehtävissä. Vapaaehtoiset ovat merkittävä reservi viranomaisille häiriötilanteissa ja erityisesti pitkäkestoisissa, jopa useita kuukausia kestävässä tilanteissa. Työnantajan rooli nousee esille tässä esille. Miten halukkaita työnantajat ovat antamaan henkilökuntansa toimimaan pitkäkestoisissa häiriötilanteissa viranomaisten tukena.

Merkittävä muutos tapahtuu silloin, kun tilanne muuttuu ja aletaan puhumaan poikkeusoloista ja valmiuslain mukaisesta toiminnasta. Poikkeusolojen tilanteessa puhutaan henkilöiden varaamisesta tiettyyn poikkeusolojen tehtävään. Silloin organisaatioiden ja järjestöjen tulee tietää, ketä heillä on käytettävissä erilaisiin tehtäviin poikkeusolojen astuttua voimaan. Tällaisessa tilanteessa henkilö ei enää voi toimia kuin yhdessä tehtävässä ja yhdessä organisaatioissa.

Poikkeusoloja varten järjestöt toivovat selkeää henkilövarausrekisteriä, jossa heidän toimintansa on huomioitu. Laajaa osaamisrekisteriä normaalioloihin järjestöt eivät kannata. Sen sijaan järjestöjen keskuudessa kannatusta saa selvästi suppeampi osaamisrekisteri, joka voitaisiin rakentaa esimerkiksi uuden mahdollisen maakuntamallin pohjalta. Tämän osaamisrekisterin hyöty olisi siinä, että viranomaiset saisivat paremmin tietoa alueensa järjestötoimijoista ja heidän toiminnastaan. Myös osaamisrekisteriin liittyy paljon haasteita: miten todentaa henkilöiden osaamisen taso, kuka ylläpitää järjestelmää, miten järjestelmä teknisesti toteutetaan, kuka saa ja voi sitä käyttää jne. Mikäli osaamisrekisteriä aletaan suunnitella tai rakentaa, tulisi tämä toiminta olla viranomaisten toimesta johdettua ja koordinoitua. Järjestöjen mielestä heidän oma operatiivinen toiminta on tällä hetkellä korkeatasoista ja viranomaiset saavat järjestöihin yhteyden suhteellisen nopeasti. Järjestöt ovat suhteellisen tyytyväisiä myös nykyisiin hälytysjärjestelmiin. Näistä erityisesti Vapepan OHTO-järjestelmä on sellainen, mikä laajentuessaan voisi sopia edellä mainitun osaamisjärjestelmän operatiiviseksi alustaksi.

4. VIRKAMIESTEN NÄKEMYKSET JÄRJESTÖJEN TURVALLISUUSTOIMINNASTA

Tässä luvussa analysoidaan kokonaisturvallisuuden kannalta keskeisten kansallisen tason viranomaisten näkemyksiä järjestöjen toiminnasta turvallisuuden tukena. Keskeisiin viranomaisiin lukeutuvat erityisesti kolme ministeriötä: sisäministeriö, puolustusministeriö ja sosiaali- ja terveysministeriö. Lisäksi olemme haastatelleet Poliisihallituksen, pelastustoimen, Rajavartiolaitoksen, Puolustusvoimien, Maanpuolustuskorkeakoulun, Turvallisuuskomitean sihteeristön, Sosiaali- ja terveysjärjestöjen avustuskeskuksen (STEA), Maahanmuuttoviraston ja Huoltovarmuuskeskuksen edustajia.

Jokaisen viranomaisen osalta tuodaan esiin heidän näkemyksensä järjestöjen kanssa tehtävän yhteistyön onnistumisista ja haasteista sekä järjestöjen toiminnan rahoituspohjan kestävydestä. Lisäksi analysoidaan viranomaisten havaintoja neljännen sektorin roolista sekä henkilövarausjärjestelmän kehittämisestä.

4.1. Sisäministeriö

Sisäministeriö vastaa yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämisestä, johtaa ja valvoo pelastustointia sekä sen palveluiden saatavuutta ja tasoa. Sisäministeriö vastaa myös maamme rajavalvonnasta ja henkilöiden rajatarkastuksista sekä Suomen kansalaisuutta, maahanmuuttoa ja turvapaikkaa koskevista asioista. Ministeriön hallinnonalan virastoja ovat Poliisihallitus, Suojelupoliisi, Maahanmuuttovirasto, Rajavartiolaitos ja Hätäkeskuslaitos. Sisäministeriön hallinnonalalla pelastus-, poliisi- ja meripelastustoimen osalta vapaaehtoisten käyttö on huomioitu lainsäädännössä ja muissa ohjausasiakirjoissa.

Yhteistyö kolmannen sektorin kanssa ja yhteistyöhön liittyvät lainsäädännölliset, eettiset tai muut esteet

Sisäministeriön näkemyksen mukaan pelastustoimessa kolmas sektori on vahva toimija. Vapaaehtoiset palokunnat ovat vuosikymmenet tehneet urauurtavaa työtä yhdessä pelastusviranomaisten kanssa. Tästä eräänä kehityksen tuloksena on syntynyt sopimuspalokuntajärjestelmä, jonka toiminta itsessään voidaan rinnastaa jo viranomaistyöhön. Omalla hallinnonalallaan sisäministeriö näkee erittäin tärkeänä myös Vapepa-verkoston, SPR:n muun toiminnan ja poliisin välisen toimivan yhteistyön, mikä sekkin on kestänyt pitkään ja on perusteiltaan sekä toimintamodoiltaan hyvin strukturoitua. Sisäministeriön näkemyksen mukaan tämänkaltaisessa yhteistyössä olisi myös muiden toimialojenjärjestöillä ja viranomaisilla opittavaa.

Sisäministeriössä korostetaan, että niin sanottujen perinteisten turvallisuusjärjestöjen (esim. SPR, Suomen Meripelastusseura ja Suomen Lentopelastusseura) ja viranomaisten väliset vakiintuneet yhteistyömuodot olisivat sellaisia, joita voisi soveltaa myös rikosten ja ihmiskaupan uhrien sekä maahanmuuttajien kanssa työskentelevien järjestöjen ja viranomaisten välillä. Niin ehkäisevän kuin jälkihoidollisen työn järjestöjen tulisi jatkossa toimia strukturoidulla tavalla yhteistyössä viranomaisten kanssa ympäri Suomen. Tällä hetkellä edellä mainittujen sektoreiden järjestökenttä näyttäytyy sisäministeriöön varsin sirpaleisena. Monet järjestöt näyttävät tällä hetkellä myös jopa hankaloittavan viranomaisten toimintaa. Tämä on konkretisoitunut erityisesti viranomaisten tekemien kieltävien turvapaikkapäätösten kohdalla. Sisäministeriössä korostetaan, että viranomaiset toimivat lakien ja säädösten puitteissa. Kaikilla toimi-

joilla pitäisi olla kansallisesti yhteinen tavoite: ihmisten inhimillinen ja oikeudenmukainen kohtelu.

Turvallisuuteen liittyvä toimintaympäristö on sisäministeriön mukaan suuressa muutoksessa. Nykyajan turvallisuusuhat ovat pitkälti yhteisiä sekä siviili- että sotilastoiminnan osalta. Tämän takia järjestöjen tulisi toimia entistä useamman viranomaisen kanssa. Myös viranomaisten tulisi toimia entistä laajemman järjestökentän kumppanina. Useat järjestöt ovat kansallisesta näkökulmasta tarkastellen profiloituneet erityisesti tietyn viranomaistahon kumppaniksi, kuten MPK puolustusvoimien ja Vapepa taas poliisin. Eräs haaste sisäministeriön näkökulmasta liittyy siihen, miten maanpuolustusjärjestöjen toimintaa voitaisiin muuttaa paremmin vastaamaan siviilipuolen turvallisuuskysymysten haasteisiin.

Sisäministeriön ja puolustusministeriön virkamiesten näkemyksen mukaan viranomaisyhteistyötä tehdään maassamme paljon ja hallinnonalojen välinen yhteistyö on kansainvälisestikin vertaillen korkealla tasolla. Tämä koskee erityisesti eri hallinnonalojen viranomaisten operatiivista yhteistyötä. Sen sijaan varautumisasioissa myös viranomaisten välinen yhteistyö voisi olla jouhevampaa.

Sisäministeriö näkee maakuntauudistuksen parantavan viranomaisten keskinäistä sekä järjestöjen ja viranomaisten välistä yhteistyötä varautumisen ja turvallisuuden sektorilla. Maakunnissa tulisi olemaan varautumisen koordinaatiotehtävä. Tämä antaisi selkeät ja yhtenevät raamit toimia saman hallinnollisen rakenteen mukaisesti jokaisessa maakunnassa. Maakunnissa olisi varautumisen ja arjen turvallisuuden koordinoimiseen nimetty omat viranomaiset. Tällöin niihin voisi rakentaa yhtenäisen järjestelmän, jossa koordinaatiosta vastuussa olevat virkamiehet johtaisivat turvallisuustoiminnan yhteistyötä niin viranomaisten, kolmannen sektorin, kuntien kuin myös elinkeinoelämän välillä. Yhteistyön pohjana toimisi järjestötoiminnan suhteen jaottelu kolmeen kokonaisuuteen: ennakoiva työ, operatiivinen toiminta ja jälkihoidolliset tehtävät.

Järjestöjen rahoitus ja neljännen sektorin rooli

Sisäministeriö näkee järjestöjen rahoituksen kahdesta eri näkökulmasta. Pelastustoimessa järjestelmä on toimiva, palokuntien toiminta ja korvaukset on sovittu sopimusten muodossa. Samoin viranomaisilla on sopimukset Suomen Meripelastusseuran, Suomen Lentopelastusseuran ja Vapepan kanssa. Toisin sanoen kyseisten järjestöjen viranomaisten operatiivista turvallisuustoimintaa tukeva työ on näiltä osin selkeää ja sopimusperusteista.

Haastavampana sen sijaan nähdään järjestöjen perusrahoituksen tulevaisuus. Sisäministeriö näkee STEAn myöntämät avustukset varsin riittävinä, mutta itse avustusjärjestelmän kokonaisrakenne on sekava. Sisäministeriössä korostetaan, että lähitulevaisuudessa olisi ministeriöiden (erityisesti SM ja STM) välillä käytävä keskustelu siitä, miten rahoittaa järjestöjen turvallisuutta tukevaa toimintaa niiden toimijoiden osalta, jotka aidosti toimivat viranomaisten kumppaneina. Nykyistä rahoitusjärjestelmää toimivampana sisäministeriössä nähtäisiin sellainen malli, jossa nämä järjestöt saisivat hallintoon, koulutustoimintaan ja kehittämistoimintaan rahoituksen sisäministeriön budjetin kautta. Tässä mallissa järjestöjen ja sisäministeriön välillä käytäisiin kumppanuusneuvottelut ja luotaisiin perustoimintaan muutaman vuoden rahoituskehys ja sopimukset. Tämä edesauttaisi pitkäjänteisen yhteistyön syntymistä ja vähentäisi järjestöjen byrokratiaa siten, ettei niiden tarvitsisi hakea rahaa eri toimintoihin vuosittain. Nykyisessä järjestelmässä sisäministeriön virkamiehet eivät näe turvallisuustoimintaa tukevien järjestöjen avustushakemuksia tai ota käytännössä osaa avustusten vaikuttavuuden seurantaan. Loogisempaa olisi, mikäli viranomaisten toimintaa ohjaava ministeriö voisi ohjata myös viranomaisten turvallisuustoiminnan tukena toimivaa järjestökenttää. Sisäministeriössä

korostetaan kuitenkin samalla sitä, että järjestöjen toiminnan tulee myös jatkossa perustua vapaaehtoisuuteen. Mahdollinen uusi rahoitusmalli ei saisi vahingoittaa vapaaehtoisuuden periaatteita.

Sisäministeriö on muiden viranomaistahojen tavoin huomannut neljännen sektorin merkityksen kasvaneen. Suomalaisilla tulee olla erilaisia kanavia auttaa sekä viranomaisia että järjestöjä myös turvallisuussektorilla. Ministeriössä korostetaan, että neljännen sektorin toiminnan ohjaus olisi akuuteissa tilanteissa hoidettava kolmannen sektorin toimesta, mikäli se vain on mahdollista. Sisäministeriö näkee yhtenä mahdollisena neljännen sektorin toimintaa koordinoivana toimijana Vapepan, koska se on hyvin organisoitunut, ammattitaitoinen ja laajalle levinnyt. Pahin skenaario ovat tilanteet, joissa neljäs sektori ajautuisi viranomaisten ohjattavaksi.

Henkilövarausjärjestelmän kehittäminen

Sisäministeriössä ei uskota laajan henkilövaraus- tai osaamisrekisterin toimivuuteen, eikä sitä nähdä tarpeellisenä. Sen sijaan sisäministeriö korostaa uuden maakuntamallin tuovan ehkä oman ratkaisunsa tällekin sektorille. Jokaiseen maakuntaan voisi luoda niin sanotun yhden luukun järjestelmän, jonka kautta viranomaisten käytössä olisi maakunnan järjestötoimijoiden ydinjoukko. Maakuntahallinnon turvallisuudesta vastaavat viranomaiset voisivat koordinoida sellaisen järjestelmän rakentamista, missä löytyisi sekä ehkäisevän, operatiivisen että jälkihoidollisen järjestöyön keskeisten henkilöiden yhteystiedot. Jokaisen toimintasektorin alueelle rakennettaisiin tarpeeksi laaja verkosto ihmisiä, joiden tiedot ovat aina ajantasaisia ja joihin viranomaiset saisivat tämän järjestelmän kautta identtisellä tavalla yhteyden ympäri Suomen.

4.2. Poliisihallitus

Poliisihallitus on sisäministeriön alainen keskushallintoviranomainen. Se toimii poliisin ylijohdona. Poliisin hallinnosta annetun lain 4§:n (497/2009) mukaan Poliisihallituksen tehtävänä on suunnitella, kehittää, johtaa ja valvoa poliisitoimintaa ja sen tukitoimintoja, vastata poliisin tehtäviin liittyvien kansalaisten palvelujen tasapuolisesta saatavuudesta ja laadusta maan eri osissa, päättää poliisiyksiköiden välisestä yhteistoiminnasta, vastata poliisiyksiköiden tulosoituksesta ja voimavarojen suuntaamisesta niille, sekä huolehtia sille säädetyistä tai määrätyistä tehtävistä. Poliisihallituksen lisäksi maassamme on 11 poliisilaitosta. Niin poliisihallitus kuin poliisilaitokset tekevät kiinteää yhteistyötä järjestöjen kanssa.

Yhteistyö kolmannen sektorin kanssa ja yhteistyöhön liittyvät lainsäädännölliset, eettiset tai muut esteet

Poliisihallituksen mukaan turvallisuus on kokonaisuus, jonka ylläpitäminen nykyisessä entistä vaativammassa ja nopeasti muuttuvassa toimintaympäristössä vaatii monenlaista yhteistyötä eri viranomaisten ja myös muiden toimijoiden kanssa. Tässä yhteistyössä kolmannella sektorilla on tärkeä rooli viranomaisten apuna ja osin jopa viranomaiskenttää yhdistävänä ja täydentävänä toimijana. Poliisihallituksen näkemyksen mukaan järjestöt ovat myös muiden viranomaisten näkökulmasta tärkeitä yhteistyökumppaneita. Mukana yhteistoiminnassa ovat viranomaispuolelta poliisin mukaan keskeisesti muun muassa Puolustusvoimat, pelastuslaitokset ja terveys- ja sosiaaliviranomaiset. Poliisin näkökulmasta keskeisiä viranomaistoimijoita järjestöyhteistyön osalta ovat myös maahanmuuttovirasto, lapsiasian- ja yhdenvertaisuusvaltuutetut sekä Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Kaikilla viranomaisilla on omat tehtävänsä, joiden puitteissa ne tekevät yhteistyötä myös järjestöjen kanssa. Yhteistyö viranomaisten ja

järjestöjen kesken korostuu alueellisella tasolla monimuotoisena yhteistoimintana. Eräs esimerkki uusimmasta yhteistyöstä on reservipoliisihanke.

Reservipoliisijärjestelmän kehittäminen

Poliisihallitus ja puolustusvoimat allekirjoittivat elokuussa 2017 sopimuksen siitä, että puolustusvoimat osallistuu poliisin reservipoliisiselvitykseen ja tukee toimintaa myös jatkossa. Puolustusvoimat sitoutui täten tekemään yhteistyötä poliisin kanssa reservipoliisijärjestelmän (RESPO) kehittämisessä. Selvityksessä kartoitetaan esimerkiksi reservipoliisin operatiivisia käyttömahdollisuuksia ja määritellään reservipoliisin kehittämisen toimintamalleja. Poliisihallituksen näkemyksen mukaan puolustusvoimien reservissä on koulutustaustaltaan ja iältään sopivaa henkilöstöä, josta voitaisiin tulevaisuudessa rekrytoida reservipoliiseja. Puolustusvoimat vapauttaa reserviläisiä muiden viranomaisten ja yhteiskunnalle kriittisten yritysten käyttöön henkilövaraamisen menettelyn (VAP) avulla. Puolustusvoimien reservihenkilöstön lisäksi reservipoliisiin on tarkoitus rekrytoida useiden alojen osaajia yhteiskunnan eri sektoreilta. Sisäministeriössä on vireillä asianomainen lainsäädäntöhanke, jota poliisin ja puolustusvoimien hanke osaltaan tukee. Suunnitelmassa on perustaa täydennyspoliisin tilalle reservipoliisi. Nykyinen täydennyspoliisilaki vaatii poikkeustilan, jotta täydennyspoliiseja voidaan käyttää. Reservipoliisin käyttöala olisi Poliisihallituksen mukaan saatava nykyistä käytäntöä joustavammaksi ja laajemmaksi. Reservipoliisi korvaisi nykyisen täydennyspoliisijärjestelmän, mutta sillä ei ole tarkoitus miltään osin kompensoida virassa olevia poliiseja normaalioloissa. Reservipoliisien taustalla on Suomen kokonaisturvallisuusympäristössä tapahtunut voimakas muutos ja uudet uhat, jotka asettavat turvallisuusviranomaisen toiminnalle uusia haasteita ja edellyttävät nopeaa reagointikykyä. Poliisin kaavailujen mukaan reservipoliisi koostuisi mahdollisesti noin 2000-3000 reserviläisestä. Koulutuksellisissa tehtävissä voisi olla iso rooli myös Maanpuolustuskoulutusyhdistyksellä, joka voisi Poliisiammattikorkeakoulun kanssa yhteistyössä laatia koulutusohjelman reservipoliiseille.

Kolmannen sektorin yhteistyö poliisin kanssa voidaan karkeasti jakaa kolmeen eri kokonaisuuteen:

1. yhteistyö ennalta ehkäisevässä toiminnassa,
2. avustaminen akuuteissa operatiivisissa tilanteissa sekä
3. erilaiset, ns. jälkihoitoon liittyvät tehtävät.

Ehkäisevän toiminnan saralla kolmas sektori tukee poliisia muun muassa maahanmuuttajien kotouttamisessa, syrjäytymisen ehkäisyssä, väkivaltaisen radikalismien ehkäisyssä, jengeistä eroamisen tilanteissa sekä yleisesti nuorisotyössä. Lisäksi poliisi on hyödyntänyt järjestöjä onnistuneesti kohdennetussa, tiettyyn ryhmään kuuluvassa tiedottamisessa. Tällaisesta on hyviä käytännön kokemuksia esimerkiksi vanhuksiin kohdistuvien rikosaaltojen informoinnissa. Operatiivisiin tilanteisiin liittyvää yhteistyötä tehdään erityisesti kadonneiden etsintään liittyvissä tehtävissä mutta myös esimerkiksi kriisiapuun liittyen tai liikenteen ohjaamiseen liittyvien tehtävien yhteydessä. Poliisin toimialaan kuuluvien tilanteiden jälkihoitoon liittyvää yhteistyötä tehdään muun muassa rikosuhrien auttamiseen, sovitteluun ja erilaisen surutyön tai traumaattisten kokemusten käsittelemiseen liittyen. Poliisi tekee kattavasti myös koulutusta yhteistyössä järjestöjen kanssa.

Kansallisella tasolla poliisilla on keskeisiä järjestökumppaneita joitakin kymmeniä. Paikallisella tasolla niitä löytyy paljon enemmän. Eri järjestötoimijoista Poliisihallitus nostaa esiin erityisesti Vapepan ja siihen kuuluvat eri järjestöt. Poliisi on sitä mieltä, että ilman Vapepan harjoittamaa toimintaa poliisi ei olisi pystynyt hoitamaan kyseisen sektorin tehtäviä omalla kapasiteetillaan enää vuosikausiin. Vapepan toiminta nähdään hyvin organisoituneena ja ammattitaitoisena. Vapepan vasteajat ovat Poliisihallituksen näkökulmasta lyhyitä, Vapepan toiminta on lähes aina hyvin johdettua ja sen kautta hoituu myös elintärkeä muonitustehtävä pitkien tehtävien aikana. Toinen tärkeä yhteistyökumppani poliisille on riistanhoitoyhdistykset, jotka auttavat esimerkiksi loukkaantuneiden eläimien lopettamisessa tai jäljittävät suurpetoja, mitkä ovat vaaraksi kotitalouksille. Suomen Meripelastusseura ja Suomen Lentopelastusseura ovat myös keskeisiä järjestökumppaneita.

Mannerheimin Lastensuojeluliiton kanssa poliisi on tehnyt yhteistyötä koulurauhaan liittyvissä asioissa ja Suomen Mielenterveysseuran kanssa puolestaan jälkihoidollisessa kriisityössä. Tässä yhteydessä esiin nousee erityisesti Rikosuhripäivystys (RIKU), jonka rooli on viime vuosina korostunut. RIKU nähdään selkeänä toimijana, johon jokainen poliisi pystyy rikosten uhrin ohjaamaan. Kaikilla alueilla poliisi ei ole täysin vielä omaksunut RIKU:n toimintaa. Poliisihallitus korostaakin sitä, että kaikkien tutkinnanjohtajien tulisi omaksua RIKU:n merkitys ja toimintaperiaatteet. Näiden toimijoiden lisäksi Ensi- ja turvakotien liiton kanssa yhteistyö on ollut varsin laajaa niin rikos-, hälytys- ja kuin valvonta-asioissa.

Viime vuosina myös ihmisoikeusasiat, viharikokset sekä ihmiskauppa ovat nousseet poliisi-toiminnan ja järjestöjen yhteistyön keskiöön. Näillä alueilla järjestöillä on poliisin suhteen kaksinaimainen rooli. Ne pyrkivät ehkäisemään kyseisten asioiden leviämistä ja toisaalta myös ovat kritisoineet poliisin toimintaa tällä sektorilla. Keskeinen yhteistyökumppani ihmisoikeusasioiden suhteen on Ihmisoikeusliitto. Järjestön kanssa on esimerkiksi käyty keskusteluja siitä, voisiko se tuoda poliisien koulutukseen tietoutta näiltä alueilta. Poliisi tekee yhteistyötä myös Suomen Pakolaisavun naapurisuussovittelun kanssa ja Pro Tukipisteen kanssa on tehty yhteistyötä ihmiskauppaan liittyvissä asioissa.

Poliisihallituksen näkemyksen mukaan yhteistyötä vakiintuneiden kolmannen sektorin toimijoiden kanssa voidaan pitää toimivana. Kehittämismahdollisuutena olisi kuitenkin yhteistyön tiivistäminen entisestään erityisesti alueellisella tasolla. Käytännössä on havaittu tärkeäksi, että ihmisillä on mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa esimerkiksi oman alueensa turvallisuuteen liittyviin asioihin. Poliisin mielestä tällä on vaikutusta myös ihmisten turvallisuuden tunteeseen omalla alueellaan. Tämän kaltaisen alueellisen yhteistyön kehittämisessä kolmannen sektorin toimijoilla on tulevaisuudessa erityisen tärkeä rooli. Poliisin näkemyksen mukaan maakunnissa järjestöyhteistyö toimii paremmin kuin esimerkiksi pääkaupunkiseudulla. Toki eri maakunnissakin on varsin suuria eroja yhteistyön muodoissa.

Poliisin mielestä lainsäädännölliset raamit yhteistyölle kolmannen sektorin kanssa ovat selvät. Poliisilain 9. luvun 4§:ssä on säädetty mahdollisuudesta käyttää järjestöjä sellaisissa tehtävissä, joihin ei sisälly merkittävää julkisen vallan käyttöä. Saman lain 7. luvun 1§:ssä on säädetty vaihtoehtoisuudesta mainittujen tehtävien yhteydessä. Kolmannen sektorin kanssa tehtävässä yhteistyössä toimintaa johtava tai avustettavaan asiaan liittyvästä toiminnasta vastaava poliisi määrittää avustustehtävät sekä tekee harkinnan tehtävässä tarvittavien salissa pidettävien tietojen luovuttamisesta avustavan järjestön edustajille. Yhteistyössä on tärkeää huomioida poliisin virkavastuun ja toimivallan siirtämisen rajoitteet. Erityisiä eettisiä esteitä ei nykyisessä muodossa ja nykyisessä laajuudessa tapahtuvassa yhteistyössä ole koettu. Vakiintuneet toimijat ja vakiintuneet toimintatavat osaltaan helpottavat yhteistyötä myös lainsäädännöllisten ja eettisten kysymysten osalta.

Järjestöjen rahoitus ja neljännen sektorin rooli

Poliisi rahoittaa jonkin verran järjestöjen toimintaa. Poliisihallituksella on sopimus SPR:n, Suomen Meripelastusseuran ja Suomen Lentopelastusseuran kanssa, joka kattaa kaiken Poliisin ja minkä tahansa Vapaaehtoisen Pelastuspalvelun jäsenjärjestön yhteistoiminnan poliisilain 9 luvun 4§:n tarkoituksessa. Vapaaehtoisjärjestölle soveltuvat tehtävät on määritellyt Poliisihallituksen antamassa ohjeessa ”Poliisin ja vapaaehtoisjärjestöjen yhteistoiminta”. Poliisi maksaa näille järjestöille myös palkkiot. Maalla suoritettavasta etsintätehtävästä sekä muusta avustustehtävästä Vapepan alueorganisaatiolle maksettava palkkio kokoontumiseen johtaneesta hälytyksestä on 400 €/tehtävä riippumatta etsintään tai avustustehtävään käytetystä ajasta tai etsijöiden tai avustustehtävää suorittavien määrästä. Tämän lisäksi maksetaan maalla etsintään tai muuhun avustustehtävään käytettyjen moottorikulkuneuvojen välittömät kulut. Eräänä haasteena Poliisihallitus näkeekin kyseisen korvauksen suuruuden suhteessa siihen, mitä sen pitäisi kattaa. Pidemmässä tehtävissä, mitkä vaativat laajempaa vapaaehtoisten joukkoa tämä korvaus on suhteellisen pieni. Lisäksi haasteena ovat myös riistanhoitoyhdistysten tekemät avustustehtävät. Heille korvataan käytännössä vain kilometrikorvaukset. Suomen Meripelastusseuran jäsenyhdistysten sisävesillä tai merellä kadonneen etsinnästä tai muusta avustustehtävästä maksettavan kohtuulliseen palkkion suuruus määräytyy tehtävää suorittavan yksikön konetehon ja tehtävään käytetyn ajan perusteella (ks. taulukko 6). Suomen Lentopelastusseuran jäsenyhdistyksen suorittamasta etsintätehtävästä maksettavat korvaukset maksetaan sisäministeriön pelastusosaston voimassa olevan ohjeituksen mukaisesti. Toimeksiannon antanut poliisilaitos maksaa hyväksytyin laskelman mukaiset korvaukset omasta kehyksestään.

Poliisihallituksessa on tiedostettu sama huoli järjestöjen rahoitusperusteista kuin järjestöissäkin. Poliisihallituksen näkemyksen mukaan olisi toivottavaa, jos turvallisuustoimintaan osallistuvien järjestöjen perusrahoitus voitaisiin jatkossakin järjestää nykyisen veikkausvoittovaroihin perustuvan avustusjärjestelmän turvin. Mikäli pelien monopolijärjestelmä joskus murtuisi, loisi se Poliisihallituksen näkemyksen mukaan myös suuria ongelmia järjestöjen rahoitukseen. Järjestöjen harjoittama turvallisuustoiminta nähdään kuitenkin niin tärkeänä, että silloin olisi vain kaksi vaihtoehtoa. Järjestöjen turvallisuustoiminnan rahoitus tulisi hoitaa muualta valtion budjetista kuin nykyiseltä momentilta tai sitten järjestöjen olisi kehitettävä hyvin radikaalilla tavalla omaa varainhankintaansa.

Poliisihallituksessa on selkeä näkemys myös neljännen sektorin toiminnasta turvallisuuden tukena. Neljännen sektorin toiminta erilaisissa turvallisuuteen liittyvissä tapahtumissa tai ilmiöissä sisältää poliisin näkökulmasta toisaalta myös tiettyjä riskejä. Neljäs sektori toimii joskus jossakin määrin spontaanisti, eikävälttämättä tiedä normaalin kansalaisen toimivallan rajoja. Neljännen sektorin osallistuessa mukaan toimintaan, tulisi kaikkien osallistujien käydä pelisäännöt läpi viranomaisten kanssa. Tässä myös kolmas sektori (erityisesti Vapepa, Meripelastusseura tai Lentopelastusseura) voi auttaa viranomaisia. Poliisi kuitenkin korostaa, että monissa tapauksissa spontaania vapaaehtoisuutta tarvitaan. Sen tulee kuitenkin aina olla hyvin johdettua ja mahdollisimman hyvin ennalta suunniteltua.

Henkilövarausjärjestelmän kehittäminen

Poliisi rinnastaa henkilövarauksen hyvin vahvasti käytännön hälytystoimintaan. Poliisilla ei ole käytössä rekistereitä kolmannen sektorin toimijoista, aktiiveista tai hälytettävistä henkilöistä. Akuuttien tilanteiden osalta poliisin operatiivisissa johtopisteissä on asianomaisten avustavien järjestöjen yhteystiedot, joiden kautta yhteys tilanteen niin vaatiessa saadaan avattua. Vastaavasti muun poliisitoiminnan osalta järjestöjen yhteystiedot löytyvät poliisissa yhteistyötä tekevästä tai yhteistyöstä vastuussa olevista yksiköistä. Lähtökohtaisesti yhteistyötä tekevät kolmannen sektorin toimijat ovat toimittaneet poliisille oman keskitetyn yhteys- tai päivystysnumeronsa, johon poliisi on keskitetysti tarvittaessa yhteydessä. Poliisin näkökulmasta ei ole nähty tarvetta rekisterille henkilötasolla. Toimivampana ratkaisuna on pidetty nykyistä mallia, jossa poliisi ottaa yhteyttä järjestön omaan päivystysnumeroon ja kyseinen järjestö hälyttää tarvittavan henkilöstön itse. Tämänkaltaisen järjestely Poliisihallituksen näkökulmasta myös helpottaa yhteystietojen ajan tasalla pitämistä ja yhdenmukaistaa järjestön sisäistä toimintaa. Poliisi nostaa hyvänä käytännön esimerkkinä lisäksi esiin riistanhoitoyhdistysten kanssa tapahtuvan akuutin toiminnan. Maa- ja metsätalousministeriö rahoitti järjestelmän, jossa yhteen numeroon soittamalla saadaan aina kyseisen alueen riistanhoitoyhdistyksen vastuuhenkilöt kiinni. Mikäli yksi henkilö ei pysty vastaamaan puheluun, siirtyy se aina automaattisesti toisella tai tarvittaessa kolmannelle henkilölle.

Vaikka akuuteissa tilanteissa yhteydenotto järjestöihin toimii tällä hetkellä hyvin, voisi esimerkiksi ennaltaehkäisevän toiminnan osalta tai jälkihoidon osalta olla olemassa jonkinlainen järjestöjen osaamisrekisteri, minkä avulla poliisi saisi järjestöjen edustajat kattavasti kiinni. Ennen kuin tämänkaltaista osaamisrekisteriä rakennetaan, tulee Poliisihallituksen näkökulmasta rekisterin juridiset raamit miettiä huolella. Keskeistä on miettiä sitä, kuka järjestelmää ylläpitää ja miten se luodaan.

4.3. Pelastustoimen viranomaiset

Sisäministeriön pelastusosasto johtaa, ohjaa ja valvoo pelastustointa ja sen palvelujen saatavuutta ja tasoa, huolehtii pelastustoimen valtakunnallisista järjestelyistä sekä yhteen sovittaa eri ministeriöiden ja toimialojen toimintaa pelastustoimessa ja sen kehittämisessä. Lisäksi pelastusosasto päättää pelastustoiminnan avunannosta ulkomaille. Suomessa on 22 pelastustoimen aluetta, joissa jokaisessa on pelastuslaitos. Lain mukaan pelastustoimen alueeseen kuuluvat kunnat sopivat keskenään pelastustoimen järjestämisestä. Pelastuslaitokset hoitavat pelastustoimen tehtävät alueellaan. Alueen pelastustoimi vastaa muun muassa pelastustoimen palvelutasosta sekä pelastuslaitoksen toiminnan ja nuohouspalvelujen asianmukaisesta järjestämisestä.

Aluehallintovirasto valvoo pelastustointa sekä pelastustoimen palvelujen saatavuutta ja tasoa toimialueellaan. Aluehallintovirasto tukee sisäministeriötä sen pelastustointa koskevissa tehtävissä. Aluehallintoviraston tehtävänä on varautumisen yhteensovittaminen alueella ja siihen liittyvän yhteistoiminnan järjestäminen, valmiussuunnittelun yhteensovittaminen, alueellisten maanpuolustuskurssien järjestäminen, kuntien valmiussuunnittelun tukeminen, valmiusharjoitusten järjestäminen sekä alue- ja paikallishallinnon turvallisuussuunnittelun edistäminen. Viranomaisten johtaessa turvallisuuteen liittyviä tilanteita alueella, tukee aluehallintovirasto toimivaltaisia viranomaisia ja tarvittaessa sovittaa yhteen toimintaa niiden kesken. Aluehallintovirastoissa on tehtäviä varten pelastustoimi ja varautuminen -vastuualue.

Yhteistyö kolmannen sektorin kanssa ja yhteistyöhön liittyvät lainsäädännölliset, eettiset tai muut esteet

Yhteiskunnan turvallisuusstrategiassa esitetään suomalaisen yhteiskunnan varautumisen yleiset periaatteet. Varautuminen toteutetaan kokonaisturvallisuuden toimintaperiaatteella, jossa yhteiskunnan elintärkeistä toiminnoista huolehditaan viranomaisten, elinkeinoelämän, järjestöjen ja kansalaisten yhteistyönä.

Suomalaisen kokonaisturvallisuuden yhteistoimintamalli kattaa ja osallistaa kaikki yhteiskunnan tasot ja tahot. Valtionhallinnon, viranomaisten, elinkeinoelämän, maakuntien ja kuntien lisäksi järjestöt, yhteisöt ja yksilöt muodostaen kokonaisturvallisuuden verkoston, jossa tiedon jakaminen, yhteisten tavoitteiden asettaminen ja yhteistyöhön sitoutuminen voidaan toteuttaa joustavasti. Tämän ajattelumallin mukaan turvallisuustoimijoita ovat kaikki johdettuun tai sitä kiinteästi tukevaan turvallisuustoimintaan osallistuvat tahot.

Hallinnonalat sopivat keskeisten järjestöjen kanssa strategisten tehtävien hoitamisen kannalta tarvittavista yhteistoimintajärjestelyistä muun muassa riskien ennaltaehkäisyssä, koulutuksessa, varautumisessa, onnettomuuksien ja häiriöiden aikaisessa toiminnassa ja palautumisessa. Varautumisessa hyödynnetään järjestötoiminnan joustavuutta ja mahdollisuuksia ulottaa toiminta kattamaan myös viranomaisten vastuualueiden väliin jäävät aukot tai niiden ulkopuolelle jäävät tarpeet.

Pelastuslain mukaan vapaaehtoisia organisaatioita ja henkilöitä voidaan käyttää koulutus-, neuvonta- ja valistustehtävissä sekä pelastustoiminnassa. Tehtävät, joihin sisältyy merkittävää julkisen vallan käyttöä, kuten tarkastus- tai valvontatoimintaa, on vapaaehtoisten osalta rajattu pois. Pelastustoimen tehtävissä ja pelastuslain mukaisessa pelastustoiminnassa voidaan käyttää palokuntien lisäksi muita yhdistyksiä ja yhteisöjä, kuten meri- ja järvipelastusyhdistyksiä ja Vapaaehtoisen pelastuspalvelun organisaatioita kunkin yhteisön oman koulutusjärjestelmän tuottaman pätevyyden perusteella määräytyvissä tehtävissä.

Valtakunnallisella tasolla toiminnan yhteensovittaminen ja ohjaus toteutetaan pääsääntöisesti erilaisissa toimikunnissa ja työryhmissä. Käytännössä viranomaiset kutsuvat järjestöjen edustajat omiin toimikuntiinsa ja työryhmiinsä, ja vastaavasti järjestöt kutsuvat viranomaiset omiin toimikuntiinsa ja työryhmiinsä. Lisäksi yhteistoimintaa ja yhteistoimintajärjestelyjä ohjataan ja sovitetaan yhteen viranomaisten ja yksittäisten järjestöjen kahdenvälisissä tapaamisissa, yhteistoimintapöytäkirjoissa sekä neuvotteluissa.

Aluehallintovirastot kutsuvat kolmannen sektorin toimijat mukaan kokonaisturvallisuuden yhteistoimintaryhmiin, alueellisiin ja maakunnallisiin valmiustoimikuntiin tai -ryhmiin ja vastaaviin yhteistoimintafoorumeihin. Kolmannen sektorin osallistujia on mukana säännöllisesti myös valmiusharjoitusten suunnittelussa ja toteutuksessa. Yhteistyötä tehdään aluehallintovirastojen pääasiallisen tehtävän mukaisesti ennalta varautumisen ja koulutuksen tehtävissä operatiivisten tehtävien sijaan. Yhteistoimintaa vaikeuttaa kolmannen sektorin toimijoiden eräänlainen järjestäytymättömyys, jolloin ei voida olla varmoja siitä, että kaikki järjestöt tulisivat tasapuolisesti kohdelluksi kutsuttaessa niitä eri tilaisuuksiin mukaan.

Kolmannen sektorin ja pelastusviranomaisten välinen yhteistoiminta on luonnollista niissä tehtävissä, joissa pelastuslaitos on johtovastuussa. Tällaisista toimista esimerkkeinä mainittakoon maalla tapahtuvat öljyvahingot ja öljyntorjunta. Pelastustoimen näkökulmasta sopimuspalokuntien toimintaa ei lasketa, ainakaan säännönmukaisesti, kolmannen sektorin toiminnaksi, sillä niillä on niin tiivis ja sopimuksellinen yhteys pelastustoimen järjestelmään. VPK-sektorilla on sopimuksia hälytystoimintaan osallistumisesta pelastuslaitoksen tukena, järjestöjen (lähinnä VPK) naisosastoilla on sopimuksia pelastuslaitosten kanssa hälytys-

muonituksesta ja pelastusliitoilla on sopimus pelastuslaitosten kanssa järjestötyön ja omatoimisen varautumiskoulutuksen toteuttamisesta.

Varsinaisia kolmannen sektorin toimijoita, joita pelastuslaitos käytännön toimissaan hyödyntää, on varsin vähän. Potentiaalisia kolmannen sektorin toimijoita olisi pelastustoimen virkamiesten näkemyksen nykyistä enemmän. Ongelma on siinä, etteivät kaikki pelastuslaitokset välttämättä osaa tai halua hyödyntää kaikkea kolmannen sektorin toimijoita optimaalisesti. Henkilöiden etsinnöissä usein mukana on ollut Vapepa, mutta tällöin nämä tehtävät ovat olleet poliisijohtoisia. Vapepan ”sateenvarjon” alla toimivat muut järjestöt ovat operatiivisissa tilanteissa tulleet myös tutuksi monelle pelastuslaitokselle.

Pelastustoimen suunnitelmissa on ollut hyödyntää suuronnettomuuksien yhteydessä nykyistä enemmän SPR:ää. Tätä ei ole vielä kuitenkaan laajassa mittakaavassa harjoitettu. Pelastuslaitosten henkilökunta kohtaa työssään myös riistanhoitoyhdistysten ja metsästysseurojen aktiiveja, jotka liikenneonnettomuustilanteissa jäljittävät loukkaantuneita eläimiä. Silloinkin tehtävät ovat poliisin vastuulla. Meri- ja järvipelastusseurat toimivat monilla alueilla varsin omatoimisesti, eikä kaikilla pelastuslaitoksilla ole kiinteää yhteistyötä heidän kanssaan. Toki on myös pelastuslaitoksia, joilla yhteistyö vesillä tapahtuvan kolmannen sektorin pelastus- ja turvallisuustoiminnan kanssa on hyvin tiivistä.

Kolmas sektori on pelastuslaitosten tukena laajamittaisissa häiriötilanteissa vaihtelevasti. Pelastuslaitoksilla on toisistaan poikkeavat tavat toimia järjestöjen kanssa. Osa niistä on aktiivisempia niin yhteisten harjoitusten kuin myös laadittujen yhteistoimintasopimusten suhteen. Eräällä pelastuslaitoksella on esimerkiksi radioamatöörien kanssa ollut säännöllisiä harjoituksia ja järjestön kanssa sovittu menettelytavoista viestien välittämisen verkoston rakentamisesta paloasemien välillä. Toisella pelastuslaitoksella on puolestaan suunnitteilla konkreettinen yhteistyö radioamatöörien kanssa häiriötilanteiden aikaisen viestiliikenteen varmistamiseksi. Tiivistäen voidaan sanoa, että pelastuslaitokset ovat yrittäneet aktivoida kolmannen sektorin toimijoita mukaan erilaisiin harjoituksiin ja erityisesti valmiusharjoituksiin varsin huonolla menestyksellä. Tämän takia pelastustoimen viranomaiset näkevät yhteistoiminnassa pelastuslaitosten ja järjestöjen välillä paljon kehittämisen varaa.

Turvallisuusviestintää toteutetaan pelastuslaitosten ja pelastusalan kolmannen sektorin toimijoiden kuten alueellisten pelastusliittojen ja sopimuspalokuntien kanssa yhdessä. Tästä esimerkkeinä ovat 112-päivä, NouHätä-tapahtuma ja erilaiset messut. Suomen pelastusalan keskusliitto toteuttaa koulutustoimintaa pelastuslaitosten kanssa esimerkiksi omatoimisen varautumisen ja palokuntatoiminnan osalta, lisäksi on yhteistä yritysten kouluttamista. Pelastustoimen näkökulmasta myös muut järjestöt kuin SPEK voisivat ottaa osaa koulutustoimintaan, jolloin pelastuslaitokset tulisivat entistä enemmän tietoisiksi alueensa järjestöjen toimintatavoista.

Kirkon rooli on pelastustoimelle merkittävä. Pelastustoimen viranomaisten mukaan kirkon työntekijöiden harjoittama henkinen tuki mielletään usein pelastuslaitosten tasolla kolmannen sektorin toiminnaksi, vaikka sitä se ei juridisesti ole. Kirkko on julkisoikeudellinen yhteisö, jolla on omat tehtävänsä. Suuronnettomuuksissa pelastustoimi hyötyy suuresti kirkon ja kolmannen sektorin käynnistämästä henkisen ensiavun, psykososiaalisen tuen ja henkisen huollon parissa tehtävästä työstä. Nämä toimijat ovat monissa eri tapauksissa ottaneet vastuulleen huolehtia uhrien omaisista ja läheisistä.

Pelastustoimen viranomaisten mukaan Vapepa voisi olla nykyistä merkittävämpi voimavara myös pelastustoimelle. Tällä hetkellä Vapepa tekee tiivistä yhteistyötä lähinnä poliisin kanssa. Pelastustoimikin kaipaa entistä konkreettisempaa yhteistyötä Vapepan kanssa. Pelastustoimen viranomaisten näkökulmasta keskeinen kysymys on: Tuottavatko pelastusalan omat vapaaehtoistoimijat tarpeeksi kolmannen sektorin tukea pelastustoiminnalle tavanomaisissa onnettomuuksissa (suurissa tulipaloissa ja onnettomuudet)? Vai onko kysymys enemmänkin siitä, että pelastuslaitokset eivät tavoita järjestöjä paikallisella tasolla. Kysymys voi olla myös siitä, että kolmannen sektorin toimijat eivät ole pystyneet tekemään itseään ja toimintamuotojaan tarpeeksi tunnetuksi pelastuslaitosten suuntaan. Pelastustoimen virkamiehet ovat sitä mieltä, että kolmannen sektorin toimijoiden kanssa olisi tehtävä entistä laajempaa ja tiiviimpää yhteistyötä. Kolmas sektori olisi erityisen tärkeä voimavara pelastustoimelle muun muassa öljyntorjunnassa, pitkäkestoisissa häiriötilanteissa ja henkisessä huollossa. Lainsäädännöllisiä esteitä yhteistyön kehittämiseksi ei ole. Suurin este pelastustoimen mukaan yhteistyön kehittämiseksi on ollut tietämättömyys ja viranomaisten pelko siitä, että kaikki tehtävät eivät ole eettisesti sopivia vapaaehtoisille.

Sisäministeriö asetti 2015 hankkeen pelastustoimen uudistamiseksi toimikaudeksi 2015 - 2019. Hanke on sisäministeriön pelastusosaston ja pelastuslaitosten yhteinen. Hankkeen päätavoitteena on varmistaa asiakkaan turvallisuustason säilyminen toimintaympäristön muuttuessa haasteellisemmaksi. Hankkeeseen perustettiin työryhmiä, joiden tehtävinä on kehittää pelastustoimea omilla tehtäväalueillaan. Eräänä työryhmänä toimii sopimuspalokuntatoiminnan edistäminen tähtäävä työryhmä, jonka tavoitteena on kehittää osana pelastustoimen uudistusta sopimuspalokuntien ja pelastustoimen muiden vapaaehtoisten toimintaa valtakunnallisella, maakunnallisella ja paikallisella tasolla huomioiden toiminnan yhdenmukaisuus ja kustannustehokkuus.

Työryhmän keskeisiä tehtäviä on käydä läpi sopimuspalokuntien ja pelastustoimen vapaaehtoisten toimintaa keskeisesti ohjaavat säädökset ja ohjeet sekä tehdä esitykset niihin tarvittavista muutoksista, sekä tehdä esitys, kuinka sopimuspalokunta- ja pelastustoimen muuta vapaaehtoistoimintaa kehitettäisiin ja ohjattaisiin valtakunta-, ja maakuntatasolla uudessa pelastustoimen järjestelmässä.

Järjestöjen rahoitus ja neljännen sektorin rooli

Tulipalojen ehkäisyn ja pelastustoiminnan edistämiseksi on Suomessa olevasta palovakuutuksesta kiinteästä ja irtaimesta omaisuudesta vuosittain suoritettava palosuojelumaksu, joka tuloutetaan Palosuojelurahastoon. Palosuojelurahasto on sisäministeriön hoidossa ja valvonnassa. Rahaston hallinnosta sekä talouden ja toiminnan asianmukaisesta järjestämisestä huolehtii ministeriön asettama hallitus. Rahastosta voidaan myöntää lain tarkoituksen edistämiseksi yleisavustuksia ja erityisavustuksia pelastusalan järjestöille ja muille vastaaville yhteisöille sekä erityisavustuksia kunnille ja pelastustoimen alueille, sopimuspalokunnille (vapaaehtoisille palokunnille) sekä apurahoja ja stipendejä. Rahastosta voidaan myöntää myös muille erityisavustuksia muun muassa oppimateriaalin tuotantoon ja hankintaan, tutkimus- ja kehittämishankkeisiin sekä valistukseen ja neuvontaan.

Keskeisimpiä avustuskohteita ovat olleet pelastusalan järjestöjen koulutus- ja valistustoiminta, alaa tukevat tutkimushankkeet sekä kaluston hankinta ja paloasemien rakentaminen. Vuonna 2016 myönnettiin Palosuojelurahaston avustuksia yhteensä 10 963 241 euroa, joista kunnille yhteensä n. 4,80 miljoonaa euroa, pelastusalan järjestöille n. 4,14 miljoonaa euroa, sopimuspalokunnille noin 1,27 miljoonaa euroa ja muille tahoille noin 0,75 miljoonaa euroa.

Pelastuslaitosten maksama sopimuskorvaus muodostaa huomattavan osan sopimuspalokunnan tulorahoituksesta. Korvauksen taso vaihtelee alueittain ja osin myös palokuntamuodoittain. Sopimuskorvausta maksetaan sopimuksessa määritellyistä palveluista, joita palokunta alueen pelastustoimelle tarjoaa. Sopimuskorvaus jakautuu yleensä kiinteään osaan (perus- tai yhdistyskorvaus), joka on tarkoitettu yhdistystoiminnan ylläpitoon, ja muuttuvaan osaan, joka on sidottu esimerkiksi hälytysten määrään.

Useat palokunnat hakevat toimintansa rahoittamiseen myös erilaisia avustuksia, joita esimerkiksi kunnat myöntävät alueellaan toimiville yhdistyksille. Yleisin näistä avustuksista on kunnan nuorisotoimen myöntämä avustus sopimuspalokunnan nuorisotyölle.

Pelastustoimen tehtävissä spontaanien vapaaehtoisten rooli on usein varsin pieni. Pelastuslaitoksilla ei ole hälytystehtäviä suorittaessaan aikaa ottaa vastaan apua neljänneltä sektorilta, koska tehtävät ovat usein niin vaativia. Pelastuslaitokset ovat tehneet yhteistyötä neljännen sektorin kehittämisen kanssa esimerkiksi kyläyhdistysten kanssa. Kyläyhdistysten turvallisuushankkeiden yhteydessä on mietitty miten kyläläisiä voitaisiin syrjäseuduilla käyttää pelastustoimen tukena. Pelastustoimen näkökulmasta maaseudulla monitaitoisille ihmisille, jotka eivät sinällään edusta mitään kolmannen sektorin organisaatiota, on paljon käyttöä. Tästä esimerkkinä mainittakoon myrskyjen yhteydessä tapahtuva raivaustyö ja puunkaadot. Myrskypuiden raivaaminen on kuitenkin ammattilaisten työtä, joka sisältää riskejä eikä siihen voida ottaa ilman tarvittavaa taitoa olevia vapaaehtoisia.

Henkilövaraus- ja osaamisjärjestelmän kehittäminen

Pelastustoimen viranomaisten tietojen mukaan pelastuslaitoksilla on yhteystietolistat olennaisista järjestökumppaneista. Rajanveto pelastustoimessa viranomaisten ja järjestötoiminnan osalta on ollut varsin tarkka. Pelastuslaitokset eivät ole lähteneet suuressa määrin puuttumaan tai organisoimaan kolmannen sektorin toimintaa ja SPR on korostanut pelastustoimen suuntaan sitä, että Vapepa ei ole viranomaistoimija eikä täten halua ottaa mitään viranomaisroolia. Ne laitokset, missä sopimukset on tehty Vapepan kanssa ovat luonnollisesti sopimusten kautta määritelleet paikallisten hälytysryhmien velvoitteet ja näin myös yhteystiedot on kirjattu tarkemmin ylös.

Pelastuslaitosten tilannekeskuksissa pidetään tyypillisesti rekisteriä erilaisista toimijoista, myös kolmannelta sektorilta. Mutta käytännössä näitä rekistereitä on hyödynnetty satunnaisesti eivätkä ne sisällä kattavaa informaatiota alueen kolmannen sektorin turvallisuustoimijoista.

Pelastuslain 94§ säädetään sopimuksen perusteella pelastustoimintaan osallistuvien henkilörekisteristä. Pelastuslaitos saa pitää henkilörekisteriä 25 §:ssä tarkoitettuun sopimuspalokuntaan ja muuhun sopimuksen tehneeseen yhteisöön kuuluvista pelastustoimintaan osallistuvista henkilöistä pelastustoiminnan toimintavalmiuden varmistamiseksi ja pelastustoimen resurssien käytön suunnittelua varten. Rekisteriin saadaan tallentaa henkilön nimi, syntymäaika, henkilötunnus, pelastusalan koulutus, osoite ja muut yhteystiedot. Henkilörekisterissä olevat tiedot on vähintään viiden vuoden väliajoin tarkistettava tai poistettava.

Pelastustoimella on Suomessa käytössään pelastustoimen resurssi- ja onnettomuustilastojärjestelmä PRONTO. Kyseessä on sisäministeriön järjestelmä pelastustoimen seuranta ja kehittämistä sekä onnettomuuksien selvittämistä varten. Järjestelmän yleinen ohjaaminen ja kehittäminen ovat sisäministeriön pelastusosaston vastuulla. Järjestelmä sisältää pelastuslaitosten toimenpiderekisterin. Pelastuslaitokset vastaavat toimenpide- ja resurssirekistereiden aineistoista. Järjestelmän tekninen ylläpito ja kehittäminen kuuluvat Pelastusopiston vastuulle. PRONTO-järjestelmään kerätään myös pelastuslaitoksittain tietoa sopimuspalokuntalaisten määrästä.

Erilaisia häiriötilanteita varten tarvitaan hyvin erilaisia osaajia, joita voisi olla hyvinkin saatavissa kun tieto osaajista ja tavoitettavuus olisivat kunnossa. Kolmannen sektorin järjestötoiminnan kautta osaajat löytävät väylän käyttää osaamistaan toisten auttamiseen ja tarve ja tarjonta kohtaavat. Toisin on neljännen sektorin toimijoiden kanssa, joskin heidän voimallisesta panostuksestaan on hyviä esimerkkejä erilaisten onnettomuuksien tai häiriötilanteiden hoidossa. Osaamisrekisterin kerääminen ja ylläpitäminen on yhtä vaikeaa kuin kaikkien rekistereiden ylläpitäminen yleensäkin; yhteystiedot muuttuvat ja osallistumismahdollisuudet vaihtelevat jne. Lisäksi henkilörekisterin pitäjällä on nykyään hyvin paljon velvollisuuksia. Osaamisrekisteri on tullut esille muun muassa Pirkka14 valmiusharjoituksen yhteydessä pidetyssä kansalaisraadissa ja Vaasassa järjestetyssä kolmannen sektorin toimijoille pidetyssä seminaarissa keväällä 2016. Osaamisrekisterin pitäjältä ei ole ollut kuitenkaan puhetta.

4.4. Rajavartiolaitos

Rajavartiolaitos on sisäministeriön alaisuudessa toimiva sisäisen turvallisuuden viranomainen. Keskeisimpinä tehtävinään Rajavartiolaitos vastaa rajojen valvonnasta, rajatarkastuksista, rajat ylittävän rikollisuuden torjunnasta sekä merialueen turvallisuudesta, jossa keskeisin osa on meripelastus ja sen johtaminen. Rajavartiolaitos osallistuu myös valtakunnan puolustamiseen yhteistoiminnassa Puolustusvoimien kanssa. Organisaationa Rajavartiolaitos jakautuu yhdeksään hallintoyksikköön: Rajavartiolaitoksen esikuntaan, Kaakkois-Suomen, Pohjois-Karjalan, Kainuun ja Lapin rajavartiostoihin, Suomenlahden ja Länsi-Suomen merivartiostoihin, Vartiolentolaivueeseen sekä Raja- ja merivartiokouluun. Henkilöstöä Rajavartiolaitoksessa on 2 716 henkilöä (v. 2016). Seuraavaksi esitettävät Rajavartiolaitoksen edustajien näkemykset painottuvat merialueen turvallisuuden tematiikkaan. Maarajojen läheisyydessä tapahtuvaa Rajavartiolaitoksen ja kolmannen sektorin toimintaa kuvataan yksityiskohtaisemmin turvallisuuskahviloiden tulosten yhteydessä.

Yhteistyö kolmannen sektorin kanssa ja yhteistyöhön liittyvät lainsäädännölliset, eettiset tai muut esteet

Rajavartiolaitos toimii Suomessa johtavana meripelastusviranomaisena. Kolmannen sektorin kanssa tehtävässä yhteistyössä korostuu tällöin merialueella toimivien järjestöjen rooli. Keskeisimmät näistä ovat Suomen Meripelastusseura ja Ålands Sjöräddningssällskap. Yhteistyö on hyvin pitkälle jäsentynyt, sisältäen niin suunnitteluun ja koulutukseen osallistumisen kuin myös varsinaisen operatiivisen toiminnan. Koulutuksen osalta vapaaehtoistoimijoille tarjotaan paikkoja Rajavartiolaitoksen järjestämiltä kursseilta. Vastaavasti Rajavartiolaitoksen henkilökunta voi käydä meripelastusseuran järjestämillä kursseilla. Tämän kaltainen ristiinkouluttaminen auttaa tuntemaan paremmin toisen toimijan toimintaa. Yhteistyö konkretisoituu operatiivisessa toiminnassa, jossa vapaaehtoiset meripelastajat suorittavat noin 25 prosenttia kaikista tehtävistä Suomen merialueilla. Meripelastusseuran yksiköiden käytöstä päätöksen tekee meripelastusjohtaja. Yksiköistä on olemassa meripelastuksen johtokeskuksessa reaaliaikainen paikka- ja tilatieto sekä yksiköiden perustiedot varusteineen ja suorituskykykuvauk-

sineen. Vapaaehtoisten meripelastajien arvo tulee esille erityisesti heidän auttaessaan taasaamaan viikonloppujen ja muiden kiireellisten aikojen tehtävahuippuja sekä toimiessa lisäresurssina suuronnettomuustilanteissa. Myös syrjäisemmillä merialueilla vapaaehtoisilla on suuri merkitys. Yhteistyötä vapaaehtoisten kanssa tehdään lisäksi kaluste- ja varustehankintojen yhteydessä, esimerkiksi koeajeluttamalla uusi venetyyppi toisella toimijalla. Vapaaehtoisten meripelastajien nähdään tekevän myös arvokasta valistustyötä sekä olevan tärkeässä roolissa erilaisten merellisten tapahtumien (esim. Tall Ship Races) turvajärjestelyissä.

Rajavartiolaitoksen ja meripelastusseuran yhteistoiminta koetaan niin vakiintuneeksi, että varsinaiselle valtakunnalliselle yhteistyösopimukselle ei ole nähty tarvetta. Yhteistoiminta perustuu siihen, että molemmat ovat tasapuolisia partnereita toistensa silmissä. Taloudellisista leikkauksista johtuvan toiminnallisen valmiuden laskun takia yhteistyösopimuksen mahdollisuutta on kuitenkin tultu pohtineeksi erityisesti Pohjanlahden alueen resurssivajauksen vuoksi. Haasteeksi muodostuu kuitenkin se, että Pohjanlahden rannikolla ei ole kaikilta osin kapasiteettia tuottaa riittävää toimintaa ja sitoutua tiettyyn valmiuteen. Ongelmana on myös se, että hiljaisemmillä alueilla tehtäviä saattaa olla niin vähäinen määrä, että vapaaehtoisille meripelastajille ei muodostu varsinaista toimintarutiinia, millä on taas vaikutusta toiminnan laatuun. Rajavartiolaitoksella on meripelastuksen osalta vahva pyrkimys valtakunnallisiin toimintamalleihin. Kattojärjestötasolla onkin sovittu yhtenäiset toimintamallit, joiden mukaan toimitaan koko Suomessa. Tämä mahdollistaa paremmin myös järjestelmän määrätietoisen kehittämisen. Vapaaehtoisten meripelastajien kanssa tapahtuvaan yhteistyöhön maakuntauudistuksella ei nähdä olevan juurikaan vaikutusta. Muutenkin toivotaan, ettei maakuntauudistus ainakaan pirstaloisi toimikenttää enempää; fokus tulisi pikemminkin olla valtakunnallisissa toimintamalleissa kuin maakunnallisissa.

Tiedonkulun osalta Rajavartiolaitos järjestää meripelastusseuran jäsenyhdistyksille vähintään kaksi alueellista kokousta vuodessa. Epävirallisemmista tapaamisista esimerkkinä ovat muun muassa meripelastustaitokilpailut, joissa myös Rajavartiolaitoksen edustajat ovat paikalla. Tiedonkulkua edesauttavat lisäksi meripelastusseuran yhdistyskohtaiset yhteyshenkilöt. Rajavartiolaitos tuo myös esille, että he vaativat vapaaehtoisilta tietyissä asioissa selvästi enemmän kuin muut viranomaiset heidän kolmannen sektorin edustajilta. Meripelastuksen osalta toimintaohjeet ja -vaatimukset ovat yksityiskohtaiset ja näiden toteutuminen varmistetaan erillisissä auditoinneissa. Auditoinnin yhteydessä pyritään tunnistamaan mahdollisia toimintaan liittyviä riskejä. Lisäksi tarkastetaan yhteystietojen ajantasaisuus, yksiköiden suorituskyvyssä ja varusteissa mahdollisesti tapahtuneet muutokset sekä muut ajankohtaiset asiat. Auditointeja tehdään kaksi aina viiden vuoden kuluessa. Näistä vähintään toinen tehdään paikanpäällä, toisen voidessa voi olla kirjallinen kysely. Rajavartiolaitoksessa nostettiin tiedonkulun osalta esille myös Suomen Meripelastusseuran hyvät ja informatiiviset verkkosivut.

Rajavartiolaitos tekee tiivistä yhteistyötä myös Suomen Punaisen Ristin ja Vapaaehtoisen pelastuspalvelun kanssa. Heidän kanssaan yhteistyötä tehdään erityisesti silloin, kun merionnettomuuden jälkeen ihmiset on saatu tuotua takaisin maihin. Muiden yhdistysten kanssa yhteistyö ei ole yhtä jäsentynyttä. Esimerkiksi Suomen Pelastuskoiraliiton kanssa on kokeiltu ihmisten etsimistä vesialuilla, mutta yhteistoimintaan ei ole vielä vakiintuneita toimintamalleja. Vastaavasti lentopelastuksen osalta Rajavartiolaitoksella on eteläisellä merialueella vahva oma lentotoiminta, jolloin Rajavartiolaitoksen näkemyksen mukaan Suomen Lentopelastusseuran toiminnan lisäarvo konkretisoituu paremmin sisämaassa ja -vesillä. Muut yhdistystoimijat tulevat toimintaan mukaan enemmänkin muiden vastuuviranomaisten kautta.

Rajavartiolaitoksen keskittyminen tiettyihin vahvoihin yhdistystoimijoihin on ollut tietoinen valinta. Tämä on mahdollistanut toiminnan systemaattisen kehittämisen. Riskinä olisi, että liian laaja-alainen yhteistyö eri järjestötoimijoiden kanssa johtaisi pirstaloitumiseen ja pinta-puoliseen yhteistyöhön. On kuitenkin syytä huomioida yhteistyön luonnollisuus maarajojen läheisyydessä. Vaikkei Rajavartiolaitoksen ja kolmannen sektorin yhteistyö esimerkiksi itärajalla olisi kovinkaan suunniteltua tai operatiivista, on rajaseudun yhdistyksillä ja ihmisillä merkittävä rooli Rajavartiolaitoksen toiminnan tukena. Tämä rooli näyttäytyy sosiaalisena yhteistyönä ja kasvatuksena sekä koulutuksena. Voidaan jopa todeta, että rajaseudulla paikallisen väestön tuki on niin sanotusti ”kuudes kenttäpelaaja”. Rajaseudun suhteen on myös tärkeää huomioida se, että rajaviranomainen on usein lähin turvallisuusviranomainen. Kolmas sektori näkyy myös erilaisissa suunnitelmissa, kuten esimerkiksi laajempaan laittomaan maahantuloon liittyvässä varautumissuunnitelmassa.

Kolmas sektori on ollut myös mukana laatimassa monialaisiin merionnettomuuksiin varautumisen yhteistyösuunnitelmaa (MoMeVa). Keskusteluja on käyty siitä, että suunnitelmaan voisi lisätä erillisen osion kolmannen sektorin käytettävyydestä. Ko. suunnitelmaan liittyvänä konkreettisena toimena Rajavartiolaitos on ehdottanut, että esimerkiksi Suomen Punainen Risti voisi toimia apuna henkilötietojen kirjaamisessa suuronnettomuuksiin liittyvien evakuoitien yhteydessä. Tämä mahdollistaisi viranomaisresurssien kiinnittämisen niihin henkilöihin, joiden henkilöllisyydestä ei voida olla varmoja.

Yhteistyöhön liittyviä esteitä ei nähdä juurikaan olevan. Esimerkiksi meripelastuksessa ei ole varautumisen kannalta suurta määrää salassa pidettävää tietoa. Tämänkin tiedon osalta asioista on usein mahdollista puhua niin yleisellä tasolla, että salassapitovelvollisuus ei tule rikotuksi. Lainsäädännöllisesti on myös selkeää, että kolmatta sektoria ei voida käyttää silloin, kun tehtävä edellyttää julkisen vallan käyttöä (esim. ruorijuopumus). Vapaaehtoinen meripelastaja voi näissäkin tapauksissa kuitenkin vastata mahdollisesta pelastamiseen liittyvästä perustehtävästä. Jossakin määrin haasteina näyttäytyvät yksittäiset asenteelliset ongelmat ja ylilyönnit, jotka koskevat niin vapaaehtoisia kuin myös viranomaisia. Lisäksi poikkeusoloissa mielenkiintoisena haasteena nousee esille vapaaehtoistoimijoiden koettu neutraliteetti, ts. kuinka läheisesti yhteistyötä voidaan tehdä, jotta neutraliteetti säilyy ja vapaaehtoistoiminta voi jatkua turvallisesti. Naapurimaiden osalta on myös syytä tiedostaa kulttuuriset erot kolmannen sektorin hyödyntämisessä. Esimerkiksi Ruotsissa vapaaehtoinen meripelastustoiminta on hyvin vahvaa ja Ahvenanmaalla kolmannen sektorin toimijat tukeutuvatkin toimintamalleissaan usein Ruotsin suuntaan (mm. kielestä johtuen). Haasteena on tällöin epäyhtenäisyyksien muodostuminen suhteessa Manner-Suomen toimintamalleihin. Virossa ja varsinkin Venäjällä kolmannen sektorin hyödyntäminen ei ole vielä niin vahvaa kuin Suomessa. Meripelastusseura on kuitenkin tehnyt työtä suomalaisen toimintamallin viemiseksi Viroon, jolloin vastaavankaltainen vapaaehtoisen meripelastuksen toimintamalli yleistyneenä myös Viron aluevesillä.

Järjestöjen rahoitus ja neljännen sektorin rooli

Rajavartiolaitoksella ei ole vapaaehtoiseen meripelastukseen erillistä korvamerkittyä rahoitusta. Rajavartiolaitoksen budjetin kautta kuitenkin siirretään vapaaehtoisille meripelastajille budjetissa määritelty kokonaissumma. Korvaus koostuu pelastustehtävien yhteydessä maksetuista kulukorvauksista. Lisäksi Rajavartiolaitos antaa tukensa meripelastusseuran tekemille rahoitushakemuksille. Koulutukseen on budjetoitu Rajavartiolaitoksessa siten, että koulutuspaikkoja on varattu myös vapaaehtoistoimijoille, ja näistä ei laskuteta kurssimaksuja.

Kolmannen sektorin toimijoiden rahoituksen riittävyyden suhteen korostuu Rajavartiolaitoksen näkökulmasta kaksi seikkaa. Ensinnäkin kyse on priorisoinnista. On erilaisia toiminnallisia yhdistyksiä, jotka viranomaisten näkökulmasta eivät tarvitsisi rahoitusta lainkaan. Toisaalta on yhdistyksiä, jotka tekevät viranomaisten näkökulmasta tärkeää työtä, mutta saadulla rahoituksella eivät kykene pyörittämään toimintaansa. Rajavartiolaitoksen mukaan viranomaisia tulisikin kuulla enemmän rahoituspäätöksiin liittyen. Toisekseen kyse on rahoituksen lyhytjänteisyydestä. Esimerkiksi meripelastusseuran toiminta edellyttää merkittäviä kalustohankintoja, joihin liittyy monivuotiset rahoitussuunnitelmat. Rahoitusta tulee kuitenkin hakea joka vuosi erikseen, jolloin käytettävissä olevan varallisuuden suhteen eletään jatkuvassa epävarmuudessa. Rahoitusjärjestelmän uudistamisen suhteen nykymallin sirpaleisuudessa nähdään myös hyviä puolia. Kun rahoitus tulee monesta toisistaan riippumattomasta lähteestä, ei se olisi niin altis poliittiselle ohjaukselle. Tämä lisää myös järjestelmän sietokykyä. Edellytyksenä kuitenkin olisi se, että olisi selkeästi tiedossa mistä tulovirroista kunkin vapaaehtoistoimijan rahoitus koostuu. Tällöin rahoittajat voisivat tehdä myös paremmin yhteistyötä rahoituksen suhteen. Rahoituksen osalta myös EU-hankkeiden rooli nostettiin esille. Näitä voisi Suomesakin hyödyntää nykyistä paremmin.

Neljännän sektorin nähtiin kehittyvän vahvasti tulevina vuosina. Tämä näyttäytyy esimerkiksi sellaisten ad hoc -ryhmien lisääntymisenä, jotka omaavat tietyn intressin ja tahtovat tehdä jotain spontaanisti asian edistämiseksi. Rajavartiolaitoksen mukaan haasteena on kuitenkin neljännän sektorin vaikea hallittavuus. Viranomaiset eivät tiedä keitä neljännän sektorin toimijat kulloinkin ovat ja mitä he haluavat tai osaavat. Pysyvää yhteistyötä ei voi tällöin rakentaa neljännän sektorin varaan, vaan asia pitää käsitellä aina tilannekohtaisesti. Ongelmia muodostaa muun muassa neljännän sektorin ryhmien mahdollisesti keskenään ristiriitaiset intressit sekä vaikeus varmistua neljännän sektorin toimijoiden vilpittömyydestä kriisitilanteissa. Neljännän sektorin rooli nähtiin kuitenkin positiivisena öljyonnettomuuksien kaltaisissa tilanteissa, joissa spontaanit vapaaehtoiset lyhyen koulutuksen ja tarvittavien varusteiden saamisen jälkeen voivat alkaa avustaa viranomaisia ja kolmannen sektorin toimijoita. Ideaalitalanne olisi se, että neljännän sektorin voimavaroja saataisiin kanavoitua kolmannelle sektorille. Suomessa on suuri määrä erilaisia yhdistyksiä, joista pitäisi kaikille löytyä omansa. Keskeistä olisi tietoisuuden lisääminen turvallisuustoiminnan yhdistyskentästä.

Henkilövarausjärjestelmän kehittäminen

Rajavartiolaitoksen näkökulmasta henkilövarausrekisterin kehittäminen siten, että myös kolmannen sektorin toimijat voisivat tehdä varauksia poikkeusoloja varten, sisältäisi merkittäviä haasteita. Monet vapaaehtoistoimijat ovat maanpuolustuksen kannalta keskeisissä tehtävissä, jolloin todellisuudessa varattavaa olisi hyvin vähän. Lisäksi varauksiin liittyvät asiat eivät ole julkista tietoa, jolloin avoin keskustelu yhdistystoimijoiden kanssa olisi haastavaa. Toisaalta haasteena voi olla se, että yhdistyksen kalusto otetaan poikkeusoloissa viranomaiskäyttöön, jolloin yhdistys ei kykenisi jatkamaan toimintaansa (esim. meripelastusyhdistyksen veneistä tulisi viranomaisveneitä). Haaste tiivistyy siihen, että toisaalta varauksissa mennään viranomaisten tarpeet edellä, mutta yhtälailla tulisi säilyttää viranomaista tukevan yhdistystoiminnan toimintaedellytykset.

4.5. Puolustushallinto

Valtioneuvoston ohjesääntö määrittää puolustusministeriön toimialaan kuuluvan puolustuspolitiikan, sotilaallisen maanpuolustuksen, kokonaismaanpuolustuksen yhteensovittamisen sekä sotilaallisen kriisinhallinta- ja rauhanturvaamistoiminnan. Puolustusministeriön toimialaan kuuluvat muun muassa turvallisuuskomitea, pääesikunta ja Puolustusvoimat, vapaaehtoisen maanpuolustuksen neuvottelukunta ja suomalaiset rauhanturvaamisorganisaatiot. Puolustushallinnon kanssa läheistä yhteistyötä tekevän Maanpuolustuskoulutusyhdistyksen tehtävistä on säädetty lailla.

Yhteistyö kolmannen sektorin kanssa ja yhteistyöhön liittyvät lainsäädännölliset, eettiset tai muut esteet

Puolustushallinnon keskeisin kumppani järjestösektorilla on Maanpuolustuskoulutusyhdistys (MPK). MPK on puolustushallinnon strateginen kumppani, ja sen rooli on määritetty laissa vapaaehtoisesta maanpuolustuksesta (11.5.2007/556). MPK toimii valtakunnallisena vapaaehtoisen maanpuolustuskoulutuksen yhteistyöjärjestönä. Lain mukaan puolustusministeriön toimialaan kuuluu vapaaehtoinen maanpuolustus, eri hallinnonalojen vapaaehtoiseen maanpuolustukseen liittyvien toimien yhteensovittaminen sekä vapaaehtoisen sotilaallisen koulutuksen ohjaus ja valvonta. Puolustusvoimien pääesikunnan tehtävänä on vapaaehtoiseen maanpuolustuskoulutukseen kuuluvien sotilaallisten tehtävien johto sekä muun toiminnan ohjaus, tukeminen ja valvonta. Rajavartiolaitos voi osallistua vapaaehtoisen maanpuolustuksen edistämiseen.

Puolustusministerin asettama työryhmä antoi 28.9.2017 selontekonsa vapaaehtoisen maanpuolustuskoulutuksen kehittämisestä. Selvityksessä, samoin kuin hankkeen aikana toteutetuissa haastatteluissa ja viranomaisilta saadussa ennakkomateriaalissa, keskeisimmiksi esteiksi yhteistyössä kolmannen sektorin kanssa nousevat:

- 1) *Koulutukseen liittyen* epäselvyydet sotilaallisen koulutuksen sekä sotilaallisia valmiuksia palvelevan koulutuksen suhteessa, erityisesti koulutuksen määritelmässä ja sisällöissä. Sotilaallista koulutusta voidaan antaa ainoastaan puolustusvoimille kuuluvissa tiloissa ja alueilla, puolustusvoimien henkilöstön toimesta ja valvonnassa. Sotilaallisia valmiuksia palvelevaa koulutusta puolestaan voidaan toteuttaa laajemmin, ja siinä vapaaehtoisten rooli myös kouluttajina on suurempi.
- 2) *Operationaaliseen toimintaan liittyen* vapaaehtoisten rooli virka-aputehtävissä, sillä vapaaehtoinen ei voi nykyisen lainsäädännön mukaan olla virka-aputehtävään osallistumisen vuoksi poissa työstä. Virka-aputehtäviin osallistumisessa on myös vastuukysymyksiin liittyviä lainsäädännöllisiä esteitä, jotka vaativat jatkoselvittämistä. Toistaiseksi vapaaehtoisia, tai esimerkiksi maakuntakompanioita, ei ole käytetty virka-aputehtävissä juuri lainkaan.

Vapaaehtoisten rooli niin kouluttajina kuin operationaalisisissa virka-aputehtävissä edellyttää lainsäädännöllisiä muutoksia. Samoin viranomaisten vastuujakoa, erityisesti puolustusministeriön ja Pääesikunnan välillä, on tarvetta selkiyttää vapaaehtoisen maanpuolustuksen osalta. Muun muassa näihin esteisiin liittyen puolustusministerin asettama selvitystyöryhmä jatkaa työtään vuoden 2017 loppuun saakka.

MPK:n ohella eri reserviläisjärjestöt (suurimpina Reserviläisliitto sekä Reserviupseeriliitto) sekä viime vuosina erityisesti Naisten Valmiusliitto jäsenjärjestöineen ovat lisänneet merkitystään puolustushallinnon yhteistyökumppaneina. Naisten Valmiusliiton ja MPK:n erityisesti naisille järjestämät erilaisia sotilaallisia sekä arjen turvallisuustaitoja palvelevat koulutukset ovat erittäin suosittuja. Vapaaehtoista asepalvelusta suorittamattomien, vapaaehtoisessa maanpuolustuskoulutuksessa mukana olevien naisten rooli viranomaisten turvallisuustoiminnan tukena, erityisesti operationaalisissa tehtävissä, on kuitenkin vielä toistaiseksi melko selkiytymätön. Yleisellä tasolla vapaaehtoinen maanpuolustustoiminta keskittyy tällä hetkellä erityisesti koulutukseen, palvelun kansalaisten yleisen varautumistason kehittämistä, eikä juurikaan suoraan viranomaisten operatiivisen turvallisuustoiminnan tukemista.

Puolustusministeriö korostaa erityisesti eri reserviläisjärjestöjen roolia. Niiden keskeinen merkitys näkyy ministeriön mukaan siinä, että niillä on reserviläisten maanpuolustustaitoja ylläpitävä ja kehittävä rooli sekä suuri merkitys kansalliseen maanpuolustustahtoon. Lisäksi reserviläisjärjestöjen jäsenet toimivat aktiivisesti kouluttajina MPK:n kursseilla. Puolustusministeriö näkee myös monet muut kolmannen sektorin toimijat tärkeiksi yhteistyökumppaneiksi. Usein esimerkiksi SPR ja Vapepa tekevät aktiivisesti yhteistyötä MPK:n kanssa. Puolustusvoimien aluetoimistot toimivat alueellisesti konkreettisemmässä yhteistyössä myös muiden järjestöjen kanssa, kun taas Pääesikunnan tasolla yhteistoiminta keskittyy strategiseen kumppanuuteen MPK:n kanssa.

Järjestöjen rahoitus ja neljännen sektorin rooli

Puolustusvoimat ostaa MPK:lta vuosittain noin 1,3 miljoonalla eurolla koulutusta sotilaallista koulutusta reserviläisille. Lisäksi MPK:n toiminnalle myönnettävä valtionapu on vuosittain noin 1,8 miljoonaa euroa. Esimerkiksi Naisten Valmiusliiton toimintaa ja koulutuksia Puolustusvoimat tukee vain välillisesti tarjoamalla tiloja koulutusten käyttöön. Puolustusministerin asettama työryhmä jatkoselvittää vuoden 2017 aikana myös maanpuolustusjärjestöjen rahoituksen muutosmahdollisuuksia tulevaisuudessa. Selvitystyöhön sisältyy myös sen arvioiminen, millä reunaehdoin sotilaallisia valmiuksia palveleva koulutus voitaisiin tehdä osallistujille maksuttomaksi. Koulutuksen muuttamisella osallistujille maksuttomaksi arvioidaan olevan noin miljoonan euron kustannusvaikutus vuosittain.

Puolustusvoimien suhtautuminen neljänteen sektoriin perustuu erityisesti maanpuolustukseen ja siinä huomioitaviin turvallisuustekijöihin. Monien muiden viranomaisten tavoin myös Puolustusvoimat korostaa toiminnan koordinoinnin merkitystä. Kolmannella sektorilla on parhaat edellytykset ja toimintatavat neljännen sektorin pikakouluttamiseen tilanteessa, jossa tarvitaan nopeasti lukuisien vapaaehtoisten apua.

Henkilövarausjärjestelmän kehittäminen

Puolustusvoimilla on oma henkilövarausjärjestelmänsä, jonka piiriin kuuluvat asepalveluksen suorittaneet. Tämän ulkopuolella jää vielä runsaasti kansalaisia, joilla olisi tarjottavana kykyjä ja taitoja erilaisissa kriiseissä ja häiriötilanteissa toimimiseen sekä myös poikkeusolojen aikana. Nykyisellään tietoa ei ole järkevällä tavalla saatavissa muutoin kuin vapaaehtoisen maanpuolustuksen järjestötason yhteystietojen muodossa.

Puolustusvoimien käytössä oleva henkilövarausrekisteri tarjoaisi yhden mahdollisen pohjan hyödynnettäväksi kolmannen sektorin henkilövarausjärjestelmän luomisessa. Ennen kolmannen sektorin mukaan ottamista rekisteriratkaisun kanssa tulisi tehdä paljon yhteistyötä eri hallinnonalojen viranomaisten kesken. Puolustusvoimien rekisteritoimintojen pohjalle olisi mahdollista erilaisia ratkaisuja hyödyntäen rakentaa osioita, joihin voi tallentaa tietoja henkilön osaamisesta ja/tai sijoituksesta myös puolustusvoimien omien tehtävien lisäksi. Henkilöitä

on valmiuslain puitteissa mahdollista sijoittaa poikkeusolojen varalle esimerkiksi terveydenhuollon tai väestönsuojelun tehtäviin, joten periaatteessa heitä voitaisiin samoin varata myös kolmannen sektorin tehtäviin. Haasteena on, että tällaiselle rekisterille ei kuitenkaan ole luonnollista omistaja- tai vastuutahoa, ja sen suurimmiksi ongelmiksi nähdään tietojen ajantasaisuuden ylläpitäminen sekä rekisterin suojaustason riittävyys. Lisäksi tällä hetkellä ainoastaan Puolustusvoimien käytössä olevan rekisterin avaaminen muiden viranomaisten sekä järjestötoimijoiden käyttöön vaatii lisäselvityksiä.

4.6. Turvallisuuskomitea

Turvallisuuskomitea on kokonaisturvallisuuteen liittyvän ennakoivan varautumisen pysyvä yhteistoimintaelin. Turvallisuuskomitea toimii puolustusministeriön yhteydessä. Sen tehtävänä on avustaa valtioneuvostoa ja ministeriöitä. Turvallisuuskomitea toimii tarvittaessa yhteiskunnan eri häiriötilanteissa asiantuntijaelimenä. Turvallisuuskomitea vastaa Yhteiskunnan turvallisuusstrategiasta, joka yhteen sovittaa valtion, kuntien, järjestöjen ja elinkeinoelämän varautumista eri turvallisuustilanteissa. Turvallisuuskomitealla on puolustusministeriön yhteydessä toimiva päätoiminen sihteeristö, jossa on edustettuna monipuolisesti yhteiskunnan eri alojen asiantuntemus. Komitean jäsenet voivat osoittaa sivutoimisia sihteereitä sihteeristöön. Sihteeristö toimii suoraan puheenjohtajan (puolustusministeriön kansliapäällikkö) johdossa ja valmistelee komitealle kuuluvat asiat sekä panee osaltaan toimeen komitean tekemät päätökset.

Yhteistyö kolmannen sektorin kanssa ja yhteistyöhön liittyvät lainsäädännölliset, eettiset tai muut esteet

Turvallisuuskomitean sihteeristö korostaa kolmannen sektorin roolia viranomaisten turvallisuustoiminnan tukena. Järjestöt ovat olennainen osa myös itse Turvallisuuskomitean toimintaa. Niillä on asiantuntijajäsenyys komiteassa ja edustus Turvallisuuskomitean sihteeristössä. Komiteassa on edustettuna kolme suurta järjestöä: SPR, SPEK ja MPK. Käytännössä näiden järjestöjen edustus edellä mainituissa elimissä vaihtuu säännöllisin väliajoin. Laajemmin Turvallisuuskomitean yhteys järjestökenttään toimii pääasiallisesti näiden kolmen ison järjestön kautta. Lisäksi Turvallisuuskomitea pitää yhteyttä muihin järjestötoimijoihin myös erilaisten koulutusten ja seminaarien kautta. Turvallisuuskomitean sihteeristön näkemyksen mukaan näyttäisi siltä, että tieto järjestökentän ja komitean välillä liikkuu varsin hyvin. Toki on tiettyjä järjestökentän osia, jotka eivät koe, että heidän näkemyksensä olisi täysin otettu huomioon Turvallisuuskomitean työssä. Järjestöjen kasvanut vaikutus turvallisuuden sektorilla tulee näkymään konkreettisesti myös uudessa Yhteiskunnan turvallisuusstrategiassa.

Turvallisuuskomitean sihteeristön näkemyksen mukaan järjestöt ovat merkittäviä turvallisuustoimijoita, jotka pitää integroida mukaan käytännön toimintaan erityisesti paikallisella ja maakunnallisella tasolla. Komitean sihteeristön näkemyksen mukaan järjestöjä tarvitaan sekä normaali- että poikkeusoloissa. Normaalioloissa luodaan tarvittava yhteistoiminnan pohja ja luottamus viranomaisten ja järjestöjen välille, jota on mahdollisuus soveltaa myös poikkeusoloissa. Järjestöjä tarvitaan viranomaisten tukena myös erilaisissa onnettomuustilanteissa.

Komitean sihteeristön mielestä viranomaiset tuntevat varsin hyvin järjestöjen toiminnan. Toki tässä on järjestökohtaisia ja alueellisia eroja. Sihteeristö haluaa nostaa esiin myös liike-elämän edustajien roolin turvallisuuden tukemisessa. Olisi niin paikallisesti kuin maakunnallisesti tärkeää ottaa mukaan enenevissä määrin myös liike-elämän edustusta. Järjestöt ja yritykset voisivat tulevaisuudessa löytää entistä enemmän yhteisiä intressejä ja yritykset voisivat myös olla tukemassa järjestöjen toimintaa erityisesti paikallistasolla.

Sihteeristö ei nähdä suuria lainsäädännöllisiä tai eettisiä esteitä viranomaisten ja järjestöjen väliselle yhteistyölle. Lainsäädännön puitteissa voidaan sopia erilaisista yhteistoiminnan muodoista. Lainsäädäntö myös määrittelee varsin selvästi sen, mitä kuuluu viranomaisten vastuulle. Haasteet viranomaisten ja järjestöjen välisessä yhteistyössä liittyvät asenteisiin. Komitean sihteeristössä korostetaan sitä, että järjestöt pysyvät motivoituneina turvallisuustyölle, mikäli niitä osataan viranomaisten toimesta käyttää oikealla tavalla. Uuden Yhteiskunnan turvallisuusstrategian myötä järjestöjen tulee antaa entistä kattavampi kuvaus toimintamuodoistaan ja -kyvystään viranomaisten käyttöön. Komitean sihteeristö painottaa sitä, että toimivan yhteistyön kannalta olennaista on saada paikalliset ja alueelliset valmiustoimikunnat toimimaan mahdollisimman pian joka puolella maata.

Eräs yhteistoiminnan käytännön este liittyy salassa pidettäviin asioihin. Komitean sihteeristön näkemyksen mukaan sekä viranomaisilla että järjestöillä on asioita, joita ei voi toiselle osapuolelle kertoa. Salassapito ei ole kuitenkaan ongelma, mikäli pelisäännöt ovat selvät. Yhteistoiminnan verkostojen toiminnan tulisi perustua luottamukseen sekä yhteiseen ymmärrykseen siitä, mikä tieto milloinkin on olennaista jakaa. Tämä ei välttämättä vaadi nykyistä enempää sääntelyä, vaan enemmän yhteistä ymmärrystä viranomaisten ja vapaaehtoistoimijoiden kesken.

Turvallisuuskomiteassa korostetaan suomalaisen turvallisuustoiminnan monialaisuutta. Turvallisuuskomitean toiminnassa ja Yhteiskunnan turvallisuusstrategiassa sovitetaan yhteen niin valtion, kuntien, elinkeinoelämän kuin järjestöjen toimintaa, myös kansalaisia osallistaen. Tämä on kansainvälisestäkin tarkastellen varsin ainutlaatuinen malli. Kaikki osapuolet ovat sitoutuneita turvallisuustoimintaan ja viranomaiset pääsevät käytännössä hyödyntämään sen panoksen mitä järjestöt voivat tarjota turvallisuuden kokonaisuuteen. Käytännön yhteistyötä voidaan entisestään syventää; seuraavaksi tulee käytännössä tukea ja valvoa sitä, miten uuden Yhteiskunnan turvallisuusstrategian käytännön toimenpiteitä edistetään.

Järjestöjen rahoitus ja neljännen sektorin rooli

Turvallisuuskomitea ei jaa järjestöille avustuksia eikä mitään muutakaan rahoitusta. Komitean sihteeristön näkemyksen mukaan järjestöjen rahoituksessa on merkittävää vaihtelua niin julkisen rahoituksen määrän kuin rahoituskanavien suhteen. Sihteeristö pitäisi suotavana, että järjestöjen rahoituksen pelisäännöt olisivat nykyistä läpinäkyvämmät. Komitea itse hyödyntää eniten kolmea suurta järjestöä (SPR, SPEK ja MPK), koska näillä on suhteellisen vakaa ja laaja rahoituspohja sekä ympäri maan ulottuva paikallistoimijaverkosto. Mikäli järjestöjen turvallisuustoimintaan saatavat valtionavustukset olisivat selkeämmin kanavoitu, olisi tämä komitean toiminnan näkökulmasta hyvä asia. Komitean sihteeristö ei halua kuitenkaan ottaa yksityiskohtaisemmin kantaa siihen, millaisia nykyisestä poikkeavia valtionrahoituksen mekanismeja järjestöille tulisi suositella.

Turvallisuuskomitean työssä on neljännen sektorin nousu yhteiskunnalliseksi turvallisuustoimijaksi pantu merkille ja siitä on keskusteltu tiiviisti. Neljännen sektorin panos on otettu huomioon myös Yhteiskunnan turvallisuusstrategiassa. Neljännen sektorin problematiikkaa tulee miettiä niin kansallisella, alueellisella kuin paikallisella tasolla. Komitean sihteeristö haluaa korostaa sitä, että neljäs sektori oikein käytettynä on oiva lisä turvallisuuden toimijaverkostoon. Positiivisina neljännen sektorin turvallisuustoimijoina voidaan nähdä esimerkiksi it-alan toimijat, joita on mahdollista käyttää viranomaisten tukena kyberturvallisuuden sektorilla. Toisaalta neljännen sektorin toimintaa ei katsota pelkästään riskittömänä. Siihen kuuluu myös toimijoita, jotka pahimmillaan voivat pahasti rikkoa muiden toimijoiden aikaansaamaan turvallisuuden sosiaalista pääomaa ja keskinäistä luottamusta.

Henkilövarausjärjestelmän kehittäminen

Turvallisuuskomitean sihteeristön näkemyksen mukaan on aina toimivaltaisen viranomaisen vallassa ratkaista, mihin tehtäviin ihmisiä varataan ja millaisissa tilanteissa varaukset konkretisoituvat. Perinteisesti on keskiössä olleet puolustusvoimien varaukset ja muiden kriittisten toimijoiden varaukset. Lisäksi monet henkilöt ovat käytännössä aktiivisia useilla yhteiskunnan sektoreilla, jopa useammassa järjestössä. Kaiken kattavaa henkilövarausrekisteriä on komitean näkemyksen mukaan haastavaa rakentaa. Rekistereitä mietittäessä tulisi olla hyvin joustava. Mikäli järjestöt haluavat, että niiden aktiiveista on olemassa tarkka osaamis- ja käytettävyyssi tieto ja että nämä tiedot olisi kytketty myös viranomaisten tietokantoihin, kannattaa tällaiset mahdollisuudet tarpeiden niin vaatiessa selvittää.

Olenaisempaa kuin laajat henkilövarausrekisterit on komitean sihteeristön mielestä se, millaista järjestöosaamista paikalliset ja alueelliset viranomaiset tarvitsevat. Komiteassa muistutetaan, että järjestöjen vapaaehtoisuuden periaatteita tulee vaalia. Sopiminen yhteisistä toimintamuodoista paikallisella tasolla ei vaadi raskaita rekisterejä. Komiteassa kuitenkin myönnetään, että paikallisella ja maakunnallisella tasolla jonkinlainen osaamisrekisteri voisi helpottaa viranomaisten ja järjestöjen yhteistoimintaa. Mikäli henkilöitä voidaan viranomaisten tarpeiden perusteella luokitella ja osoittaa heidän osaamistaan turvallisuuden eri sektoreilla, voisi tämä luoda entistä vahvemman pohjan laajemmalle yhteistoiminnalle. Sihteeristö korostaa sitä, että itse sopiminen on rekistereitä tärkeämpää; mihinkään rekisteriin ei saisi sitoutua liikaa.

4.7. Sosiaali- ja terveysministeriö ja STEA

Sosiaali- ja terveysministeriössä turvallisuussektorilla merkittävä toimija on sen valmiusyksikkö. Se on sosiaali- ja terveydenhuollon varautumisen asiantuntija-, ohjaus- ja kehittämissyksikkö. Valmiusyksikkö kehittää yhteistyössä ministeriön osastojen ja erillisten tulosryhmien sekä hallinnonalan laitosten ja virastojen kanssa normaaliolojen häiriötilanteiden ja poikkeusolojen edellyttämiä hallinnonalan valmiuksia sekä ylläpitää tilannejohtamis- ja turvallisuusjärjestelyjä. Yksikkö johtaa, ohjaa, kehittää ja yhteen sovittaa sosiaali- ja terveydenhuollon varautumista häiriötilanteisiin ja poikkeusoloihin yhteistyössä muiden toimijoiden kanssa. Sen vastuulla on hallinnonalan turvallisuussuunnittelun ohjaus ja kehittäminen, toiminta asiantuntijana valmiuden lainsäädäntötyössä, hallinnonalan häiriötilanteiden tilannejohtamisvalmiuksien ylläpito ja kehittäminen, ministeriön päivitysjärjestelmän ylläpito ja hallinnonalan hälytysjärjestelmän kehittäminen, sosiaali- ja terveydenhuollon varautumis- ja turvallisuuskoulutuksen järjestäminen ja kehittäminen sekä siviilihallinnan asiantuntija- ja koordinaatiotehtävät. Yksikkö tekee myös kansainvälistä valmiusyhteistyötä.

Sosiaali- ja terveysjärjestöjen päärahoittajana maassamme toimi useita vuosikymmeniä Raha-automaattiyhdistys (RAY). Rahapeliyhtiöiden fuusion yhteydessä entinen RAY:n avustusosasto siirtyi sosiaali- ja terveysministeriön osaksi vuoden 2017 alussa. Sen nykyinen nimi on Sosiaali- ja terveysjärjestöjen avustuskeskus (STEA). STEA toimii useiden viranomaisten turvallisuustoimintaa tukevien järjestöjen rahoittajana. Yksi STEAn kuudesta tavoitealueista vuosille 2017–2019 on kriisiauttaminen ja arjen turvallisuus. Tavoitealueen avustuksilla ”tuetaan toimintoja ja kehittämishankkeita, joiden tavoitteena on auttaa ja tukea ihmisiä elämän erilaisissa kriisitilanteissa sekä ehkäistä arjen turvallisuutta uhkaavien ongelmien ja tapahtumien syntyä. Tavoitealueeseen sisältyy myös vapaaehtoiseksi pelastuspalveluksi luettava järjestötoiminta sekä siihen liittyvä vapaaehtoisten koulutus.” (STEA 2017, 14.) Avustettavia teemoja ovat esimerkiksi välitön apu ja tuki elämän kriisitilanteissa sekä kotitapaturmien ja muiden arjen turvallisuutta uhkaavien vahinkojen ehkäisy.

Yhteistyö kolmannen sektorin kanssa ja yhteistyöhön liittyvät lainsäädännölliset, eettiset tai muut esteet

Sosiaali- ja terveysministeriön valmiusyksikön tärkeimmät järjestösektorin yhteistyökumppanit ovat SPR ja Vapepa. STM:llä on edustus Vapepan keskustoimikunnassa ja SPR:n ensiavun ja terveystoiminnan asiantuntijaryhmässä. SPR:n kanssa yhteistyö on säännöllistä muun muassa erilaisissa häiriö- ja onnettomuustilanteissa, yleisessä tilannekuvien ja tietojen vaihdossa sekä maahanmuuttajien vastaanottamiseen liittyvissä kysymyksissä. Tämän yhteistyön tueksi on 1980-luvulla luotu yhteistyöpöytäkirja, jota on viimeksi päivitetty 2014. Pöytäkirja koskee varautumista ja ensiaputoimintaa. Sen tarkoituksena on edistää kuntien, SPR:n ja muiden vapaaehtoistoimijoiden sujuvaa yhteistyötä häiriötilanteissa. SPR ylläpitää ja kouluttaa vapaaehtoisryhmiä, jotka täydentävät ja tukevat sosiaali- ja terveydenhuollon viranomaisten toimintaa. SPR koordinoi kymmenien järjestöjen vapaaehtoisista koostuvaa Vapaaehtoista pelastuspalvelua. Yhteistyöpöytäkirjassa sovitaan, että SPR koordinoi myös muita sosiaali- ja terveysviranomaisten tueksi tulevia vapaaehtoistoimijoita häiriötilanteissa. SPR raportoi sosiaali- ja terveysministeriölle toiminnastaan ja vapaaehtoisten käytöstä sosiaali- ja terveys-toimen tehtävissä yhteiskunnassa tapahtuvien häiriötilanteiden jälkeen. Valmiusyksikkö tekee yhteistyötä myös Suomen sosiaali ja terveys ry:n (SOSTE)³³ sekä SPEKin kanssa. Kansallisella tasolla STM tekee yhteistyötä myös muiden merkittävien turvallisuusjärjestöjen kanssa erityisesti turvallisuuskomitean kautta.

STEA:n tehtäviä ja roolia suhteessa avustettaviin järjestöihin määrittelevät valtionavustuslaki ja sitä tarkentavat valtioneuvoston asetukset.³⁴ STEA:n päätehtäviä ovat avustusvalmistelu, avustusten maksatus sekä myönnettyjen avustusten valvonta ja vaikutusten arviointi. STEA tapaa järjestöjä säännöllisesti näiden perustehtävien merkeissä. Aloitteet erilaisiin palavereihin ja neuvotteluihin tulevat joko STEAlta tai järjestöiltä. STEA:n toimintakäytännöt järjestötapaaamisen suhteen ovat muuttuneet paljon viimeisten vuosien aikana. Nykyään epäviralliset yhteistapaamiset ovat yhä harvinaisempia. STEA tekee lakisääteisten tehtäviensä puitteissa aktiivisesti yhteistyötä turvallisuussektorilla erityisesti Suomen Meripelastusseuran, Suomen Lentopelastusseuran, SPR:n ja Vapepan, SPEKin ja Suomen Pelastuskoiraliitto ry:n kanssa. STEA osallistuu näiden järjestöjen erilaisiin tapahtumiin tarvittaessa, mikäli kyseiset tapahtumat palvelevat STEA:n lakisääteisiä tehtäviä. Maanpuolustuskoulutuksen kanssa yhteistyötä ei ole, koska STEA ei avusta sen toimintaa.

³³ Suomen sosiaali ja terveys ry on valtakunnallinen kattojärjestö, joka kokoaa yhteen yli 200 järjestöä sekä useita kymmeniä muita yhteistyöjäsentahoja (kuten kaupunkoja ja säätiöitä).

³⁴ Valtioneuvoston asetus valtionavustuksista yleishyödyllisille yhteisöille ja säätiöille terveyden ja sosiaalisen hyvinvoinnin edistämiseen ja valtioneuvoston asetus sosiaali- ja terveysjärjestöjen avustussasioiden neuvottelukunnasta.

STM on tyytyväinen järjestyhteistyön sujuvuuteen kansallisella tasolla. Paikallisella tasolla järjestöjen toiminnan huomioimisessa on parannettavaa. Järjestöjen toimintaa viranomaisten tukena selkiyttäisivät yhteistyösopimukset, joita ei sosiaali- ja terveyssektorin toimijoiden kanssa ole riittävästi. Sopimusten avulla vapaaehtoisten rooli erilaisissa kriisitilanteissa olisi läpinäkyvää ja ennalta sovittua. Keskeistä yhteistyön tiivistämisessä on se, että vapaaehtoisen ja ammatillisen työn roolit eivät sekoittuisi keskenään. Hyvänä käytäntönä toimivasta yhteistyöstä myös STM nostaa esiin Lapin. Siellä viranomaisten, järjestöjen ja elinkeinoelämän yhteistyö sujuu hyvin ja roolit ovat selvät.

STM näkee tärkeänä tulevaisuudessa myös sen, että viranomaiset ja järjestöt tekisivät nykyistä enemmän kansainvälistä yhteistyötä. Järjestöjen kansainvälisestä yhteistyöstä puhutaan viranomaisten ja järjestöjen kesken tällä hetkellä suhteellisen vähän. Kansainvälisistä kokemuksista ja esimerkeistä voisi olla hyötyä myös maamme turvallisuustoiminnan kehittämisessä. SPR tekee tästä poikkeuksen. Se jakaa tietoa viranomaisille maailman eri kriisipesäkkeiden tilanteista ja pyrkii myös osaltaan ennakoimaan sitä, mitä niiden eteneminen voi vaikuttaa Suomen osalta. Myös muut kansainvälistä yhteistyötä tekevät järjestöt voisivat luoda samankaltaisia menettelytapoja viranomaisten kanssa.

Kansallisen tason viranomaisyhteistyön merkittävin kivijalka on STM:n näkemyksen mukaan turvallisuuskomitea. Komitean avulla valtio ja järjestöt ovat jatkuvassa vuoropuhelussa keskenään. Lisäksi ministeriöillä on toimiva valmiuspäällikkö- ja sihteerijärjestelmä sekä kansliapäällikkökokoukset. Varautumiseen liittyvää yhteistyötä STM tekee eniten sisäministeriön kanssa. Nykyistä enemmän yhteistyötä voisi tehdä opetus- ja kulttuuriministeriön kanssa nuorisotoimen ja koulujen tarvitseman psykososiaalisen tuen tarpeisiin liittyvissä kysymyksissä. STEAn keskeisimmät kansalliset yhteistyökumppanit viranomaisista ovat opetus- ja kulttuuriministeriö sekä Palosuojelurahasto. OKM on toinen merkittävä Veikkauksen voittovaroista myönnettävien valtionavustusten jakaja. Tämän vuoksi STEAn ja OKM:n yhteistyö on tiivistä. Palosuojelurahaston kanssa STEAlla on myös tarvittaessa tapaamisia, joiden agenda liittyy pelastusjärjestöjen valtionavustuksiin. Sisäministeriö on myös pyytänyt joissakin tilanteissa STEAlta pelastusjärjestöjen toimintaan liittyviä tuloksellisuus- ja vaikutustietoja.

Varautumisen kehittämisen kontekstissa maakuntauudistus nähdään STM:ssä positiivisena asiana. Uudistus mahdollistaa sen, että sosiaali- ja terveysalan järjestöt voivat päästä tulevaisuudessa entistä laajemmin mukaan maakunnallisiin valmiusharjoituksiin. Tällä hetkellä sote-järjestöjen potentiaalia ja osaamista varautumisasioissa ei ole näissä harjoituksissa vielä riittävästi hyödynnetty.

Järjestöjen rahoitus ja neljännen sektorin rooli

STM ei suoraan ministeriönä rahoita turvallisuussektorin järjestöjen toimintaa. STM:n merkittävin rahoitus turvallisuussektorin järjestöille tulee STEAn kautta. STM:n valmiusyksikön mukaan järjestöjen rahoitusmallissa on kehittämisen varaa. Erityisesti rahoituksen tulisi olla joustavaa erilaisten merkittävien häiriöolojen aikana.

STEAn edeltäjä Raha-automaattiyhdistyksen avustusosasto rahoitti pelastusjärjestöjä perustamisestaan saakka. Olihan Suomen Meripelastusseuran ja SPEKin edeltäjä myös Raha-automaattiyhdistyksen perustajajärjestöjä. Yhteistä historiaa on täten takana lähes 80 vuotta. STEA näkee pelastusjärjestöjen harjoittaman toiminnan merkittävänä maamme turvallisuustoiminnan kannalta. Lisäksi useat järjestöt, kuten Meripelastusseura pystyvät vastaamaan esimerkiksi siihen, että niiden toiminta houkuttelee mukaan etenkin nuoria, alle 30-vuotiaita miehiä, jotka muuten ovat heikosti edustettuina sote-järjestöjen vapaaehtoistoimijoissa.

STEAn eräs keskeisistä pelastustoiminnan järjestöjen avustamisen haasteista liittyy siihen, että nykyisen seurantajärjestelmän puitteissa avustusviranomaisen on haastavaa erottaa, mikä osa järjestöjen toiminnasta on STEAn rahoittaman osuuden tulosta ja mitkä tulokset on puolestaan saavutettu järjestöjen muun rahoituksen turvin. Esimerkkinä tästä on Vapepa, jonka budjetista puolet tulee STEAlta ja puolet omasta varainhankinnasta. Lisäksi STEA on havainnut, että oma haasteensa rahoitusjärjestelmässä on järjestöillä, jotka saavat yleisavustusta samankaltaiseen toimintaan usealta rahoittajalta. Pelastus- ja turvallisuustoiminnan sektorilla tästä esimerkkinä on SPEK, joka saa yleisavustusta niin STEAlta kuin Palosuojelurahastolta. STEAn näkemys on, että usean rahoituskanavan malliin liittyvien ongelmien takia rahoituslähteiden järjestämiseen on jatkossa kiinnitettävä erityistä huomiota.

STEAn näkemyksen mukaan turvallisuus- ja pelastusjärjestöt³⁵ eroavat muista STEA-avusteisista järjestöistä vapaaehtoistoimintansa suhteen, sillä merkittävä osa kyseisten järjestöjen vapaaehtoisista toimii viranomaisten turvallisuustoiminnan tukena operatiivisissa tehtävissä ja myös heidän koulutuksensa tähtää tähän. Lisäksi paikallisyhdistykset tai hälytysryhmät saavat rahallista korvausta silloin, kun ovat tehtävissä viranomaisten hälyttäminä.

STEA toteaa, että tapauksissa joissa järjestöjen toiminta on suoraan sidoksissa viranomaisten turvallisuustoimintaan, voisi jokin muu taho STEAn sijaan vastata toiminnan rahoittamisesta. Tämä voisi tulla kyseeseen ainakin niiden toimintojen osalta, jotka ovat vakiintuneita ja joiden merkitys myös viranomaisten näkökulmasta on turvallisuuden ylläpitämisen osalta strategisessa asemassa. Toisaalta nyt analyysin kohteena olevat järjestöt tekevät STEAn avustuksilla myös muuta, viranomaisten turvallisuustoiminnan tukemisesta irrallista työtä. Nämä tehtävät liittyvät edunvalvontaan, vaikuttamistoimintaan, kouluttamiseen ja niin sanottuun perinteiseen järjestölähtöiseen vapaaehtoistoimintaan. Viime kädessä viranomaisia suoraan tukevaa järjestötyötä on usein vaikeaa erottaa viranomaistehtävien ulkopuolisesta kansalaisjärjestötoiminnasta. STEA korostaa, että turvallisuus- ja pelastusjärjestöjen työn rahoituksen on oltava turvattu jatkossa riippumatta siitä, mikä ministeriö viime kädessä rahoituksesta vastaa.

Neljäs sektori turvallisuustoiminnan tukena on otettu huomioon myös STM:n hallinnonalalla. Erityisesti tämä on noteerattu STM:n ja SPR:n välisessä yhteistyöpöytäkirjassa. Siinä on sovittu, että SPR pyrkii koordinoimaan häiriötilanteissa neljännen sektorin toimintaa. STM:n näkökulmasta keskeistä on, että kaikki vapaaehtoinen tuki on operatiivisissa tilanteissa organisoitua. Tällöin on kolmannen sektorin vastuulla pikaisesti kouluttaa tai opastaa vapaaehtoisia ja osoittaa heille selkeät roolit.

STEA ei voi suoraan avustaa neljännen sektorin toimijoita, koska nämä eivät ole avustustoimintaa sääntelevän lainsäädännön mukaan avustuskelpoisia. Neljännen sektorin aloitteesta syntyvä toiminta voi sen sijaan STEAn mukaan olla merkittävä osa järjestöjen toimintaa ja täten myös lopulta avustuskelpoista. Tästä turvallisuussektorilla hyvänä esimerkkinä toimii vuonna 2017 alkanut Suomen Lentopelastusseuran kehittämishanke ”Vapaaehtoisen pelastuspalvelun miehittämättömän ilmailun koulutuksen, harjoitustoiminnan ja operatiivisen toiminnan käynnistämiseksi”. Hankkeen puitteissa miehittämättömän ilmailun harrastajat saavat perehdytyksen operatiivisiin tehtäviin.

STM ja STEA eivät juuri kommentoineet laajemmin henkilövarausrekisteriin ja osaamisrekisteriin liittyvää problematiikkaa. Nykyisen toimintaympäristöanalyysin mukaan kuitenkin STM ei näe tarvetta uusien järjestelmien kehittämiselle. Käytössä olevat hälytysjärjestelmät eri järjestöjen kohdalla ovat sen mielestä suhteellisen hyvin toimivia.

³⁵ STEA itse ei käytä näistä järjestöistä nimitystä turvallisuus- ja pelastusjärjestöt, vaan pelkästään pelastusalan järjestöt. Lisäksi Vapepan saamaa avustusta ei STEAssa luokitella pelastusjärjestöjen alle, vaan sen emojärjestö SPR kuuluu kategoriaan monialajärjestöt. SPR:lle STEA myönsi vuonna 2017 avustusta yhteensä 13 eri kohteeseen. Näistä yksi on Vapepan toiminta.

4.8. Muut keskeiset viranomaiset

Muilla keskeisillä viranomaisilla tarkoitetaan tässä yhteydessä Maahanmuuttovirastoa (Migri) ja Huoltovarmuuskeskusta (HVK), joilla on merkitystä kokonaisturvallisuutta ajatellen. Maahanmuuttovirasto toimii sisäministeriön alaisuudessa ja sen tehtävänä on käsitellä ja huolehtia maahantuloon, maassa oleskeluun, pakolaisuuteen ja Suomen kansalaisuuteen liittyvistä asioista. Huoltovarmuuskeskus kuuluu työ- ja elinkeinoministeriön hallinnonalaan. Huoltovarmuus merkitsee maamme välttämättömien taloudellisten toimintojen turvaamista poikkeusolojen ja vakavien häiriöiden varalta. HVK:n tehtäviin lukeutuvat huoltovarmuuden ylläpitämiseen ja kehittämiseen liittyvä suunnittelu ja operatiivinen toiminta.

Yhteistyö kolmannen sektorin kanssa ja yhteistyöhön liittyvät lainsäädännölliset, eettiset tai muut esteet

Maahanmuuttovirasto tekee järjestöjen kanssa yhteistyötä hyvin paljon. Tärkeimpiä yhteistyökumppaneita ovat SPR ja sen piirit. Erytisen suurta yhteistyötä on ollut vastaanottokeskustoiminnan osalta. Enimmillään vuoden 2015 turvapaikkahakijoiden ryntäyksen myötä oli toiminnassa 247 vastaanottokeskusta, joista noin puolet oli SPR:n vastuulla. Lisäksi virasto tekee yhteistyötä vastaanottotoiminnassa Settlementtien kanssa. Alaikäisyksiköiden osalta yhteistyötä on tehty myös Pelastakaa Lapset ry:n kanssa.

Maahanmuuttoviraston keskeisiä yhteistyökumppaneita ovat poliisi, Rajavartiolaitos, pelastuslaitokset ja Terveys- ja hyvinvoinnin laitos. Yhteistyötä tehdään myös kuntien, ministeriöiden, Tullin ja Puolustusvoimien kanssa. Viraston näkemyksen mukaan valtakunnallisella tasolla niin viranomaisten keskinäinen kuin myös järjestöjen ja viranomaisten välinen yhteistyö toimii varsin hyvin. Viranomaisten yhteistoimintaan oman haasteensa luo eri hallinnonalojen poikkeavat maantieteelliset toiminta-alueet ja maakuntaudistuksen mukanaan tuomat muutokset. Nämä haasteet konkretisoituvat erityisesti valmiussuunnitelmissa ja valmiussuunnittelussa. Alueellisella tasolla viranomaisten ja järjestöjen yhteistyössä maahanmuuttoon liittyvissä asioissa on varsin suuria eroja. Hyvinä käytäntöinä Maahanmuuttovirasto nostaa esiin Kaakkois-Suomen EK-turvan, jossa turvallisuusviranomaiset, järjestöt ja seurakunnat tapaavat säännöllisesti vähintään pari kertaa vuodessa. Toinen hyvä esimerkki alueellisesti on Pohjois-Pohjanmaa, jossa laaja yhteistyö ja yhteinen varautumisharjoittelu konkretisoitui turvapaikanhakijoiden suuren määrän myötä.

Maahanmuuttoviraston mukaan järjestöjen vapaaehtoiset eivät voi tehdä viranomaistyötä. Vaikka vapaaehtoisten rooli on esimerkiksi vastaanottokeskuksissa tärkeä, eivät nämä voi millään tavoin puuttua tai vaikuttaa viranomaisten lakisääteisiin tehtäviin (esim. turvapaikkapuhuttelut). Lisäksi järjestöjen vapaaehtoisten vastuulla ei ole vastaanottokeskusten turvallisuustoiminnasta vastaaminen, vaan se kuuluu poliisille ja vartiointiliikelle.

Huoltovarmuuskeskuksen toiminta varautumisorganisaationa on organisoitu seitsemän huoltovarmuuden painopistealuetta edustavan yhteistyöelimen kautta. Painopistealoja ovat tietoyhteiskunta-, logistiikka-, elintarvikehuolto-, energiahuolto-, terveydenhuolto-, finanssiala sekä teollisuus. Näillä sektoreilla viranomaiset, alan järjestöt ja merkittävimmät toimijat muodostavat laajoja, alakohtaisia yhteistoimintaorganisaatioita. Sektorit seuraavat alansa poolien toimintaa, selvittävät huoltovarmuuden kehittämiskohteita, arvioivat ja analysoivat oman alansa uhkia ja huoltovarmuuden kehityssuuntia sekä edistävät oman alansa toimijoiden välistä yhteistyötä. Sektoreilla ja pooleilla on tärkeä merkitys siviiliyhteiskunnan toimivuuden kannalta, ja tätä kautta yhteistyö niin muiden viranomaisten, elinkeinoelämän kuin kolmannen sektorin kanssa konkretisoituu. Poolityyppisten toimintojen sihteeristöt ovat järjestöissä.

Esimerkiksi kotitalouksien varautumisen toimikunnan sihteeristö on SPEKissä. Huoltovarmuuskeskus osallistuu SPEKin tutkimustoiminnan resursointiin. SPEK yhteistyössä tärkeänä nähdään myös 72-tuntia hankkeen alla tapahtuva kenttätoimijoiden koulutus. Toinen merkittävä järjestötoimija huoltovarmuuden kannalta on SPR erilaisissa katastrofi-, hätäapu- ja hätämajoitusasioissa. Hätämajoitustuotteiden käytön suhteen on olemassa sopimuskäytäntö Huoltovarmuuskeskuksen ja SPR:n välillä. Kun SPR toimittaa katastrofiapuun liittyvää materiaalia kotimaassa tai ulkomaille, se kiertää osittain Huoltovarmuuskeskuksen materiaaliavarastojen kautta. Tällä yhteistoimintamenettelyllä varmistetaan HVK:n varastoissa olevan materiaalin säilyvyys kuranttina. Kyberturvallisuuteen liittyvissä asioissa on yhteistoimintaa Maanpuolustuskoulutusyhdistyksen, maanpuolustuskurssien ja Maanpuolustuskorkeakoulun kanssa. MPK ry:n lisäksi muiden kolmannen sektorin toimijoiden kanssa ei varsinaista yhteistyötä eikä edes suoraa yhteyttä ole. Huoltovarmuuskeskus käyttää tarvittaessa SPEKiä alustana yhteistyön järjestämiseen eri kansalaisjärjestöjen kanssa, lähinnä kotivaraisen varautumisen eli Kova-toimikunnan kautta.

Huoltovarmuuskeskus edesauttaa toiminnallaan valmiusorganisaatioiden kuten pelastuslaitosten varautumisen toimenpiteitä. Toiminta on läheisesti sidoksissa valtioonhallintoon. Yhteistyötä tehdään poikkihallinnollisesti lähes kaikkien ministeriöiden kanssa. Keskeisessä roolissa ovat työ- ja elinkeinoministeriö, maa- ja metsätalousministeriö, liikenne- ja viestintäministeriö, sisäministeriö sekä sosiaali- ja terveysministeriö. Yhteistyö Turvallisuukskomitean kanssa on yleistä (HVK:lla edustaja TK:ssa sekä TK:n sihteeristössä), ja se konkretisoitui esimerkiksi YTS:n päivityksen yhteydessä. Huoltovarmuuskeskuksen toimitusjohtajan sekä hallituksen nimittämisestä vastaa valtioneuvosto. Hallinnollisesti Huoltovarmuuskeskus kuuluu työ- ja elinkeinoministeriön tulosoikeuden piiriin. Rahoitus tulee kuitenkin omasta, budjetin ulkopuolisesta rahastosta, ei TEM:n kautta.

Huoltovarmuuskeskus ei ole tunnistanut varsinaisia yhteistyöhön liittyviä lainsäädännöllisiä, eettisiä tai muita esteitä. Huoltovarmuuskeskus kuitenkin korostaa, että niin häiriötilanteissa kuin poikkeusoloissa toimivaltaiset viranomaiset ottavat tilanteen haltuun ja kantavat toiminnasta vastuun. Sellaista tilannetta ei voitane synnyttää, että kolmannen sektorin toimijoille asetettaisiin viranomaistyyppisiä rooleja tai vastuita. Tilanteen kehittymiseen tai mahdollisen kriisin pitkittymiseen vastataan viranomaisten toimivaltuuksia nostamalla. Järjestöjen ja vapaaehtoisten apua hyödynnettäessä viranomaisten on myös mietittävä millaisissa tilanteissa kolmatta ja neljättä sektoria voidaan turvallisesti käyttää.

Järjestöjen rahoitus ja neljännen sektorin rooli

Maahanmuuttoviraston mukaan julkinen rahoitus heidän sektorillaan järjestöjen suhteen on tällä hetkellä riittävää. Vastaanotto toiminnan järjestämisessä on noudatettava kilpailulainsäädäntöä. Tämä luo haasteen siinä suhteessa, että ei voida ennalta tietää kuinka paljon kulloinkin on turvapaikanhakijoita. Valtion budjettiraameissa olisi pysyttävä, eikä rahoitusta voida siirtää helposti momentilta toiselle. Kilpailutuksen myötä on pyritty kustannustehokkuuden lisäksi myös siihen, että vastaanotto toiminnassa olisi mukana toimijoita, joilla on mahdollisimman laaja kokemus kyseisestä problematiikasta.

Maahanmuuttoviraston näkemyksen mukaan neljännen sektorin toiminta pitäisi heidän sektorillaan olla aina organisoitua. Olisi varottava, ettei synny ääri radikalismia muistuttavaa toimintaa, mikä pahimmillaan vaarantaa niin vastaanottokeskusten kuin myös turvapaikanhakijoiden turvallisuuden. Viranomaisten haasteena on se, että taas positiivinen neljännen sektorin toiminta pitäisi pystyä kanavoimaan oikein. Tällaisesta esimerkkeinä ovat lastenhoito ja vapaaehtoisten halu auttaa kielen opetuksessa.

Huoltovarmuuskeskus ei ota kantaa järjestöjen rahoitukseen, koska liittymäpinta siihen on hyvin vähäinen. Liittymäpinnat myös neljännen sektorin toimintaan ovat rajalliset, ja esiintyvät lähinnä kolmannen sektorin toimijoiden tai toimivaltaisten viranomaisten toiminnan kautta. Huoltovarmuuskeskuksen toiveena on, että kansalaiset toimivat olemassa olevan lain ja asetusten mukaan, jotta auttamistilanteet eivät millään tavalla eskaloitu. Liiallista innokkuutta suurempana haasteena Huoltovarmuuskeskus pitää kuitenkin auttamishalun vähenemistä ensi innostuksen laannuttua.

Henkilövarausjärjestelmän kehittäminen

Maahanmuuttoviraston mukaan järjestöjen henkilövaraus- tai osaamisrekisterin luominen olisi varsin haastava tehtävä. Myös Huoltovarmuuskeskuksen mukaan henkilövaraus- tai osaamisrekisteriin liittyy haasteita. Olisi vastattava kysymyksiin kuten kuka on käytettävissä ja minkälainen on se käytettävissä oleva työvoima (mitä osaa tehdä ja kuinka syvällisesti osaa tehdä) ja minkälaiseen tehtävään. Vastaaminen on vaikeaa, koska ihmiset kouluttautuvat eri tavoin ja heillä voi olla elämänsä aikana useita eri uria, jotka edellyttävät varsin erilaista osaamista. Huoltovarmuuskeskus ei usko, että koko väestön kattavaa, jatkuvasti ajan tasalla olevaa henkilö- ja osaamisrekisteriä on mahdollista luoda, eikä se välttämättä ole edes tarpeellista. Huoltovarmuuskeskuksen kannalta olennaista on, että elinkeinoelämä pystyy toimimaan häiriö- ja kriisiolosuhteissa. Esimerkiksi elintarviketeollisuuden toiminta on yhteiskunnan kannalta tärkeää. Samoin tarvitaan vettä, sähköä, logistiikka- ja ICT-järjestelmiä. Järjestelmien ylläpitäminen edellyttää henkilökunnan läsnäoloa. Tästä syystä aseellisesta palveluksesta vapautettujen niin sanottu VAP-rekisteri nähdään keskeisenä, jotta Puolustusvoimat eivät varaa kaikkea henkilöstöä omaan poikkeusolojen organisaatioon.

Toisaalta jo olemassa olevat rekisterit nähdään mahdollisuutena. Näitä ovat ainakin KANTA-rekisteri (jossa kaikki suomalaiset ovat), edellä mainittu VAP-rekisteri, Trafín rakentama ATV-järjestelmä (ajoneuvojen ja työkoneiden varausjärjestelmä, jolla turvattaisiin siviiliyhteiskunnan kuljetustarpeet), Valviran rekisteri terveydenhuollon henkilökunnasta sekä Trafín ajokorttirekisteri.

4.9. Yhteenveto

Kaikki haastatellut viranomaiset ovat sitä mieltä, että järjestöt ovat merkittäviä toimijoita turvallisuustoiminnan sektorilla niin kansallisella, alueellisella kuin paikallisella tasolla. Viranomaiset korostavat, että yhteistyö järjestöjen kanssa on muotoutunut vuosikymmenten saatossa ja yhteinen pitkä historia lisännyt molemminpuolista luottavaisuutta toisen toimintaa kohtaan. Viranomaisten näkemysten mukaan turvallisuuden sektorille on viimeisten vuosikymmenten aikana tullut mukaan useita uusia järjestöjä, jotka keskittyvät esimerkiksi ihmisoi-keusrikosten ehkäisemiseen ja esiintuomiseen, maahanmuuttajien olojen parantamiseen sekä rikosten uhrien auttamiseen. Myös tämänkaltaiset järjestöt voisivat luoda viranomaisten kanssa selkeät rakenteelliset säännöt yhteiseen toimintaan kuten niin sanotut perinteiset turvallisuusjärjestöt ovat tehneet. Ilman yhteisiä pelisääntöjä vaarana on, että järjestöt alkavat toimia enemmän viranomaisten vastavoimana ja kritisoijana kuin niiden turvallisuustoiminnan tukena.

Kahden välisistä kumppanuuksista kohti useampien toimijoiden yhteistyötä

Viranomaistahoilla (ministeriöt, kunnat, poliisi, pelastustoimi, Rajavartiolaitos ja Puolustusvoimat) on usein yksi selkeä järjestösektorin kumppani, jonka kanssa ne tekevät eniten yhteistyötä. Poliisilla tämä on Vapepa (tässä tarkoitetaan erityisesti yleisen pelastustoiminnan osa-alueita), Rajavartiolaitoksella Meripelastusseura, pelastustoimella SPEK ja vapaaehtoiset palokunnat, Puolustusvoimilla MPK ja sosiaali- ja terveysministeriöllä puolestaan SPR (ja yleisen pelastustoiminnan osalta sen koordinoima Vapepa-verkosto). Vahvin yhteistoimintarooli lienee MPK:lla, joka on Puolustusvoimien strateginen kumppani reserviläisten koulutuksessa, ja jonka toiminnan pohjana on laki vapaaehtoisesta maanpuolustuksesta. Rajavartiolaitoksen edustajat puolestaan näkevät, että keskittyminen tiettyihin vahvoihin yhdistystoimijoihin on mahdollistanut yhteistyön systemaattisen kehittämisen. Monet viranomaiset, kuten myös järjestöt, haluaisivat tehdä yhteistyötä kuitenkin laajemmalla sektorilla. Paikallisella tasolla on olemassa hyviä esimerkkejä siitä, miten yhteistyötä voi tehdä tiiviisti myös laajemman toimijajoukon kanssa.

Poliisi nostaa esiin yhteistyön kannalta olennaisen kolmijaon, jonka puitteissa se tekee järjestöjen kanssa yhteistyötä. Sitä tehdään 1) ennalta ehkäisevässä toiminnassa, 2) akuuteissa operatiivisissa tilanteissa ja 3) niin sanottuun jälkihoitoon liittyvissä tehtävissä. Tämä kolmijaoko tuntuisi sopivalta jaoteltulta kuvaamaan yhteistyötä myös muiden viranomaisten kontekstissa. Olkoonkin, että erityisesti pelastustoimen virkamiehet myöntävät, että heidän sektorinsa ei tee järjestöjen kanssa lainkaan riittävästi yhteistyötä esimerkiksi ennalta ehkäisevän toiminnan ja jälkihoitoon liittyvien tehtävien parissa. Tässä suhteessa poliisi näyttäisi omaavan laajimmat järjestöverkostot. Toisaalta se liittyy myös poliisin rooliin. Poliisi toimii usein hälyttävänä viranomaisena eri tehtävillä ja on sekä Poliisihallituksen että poliisilaitosten tasolla tehnyt myös ehkäisevää työtä (koulurauhan ylläpito Mannerheimin Lastensuojeluliiton kanssa) sekä jälkihoidollista työtä (yhteistyö Suomen Mielenterveysseuran ja Rikosuhripäivystyksen kanssa). Rajavartiolaitoksen edustajat korostavat puolestaan Meripelastusseuran tekemän valistustyön merkitystä. Puolustusvoimien ja MPK:n sekä eri reserviläisjärjestöjen yhteistyössä korostuu vahvasti järjestöjen rooli kouluttajana, jolloin painopiste on ennalta ehkäisevässä, varautumista tukevassa toiminnassa.

Viranomaiset pitävät maamme kansallista turvallisuuden yhteistyömallia ja -kulttuuria esimerkillisenä. Turvallisuuskomitean toiminnassa kaikki viranomaistahot sekä järjestöjen edustajat ovat säännöllisesti yhteydessä toisiinsa. Lisäksi viranomaisten keskinäinen yhteistyö on toimivaa erilaisissa operatiivisissa tilanteissa, joskin Puolustusvoimat tuovat esiin myös ongelmakohtia vapaaehtoisten osallistumisessa virka-aputehtäviin. Eräänä esimerkkinä viranomaisten innovatiivisesta yhteistyöstä nostetaan esiin reservipoliisihanke, jossa poliisi ja Puolustusvoimat tulevat yhteistyössä kehittämään reservipoliisijärjestelmää.

Selkeä lainsäädäntö yhteistyön tukena, vallitsevat asenteet esteenä

Viranomaiset eivät näe järjestöjen ja viranomaisten välisen yhteistyön esteenä lainsäädäntöä. Maamme lainsäädäntö on selkeää ja tukee yhteistyötä. Enemmän yhteistyön esteenä ovat asenteet. Järjestöjen roolia ei kaikkialla maassamme ole viranomaisten näkökulmasta tunnustettu. Alueellisia eroja yhteistyön suhteen on havaittavissa. Lähes kaikki viranomaiset (kuten järjestötkin) nostavat hyvänä esimerkkinä esiin Lapin, jossa yhteistyö viranomaisten ja järjestöjen kesken toimii esimerkillisesti. Viranomaisten näkemyksissä kaksi asiaa korostuvat yhteistyön parantamiseksi: tiedotus ja sopimukseen perustuva toiminta. Viranomaisten asenteisiin saattaisi vaikuttaa positiivisesti, jos heillä olisi nykyistä enemmän tietoa järjestöjen toiminnasta. Niin viranomaiset kuin järjestöt tuovat esiin huolen siitä, että viranomaiset eivät optimaalisesti hyödynnä järjestöjen osaamista, koska viranomaisilla ei ole siitä tarpeeksi tietoa. Sopimusten kautta järjestöt ovat kiinteässä yhteydessä esimerkiksi poliisiin ja Puolustusvoimiin. Pelastustoimen viranomaiset ja STM nostavat esiin sopimusten tarpeellisuuden myös omilla toimialoillaan. Pelastuslaitoksilla on toisistaan poikkeavia sopimuksia järjestöjen kanssa, yhtenäistä sopimuskulttuuria ei ole olemassa järjestökentän suuntaan. Vielä suurempi haaste sopimusten suhteen järjestöjen kanssa on kuntien sosiaali- ja terveystoimilla. Rajavartioloitoksessa yhteistyö Meripelastusseuran kanssa on puolestaan koettu niin vakiintuneeksi, että varsinaiselle yhteistyösopimukselle ei ole nähty tarvetta. Monet viranomaiset korostavat, että maakuntauudistus voisi tuoda selkeyttä siihen, miten viranomaisten ja järjestöjen välinen yhteistyö voidaan jatkossa hoitaa nykyistä paremmin eri alueilla. Maakuntiin tulisi varautumisen koordinaatiotehtävä. Tämän kautta myös tiedonvaihto ja yhtenäinen sopimuskulttuuri voisivat levitä laajemman toimijajoukon keskuuteen. Tiedon ja sopimusten avulla myös viranomaisten eettiset esteet kolmannen sektorin käyttämisessä voisivat lieventyä. Viranomaiset tietäisivät paremmin, miten vaativiin tilanteisiin koulutettuja vapaaehtoisia voi konkreettisesti käyttää.

Myös viranomaiset näkevät haasteita järjestöjen rahoituksessa

Järjestöjen rahoitus on viranomaisten näkökulmasta varsin haastava kokonaisuus. Puolustushallinto kokee oman sektorinsa rahoituksen varsin selvänä. Maanpuolustuskoulutusyhdistys on sen strateginen kumppani ja toimintaa rahoitetaan suoraan puolustushallinnon budjetista. Poliisi ei suoraan avusta järjestöjä, mutta sillä on sopimus siitä, millaisia korvauksia Vapepa, Meripelastusseura ja Lentopelastusseura (tai niiden paikalliset yhdistykset ja toimijat) saavat erilaisista hälytystehtävistä. Tämä rahoituskuvio on selvä, enemmän poliisi on huolissaan siitä, onko nykyinen korvaustaso riittävä vapaaehtoistoiminnan ylläpitämiseen.

Poliisi pitää nykyistä veikkausvoittovaroihin perustuvaa rahoitusmallia varsin hyvänä. Sisäministeriö on tunnistanut turvallisuussektorin rahoituksen haasteet samoin kuin STEA. Sisäministeriö näkee selvän haasteen siinä, että turvallisuuteen keskittyvien järjestöjen rahoitus on hyvin sirpaleista ja nojaa STEAn valtionavustuksiin. Järjestöjen turvallisuustoiminta on käytännössä sisäministeriön tai sen alaisten virastojen valvonnan vastuulla ainakin operatiivisella tasolla. Tällä hetkellä kuitenkin sisäministeriö tai sen alaiset virastot eivät pysty millään tavoin vaikuttamaan monien järjestöjen rahoitukseen, vaan siitä vastaa STEA, joka on STM:n

alainen virasto. STEA näkee haasteena myös sen, että järjestöt eivät pysty selkeästi erottelemaan niitä tuloksia ja vaikutuksia, mitä ne saavat aikaiseksi avustuksilla ja mitä taas muulla rahoituksella. STEAn näkökulmasta ongelma on myös se, että monet turvallisuussektorin järjestöistä saavat avustuksia eri hallinnonaloilta (esimerkiksi SPEK). Viranomaiset kaipaavat sitä, että näiden järjestöjen rahoitus olisi turvattu useaksi vuodeksi kerrallaan. Sen pitäisi perustua selkeisiin tarpeisiin nojaaviin sopimuksiin. Järjestöjen rahoituksen perusteista tulisi keskustella hyvin avoimesti ja analyttisesti. Nyt avustuspolitiikkaa toteutetaan pitkälti vuoden sykleissä. Rajavartiolaitoksen edustajien näkökulmasta rahoituksen osalta tulisi panostaa priorisointiin. Viranomaisia tulisi kuulla enemmän rahoituspäätöksiin liittyen. Järjestöjen toiminnan tulee viranomaisten mukaan edelleen perustua aitoon vapaaehtoisuuteen. Haasteena on kuitenkin se, että viranomaisten tukena toimiminen edellyttää usein pitkää ja vaativaa koulutusta sekä selkeää tehtävää vapaaehtoisorganisaatiossa. Lisäksi viranomaiset kaipaavat lisää sopimuksellisuutta vapaaehtoisten toimintaan. Näiden syiden takia järjestöjen turvallisuustoimintojen ytimen voisi kuvitella olevan myös rahoituksellisesti ja valvonnallisesti lähempänä operatiivisen toiminnan vastuuviranomaisia.

Viranomaisilla ja järjestöjen edustajilla yhteneväinen näkemys neljänestä sektorista

Neljäs sektori nähdään viranomaisten (kuten myös järjestöjen) näkökulmasta sekä mahdollisuutena että riskitekijänä. Neljännen sektorin toiminta on huomioitu myös uudessa Yhteiskunnan turvallisuusstrategiassa. Viranomaiset painottavat, että operatiivisissa tilanteissa neljännen sektorin käyttö pitää olla aina organisoitua ja tämä organisointi olisi syytä olla kolmannen sektorin vastuulla nykyistä selvemmin. Kuten järjestöjen, myös viranomaisten katseet suuntautuvat organisaattorina Vapepaan, mutta tietyissä tilanteissa myös Suomen Meripelastusseuraan. STM nostaa esille sen, että neljännen sektorin käytöstä ja koordinaatiosta häiriötilanteissa on sovittu heidän ja SPR:n välisessä yhteispöytäkirjassa. Eräänä koordinaattorina ja neljännen sektorin toimintaa ehkä laajemminkin ohjaavana tahona tulevaisuudessa nousi esiin myös reservipoliisit.

Osaamis- ja henkilövarausrekisteri

Viranomaiset suhtautuvat laajan poikkeusolojen henkilövarausrekisterin kehittämiseen jonkin verran järjestöjä varovaisemmin. Turvallisuuskomitean sihteeristö korostaa sitä, että kaiken kattavaa henkilövarausrekisteriä on haastava rakentaa, ja monet viranomaiset liittävät rekisterit enemmän käytännön hälytystoimintaan. Rajavartiolaitos näkee, että poikkeusolot asettavat yhdistystoiminnalle omat haasteensa. Vaikka yhdistykseen olisikin varattu henkilöstöä, voi olla että yhdistyksen kalusto otetaan poikkeusoloissa viranomaiskäyttöön, jolloin yhdistys ei voisi enää jatkaa toimintaansa. Puolustusvoimien käytössä oleva henkilövarausrekisteri on mahdollinen malli, jonka toimintaa kehittämällä olisi rakennettavissa myös kolmannen sektorin osaamisen kirjaamisen sekä henkilövaraukset mahdollistava järjestelmä. Tämän toteutuksessa on kuitenkin sekä tietosuojaan ja lainsäädäntöön, järjestelmän salaukseen että järjestelmän ylläpitoon liittyviä haasteita.

Hälytystoiminta viranomaisten ja järjestöjen välillä toimii tällä hetkellä viranomaisten mielestä hyvin. Vaikka poliisilla tai pelastustoimella ei ole olemassa laajoja rekistereitä kolmannen sektorin toimijoista, löytyy varsinkin poliisilta paikallisella tasolla olennaisten järjestötoimijoiden yhteystiedot, joita hyödynnetään operatiivisissa tilanteissa. Laajempi tietotarve tuleekin poliisille esiin silloin, kun kaivataan ehkäisevän tai jälkihoidollisen työn järjestöosaajia. Tähän tarpeeseen voisi osin vastata alueellisen osaamisrekisterin avulla.

Sisäministeriö korostaa maakuntauudistuksen luovan mahdollisuuden uudenlaisen kevyen mutta nykyistä strukturoidumman järjestelmän rakentamisen alueelliselle tasolle. Tällöin olennaista olisi se, että maakunnittain viranomaiset määrittelisivät ne käytännön tarpeet, joihin kolmatta sektoria turvallisuustoiminnan tukena voitaisiin käyttää. Osaamisrekisteriin voitaisiin kerätä järjestöjen ydintoimijoita niin 1) ehkäisevän työn, 2) operatiivisen toiminnan kuin myös 3) jälkihoidollisen työn sekä 4) koulutus- ja harjoitustoiminnan osalta. Turvallisuuskomitean sihteeristön näkemyksen mukaan rekisterejä olennaisempaa on se, millaista järjestöosaamista paikalliset ja alueelliset viranomaiset tarvitsevat. Sopiminen paikallisella tasolla ei vaadi raskaita rekisterejä. Alueellinen osaamisrekisteri voisi Turvallisuuskomitean sihteeristön mielestä osaltaan helpottaa ja laajentaa viranomaisten ja järjestöjen yhteistoimintaa turvallisuuden sektorilla.

5. TURVALLISUUSKAHVILOIDEN TULOKSET

Hankkeessa toteutettiin kahdeksan alueellista turvallisuuskahvilaa. Turvallisuuskahviloiden tulokset esitetään seuraavissa alaluvuissa. Kussakin alaluvussa keskitytään yhteen turvallisuuskahvilaan. Kahvilakohtainen analyysi tulee johtaneeksi samankaltaisten näkemysten toistumiseen. Koska tarkoituksena on antaa ”ääni” eri puolella Suomea tapahtuvalle turvallisuustoiminnalle, nähtiin tämä rakenne kuitenkin toimivimmaksi ratkaisuksi. Alaluvut etenevät turvallisuuskahviloiden ajallisessa toteutusjärjestyksessä, alkaen Seinäjoen turvallisuuskahvilasta ja päättyen Turun turvallisuuskahvilaan. Pääluvun lopussa esitetään yhteenveto keskeisimmistä turvallisuuskahviloissa esille tulleista havainnoista ja tuloksista.

5.1. Seinäjoen turvallisuuskahvila

Seinäjoen turvallisuuskahvila järjestettiin Seinäjoen järjestötalolla 12.6.2017. Tilaisuuteen valittiin 29 osallistujaa, joista 26 saapui paikalle. Viranomaisista edustettuina olivat poliisin (x2), Puolustusvoimien (x2), pelastuslaitoksen (x2), kaupungin (x2), sairaanhoitopiirin ja aluehallintoviraston edustajat. Järjestöistä mukana oli Suomen Punaisen Ristin ja Vapaaehtoisen pelastuspalvelun (yht. 6), Vapaaehtoisen palokunnan (x2), Marttaliiton (x2), Maanpuolustusnaisten (x2), Mielenterveysseuran, Maanpuolustuskoulutusyhdistyksen, Pelastusalan liiton sekä Reserviupseeriliiton edustajat³⁶. Edustettuina oli niin paikallis- kuin myös piiri/alueen näkökulmat. Vapaaehtoistoimijoita oli mukana hieman enemmän kuin järjestöjen palkattua henkilökuntaa. Osallistujat täyttivät turvallisuuskahvilan aikana 23 idealomaketta. Suurin osa idealomakkeista käsitteli tiedonkulun ja yhteisen harjoittelun teemoja. Kaikkien kahviloiden idealomakkeet löytyvät teemojen mukaisesti jaoteltuina liitteestä 3.

Yhteistoiminnan laatu ja rakenne

Seinäjoen turvallisuuskahvilan keskusteluissa viranomaisten ja järjestöjen välinen yhteistyö näyttäytyi pääosin hyvin toimivana ja monipuolisena. Alueellisena erityispiirteenä nostettiin esille eteläpohjalainen yrittämisen mentaliteetti, jossa mennään ”nopeesti eteenpäin, nopeesti sinne oikeeseen toimintaan ja tehdään sitä työtä, oikeeta työtä” (R1O4), toisin sanoen siirrytään nopeasti sanoista tekoihin. Kokemuksena korostui myös toiminnan mutkattomuus sekä se, että eri osapuolet kunnioittavat toisiaan ja pitävät kiinni siitä mitä on sovittu. Viranomaisten keskinäisen yhteistyön osalta myönteisenä kehityskulkuna nähtiin silloajattelusta luopuminen. Viranomaisten nähtiin toimivan hyvin vahvasti saman pöydän ympärillä: ”meit on lakannu kiinnostamasta se, et kuka tekee maaleja” (R3O4)³⁷. Samaa silloajattelusta luopumista toivottiin myös kolmannen sektorin osalta.

Toiminnan haasteina nostettiin esille niin alueellisia kuin myös valtakunnantason seikkoja. Ensinnäkin toivottiin, että kynnys vapaaehtoisten käyttämiseen ja hälyttämiseen ei olisi liian korkealla tasolla. Tähän liittyen ehdotettiin valmiushälytyksen parempaa hyödyntämistä. Kyseinen toimi ei aiheuttaisi kustannuksia, mutta toisi vapaaehtoisille esille, että heitä saataisiin tarvita: ”Jos ei se aiheuta mitään muuta kun sen, että haetaan villasukat valmiiksi jalkaan, mutta kuitenkin se on sitä, sitä tekemistä” (R1O3). Vastaava toive tuli esille myös maankuntakompanioiden käytön osalta: ”Sieltä päin tullut vaan sitten kommenttia, että kun ja ei kovin herkästi kutsuta toisiaan. Et se pitää olla melkein sota kun sieltä jotain palveluapupyynn-

³⁶ Järjestöt on pyritty nimeämään osallistujien anonymiteetin suojaamiseksi kattojärjestöjensä mukaisesti.

³⁷ Tätä tiivistä yhteistyötä tuotiin esille erityisesti Seinäjoen kaupungin osalta. Pyrkimys on siinä, että varautuminen on rakennettu sisään kaikkeen kunnan toimintaan. Tähän liittyi seuraava idealomake: ”Seinäjoen kaupungin ”kokonaisturvallisuuden” toimintamalli hyvänä käytäntönä esimerkiksi kansallisesti.” Täysin tai osittain samaa mieltä väitteestä oli 16 henkilöä. Neljä henkilöä omasi neutraalin mielipiteen ja yksi valitsi en osaa sanoa -vaihtoehdon.

töjä tulee. Et herkemälläkin vois, et siel on miehet valmiina innoissaan” (R2O6). Osa yhdistyksistä kertoi vielä hakevansa omaa rooliaan yhteistoiminnassa. Erityisesti tämä liittyi naisten maanpuolustusyhdistysten toimintaan. Laajemmassa mittakaavassa myös reserviläisjärjestöjen toivottiin aktivoituvan enemmän varautumis- ja valmiustoimintaan: ”Joka kylällä on jonkinlainen reserviläisjärjestö, että miten me saatas nää järjestöt aktivoitumaan mukaan” (R3O6).

Maakuntakeskuksesta kaukana sijaitsevien kuntien tilanne herätti jossakin määrin huolta. Erityisesti tällä viitattiin siihen, että keskittämistä johtuen viranomaisapu tulee kaukaa ja sitä joutuu odottamaan pitkään. Myös sitä epäiltiin, että osataanko järjestöissä huomioida riittävässä määrin erityisryhmien, kuten kuulo- ja näkövammaisten, tarpeet erilaisissa kriisitilanteissa. Tässä nähtiin voitavan hyödyntää ko. erityisryhmiä edustavien järjestöjen kanssa tehtävää yhteistyötä. Päivätyön ja lähtöjen yhteensovittaminen koettiin haastavana: *”Entisaikaan niin kunnista näistä pääs paljon helepommin keikalle, mut ei tämän päivän yrityksestä, et ku oot jollain linjalla siellä, niin ei sieltä voi lähteä, ei puhettakaan” (R4O5). Osallistujat toivat esille, että tiettyjen yritysten kanssa on tehty henkilökohtaisia sopimuksia, jolloin joko viranomaiskorvaa rahallisesti menetetyt ajan tai työntekijä itse korvaa menetetyt ajan myöhemmin. Ylipäätään etukäteen sopiminen, esimerkiksi virallisen lomakkeen kautta, nähtiin hyväksi epäselvyyksiä vähentäväksi toimintamalliksi. Toisaalta tuotiin esille myös sitä, linjaus tulisi riittävän korkealta. Tässä yhteydessä mainittiin Yhteiskunnan turvallisuusstrategia, jossa korostetaan kolmannen sektorin merkitystä. Ongelmaksi kuitenkin nähtiin se, että strategiasa korostetaan järjestöjen viranomaisille antamaa tukea, mutta ei kuitenkaan aina riittävästi anneta siihen keinoja: ”Niin, kyvykkyys on, halu on, kaikki on niinkun olemassa. Ja tarve on todettu valtakunnallisesti, mut sitten uupuukin se et ei oookkaan lupaa” (R2O3). Salassapitoasioiden koettiin olevan Etelä-Pohjanmaalla hyvällä tolalla, joskin muualta päin Suomea tiedettiin ikäviä esimerkkejä. Sosiaalisen median kehityksen myötä vapaaehtoisia koskevasta salassapitovelvollisuudesta on tullut entistä tärkeämpää. Myös järjestöjen ja viranomaisten väliseen tiedonkulkuun liittyviä haasteita nostettiin esille. Näitä käsitellään myöhemmin omissa alaluvuissaan.*

Osallistujat korostivat yhteisten harjoitusten merkitystä. Näiden nähtiin auttavan konkreettisesti tunnistamaan kyvykkyudet, oppimaan uutta ja huomaamaan toiminnan heikot kohdat. Konkreettisenä esimerkkinä tuotiin esille radioamatöörien kutsuminen erääseen harjoitukseen uutena toimijana, jolloin kasvot tulivat tutuksi ja jatkossa tietää mistä hakea apua, jos tulee tarve. Harjoittelu edistäisi erityisesti pitkäkestoisessa kriisissä toimimista. Kun toiminta on harjoiteltu ja hiottu arjessa, ei järjestötoimijoita tarvitsisi etsiä enää erikseen tilanteen ollessa jo päällä. Harjoittelun haasteina nostettiin esille muun muassa resurssit sekä harjoitusten ajankohta (ilta ja viikonloppu vs. virka-aika). Harjoitusten suhteen korostettiin myös paikallisuutta ja käytäntöön asti menemistä. Harjoittelu ei saisi tällöin jäädä liian viralliseksi ja pelkään johtamisolottuvuuteen keskittyneeksi. Toivottiin, että harjoituksessa mukana olevat viranomaiset (erityisesti kuntien johto) eivät hoitaisi samanaikaisesti muita tehtäviä, vaan keskittyisivät harjoitukseen. Keskusteluissa viitattiin myös aiemmassa turvallisuuskahvilassa syntyneeseen ideaan valmiusharjoituksesta keskellä kaupunkia³⁸. Harjoittelu vietäisiin ikään kuin *”ihan iholle” (R2O1).*

³⁸ Seinäjoen turvallisuuskahvila, 31.5.2016: ”Järjestetään valmiusharjoitus (esim. ratapihalla matkustajajuna ja ammoniakkiavaunut törmäävät, Kyrkösjärven patovalli murtuu, laajakestoinen sähkökatko jne.) keskellä kaupunkia, johon kaupunkilaiset saavat osallistua. Samassa yhteydessä erilaisia infopisteitä missä tiedotetaan esim. kotivarasta, yleisestä vaaran merkistä, suojaumisesta kaasuvaarasta jne... Herätetään kansan tiedonjano!” Ks. http://www.uva.fi/sites/turvallisuuskahvila/seinajoen_turvallisuuskahvila/seinajoen_turvallisuuskahvilan_yhteenveto.pdf

Yhteistoiminnan rakenteen osalta osallistujia puhututti erityisesti uusi Pohjanmaan Vapepan ja Etelä-Pohjanmaan pelastuslaitoksen välinen yhteistyösopimus³⁹. Kyseinen sopimus on kolmas laatuaan Suomessa. Aiemmin yhteistyösopimus on ollut jo pitkään poliisin kanssa, jolloin fokus on ollut etsinnöissä. Pelastuslaitoksen kanssa tehty sopimus laajentaa tehtäväkenttää merkittävästi. Tehtäväkenttään tulee tällöin mukaan muassa muonitukseen, evakuointien tukemiseen, tilapäismajoituksen järjestämiseen, viestitukseen ja tiedusteluun sekä tilannekuvan ylläpitoon liittyviä tehtäviä. Sopimuksessa huomioidaan myös suunnittelu- ja koulutusyhteistyö.

Hyvät käytännöt

Alueellisena hyvänä käytäntönä nostettiin esille Etelä-Pohjanmaan pelastuslaitoksen ja alueen kuntien yhdessä laatima Etelä-Pohjanmaan väestönsuojelujärjestelmä. Kyseinen järjestelmä on laadittu erityisesti poikkeusolojen ja normaaliolojen vakavien häiriötilanteiden varalle. Väestönsuojelujärjestelmän tarkoituksena on tukea väestön omatoimista varautumista ja viranomaisten sekä kunnallisten toimialojen toimintaa käytävissä olevin resurssein. Järjestelmässä maakunta jakautuu neljään suojelupiiriin, kunnat 5 000-10 000 asukkaan suojelulohkoihin ja suojelulohkot edelleen 500-1 000 asukkaan suojeluyksikköihin. Pohjimmiltaan kyseessä on pelastustoimen ja kuntalaisten yhteisesti muodostama verkostomainen rakenne, joskin johtovastuussa on pelastuslaitos. Toiminta on kytketty edellä mainitun pelastuslaitoksen ja Vapepan välisen yhteistyösopimuksen kautta kattamaan myös poikkeusolot siten, että vapaaehtoisten ja muiden aktiivisten kansalaisten resurssit saataisiin mahdollisimman hyvin palvelemaan heikommassa tilanteessa olevia kansalaisia mahdollisimman tarkoituksenmukaisella tavalla. Pyrkimys on kehittää nopeasti väestön avuntarpeeseen kaikissa turvallisuustilanteissa reagoimaan kykenevä järjestelmä. Vapepalla on lisäksi keskeinen rooli väestönsuojelujärjestelmän vapaaehtoisten kouluttamisessa.

Väestönsuojelujärjestelmä mahdollistaa ensinnäkin paremman tilannekuvan rakentumisen. Suojeluyksiköiden päälliköt tuntevat oman alueensa ja sen toimijat, pystyen johtamaan paikallista toimintaa tehokkaasti. He kokoavat ja välittävät ajantasaista tilannekuvaa alueeltaan pelastuslaitoksen johtokeskukseen, jolloin viranomaiset saavat luotua käsityksen siitä, millä alueella pärjätään toistaiseksi omin voimavaroin ja minne tulisi taasen suunnata viranomaisresursseja. Keskeistä on myös se, että toiminta on suunniteltu yhdessä, jolloin viranomaiset tietävät alueen toimijoiden tarpeet ja vastaavasti alueen toimijat viranomaisten. Ruuhkatilanteessa viranomaisten voimavarat on sidottu varsinaiseen toimintaan, jolloin kaikki etukäteisvalmistautuminen lisää kansalaisten realismia (esimerkiksi viranomaisavun saapumiseen liittyen) ja siten vähentää esimerkiksi hätänumeron ruuhkauttamista. Toisekseen viranomaiset pystyvät välittämään väestönsuojelujärjestelmän kautta tehtäväpyyntöjä alueille. Tällöin omatoimisen varautumisen ja ikään kuin naapuriavun kautta alueiden ihmiset kykenevät ihanneellisesti huolehtimaan toisistaan, kunnes viranomaiset pystyvät irrottamaan alueelle viranomaisapua. Tämän suoran viestikanavan kautta mahdollistuu myös muun muassa evakuoinnin ohjaaminen ja yleisten toimintaohjeiden antaminen. Väestönsuojelujärjestelmän yhteydessä on kehitetty myös viestitukijärjestelmää, jonka rakentamisessa keskeisessä roolissa ovat olleet radioamatöörit ja metsästäjät.

³⁹ Ks. http://www.pohjanmaanvapepa.fi/wp-content/uploads/2017/04/Eppela_Vapepa-YT-sopimus-20171.pdf

Tiedonkulku

Tiedonkulun osalta turvallisuuskahvilan osallistuvat painottivat yhteisen suunnittelun merkitystä. Osallistujat olivat lähes yksimielisiä siitä, että järjestöjen ja viranomaisten yhteistyön tulisi tapahtua jo suunnitteluvaiheessa. Tähän liittyen nostettiin esille muun muassa kuntien tekemien varautumis- ja pelastussuunnitelmien avoimuus. Kuinka moni pääsee tutustumaan suunnitelmiin? Millaista roolia kolmannelle sektorille on kaavailtu suunnitelmissa? Onko järjestöiltä edes kysytty, että pystyvätkö he toteuttamaan heille suunniteltuja tehtäviä? Toiminnan avaaminen puolin ja toisin olisi tärkeää, jotta tarjonta ja todelliset tarpeet saataisiin kohtaamaan paremmin. Haasteena nostettiin esille muun muassa kustannuskysymykset sekä kunnan todellinen halu avata valmiussuunnitteluaan järjestötoimijoille.

Esille nousi myös tarve viranomaisten ja järjestöjen välisille säännöllisille tapaamisille. Tällainen voisi olla esimerkiksi maakunnan järjestö- ja viranomaispäivä, jossa osallistujat kertoisivat omasta toiminnastaan ja tulisivat tutuksi keskenään. Myös kuntapäätäjää toivottiin samojen pöytien äärelle. Kutsun tulisi tulla riittävän arvovaltaiselta instanssilta, jotta eri tahoja saataisiin paremmin mukaan. Turvallisuuskahvilan osallistujat esittivät useita erilaisia toimintamalleja. Yhtenä sellaisena nähtiin järjestöjen laajempi mukaan ottaminen erilaisiin kampanjoihin: *"[...] niin niissäkin [kampanjoissa] on ollu ainaki jonku verran poliisi, pelastus ja ensihoito ollu mukana, mut että tavallaan otettais kaikki järjestötkin, et ihan seki avartais entistä enemmän ja lähentäis"* (R4O5). Mainituksi tuli myös eri toimijoiden välisen yhteisen sähköisen viestintäalustan rakentamisen mahdollisuudet. Lisäksi painotettiin Vapepan maakuntatoimikunnan roolia. Maakuntatoimikunnassa kokoontuu järjestöjen nimetyt edustajat. Lisäksi mukana on viranomaisten edustus. Maakuntatoimikunta kokoontuu kaksi kertaa vuodessa ja tarvittaessa useamminkin. Kyseinen toimikunta tulisi kuitenkin saada toimimaan paremmin ja erityisesti tulisi saada mukaan lisää eri järjestöjä. Turvallisuuskahvila-konseptiakin nähtiin voitavan hyödyntää. Esimerkkinä nostettiin esille kutsunnat, joiden jälkeen Puolustusvoimien edustajat ja kuntatoimijat ovat pitäneet yhteisen kokoontumisen. Tähän yhteyteen voisi liittää turvallisuuskahvilan, johon kutsuttaisiin laajasti eri toimijoita. Tästä ideasta kirjattiin myös idealomake. Turvalliskahvilan toteuttamisesta 24 osallistujaa oli täysin tai osittain samaa mieltä, yhden henkilön omatessa neutraalin mielipiteen.

Osallistujien kommentteissa tuli tiedonkulun osalta esille molemmansuuntaisia haasteita. Siinä missä järjestön edustaja voi kokea, että omaa osaamista voi olla vaikea lähteä tarjoamaan viranomaiselle ja ylipäättäen voi olla haasteita saada selvillä kuka olisi se oikea kontaktoitava viranomainen, myös viranomainen voi kokea merkittäviä haasteita löytää järjestötoimijoita: *"[...] mul on semmonen tuntuma et mä en saa kiinni niitä. Mul ei oo siiman päässä niitä ihmisiä, että mä vois in edes tiedottaa näistä meidän tehtävistä joihin vois tulla mukaan"* (R2O1). Viranomaisten osalta yhteydenpitoa helpottaisi esimerkiksi sellaisen listan laadinta, johon olisi listattuna järjestötoimijat ja heidän yhteystietonsa (usea yhteystietoa per järjestö) sekä osaamisensa ja resurssinsa. Haasteena nostettiin esille muun muassa listan ajan tasalla pitäminen. Järjestöjen ja viranomaisten välisen tiedonkulun lisäksi painotettiin myös järjestöjen välistä tiedonkulkua ja vertaistukea.

Keskusteluissa sivuttiin myös viranomaisten ja kansalaisten välistä tiedonkulkua. Esille nousi esimerkiksi mobiilisovellusten hyödyntäminen. Idealomakkeessa ehdotettu kaikille avoin, turvallisuustiedon kaksisuuntaista vaihtoa varten rakennettu mobiilisovellus sai osallistujien tuen. Tästä täysin samaa tai osittain samaa mieltä oli 16 osallistujaa, kahden osallistujan omatessa neutraalin mielipiteen. Sen sijaan nuorille suunnatun vinkinantosovelluksen luominen jakoi osallistujien näkemyksiä. Erityisesti sovellukseen kytketty mahdollisuus näyttää videokuvaa onnettomuuspaikalta herätti epäilyksiä.

Vapaaehtoisten määrä ja sitoutuminen

Yhdeksi suurimmaksi vapaaehtoistoiminnan riskiksi nähtiin se, että lähitulevaisuudessa vapaaehtoisten määrä vähenisi; ei saataisi enää uusia ihmisiä mukaan toimintaan. Erityisenä haasteena koettiin nuorten aktivoiminen: *”Just se nuorten mukaan saaminen on mun mielestä tosi tärkeitä. Et tää kuivuu kokoon jos ne jää mukaan ottamatta tai saamatta. Että se semmonen henkinen kasvu tämmöseen”* (R1O2). Uusien jäsenten rekrytointiin tulisivin panostaa. Nuorten osalta hyväksi toimintamalliksi koettiin yhteistyön tekeminen koulujen kanssa. Esimerkkinä nostettiin esille oppilaiden positiivisesti kokema harjoitus, jossa vaarallisia aineita kuljettanut rekka oli törmännyt lähistöllä ja tästä seurasi poistumisharjoitus ja evakuointi. Tämän kaltainen toiminta nähtiin ikään kuin siemenien kylvämisenä tulevaisuutta varten. Ylipäätään tuotiin esille sitä, että ilman toimintaa ja harjoituksia vapaaehtoisenttä katoaisi. Käytännön harjoitusten lisäämisen nähtiin johtavan omalta osaltaan vapaaehtoisten nuorentumiseen. Myös vastuun antamisen merkitystä vapaaehtoisia motivoivana tekijänä korostettiin: *”Elikkä mul on niinku tapa se, yks tapa motivoida vapaaehtosia just se, että mä annan niille vastuuta niin paljon, että itteeki välillä hirvittää ja pelottaa. Mut sitte jos osuu oikea henkilö, ni se on uskomaton voimavara tälle kyseiselle henkilölle”* (R3O6).

Turvallisuuskahvilan osallistujat kantoivat myös huolta vapaaehtoisten jaksamisesta. Ensimmäkin esille nostettiin se, että monesti samat vapaaehtoiset ovat mukana useissa eri järjestöissä. Tällöin kyse on resurssien riittävydestä (kuinka monta vapaaehtoista on todellisuudessa käytettävissä), mutta myös siitä miten vapaaehtoinen jaksaa toimia monissa eri tehtävissä. Erityisesti pienemmillä paikkakunnilla kyse on myös tehtävien priorisoinnista: *”Yllättäen he ovatkin sitten jo tuota värvätty pelastuslaitoksen toimesta. Ei meillä riitä sitten niinkun Vapepa-toimintaan. Ei voida lähettää pelastustoimintaan sitoutunutta ihmistä kovin pitkälle metsään”* (R1O5). Lisäksi tilanteiden pitkittyminen voi johtaa siihen, että vapaaehtoiset alkavat palaa loppuun. Tämä tuli esille esimerkiksi vastaanottokeskuksissa toimivien vapaaehtoisten osalta. Toisaalta kysyttiin myös, että ovatko nykyisen vahvuuden mukaiset vapaaehtoiset todella käytettävissä kun todellinen vakava kriisi iskee:

”Mut onko ne käytettävissä? Kuinka moni jää kotiin? Kuinka moni evakuoi itsensä ja perheensä paremmalle alueelle? Kuinka moni pystyy toimimaan? Kenellä on vanhempia huollettavana? Kenellä on niin nuoret lapset, että pitää oma panos antaa sinne kotiin? Mikä on meidän todellinen, prosentuaalinen tai toiminnallinen joukko mitä me saadaan vapaaehtoisectorilta.” (R1O6)

Rahoitus, rekisterit ja neljäs sektori

Rahoituksen riittävyyteen liittyvistä haasteista oli nähtävissä joitakin signaaleja. Yhtenä signaalina voidaan pitää järjestötoimijan kokemusta oman toiminta-alueen tarpeettoman suuren koosta; kuinka kyetä ottamaan haltuun koko laaja maantieteellinen alue? Rahoitukseen liittyi myös kokemus siitä, että ennen esimerkiksi paikallisten pelastuslaitosten järjestämät harjoitukset olivat massiivisia ja vapaaehtoiset osallistuivat niin harjoitusten suunnitteluun kuin itse harjoitteluun: *”Ei niitä ole enää. Et se on niinkun se iso puute ja pula. Ei saada sitä tukirunkoa rakennettua, et näin tehtiin silloin ja se toimi hienosti”* (R1O6). Rahoituskysymyksen nähtiin vaikuttavan myös Vapepan hälytysten määrään. Hälytyksistä tulee hälytysrahan lisäksi viranomaisten hoidettavaksi muun muassa vapepalaisille maksettavia kilometrikorvauksia. Määrärahojen ollessa tiukoilla tulee hälyttämisen kustannuksista yksi kynnyskysymys ja kustannuksia välttääkseen voi viranomaisen pyrkiä toimimaan omilla resursseilla mahdollisimman pitkään. Rahoitukseen liittyi myös jossakin määrin kokemus siitä, että rajallinen rahoitus johtaisi järjestöjen väliseen kilpailuun ja sen myötä yhteistoimintahalujen vähenemi-

seen: ”Yks syy, miks kuitenkin järjestöt tavallaan haluaa olla siilois, niin johtuu siitä, et ku kaikkia rahoitetaan verovaroin. [...] Ni sillohan käytännössä on tilanne on se, et kaikki vapaaehtoisjärjestöt, jotka tällä sektorilla toimii, niin ne pannaan tappelemaan siit samasta raha, niinku eurokasasta” (R3O4).

Kattavien osaamisrekistereiden suhteen nähtiin toisaalta hyvänä, että pystyisi erittelemään kuinka monessa tehtävässä kukin vapaaehtoistoimija on mukana, toisin sanoen ”*kuinka monet haalarit [vapaaehtoisella] on*” (R1O3). Toisaalta taas nostettiin esille rekisterin kokoamisen ja hallinnoinnin haasteet. Hyvänä mallina korostettiin OHTO-hälytysjärjestelmää, joskin todettiin, että siihenkään eivät kaikki kuulu: [...] *kun se digitalisaatio sitten karkottaa sieltä toisesta päästä, vaikka toisesta päästä helpottaa*” (R2O5). Sosiaaliseen mediaan kytkeytyvänä mallina nostettiin esille Facebook-ryhmän hyödyntäminen (esimerkiksi Etelä-Pohjanmaan turvallisuustoimijat), johon kukin voisi syöttää LinkedIn-tyylisesti oman osaamisensa ja sen miten hänet tavoittaa. Rekisterit tulivat esille myös keskusteltaessa tarvittavasta kalustosta ja varusteista. Näitä olisi syytä kartoittaa jo hyvissä ajoin, jotta ”*ei tarvi siinä vaihees ajatella, ku on tarve jo käsillä*” (R2O5).

Kysymys neljännessä sektorista sai aikaiseksi laajaa pohdintaa. Vaikka kyseessä on ilmiö, jota osallistujat eivät olleet tulleet vielä ajatelleeksi kovinkaan syvällisesti, ymmärrettiin ilmiön olleen olemassa jo pitkään, nyt vain tekniikan kehittymisen helpottaessa ihmisten yhteen kokoontumista. Keskusteluissa korostuivat neljanteen sektoriin liittyvät haasteet, mutta myös positiivisia seikkoja tuli nostetuksi esille. Yhtenä positiivisena seikkana nähtiin neljännen sektorin toimijoiden mahdollinen paikallistietämys etsintätilanteiden yhteydessä. Kyseeseen voi tulla myös ketterä tiedonvälitys, kuten oli kyseessä suomalaisten sukellusyrittäjien osalta Aasian tsunamissa, tai omatoiminen vartiointitoiminta, kuten yrittäjien muodostama vartijapiiri. Neljännen sektorin nähtiin olevan tehokas myös avustustavarankeruussa, kuten tuli esille vastaanottokeskusten perustamisen yhteydessä syksyllä 2015.

Mainitut positiiviset seikat kääntyvät kuitenkin helposti myös haasteiksi. Esimerkiksi etsintätilanteissa neljännen sektorin spontaanit vapaaehtoiset voivat olla ”*niitä essomiehiä jotka on sitten tiellä, vähän niinkun tielläkin jos liian innokkaasti tulee sinne häsläämään*” (R2O5). Pahimmassa tapauksessa etsintäpaikat sotkeentuvat, eikä jäljistä enää erotu, mitkä ovat ne oikeat. Myös vakuutusasiat nousivat esille eli kuka on vastuussa ja kuka korvaa jos jotain sattuu. Tiedonvälityksen osalta haasteena on puolestaan se, että jos neljännen sektorin toimija ei toimikaan oikein ja tarkoituksenmukaisesti, vaan päätty levittämään disinformaatiota. Omatoimisen vartiointitoiminnan osalta nostettiin haastavana ilmiönä esille Soldiers of Odin -katupartiot. Ongelmia muodostuu erityisesti silloin kun tarjottu apu ja todellinen tarve eivät kohtaa ja kun toiminnan tavoitteet ovat epäselviä ja jopa ristiriitaisia viranomaisten asettamien tavoitteiden kanssa. Liian vahvalla motivaatiolla ja tunteella toimiminen voi myös johtaa siihen, innostuksessa tehdään yli sen mitä saa lain mukaan tehdä. Kysymys voi olla myös kouluttamattoman vapaaehtoisen tietämyksen puutteesta; mitä saa tehdä ja mitä ei. Lisäksi neljännen sektorin emergenttien kansalaisryhmien, kuten Refugees Welcome -toimijoiden johtaminen koettiin haastavaksi, johtuen muun muassa juridisen vastuun puutteesta ja liian henkilökohtaisten ja tunnepohjaisten avustussuhteiden luomisesta⁴⁰.

Neljännen sektorin toimintaan esitettiin myös kehittämissuhteita. Yksi mahdollisuus olisi kytkeä neljäs sektori edellä esitettyyn suojelualuejärjestelmään. Tällöin kolmas sektori johtaisi tilannetta eli oman alueensa hyvin tuntevat suojelulohkojen ja -yksiköiden päälliköt hyödyntäisivät toiminnassaan alueensa spontaaneja vapaaehtoisia. Lisäksi pikakoulutuksen merkitystä korostettiin. Vapepan kouluttajat ja johtajat voisivat äkillisissä tilanteissa (esimerkiksi

⁴⁰ On syytä huomioida, että vaikka Soldiers of Odin ja Refugees Welcome ovat nykyisin yhdistysmuotoisia, muodostuivat ne molemmat alun perin emergentteinä kansalaisryhminä.

tulva tai evakuointi) järjestää lyhyen koulutuksen, jossa käytäisiin läpi keskeiset toimintaprosessit; spontaanit vapaaehtoiset otettaisiin ikään kuin haltuun ryhmänä, jota joku johtaisi. Pikakoulutuksen yhteydessä olisi myös mahdollista arvioida spontaanien vapaaehtoisten motiiveja ja kykyjä. Turvallisuukskahviloiden osallistujat tulivat tällöin korostaneeksi tarvetta johtaa ja hallita neljättä sektoria sekä myös tarpeen mukaan mahdollistaa sen syntyminen: ”Niin, vois tietysti niinku miettiä, että olisiko jotain keinoja synnyttää, että jos se ei itsestään syntyis, niin antais pieniä töytäisyjä viranomaisen jossain jos olis tommoselle tarvetta, niin saiskin semmosen syntymään” (R4O5). Esimerkkinä tuotiin esille myös aiemmin pilotoitu Sydänsankarit-hanke, joka kuitenkin organisoituna toimintamallina vastaisi enemmänkin kolmannen sektorin toimintaa:

”Tämmönen sydänsankarit-homma missä vapaaehtoiset, siihen toimintaan innostuneet niin ne saa hätäkeskukselt hälytyksen et jos tulee niinkun eloton potilas siellä tai muu, niin ne menee elvyttää sinne. Niin Suomen laki esti sen, että niin ei voi mennä sinne niinkun kotiin. Et sinne ei voi hälyttää ketään vapaaehtoista siviilii kuka ei oo viranomaisen. Vaan se rajottu nyt pelkästään Suomen lain mukaan sitten tota julkisille alueille, et sinne voidaan käyttää sitä. Et kyl se niinkun, paljon haasteita siinä on, neljännen sektorin käytössä.” (R2O4)

Muut esille tulleet näkökulmat

Seinäjoen turvallisuuskahvilan keskusteluissa sivuttiin myös jonkin verran maakuntauudistuksen teemaa. Tämän ei kuitenkaan nähty asettavan erityisiä haasteita viranomaisten ja järjestöjen yhteistoiminnalle, joskin yksittäisinä huolenaiheina nostettiin esille jatkuvassa muutoksessa eläminen sekä hyvän yhteistyön jatkumisen varmistaminen laajemminkin hallinnollisissa kokonaisuuksissa. Kaikesta muutoksesta huolimatta pysyvyyttä nähtiin tuovan perusteltävän pysyminen samana ja lisäksi monien kunnallisten viranomaisten ja päättäjien siirtyessä (myös) maakuntatasolle, siirtyy saavutettu tietotaito kuitenkin maakuntienkin päätöksentekoon. Uhkakuvana näyttäytyi pikemminkin se, että olisi menty pelastuslaitosten osalta viiteen alueeseen, joka olisi voinut johtaa etääntymiseen päätöksenteosta. Tätä peilattiin myös poliisin nykyiseen organisatoriseen rakenteeseen: ”Ja sitten vielä kun poliisijärjestelmä, niin miksei sitä, no, vaikee tulla aina takasinpäin, että sekin kun ois ollu sama [18 aluetta], niin sillen se olis ollu niinku ihanteellinen” (R4O4).

Muuttuvan turvallisuusympäristön osalta osallistujat nostivat esille kysymykset turvallisuuden ammattimaistumisesta ja vaaratilanteiden muuttumisesta. Turvallisuuden ammattimaistumisella viitattiin siihen, että yhä useammin erilaisissa tilaisuuksissa turvallisuudesta vastaavat ammattijärjestysmiehet ja -vartijat. Toiminta on hyvin organisoitua, toimijat ovat käyneet tarvittavat kurssit ja toiminta täyttää tietyt laatuksiteerit: ”Ja mun mielest tos on tärkeä pointti huomioida nyky maailman meno, että kyllä se, se tota aika on mennyt ohi siitä, että niin mikä tahansa hirviporukka vetää oranssit liivit ja on sit niin sanotusti turvamies” (R2O4). Vaaratilanteiden muuttumisella viitattiin erityisesti terrori-iskuihin, joiden suhteen tilannekuva voi olla aluksi hyvinkin epäselvä. Esille nostettiin se, että viranomaisten ja vapaaehtoisorganisaatioiden sopimuksissa on kirjattuna, että vapaaehtoisia ei voi laittaa tilanteisiin, jotka voivat olla vaarallisia vapaaehtoisten hengelle tai terveydelle. Tilanteen mahdollisen vaarallisuuden selvittäminen ei muuttuneessa maailmassa ole kuitenkaan aina yksioikoinen asia: ”Maailma on muuttunu mun mielestä. Se viranomaisten, meidän haaste on tällä hetkellä mun mielestä se, et me ei tie... Lähtökohtatilantees me ei välttämättä tiedetä, et mitä siel tulee tapahtumaan” (R3O4).

Myös arjen turvallisuuteen liittyvät teemat keskusteluttivat turvallisuuskahvilan osallistujia. Esille nousi muun muassa huoli ikäihmisten kokemasta turvattomuudesta ja yksinäisyydestä. Tämän nähtiin liittyvän erityisesti harva-asutusalueisiin ja palveluiden poistumiseen ko. alueilta. Yhtenä tärkeänä toimintamallina nähtiin ystäväpalvelut. Tätä asiaa korostettiin myös yhden idealomakkeen väitteessä: ”*Vanhuksille kohdennettu yksinäisyyttä torjuva ystävätoiminta ja turvallisuusasioiden opettaminen ja muutosten päivittäminen*”. Tästä täysin tai osittain samaa mieltä oli 17 henkilöä, kahden henkilön omatessa neutraalin mielipiteen. Kyseisen idealomakkeen kommentteissa nostettiin esille, että turvallisuusasioiden läpikäynti ikäihmisten kanssa lisäisi heidän turvallisuuden tunnettaan. Myös SPR:n olemassa olevaa ystävätoimintaa nostettiin esille, joskin harmiteltiin vapaaehtoispuolaa. Yhtenä yhteiskunnan turvallisuusrisikinä puhuttiin nuorten syrjäytymisestä⁴¹. Tähän liittyen osallistujat korostivat ennaltaehkäisyn merkitystä. Esimerkkinä nostettiin esille syrjäytymisen ehkäisyn toimintamalli, jossa nuoria ohjattiin nuoriso- ja sosiaalitoimen kautta mukaan palokuntanuorten toimintaan⁴². Tämän kaltaista toimintaa kaivattiin selvästi lisää turvallisuustyötä tekevien järjestöjen toimintaan:

”Eli jos, jos pikkasen sanoo isosti, niin sillon, kun mummo hukkuu, niin sillon toimijoita on paljon. Tai jos tarvitaan ruuan tekemistä, niin voi sanoo, että toimijoita on paljon. Mut sillon, kun pitää lähtee ottamaan koppia niistä syrjäytyneistä, niin sillon niit toimijoita on aika vähän.” (R3O4)

5.2. Kuopion turvallisuuskahvila

Kuopion turvallisuuskahvila järjestettiin Ravintola Kummisedässä 13.6.2017. Tilaisuuteen valittiin 29 osallistujaa, joista 23 saapui paikalle. Viranomaisista edustettuina olivat pelastuslaitoksen (x2), sairaanhoitopiirin, poliisin, kaupungin ja Puolustusvoimien edustajat. Järjestöistä mukana oli kyläyhdistysten (x3), Suomen Punaisen Ristin ja Vapaaehtoisen pelastuspalvelun (yht. 3), Maanpuolustuskoulutusyhdistyksen (x2), Lentopelastusseuran (x2), vapaaehtoisen palokunnan, Sotilaskotiliiton, Palveluskoiraliiton, Maanpuolustusnaisten liiton, Suomen Rauhanturvaajaliiton ja Marttaliiton edustajat. Mukana oli myös yksi aktiivinen kansalais-toimija. Kuten muissakin turvallisuuskahviloissa, oli monilla vapaaehtoistoimijoilla erittäin moninainen tausta; vain harvalla oli taustallaan pelkästään yksi organisaatio. Osallistujat kirjoittavatkin taustatiedoissaan kuuluvansa pääasiallisesti edustamansa organisaation lisäksi myös muun muassa järvipelastajiin ja erilaisiin reserviläisyhdistyksiin. Osallistujat täyttivät turvallisuuskahvilan aikana 29 idealomaketta.

Yhteistoiminnan laatu ja rakenne

Järjestöjen kokivat yhteistyön viranomaisten kanssa sujuvan hyvin. Poliisissa on yhteyshenkilö ja pelastuspuolelle on myös erittäin hyvät suhteet. Myös maanpuolustukseen liittyvät järjestöt kokivat yhteistyön Puolustusvoimien kanssa sujuvan hyvin: ”*Meillä on tiivis verkosto ja meillä on niin kun kasvot ja nimet niin kun tiedossa, että tiedetään, että kun laittaa sähköpostia tai soittaa, niin minkä näkösen ihmisen kanssa siellä keskustelee*” (R4O5). Hyvästä yhteistyöstä huolimatta osallistujat toivat esille, että toiminnassa on joillakin alueilla puutteita; enemmänkin voisi vielä tehdä ja syventää yhteistyötä niin viranomaisten kuin toisten järjestöjen kanssa.

⁴¹ Yleisemmällä tasolla tuotiin esille myös tukityöllistämisen mahdollisuuksia. Seinäjoella onkin hyviä kokemuksia (pitkäaikaistyöttömien) tukityöllistämisestä rakennusten ylläpidon osalta. Ihanteellisesti tällä olisi vaikutusta niin yksilöiden osallisuuden kuin myös koetun turvallisuuden tunteisiin. Kuntien avustava kunnossapito voidaankin ymmärtää myös merkittävänä ylläpitoreservinä.

⁴² Yli Hyvä Juttu -toimintamalli, ks. <http://www.spek.fi/Suomeksi/Palokuntatoiminta/Palokuntanuoret/Yli-Hyva-Juttu>

Kehittämiskohteita tuotiin keskusteluissa esille niin viranomaisten kuin kolmannen sektorin näkökulmasta. Järjestöt toivoivat viranomaisilta tietoa siitä, mitä he odottavat vapaaehtoisilta (esimerkiksi koulutus- ja osaamistaso sekä tarkka tehtäväkuva eli tietoa millaisia ihmisiä ja varusteita järjestöltä toivotaan). Järjestöissä koettiin, että välillä viranomaiset eivät tunne vapaaehtoisten toimintamahdollisuuksia ja niiden rajoja ja näin he eivät osaa käyttää olemassa olevia resursseja tehokkaasti. Useamman maanpuolustusjärjestön osalta tuotiin esille, että *"on valtava ammattitaito olemassa erilaisiin tilanteisiin, kuinka niitä hoidetaan. Valtava koulutus taustalla. Eli vois enemmänkin käyttää hyväkseen. Ihan tässä rauhan ajassakin"* (R4O3).

Tilanteen koettiin olevan myös toisinpäin. Vapaaehtoiset eivät tunne viranomaisten toimintoja. Tähän liittyen osallistujat toivat esille Vapepan roolin alue- ja paikallistasoilla. Esitettiin että, Vapepan "hallinnollinen organisaatio" tulisi uudistaa maakuntaudistuksen yhteydessä. Tähän liittyi kokemus siitä, että palkattu henkilöstö ja vapaaehtoiset olisivat etäännyneet toisistaan. Lisäksi välillä unohdetaan yksityinen turvallisuussektori yhteistyökuvioista. Yksityisen sektorin toimijat ovat kuitenkin mukana monissa isoissa tapahtumissa ja tekevät yhteistyötä viranomaisten ja kolmannen sektorin kanssa.

Kouluttaminen on Kuopion turvallisuuskahvilan osallistujien mielestä asia, jota pitäisi jatkuvasti parantaa ja kehittää. Pitäisi olla yhteistä koulutusta siihen, miten toimitaan yhdessä siten, että jokaisen omaa toiminta-aluetta kunnioitetaan. Yhteisiä toimintaharjoituksia toivotaan lisää ja niitä olisi hyvä järjestää tasaisesti eri alueilla, jotta kaikilla olisi edes joskus mahdollisuus päästä mukaan. Viranomaisten järjestämissä yhteistoimintaharjoituksissa on usein haasteena päiväaikainen toiminta, jolloin työssä olevat vapaaehtoiset eivät aina pysty osallistumaan. Kolmatta sektoria toivottiinkin otettavan enemmän mukaan viranomaisten valmiusharjoituksiin. Harjoitukset on koettu hyvin opettavaisina oman toiminnan kehittämisen kannalta. Järjestöt pitävät myös keskenään harjoituksia, joihin viranomaiset tulevat, jos pääsevät: *"Ja samalla lailla se tietysti toivotaan, että poliisitkin, mutta pyyettiin esimerkiksi ku meillä oli siellä harjotus, niin ei kerta kaikkiaan ne ei pysty irrottamaan. Ei ees yhtä partiota käymään tutustumassa. Se on niin tiukkaa, vedetty niin"* (R2O4). Yhteistoimintaharjoitukset edistäisivät toimintojen yhteensovittamista: *"Eri järjestöjen toimijat niinku saman keissin ympärillä, samaa peliä pelaamassa niin, että saadaan jokaisen organisaation järjestelmät sovitettua yhteen niin, että tiedetään, kun valmiutta kohotetaan, että keneen ollaan yhteydessä, miten menetellään. Mikä on kenenkin rooli? Mikä tehtävä on kenenkin vastuulla"* (R4O5).

Koulutusyhteistyöstä hyvänä esimerkkinä tuotiin esille Maanpuolustuskoulutusyhdistyksen järjestämä koulutus, johon osallistuu useita järjestöjä. Tällaista järjestöjen yhteistyötä koulutusten järjestämisen osalta toivottiin lisää. Nyt useat eri tahot (esim. SPR, Vapepa ja MPK) järjestävät samoja tai samantyyppistä koulutusta. "Himmeli" pitäisi yhdistää ja kouluttajia ja koulutusaineistoja tulisi hyödyntää yhteisesti. Esimerkiksi yhdessä idealomakkeen väittämässä tuotiin esille, että *"[e]i mustasukkaisuutta tai "yksinoikeutta", jos ammattitaito ja osaaminen olemassa!"*. Koulutusten tulisi olla paremmin verrattavissa toisiinsa. Koulutusmalli voisi olla porrastettu ja tästä tuotiin esimerkkinä esille Maanpuolustusnaisten uusi koulutusmalli⁴³. Myös koulutusmetodien kehittäminen ja verkkokoulutusten sekä monimuotokoulutusten käyttöönotto tulivat mainituiksi keskusteluissa.

Yhteistoiminnan rakenteeseen liittyvän keskustelun ytimen voi tiivistää kahteen osallistujien idealomakkeissa esittämään kehittämisideaan. Ensimmäinen näistä on seuraavanlainen: *"Eri viranomaisten ja kaikkien vapaaehtoisorganisaatioiden tulisi yhdenmukaistaa organisaatiotasot, jolloin jokaisella toimijalla olisi samantasoinen yhteistyökumppani tavoitettavissa. Se*

⁴³ Koulutusohjelma koostuu neljästä koulutuskokonaisuudesta: peruskoulutus, syventävä koulutus, johtamiskoulutus ja kouluttajakoulutus. Ks. <https://drive.google.com/file/d/0B9dsJW4VyWnYaFRpVVBSTiM2Tkk/view>

auttaisi viestinnän järjestämisessä organisaatiotasojen välillä. Toimintoja voisi harjoitella oikeiden, oikeassa tilanteessa toimivien kumppanien kanssa.” Olennaista on ottaa myös kolmas sektori mukaan erilaisten asioiden kuten aluekohtaisten valmiussuunnitelmien ja yhteisten harjoitusten suunnitteluun. Johtaminen tulisi huomioida jokaisella tasolla ja huolehtia viestinnästä eri tasojen välillä ja niiden sisällä. Selkeiden organisaatiotasojen lisäksi ideointiin selkeitä vastuita eri toiminnallisuuksista: ”Vapepa johtaa 3. sektorin ”operatiivista” toimintaa. Muodostaa valmiusorganisaation ja tiedottaa viranomaisia hankitusta osaamisesta/suorituskyvystä. Ylläpitää kuntakohtaiset yhteystiedot. MPK kouluttaa 3. sektorin varautumisen/valmiuden tarvitsemat tiedot. Pohjois-Savon valmiustoimikunta vastaa maakunnallisesta viranomaisyhteistyön koordinoinnista. Foorumi, jossa 3. sektori tuo esille viranomaisille suorituskykynsä.”

Vapaaehtoisessa pelastuspalvelussa on mukana monenlaisia järjestöjä, joista osa on enemmän turvallisuusorientoituneita kuin toiset. Jokaisella järjestöllä on kuitenkin oma roolinsa. Osa järjestöistä on tehnyt sopimuksia viranomaisten kanssa kuten järvipelastajat ja sopimuspalokunnat. Nämä toimijat ovat hätäkeskuksen hälytysvasteessa suoraan mukana. Hälyttämisen itsessään koettiin toimivan hyvin, tosin hälytyskynnys voisi viranomaisilla olla matalampi. Tätä voisi turvallisuuskahviloiden osallistujien mukaan parantaa lisäämällä viranomaisten tietoisuutta järjestöjen osaamisesta ja saatavilla olevasta henkilöstöstä. Esiin tuli myös MPK:n oma järjestelmä ja toivottiinkin, että myös he olisivat Vapepan hälytysjärjestelmässä. Haasteena koettiin olevan vaikeus lähteä hälytyksiin työajalla. Osa työnantajista on tehnyt sopimuksen, mutta suurimman osan kanssa on vaikeuksia saada lupaa lähteä. Osallistujien osalta ymmärrettiin kyllä tilanne myös työnantajan näkökulmasta. Ideana ehdotettiin työnantajille tarjottavaa porkkanaa esimerkiksi verohelpotusten kautta. Toisaalta pitäisi tuoda paremmin esille yrityksen saama hyöty siitä, että heillä on turvallisuuskoulutettua henkilöstöä. Itse hälyttämiseen syntyi idea, jossa ehdotettiin vapaaehtoisille kolmen tason valmiutta:

- I-luokka: esimerkiksi hälytystehtäviin kuuluva toiminto = VAPEPA, jolla on valmis toimintamalli.
- II-luokka: esimerkiksi MPK on ”parin päivän” valmiudessa oleva ”puolisotilaallinen” toimijajoukko. II-luokassa olisi maakuntatasolla olevaa etukäteisvalmiutta esimerkiksi tykkylumityyppisessä tilanteessa.
- III-luokka: esimerkiksi kyläyhdistykset, jotka tuottavat ”arjen turvallisuuteen” liittyviä tekoja.

Hyvät käytännöt

Järjestöjen edustajat kokivat hyvänä, että kunnat kutsuvat järjestöjä osallistumaan turvallisuus- ja varautumissuunnitteluun. Kylissä on tehty kylien turvallisuussuunnitelmia, joissa on kartoitettu joka kylälle avainhenkilöitä ja hankittu päivystävä puhelin. Suunnitelmassa on kuvattu saatavilla olevaa varustusta ja mietitty toimintatapoja erilaisissa häiriötilanteissa. Järjestöt tekevät yhteistyötä toistensa kanssa muun muassa lainaten kalustoa kuten soppatykkiä tai ilmakaaritelttä. Vapaaehtoiset ovat myös pitäneet seminaareja ja tehneet opetusmateriaalia opettajille ja nuorisotyöntekijöille liittyen kiusaamiseen ja seksuaaliseen hyväksikäyttöön. Käytäntönä tuotiin esille lisäksi ministeriön hyvä markkinointi kotivara- ja 72 tuntia -materiaaleille sekä Kuopion kaupungin myöntämä vuosittainen turvallisuusteko-palkinto, joka on usein myönnetty kolmannen sektorin toimijoille.

Tiedonkulku

Kuopion turvallisuuskahvilan osallistujien mielestä järjestöjen yhteydenpito viranomaisiin on tärkeää. Henkilökohtaiset kontaktit tuotiin esille: ”*Nimi saa kasvot*” (R4O4). Haasteena tässä on, että kun henkilöt vaihtuvat, niin välillä tiedonkulku katkeaa. Tiedonkulun tulisikin perustua enemmän rooleihin kuin henkilöihin. Myös yhteystietojen päivityksestä tulisi huolehtia. Henkilöiden vaihtuessa pitäisi huolehtia lisäksi hiljaisen tiedon siirtämisestä uusille toimijoille. Sen nähtiin helposti unohtuvan. Järjestöjen tulisi kertoa viranomaisille paremmin omasta osaamisestaan. Esimerkiksi kun Lentopelastusseura oli pitänyt poliiseille tietoiskun toiminnastaan, nousi tämän myötä hälytysten määrä selkeästi. Yhteydenpidon merkitystä kuvaa muun muassa seuraava kommentti:

“Yhteydenpito viranomasiin ois äärimmäisen tärkeä. Että myö järjestöinä pidettäis koko ajan yhteyttä niin kaupungin virkamiehiin, kaupungin viranomasiin, palopuoleen, ja tuota, poliisiin. Tämä yhteistyö ja tämä, tai siis tämä niinku minä äsken sanoin paljon hienommin, tämä yhteydenpito. Se on kaiken A ja O. Se että me pidetään ja viranomaset tietää ja tuntee. Ja sitten yks se, että ei sähköpostilla, vaan mennään käymään.” (R4O6)

Tiedonkulun osalta yhdessä pienryhmässä nostettiin esille Pohjois-Savon viranomaisten yhteistoimintaelin, jossa Vapaaehtoinen pelastuspalvelukin on mukana. Kaikki kyseisen ryhmän keskustelijat eivät olleet kuitenkaan tietoisia ko. toimintaelimestä. Tiedonkulkuun liittyen toivottiin muutoinkin alueellistamista ja maakuntaudistuksen hyödyntämistä. Ideana esitettiin, että maakuntatasolla tulisi olla rekisteri, jossa on koottuna kyläyhdistysten viralliset kontaktihenkilöt viranomaisiin päin. Tieto tulisi keskitetyksi kontaktihenkilöille, jotka huolehtivat tiedonkulun omille kyläläisille. Osallistujat toivat esille myös sen, että kolmannen sektorin toimintojen rakenteen tulisi olla yhdenmukainen viranomaisten kanssa: ”*Ja se, että esimerkiks Vapepasta puhutaan, että se on organisoitunutta toimintaa, niin sittenhän se näkyis niin, että se on ihan samalla tavalla kuin viranomaiset, niin tiedon pitäis liikkua. Eikä se tieto sais jäädä minnekään tasolle, vaan siellä kulkee samalla tavalla viranomaisorganisaatiossa se tieto, ja jokainen mieltää ne velvollisuudet ja vastuut. Mutta kun se on vapaaehtoista ja se on luottamustehtävä, niin se ei välttämättä toimi.*” (R1O2) Keskustelussa nousi esille myös tiedonkulku Vapepan sisällä; siinä koettiin olevan parannettavaa. Vapaaehtoisessa pelastuspalvelussa on paljon järjestöjä, mistä johtuen tiedonkulku on välillä haasteellista. Osallistujat toivat esille sen, että välttämättä ei tunneta myöskään eri järjestöjen toimintaa ja osaamista. Osa järjestöistä, kuten esimerkiksi maanpuolustussektoriin liittyvät, ovat tekemisissä pääasiassa vain keskenään ja osa järjestöistä tunnetaan vain nimeltä.

Sosiaalisen median (ja ylipäätään internetin käyttö) tiedonvälittämisessä nähtiin yhtenä kehittämiskohteena. Sitä voisi hyödyntää niin omaan tiedonvälitykseen kuin kansalaisille tiedottamiseen ja jäsenhankinnan apuna. Ideana tuotiin esille maakunnallinen turvallisuusalue, jossa olisi myös chat, josta voi kysyä neuvoa mihin vaan turvallisuuteen liittyvään asiaan, tavoitteena antaa nopeita vastauksia selkeisiin täsmäkysymyksiin. Lisäksi siinä olisi seutukunnittaiset keskustelualueet, joissa kansalaiset voisivat auttaa toisiaan. Tarkoituksena olisi turvallisuusriskien ennaltaehkäisy ja kansalaisten turvallisuuden tunteen lisääminen. Turvallisuusalueita ylläpitäisivät kolmas sektori, viranomaiset ja yritykset yhdessä. Sovelluksesta voisi olla myös puhelimesta käytettävä versio. Sosiaalisen median haasteena nähtiin oikean ja väärän tiedon tunnistaminen. Erilaiset huhut lähtevät helposti liikkeelle. Toiveena olisi, että ”*ainakin löytyis kanava, jossa vois käydä kattomassa, että mitä se oikea tieto on*” (R3O6). Turvallisuuskahvilassa keskusteltiin myös kansalaisten käytössä olevista verkkopohjaisista neuvontapalveluista ja niiden paremmasta markkinoinnista.

Häiriötilanteisiin liittyvä tiedonkulku pohditutti osallistujia; miten saadaan tieto kulkemaan viranomaisten ja järjestöjen välillä, kun puhelimet eivät toimi? Vapepalla on vain muutamia Virve-puhelimia käytössä Savo-Karjalan alueella. Esille tuli, että Pohjois-Karjalassa on kuitenkin joillakin kylillä varauduttu viestintään: *”On radiot, kaikki valamiina, mitä tapahtuu, sinne menee ukko heti päivystämään, niin ne on valamiina, että homma lähtee tästä liikkeelle ja porukat hälytetään liikkeelle”* (R3O3).

Järjestöjen taholta tuli esille myös järjestöjen medianäkyvyys. Median avulla voisi helposti kertoa toiminnasta ja saada uusia kiinnostuneita ihmisiä toimintaan mukaan. Median osalta haasteeksi kuitenkin koettiin se, että *”negatiivinen ylittää uutiskynnyksen heleposti, mutta positiivinen ei juur mitenkään”* (R4O6). Samoin maanpuolustusteeman nähtiin olevan sellainen, mikä ei mediaa juuri kiinnosta: *”Niin ja vielä sitten, jos otetaan siihen tuo maanpuolustusaspekti niin vielä vähemmän menee läpi niin”* (R4O4). Koettiin, että vapaaehtoistoiminta ei ole riittävän mediaseksikästä. Haasteeksi nähtiin myös se, että jos lehti tekee yhdestä järjestöstä jutun, niin muut ovat sanomassa, että meistä myös. Toisaalta, kun tekee juttua Vapaaehtoisesta pelastuspalvelusta, kuuluu siihen yli 50 järjestöä ja silloin kirjoitetaan käytännössä niistä kaikista.

Vapaaehtoisten määrä ja sitoutuminen

Vapaaehtoisten määrän osalta keskusteluissa tuli esille ”ukkoutumisen” problematiikka. Monet vapaaehtoistoimijoista ovat keski-ikä ylittäneitä. Ikärakenne koettiin ymmärrettävänä, koska eläkeläisillä on enemmän aikaa. He eivät ole työelämässä eikä heillä ole pieniä lapsia. He myös edustavat sukupolvea, jolle järjestöt ja yhdistystoiminta ovat tuttua. Todettiin, että nykyisin järjestötoimintaan ei liitytä enää sillä tavalla kuin vielä 90-luvulla. Toiminnan vireyys on hyvin paljon kiinni siitä, löytyykö alueelta innostunutta porukkaa, joka pitää liekkiä yllä. Ja monet innokkaat toimivat useassa järjestössä.

Nuorissa nähtiin olevan kolmannen sektorin tulevaisuus, kunhan heidät vaan saadaan houkutteltua mukaan toimintaa. Pitäisikin löytää oikeat tavat innostaa ja sitouttaa nuoret toimintaan. Nuoria kiinnostaisi konkreettinen tekeminen. Nykyään ihmiset eivät enää osallistu ”perinteisille” kursseille. Kansalaisten turvallisuuskoulutus tulisikin rakentaa ja markkinoida uudelleen. Nuoria tavoittaa oppilaitoksista ja Kuopiossa onkin ollut yliopistolla järjestöesittelyjä. Toimintaa on esitelty myös vanhan sataman tapahtumissa. Peruskoulussa voisi turvallisuuskoulutuksen yhteydessä kertoa eri järjestöjen nuorisoryhmien toiminnasta. Kertojien pitäisi olla mielellään itsekin nuoria, jotka osaavat puhua nuorten kielellä. Lukioissa on omia turvallisuuteen liittyviä valinnaiskursseja.

Uusia jäseniä ja aktiivisia toimijoita kaivataan. Turvallisuuskahvilan osallistujat näkivät, että ihmisillä on kiinnostusta toimia vapaaehtoisena, mutta enemmän ehkä neljännen sektorin tyyppisesti. Myös kiinnostus kouluttautumiseen on lisääntynyt tietyiltä osin. Esimerkiksi Naisen Valmiusliiton NASTA-harjoituksilla on valtava suosio. Haasteena on saada nämä ihmiset sitoutettua säännölliseen toimintaan. Miten innokkuus saadaan säilymään? Osallistujat toivat esille, että tarvitaan konkreettista tekemistä ja selkeitä rooleja. Vapaaehtoisen pitää tietää mitä häneltä odotetaan. Keskusteluissa tuotiin esille, että uusia toimijoita on yritetty saada muun muassa hankkimalla nettijäseniä, joita aktivoidaan mukaan toimintaan sekä pitämällä sijoittamattomille reserviläisille infotilaisuuksia, joissa on kerrottu kolmannen sektorin toiminnasta. Yhtenä sovellettavana esimerkkinä tuotiin esille partiolaisten perhepartiot toiminta, jossa voi ottaa lapset mukaan. Uusia toimintamuotoja pitäisi kehitellä nykyajan kiireisille ihmisille.

Yhtenä haasteena vapaaehtoisena toimimiseen, erityisesti hälytysryhmässä, osallistujat mainitsivat pitkät koulutusajat: ”On käytävä sen seitsemän kurssia, ennen kuin pääset toimimaan” (R1O1). Toisaalta myös kouluttajat toimivat pääsääntöisesti vapaaehtois pohjalta: ”Itekin oon miettinyt, että niitä kymmeniä, monia kymmeniä tunteja keväässä vetää näitä juttuja ja eikä mitään saa, niin kyllä siinä vähän rupee miettimään, että eikö yhteiskunta vois vähän jotain kouluttajille maksaa” (R4O4). Yksi keskeinen haaste on sen määrittäminen, että mikä olisi sopiva vaatimustaso vapaaehtoisten koulutustasojen suhteen:

”Mutta se, että aletaan vaatia jonkun näköistä tasotarkastusta ihmisiltä, kun ne tulee vapaaehtoistoimintaan mukaan, rekisteriin, tai semmoseen, että ne ovat osa vapaaehtoisia koordinoitusti, niin se on taiteen laji, että vaaditaan sopivasti, mutta ei liikaa.” (R1O4)

Rahoitus, rekisterit ja neljäs sektori

Rahoitukseen liittyen tuli esille monia ajatuksia ja haasteita. Rahaa tarvitaan, tehdään sitten mitä tahansa. Jos rahaa ei ole, se heijastuu kentälle esimerkiksi toimintojen vähenemisenä. Rahoitusta saadaan muun muassa STEAlta. Myös jotkut kunnat myöntävät avustuksia toimintaan. Keskusteluissa tuli esille varojen hankkimiseen liittyvä iso työmäärä, joka on pois muusta toiminnasta. Kaikki vapaaehtoiset eivät myöskään ole halukkaita osallistumaan varojen hankkimiseen. Koettiin, että turvallisuuteen tähtäävään toimintaan pitäisi saada enemmän rahoitusta, erityisesti ottaen huomioon erittäin suuren järjestöjen vuositasolla tilastoidun vapaaehtoistyön tuntien määrän. Viranomaisilta toivottiin korvauksena vapaaehtoisesta työstä ainakin välineitä toimintaan. Talkootyökin pitää tarkkaan pohtia, ettei verottaja ota omaansa.

Yhtenä haasteena tuli esille pienten järjestöjen vaikeus saada rahoitusta toimintaansa. Rahoitusta on haettu kehittämistoimintaan myös erilaisten hankkeiden kautta (esim. ELY-keskusten myöntämät maaseuturahaston tuet). Keskusteluissa tuli esille, että kaikkia rahoitusmahdollisuuksia ei kuitenkaan tunneta ja valtakunnallisten liittojen tulisi etsiä näitä rahoituskohteita ja tukea näin järjestöjen paikallistoimintaa. Myös rahoituksen hakemiseen kaivattiin osaamista. Yhtenä keinona mietittiin järjestöjen välistä yhteistyötä rahoituksen hakemisesta esimerkiksi yhteisille projekteille. Tässä nähtiin kuitenkin haasteena, että ”[s]itä törmättään siinäkin byrokratian rappusiin, kato että ei näin voi tehdä” (R4O1).

Järjestöt tekevät jo nyt yhteistyötä koulutukseen ja kalustoon liittyen. Tämä on yksi keino vähentää rahoituksen tarvetta. Pohdittavia asioita, jos yhteistä omaisuutta hankitaan, on kuitenkin kuka hallinnoi, missä säilytetään ja millä reunaehdoilla tavaroita voi lainata. Koulutuksessa hyödynnetään toisen järjestön osaamista ja joitakin projekteja tehdään toiminnallisesti yhdessä. Esimerkkinä tuli Maanpuolustuskoulutusyhdistyksen ja Naisten Valmiusliiton välinen yhteistyö koulutusten järjestämisessä.

Kuopion turvallisuuskahvilassa kansallisen tason osaamisrekisteri nähtiin tarpeellisena. Suomi on pieni maa ja tällä hetkellä tiedot ovat liian hajallaan. Viranomais vaatii laatua ja joissakin tehtävissä myös sitoutumista. Rekisterissä tulisi olla henkilön osaaminen ja suoritettut erilaiset kortit tai passit. Nekin tiedot ovat tällä hetkellä hyvin hajallaan. Lisenssikorttien osalta toivottiin norminpurkutalkoita. Keskeistä rekisterin laatimisessa olisi muistaa tietosuojaan liittyvät lait ja koulutuksen järjestäminen salassapitoon liittyvistä asioista järjestelmän pääkäyttäjille. Vapaaehtoinen voisi itse käydä täyttämässä osan tiedoista. Siellä voisi myös olla samanlainen tietojen luovutukseen liittyvä lupatoiminto kuin terveystiedoissa on Omakanta-järjestelmässä. Tähän liittyi myös mahdollisuus antaa lupa välittää tietoja toiselle paikkakunnalle esimerkiksi muuton yhteydessä. Kolmas sektori pystyisi organisoimaan osaamisrekisterin, mutta valtiovaltan tulisi huolehtia riittävästä rahallisista resursseista.

Varausrekisteriin liittyvässä keskustelussa nousi esille eri viranomaisten ja organisaatioiden tekemät varaukset ja niiden mahdolliset päällekkäisyydet häiriötilanteissa. Eri järjestöillä on omia, toimivia varaamisrekistereitä. Osa henkilöistä voi myös olla varattuna usean eri järjestön kautta. Toisaalta, Naisten Valmiusliitolla on paljon vapaaehtoisia, koulutettuja naisia, jotka eivät näy missään varautumisjärjestelmässä. Mietinnässä oli myös kylien ”suorituskykykortti”, jonka voisi lähettää viranomaisille. Siinä olisi kuvattu kylän osaamista ja yhteystietoja hälytystilanteessa.

Ihmisten auttamishaluun uskottiin; sitä on ollut ennen, jolloin sitä kutsuttiin talkooavuksi, ja sitä tulee olemaan tulevaisuudessakin. Ihmiset lähtevät liikkeelle silloin, kun kylällä sattuu jotakin tai kaverilla on hätä. Nykyään sitä kutsutaan nimellä neljäs sektori. Esille tuotiin öljyntorjuntatehtäviä, joissa ihmiset ovat luonnonsuojelun nimissä tulleet vapaaehtoisiksi. Toisaalta nämäkin toimijat koettiin tietyllä tavalla ennakkoon järjestäytyneeksi ja koulutetuksi joukoksi. Toisena esimerkkinä oli vastaanotokeskuksien perustaminen syksyllä 2015, jolloin toimintaan tuli runsaasti spontaaneja vapaaehtoisia. Neljännessä sektorissa nähtiin myös potentiaalina uusien aktiivisten vapaaehtoisten saamisessa mukaan toimintaan.

Johtamisosaaminen ja kolmannen sektorin varautuminen spontaanien vapaaehtoisten vastaanottamiseen nähtiin tärkeänä: *"[...] mutta tuota se on just, että meidän täytyy myöskin järjestönä... järjestönä varautua myöskin siihen, että meidän pitää ottaa myös tällaiset lyhytaikaiset toimijat sydämellisesti vastaan ja toimia niiden kanssa. Ja hyväksyä vaan se, että ne on meillä, tämmöset lyhyet, tekevät lyhyen rupeaman tätä hommaa ja sen jälkeen siirtyy joihinkin muihin hommiin"* (R4O6). Oikein johdettuna heidän koettiin olevan hyödyksi tilanteissa, joissa tarvitaan lisäväkeä. Viranomaisten näkökulmasta tuli esille myös toiminnan organisoinnin tärkeys: *"Viranomaisia ei kiinnosta tämmönen yksittäinen tieto, että täällä on soppaa, koska meillä ei oo mitään kontaktia, että minkälaisia, minkä taseisia ihmisiä ne on. Vapepa on koordinaation piirissä, silloin se oikeasti avoin yhteys"* (R1O5). Olennaista on luottamus kykyyn hoitaa annettu tehtävä sekä tiedonkulku viranomaisten ja vapaaehtoisten välillä

Haasteena koettiin olevan neljännen sektorin sitoutuminen noudattamaan johdossa olevan organisaation ohjeita ja toisaalta mietittiin miten kauan ihmiset jaksavat/haluavat toimia heille annettussa tehtävässä. On myös tullut esille, että ei haluta tehdä annettua tehtävään, vaan halutaan tehdä jotain, mikä on kivaa. Keskeistä on pikakouluttaa spontaanit vapaaehtoiset heille annettavaan tehtävään ja laittaa heidät toimimaan yhdessä kolmannen sektorin osaajien kanssa. Omillaan spontaanit vapaaehtoiset eivät voi toimia. On myös monia tehtäviä, joissa pitää olla etukäteen koulutettu.

Muut esille tulleet näkökulmat

Maakuntaudistukseen liittyen Kuopion turvallisuuskahvilassa koettiin tärkeäksi saada maakuntatasolle virka, joka vastaisi kolmannelta sektorilta. Samoin järjestöjen tulisi nimetä järjestöyhdyshenkilö kuntiin ja maakuntiin. Tällä varmistetaan tiedonkulku ja toiminnan koordinaatio. Vapepan roolia ja tehtäväkuvaa tulisi selkeyttää ja hallinnollinen organisaatio tulisi päivittää maakuntaudistuksen yhteydessä. Se koettiin vanhentuneeksi ja oltiin sitä mieltä, että palkattu henkilöstö ja vapaaehtoiset ovat etäännyneet toisistaan. SPR:n pitäisikin ottaa selkeä lakisääteinen rooli Vapepan uudistuksessa ja koota johtavat organisaatiot tekemään yhdessä uudistusesitystä. Palkatun henkilöstön tehtäväkuvaukset tulisi päivittää ja toiminnot alueellistaa niin, että ne olisivat yhdenmukaiset viranomaisten kanssa. Tämä helpottaisi asioiden valmistelua ja tiedonkulkua. Sillä olisi myös vaikutusta todellisessa häiriötilanteessa.

Haasteena koettiin tulevien maakuntien ja kolmannen sektorin eri järjestöjen erilaiset piirirajat. Yhden maakunnan alueella voi toimia saman järjestön useampi piiri. Tämä tulee tuomaan haasteita toiminnan maakunnalliseen koordinaatioon. Osalla viranomaisista kuten poliisilla on vielä omat erilliset toimialuerajat. Olisi hyvä olla valtakunnallinen malli, jolloin rakenne olisi suunnilleen samankaltainen joka puolella Suomea. Pelätään myös, että suuremmat yksiköt tuovat mukanaan "leipäpappeja". Päätökset tehdään muualla kuin paikallistasolla ja yhteistyöviranomaiset ovat yhä kauempana.

Maakuntaudistuksen kuntien muutostyöpajoista todettiin, että kaikista isoimmista kunnista puuttuu järjestöjen edustajat. Heitä on kylläkin kutsuttu paikalle. Toisaalta osa järjestöistä toivoi, että heitäkin olisi kutsuttu. Haasteeksi koettiin se, että vapaaehtoisten on virka-aikana vaikeaa irrottautua omasta työstään edustamaan järjestöä. Keskustelua herätti myös se mahdollisuus, että kunnat tulisivat hyödyntämään kolmannen sektorin vapaaehtoisia enemmänkin aputyövoimana siten, ettei tarvitsisi palkata lisäresursseja. Yksittäisenä ideana esitettiin maakuntaudistukseen liitettävää kansalaisen neuvontapalvelua, jonka voisi "zoomata" maakuntaan, kaupunkiin ja kylään.

Arjen turvallisuuteen liittyen osallistujat keskustelivat runsaasti kansalaisten omasta vastuusta selviytyä erilaisista tilanteista. Todettiin, että muun muassa kotitapaturmia ja liikennevahinkoja työmatkoilla sattuu päivittäin ja ihmisten tulisi osata sekä ennaltaehkäistä näitä tilanteita, että osata ensitoimenpiteet vahingon sattuessa: *"Pitäs saaha se turvallisuustietoisuus kansalaisille takasin"* (K2O5). Arjen turvallisuuden nähtiin lähtevän normaaleista, arkipäivän asioista. Ihmiset pitäisi saada huomaamaan, että näillä asioilla on vaikutusta minun omaan elämään ja turvallisuuteen.

Yhteiskunnan tulisi myös huolehtia, että jokaisella koulutusasteella olisi opetussuunnitelmien tuntikehyksessä riittävästi turvallisuuteen liittyvää koulutusta. Tähän liittyen mainittiin koululaisille pidetty sankarikoulutus, jossa on opeteltu alkusammutus- ja ensiaputaitoja. Myös kyberturvallisuuteen liittyvä kansalaiskoulutus koettiin tärkeäksi. Pohdintaa herätti se, miten saada ihmiset innostumaan ja osallistumaan arjen turvallisuus -tyyppisiin koulutuksiin. Kansalaisten turvallisuuskoulutus täytyisi miettiä ja rakentaa uudelleen sekä panostaa markkinointiin.

Yhteisöllisyyttä ja kanssaihmisten turvallisuudesta huolehtimista korostettiin. Keinot voivat olla hyvin yksinkertaisia kuten seurataan, että naapurin mummolla verhot aukeaa aamulla, soitetaan vanhuksille ja kysytään mitä kuuluu ja tarkistetaan palovaroitin vierailun yhteydessä. Ehdotettiin myös, että kunta huolehtisi palovaroittimen kaikkien iäkkäiden asuntoihin. Sillä olisi merkitystä myös naapureiden turvallisuudelle. Kylien ja kyläyhteisöjen turvallisuus huolehti johtuen siitä, että viranomaiset ovat kaukana. Kun kaikki asiat keskitetään ruutukaava-alueelle, niin se vaikuttaa turvallisuusasioihin ruutukaavan ulkopuolella. Jokaisella kylällä tulisi olla kylän turvallisuusyhteyshenkilö, johon viranomaisilla on suora yhteys. Yhteyshenkilö tuntee oman alueensa toimijat, asiantuntijat ja resurssit. Kylän asukkaiden tulisi tehdä omia alueellisia turvallisuussuunnitelmia ja samalla herätellä ihmisiä talkoisiin ja oma apu paras apu -ajatteluun. Näistä oli hyviä kokemuksia. Pohdittiin myös pitkäaikaistyöttömien toimimisesta kyläavustajana. He voisivat tehdä lyhyitä työtehtäviä kylän/lähiön asukkaille tuoden lisää tyytyväisyyttä ja turvallisuutta kaikille.

Ihmisten kyky toimia häiriötilanteissa herätti keskustelua: ”Ylen uutisissa haastateltiin yhtä semmosta isäntää. Se sano, että on se hirveetä, kun ei oo sähköjä, ei voi tehdä ruokaa ja tässä on jo toinen päivä ilman ruokaa, ja takana oli semmonen jumalattoman iso kaasugrilli” (R2O2). Kuopion turvallisuuskahvilan yhdessä pienryhmässä ehdotettiin, että omatoiminen varautuminen yhteiskunnan häiriötilanteisiin tulisi lainsäädäntöön pakottavaksi. Varautuminen tarkoittaa kotivaran lisäksi myös valmistautumista erilaisiin yhteiskunnan häiriötilanteisiin kuten, että vettä ei tule, taloon ei tule lämpöä, bussit eivät kulje tai bensaa ei saa. Keskusteluissa tuli esille järjestöjen kuten Marttojen ja SPEKin järjestämät Kotivara- ja 72 tuntia -koulutukset, jotka nähtiin hyvin tarpeellisina arjen selviytymistaitojen lisääjinä. Koulutuksista tuli esille myös MPK:n ja Naisten Valmiusliiton järjestämät kurssit.

5.3. Rovaniemen turvallisuuskahvila

Rovaniemen turvallisuuskahvila järjestettiin Arktikumissa 23.8.2017. Tilaisuuteen valittiin 28 osallistujaa, joista 25 saapui paikalle. Viranomaisista edustettuina olivat kaupungin (x2), maakuntaliiton, poliisin, Rajavartiolaitoksen, pelastuslaitoksen ja aluehallintoviraston edustajat. Mukana oli myös toimijoita ammattikorkeakoulusta (x2) ja yliopistosta. Järjestöistä mukana oli Suomen Punaisen Ristin ja Vapaaehtoisen pelastuspalvelun (yht. 5), Ensi- ja turvakotien liiton (x3), Maanpuolustuskoulutusyhdistyksen (x2), Marttaliiton, Reserviupseeriliiton, sosiaali- ja terveysturvayhdistyksen, Autoliiton ja kyläyhdistyksen edustajat. Osallistujat täyttivät turvallisuuskahvilan aikana 23 idealomaketta.

Yhteistoiminnan laatu ja rakenne

Lapin alueellisia erityispiirteitä ovat pitkät etäisyydet ja viranomaisten vähäisempi määrä: ”Meillä on etäisyydet semmoset, että mein pitää tulla, monesti vois sanoo, vähän, että omilamme täällä toimeen” (R3O2). Yhteistyön Lapissa koettiin toimivan hyvin. Sille on myös pitkät perinteet ja ”koska ollaan tällöinen harvaan asuttu alue ja on ollu vähä väkeä, niin aina on ollu pakko tukeutua toisiin” (R2O6). Osallistujat toivat esille lappilaisten ketteryyden:

”Täällä on semmosia solmuhmisiä, joilla on kontakteja eri suuntiin, ja sitte ku ne solmuhmiset tuntee toisensa, joku kysyy joltakin, niin se, saahaan niinku nopeasti mobilisoitua erilaisia asioita yhteen. Ja se varmasti johtuu siitä, ku täällä on pienet organisaatiot ja vähän ihmisiä, niin saahaan helposti haltuun ja yhet ihmiset toimii monissa eri rooleissa.” (R2O7)

Kansainvälisen matkailun voimakas lisääntyminen tuo toisenlaisen erityispiirteen Lappiin: ”Me eletään yhtä aikaa näitten harvaan asutun alueen ongelmien kanssa, mutta yhtä aikaa me eletään tässä tällöisessä erittäin dynaamisessa kansainvälisessä yhteisössä” (R4O1). Matkailijamäärien runsas kasvu tuo omia erityispiirteitä viranomaisten lisäksi myös vapaaehtoisjärjestöille kuten Autoliitolle. Liikenteessä on paljon ulkomaalaisia, joilla ei ole talviajotaitoja eikä taitoa toimia talviolosuhteissa, kun jotakin sattuu. He eivät myöskään välttämättä tiedä missä he tarkalleen ovat. Pitkien etäisyyksien vuoksi on luotu verkostoja avun saamiseksi nopeammin paikalle.

Lapin puhelinyhteydet luovat omat haasteensa. Kuuluvuutta ei ole kaikkialla ja pitää tietää mihin ajaa saadakseen kännykän toimimaan. Radioamatöörien, kyläyhdistysten ja pelastusviranomaisten välillä on tehty yhteistyötä yhteyksien luomiseksi kylille radioamatöörien tukiasemien avulla, jotta hätätilanteessa saadaan viesti kulkemaan. Mukana on ollut muitakin järjestöjä kuten MPK. Myös satelliittipuhelimia on hankittu viestiyhteyksien tukemiseksi. Tähän teemaan liittyvästä idealomakkeeseen kirjatusta ideasta, ”Radioamatööritoiminnan akti-

vointi ja kehittäminen osana/osaksi viestiyhteyksien varmistamista harvaanasutulla alueella”, oli 16 osallistujaa täysin samaa mieltä ja yksi osallistuja osittain eri mieltä. Ideaan liittyvinä mahdollisuuksina ja vahvuuksina nähtiin turvallisuuden tunteen lisääntyminen sekä viestintän varaverkoston toteuttamisen tärkeys ja helppous. Se palvelee niin normaali- kuin poikkeusoloissakin ja on myös järkevää olemassa olevien resurssien hyödyntämistä. Haasteena tuotiin esille tietoturvaan liittyvät asiat.

Yhtenä erityispiirteenä tuotiin esille hyvä rajayhteistyö: “[...] jos isompaa tapahtuu, niin silloin ne ei oo ne valtakunnan rajatkaan ne esteet saada sitä helikopteria tai jotakin muuta” (R207). Esimerkkinä kerrottiin vuosittaiset Barents -harjoitukset, joissa on mukana suomalaiset, norjalaiset, venäläiset ja ruotsalaiset toimijat. Hyvää yhteistyötä on myös järjestöjen kesken: “[...] meidän ensiapuryhmäs tehään tämmöstä oravannahkakauppaa ton VPK:n kanssa, että he järjestää meille alkusammutusharjoituksen ja mä meen sitten pitämään heille juuri tästä henkisestä tuesta, ihmisen kohtaaminen tämmösessä kriisitilanteessa” (R103). Myös harjoituksia järjestetään kahden järjestön välisenä yhteistyönä. Toisaalta tuotiin esille, että järjestöjenkin keskinäinen yhteistyö voisi olla paremmalla tasolla.

Järjestöjen ja viranomaisten välisillä yhteistoimintaharjoituksilla on pitkät perinteet ja ne ovat monipuolisia ja ajankohtaisia. Harjoituksissa opitaan tuntemaan toiset toimijat sekä yhteiset toimintakäytännöt ja aletaan ymmärtää oman järjestötoiminnan merkitys osana viranomaiskenttää. Esille tuli kuitenkin, että koska Puolustusvoimat ei hälytä Vapaaehtoista pelastuspalvelua, sen toiminta on jäänyt vieraammaksi. Rajavartiolaitoksella on syrjäseuduilla, varsinkin itärajan pinnassa, vastuullaan jonkin verran etsintöjä. Rovaniemen turvallisuuskahvilan osallistajat esittivät viranomaisten keskinäiseen vuosittaiseen seminaariin teemaa, jossa järjestöt ja elinkeinoelämä olisivat mukana. Toivottiin myös kansalaisten pääsemistä osallistumaan Vapepan harjoituksiin. Siellä voisi olla yleisölle avoimia osuuksia, joissa Vapepan toimintaan kytketyt kansalaiset pääsisivät näkemään ja kokemaan.

Yhtenä haasteena nähtiin kuntien tietoisuus omalla alueellaan toimivista järjestöistä ja niiden käyttöön liittyvistä mahdollisuuksista. Joissakin kunnissa on järjestöfoorumeita. Haasteena on ollut, että kun kunta on kutsunut järjestöjä, ei kuitenkaan tulla paikalle. Mukana on aina ne aktiivisimmat järjestöt. Toisaalta tunnistettiin, että jos tapaamiset järjestetään virka-aikana, järjestöillä voi olla vaikeuksia saada edustaja paikalle. Ideana ehdotettiin hyvinvointi- ja turvallisuuskoordinaattoria, jonka tehtävän olisi koota ja rakentaa yhteistyöverkostoja. Tästä oli täysin tai osittain samaa mieltä 19 osallistujaa. Koordinaattorin koettiin järkeväksi toimintaa ja helpottavan myös viranomaisten työmäärää, kun palvelut ovat kootusti ja koordinoitusti tarjolla.

Vapaaehtoisen pelastuspalvelun hälytyksissä on ollut vuoden alusta käytössä OHTO-järjestelmä, jossa hälytys tulee tekstiviestillä. Siihen vastataan onko käytettävissä nyt, pääseekö myöhemmin vai ei ollenkaan. Sen lisäksi joissakin järjestöillä on vielä oman hälytysryhmän johtaja soittanut ja varmistanut asian. Oma osaaminen kerrotaan esimerkiksi etsintäpaikalla täyttämällä lomake, johon kirjoitetaan ”että osaatko muonittaa, osaatko hoitaa lapsia, onko sinulla mönkijä käytössä, voi viedä sen mönkijän sinne, että minä olen kuski ja tässä on mönkijä, mihin viranomainen tarttee” (R101). Ideana mietittiin tulisiko työntäjän mahdollistaa vapepalaisten lähtö viranomaisavuksi. Tästä 12 osallistujaa oli täysin tai osittain samaa mieltä. Sen koettiin olevan järkevää, jos työn luonne sen mahdollistaa. Työntäjä voisi myös palkita tällaisesta toiminnasta esimerkiksi julkisella tunnustuksella. Haasteena nähtiin työn keskeytymisestä johtuvat mahdolliset ongelmat. Asia koettiin hankalana, ja jos tällainen toiminta on mahdollista, siihen pitäisi ehdottomasti luoda yhtenäinen käytäntö. Varsinaisten Vapepa-hälytysten lisäksi poliisilla on yhteistyötä muun muassa Ensi- ja turvakotien liiton ja Rikosuhripäivystyksen kanssa.

Pitkäkestoisemmissa tehtävissä mietittiin alueellista kierrättämistä. Lapin alueella on Vapepan paikallistoimikunnilla melko hyvä kattavuus ja on jo ollutkin tilanteita, että esimerkiksi Rovaniemen seudulle on tullut valmiushälytys, kun Sallassa on tapahtunut jotakin. Näin paikallinen osasto voi ottaa lepovuoron ja uuden osaston ottaessa vastuun toiminnasta. Hyviä kokemuksia oli myös Tornion järjestelykeskuksen perustamisesta. Yhteistyö sujui hyvin viranomaisten ja lukuisten järjestöjen kanssa: ”Siinä saatiin pyörimään se aika nopealla aikataululla, iso organisaatio” (R104). Esille tuli myös, että vapaaehtoistoiminnan koordinaatio ei aina kuitenkaan toimi kriisitilanteessa.

Lapin pitkät välimatkat toivat keskusteluun ajatuksen, että viranomaiset voisivat päivittäistehtävissäkin välittää nopeammin tietoa Vapepan hälytysryhmälle: ”Mikä voi olla justiin kovalla pakkasella tuolla jos on, ni sinne ku tulis jonnekin paikallisosaston, tämmöselle valmiusyksikölle tulis tieto, ni se voi olla hyvinkin lähellä se auttava henkilö siinä. Se voi olla muutaman kilometrin päässä” (R307). Pohdittiin voiko viranomaisten Vapepalle maksama hälytysraha olla kynnyksikysymys hälytyksen tekemiselle. Autoliitolla on jatkuva päivystysnumero, johon poliisi soittaa ja tekee sitten OHTO-järjestelmän kautta hälytyksen. OHTO-järjestelmä hälyttää 50 kilometriä säteellä kaikki, joilla on OHTO-järjestelmässä numero.

Hälytystilanteiden jälkeen tulisi tilanteen mukaan muistaa huolehtia auttajien jälkihoidosta. Tähän toivottiin idealomakkeen ideana: ”Vapaaehtoisten tukemiseen kriisitilanteissa toimimisen jälkeen tehtävä johdon kautta säännönmukaiset valtakunnalliset toimintaohjeet tai -mallit. Kohdistettu nimenomaan vapaaehtoisten tukemiseen, omaan henkiseen kestävykseen”. Täysin tai osittain samaa mieltä oli 15 osallistujaa. Kun auttajista otetaan vastuusta, heidän sitoutumisensa toimintaan paranee.

Poliisipartioiden vähyyteen liittyvänä alueellisena erityispiirteenä tuli esille tilanteet, jossa poliisipartio ei ehdi paikan päälle fyysisesti johtamaan etsintätilannetta. Tällöin suunnittelu ja valtuuksien antaminen Vapaaehtoiselle pelastuspalvelulle voidaan hoitaa puhelimen kautta. Tätä kannattavasta idealomakkeen väitteestä oli osittain samaa mieltä 12 osallistujaa. Neutraalin mielipiteen omasi kuusi osallistujaa. Hyvänä nähtiin, ettei vaadita viranomaisresurssia. Toisaalta pohdittiin voiko vapaaehtoistoimijat ottaa viranomaisten vastuuta. Poliisin ja vapaaehtoisjärjestöjen yhteistoiminnan periaatteet on kuvattu Poliisihallituksen ohjekirjeessä⁴⁴. Sopimukseen liittyen toivottiin, että Vapaaehtoiselle pelastuspalvelulla olisi myös pelastustoimen kanssa samanlainen sopimus. Joillakin järjestöillä on kuntien kanssa valmiuteen liittyviä sopimuksia. Sopimuksellisuutta kuntien kanssa toivottiin enemmänkin. Nähtiin, että yhteistoiminnan tulisi pohjautua vahvemmin kirjallisiin sopimuksiin ja toiminnan kuvaukseen. Se toisi selkeyttä eri toimijoiden tehtäviin ja vastuisiin. Toisaalta se saattaa jäykistää yhteistyötä tai tehdä kynnystä yhteistyölle korkeammaksi. Viranomaisen näkökulmasta sopimukset ovat tuoneet avoimuutta:

”[...] hekin tietää, mitä me halutaan sieltä suunnalta. Ja silloin niitä ihan oikeesti joudutaan ajattelemaan ja ne konkretisoituu.” (R205)

⁴⁴ Poliisihallituksen ohjekirje: Poliisin ja vapaaehtoisjärjestöjen yhteistoiminta, ks. http://vanha.vapepa.fi/sites/vapepa.fi/files/POLIISIN%20JA%20VAPAAEHTOISJ%20C3%84RJEST%20C3%96JEN%20YHTEISTOIMINTA_2.pdf

Hyvät käytännöt

Lapissa on saatu hyviä kokemuksia Arjen turvaa -pilottihankkeesta⁴⁵, jossa on tehty yhteistyötä järjestöjen, kunnan ja elinkeinoelämän välillä viidessä kunnassa. Pudasjärvellä oli samoja haasteita kuin muissakin kunnissa ja järjestöavustuksia oltiin pienentämässä. Hankkeen myötä siellä lähdettiin miettimään järjestöjen osaamista ja sen hyödyntämistä sopimuksellisessa toiminnassa. Tämä lisäsi myös järjestöjen vapaaehtoistoimintaa ja kaupunki on nyt nostanut järjestöavustuksia, koska kaupunki on arvioinut saavansa pilottikokeilun myötä säästöjä 750 000-900 000 € / vuosi. Hankkeen avulla on yhtä aikaa pystytty aktivoimaan järjestöpuolta, saamaan enemmän palveluja ja säästämään rahaa. Varoja voidaan nyt suunnata toisella tavalla pelkästään tasavertaisen kumppanuuden resurssinhallinnan ja yksinkertaisten keinojen kautta. Pilottikokeilu on nyt ohi ja pilotoitua toimintamallia ollaan parhaillaan jalkauttamassa yli 30 kuntaan Lapin ja Pohjois-Pohjanmaan yhteisessä Maaseudun arjen palveluverkosto -hankkeessa⁴⁶.

Rovaniemellä on järjestötalo ja siellä on koettu järjestöjen välisen yhteistyön lisääntyneen, kun ollaan samassa fyysisessä tilassa. Kaupunki tukee kyseistä toimintaa ja on järjestänyt tiloja, missä voi kokoontua ja harjoitella. Keskustelussa tuli esille nimenomaan, että kyseessä on kuntien tahtotila hyödyntää kuntien olemassa olevia tiloja järjestöjen käytössä. Vapaaehtoistoiminnan Neuvokas-verkostossa on 55 toimijaa. Siinä ollaan nyt kumppanuustyöhön rakentamassa kumppanuuskortteja. Halutaan konkretisoida monimuotoista yhteistoimintaa ja se on samalla yhteispinta kaupunkistrategiaan. Rovaniemelle on myös palkattu koordinaattori sosiaali- ja terveystoimeen. Hän toimii linkkinä kolmannen sektorin ja viranomaisten välillä. Lapissa toimivista järjestöistä on koottu tietoa lappilaiset.fi -sivustolle. Sivustolla on näkyvillä myös järjestöjen tuottamat opinnäytetyöaiheet opiskelijoille.

Osallistujat kokivat vahvuudeksi avoimen verkostoyhteistyön, jossa ei ole virallisia pöytäkirjoja ja puheenjohtajaa. Jokainen tulee mukaan omasta halusta ja tuo mukanaan oman osaamisensa: *"[...] se on avoin se kutsu ja siihen voi tulla kaikki, jotka siitä on kiinnostuneita, niin ei tarvi olla sitten kutsumatta ketään, kukaan ei voi loukkaantua, jos kutsutaan avoimesti. Et siin on tavallaan niinku se etu sitten, et saadaan sitten ne, jotka on niitä aktiivisia toimijoita."* (R207) Verkostotyön konkreettisena esimerkkinä tuotiin esille Lapin ammattikorkeakoulun, viranomaisten ja järjestöjen yhteisesti suunnittelema Arctic Rescue Guide -koulutus, joka on kokeneille oppaille suunniteltu koulutuspaketti siitä, miten he voivat olla esimerkiksi etsinnässä tai pelastustilanteessa viranomaisten apuna. Toisena esimerkkinä yhteistyöstä kerrottiin REILA -hankkeesta, jossa kehitetään matkailuturvallisuutta ajankohtaistamalla reittipasteita.

Vapaaehtoiset ja viranomaiset ovat kokoontuneet Lapissa melkein kolmenkymmenen vuoden ajan pelastuspalveluseminaariin, jossa yhdessä harjoitellaan suuronnettomuuksia varten. Seminaarissa tutustutaan toisiin ja opitaan tuntemaan ihmisiä. Tämä kantaa hedelmää organisaatioiden välisessä yhteistyössä. Viranomaisilla on pienet resurssit niin akuutin häiriötilanteen kuin ennaltaehkäisevän työn näkökulmasta. Järjestöt ovat heille tavallaan reservejä, joita voidaan tarvittaessa käyttää. Viranomaisen näkökulmasta tuotiin esille, että reservejä tulee huoltaa ja tukea: *"Meidän tehtävä on huolehtia siitä, että järjestöpuoli voi hyvin"* (R405).

⁴⁵ Arjen turvaa kunnissa -hanke (2012-2014) palkittiin Finnish Security Awards 2015 -tilaisuudessa kunniakirjalla sarjassa "Vuoden turvallinen asuinympäristö" ja Euroopan parhaan alueellisen toimintamallin tunnustuksella European Public Sector Award EPSA 2013 -kilpailussa.

⁴⁶ Ks. <http://www.lappi.fi/lapinliitto/maaseudun-arjen-palveluverkosto>

Tiedonkulku

Kolmannen sektorin ja viranomaisten väliseen tiedonkulkuun tuli monia kehittämisideoita. Haluttiin selvittää viranomaisten tarve järjestöjen osaamisen kehittämiseksi, jotta pystytään räätälöimään ja kehittämään koulutuksia paremmin ja toisaalta haluttiin antaa viranomaisille tietoa vapaaehtoisten osaamisesta ja vahvuudesta. Viranomainen osaisi tällöin hyödyntää paremmin vapaaehtoisresurssit; saadaan oikea ja osaava resurssi nopeasti käyttöön. Haasteena nähtiin vapaaehtoisten valmiuden vaihtelu. Viranomaisen näkökulmasta asia tiivistettiin toteamalla:

”[...] pitäis tietää, että mitä nappuloita siinä pelilaudalla on ja mitä on saatavissa. Sitten, kun se tilanne on se, että viranomaisen yhteisetkään voimat ei välttämättä riitä, niin tietään, mitä on vielä hihassa niin sanotusti.” (R105)

Kolmannen sektorin ja viranomaisten väliseen rajapintaan liittyen toivottiin parempaa toistensa tuntemista. Osa kontakteista toimii ja tiedetään keneen otetaan yhteyttä, kun taas osaa ei tiedetä. Kun henkilö vaihtuu, pitää aina uudelleen luoda kontakti, jotta se säilyy ”elävänä”. Tämä haaste tunnistettiin sekä vapaaehtois- että viranomaispuolella. Yhdessä idealomakkeessa tuotiin esille idea paikallisesta turvallisuuskahvilasta, jossa olisi laajasti mukana kolmannen sektorin edustajia ja viranomaisia. Täysin tai osittain samaa mieltä tästä oli 19 osallistujaa. Lisäksi viranomaisten taholta toivottiin tiedonkulussa ”yhden luukun” periaatetta: ”On se yks piste, johon otetaan yhteyttä, joka on kohtuudella suuren joukon tiedossa, ja sitten se tieto löytyy joko heti tai se saadaan nopeasti” (R105).

Henkilösuhteet koettiin tärkeinä, mutta niissä nähtiin myös riski. Kun henkilöt vaihtuvat, pitäisi myös hallussa olevan tiedon ja verkoston siirtyä seuraajalle. Viranomaisilla on yleensä kirjattuna perehdytysohjelmaan tavoitteeksi, että perehdyttämisen jälkeen uusi työntekijä tuntisi verkoston avainhenkilöt. Riskiksi nähtiin myös se, että ihmiset eivät tulisi toimeen keskenään. Hyväkin yhteistyö voi kariutua siihen. Toisaalta henkilöiden vaihtumisessa nähtiin hyviäkin asioita: ”[...] itse asiassa se on hienoa, että ne huippuihmiset vaihtaa työpaikkoja, koska silloin sitoutuu taas uusia organisaatioita siihen mukaan toimintaan. Eli tavallaan, ku joku hyvä ihminen vaihtaa toiseen paikkaan, niin seki paikka on nyt sitte meidän. Eli tavallaan niinkö ainaki ite on huomannu sen, että se vaan laajentaa sitä verkostoa sitten” (R207). Henkilökohtainen tunteminen koettiin hyvänä senkin puolesta, että voidaan tasa-arvoisesti keskustella asioista. Ja tilanteissa, joissa tarvitaan nopeaa toimintaa tai päätöksiä, tunnetaan ne verkostossa toimivat ihmiset, jotka pitävät lankoja käsissään.

Yhtenä haasteena nähtiin tiedon perille saaminen. Viranomaisten ja järjestöjen välillä ei ole yhteisiä tieto- tai viestijärjestelmiä. Tilanteen mukaan pitää ratkaista miten tietoa jaetaan. Kaikki tarpeellinen tieto ei aina välttämättä saavuta kaikkia oikea-aikaisesti. Sama haaste ilmenee myös järjestöjen välillä sekä järjestön sisällä. Operatiivisessa tilanteessa reaaliaikaisen tilannekuvan ylläpitäminen helpottuu silloin, kun keskeiset toimijat ovat samassa tilassa. Pitkien etäisyyksien maakunnassa ei aina ole mahdollista myöskään mennä paikan päälle osallistumaan. Esille tuotiinkin teknologian kuten etäyhteyksien hyödyntämistä tapaamisissa. Viestintää pohdittaessa tuotiin esille yhteyshenkilöiden lisäksi myös ulkoisesta viestinnästä huolehtiminen laajasti ja monikanavaisesti. Järjestöjen tulisi kertoa omasta toiminnastaan muille järjestöille, kansalaisille ja yhteiskunnalle; ylläpidetään keskustelua, jaetaan onnistumisia ja saadaan mahdollisesti uusia jäseniä.

Sosiaalisen median mahdollisuuksia ja haasteita pohdittiin niin järjestön, viranomaisen kuin potentiaalisen uuden jäsenen näkökulmasta. Monet järjestöt käyttävät Facebookia. Siinä haasteena on yhteystietojen ja päivitysten ajantasaisuus. Jos sivuilla on kovin vanhaa tietoa tai kiinnostunut kansalainen ei löydä ketään, johon ottaa yhteyttä, sivusto voi kääntyä järjestöä vastaan. Sama koskee nettisivuja: *”Ja kuinka tärkeitä on se, että näkyis ja ois ajankohtaiset tiedot, ettei toivoteta hyvää joulua keväällä ja niin edelleen”* (R1O1). Myös Twitteriä ja Instagramia käytetään tiedottamiseen. Kotisivujen ylläpito ja viestintä sosiaalisessa mediassa edellyttää tiettyä osaamista. Joissakin järjestöissä on hyödynnetty nuoria niin taitojen opettamiseen kuin ylläpitoon. Kattojärjestöiltä toivottiin tähän enemmän tukea. Joillakin järjestöillä on hyvin yhdenmukaiset nettisivut, mutta pienemmillä järjestöillä on enemmän haasteita. Sosiaalisen median käytöstä on ollut hyviä kokemuksia myös nuorten tavoittamisessa esimerkiksi ensiapukursseille. Sen avulla voi myös herätellä ihmisten halua auttaa. Pienempiin häiriötilanteisiin liittyvään viestintään tuotiin esille koulujen olemassa olevien viestintäkanavien, kuten Wilma-järjestelmän ja vanhempien Whatsapp -ryhmän, käyttö nopeassa tiedottamisessa koteihin.

Vapaaehtoisten määrä ja sitoutuminen

Vapaaehtoisen pelastuspalvelun kannalta vapaaehtoisia nähtiin olevan riittävästi. Syiksi arveltiin aktiivista uutisointia toiminnasta ja hyviä kouluttautumismahdollisuuksia. Tärkeää on myös toimiva yhteistyö viranomaisten kanssa: *”Jos tulee katoaminen, niin poliisi hälyttää heti Vapepan joukot paikalle, ja siellä pääsee todella tekemään sitä toimintaa ja saa kokemuksia ja poliisi luottaa siihen vapaaehtoisten toimintaan”* (R2O6). Haasteena nähtiin korkeahko keski-ikä: *”[...] kuukymppien ja kuoleman välillä on niinku vakio, varmimpia toimijoita”* (R2O2). Nuoria ei välttämättä kiinnosta pitkäjänteinen sitoutuminen ja luottamustehtävät. Jotkut järjestöt ovat kuitenkin onnistuneet saamaan nuoriakin mukaan toimintaan, ehkä kiinnostavan koulutustarjonnan myötä. VPK:ssa on aktiivista nuorisotoimintaa ja monet heistä jatkavat aikuisenakin.

Haasteelliseksi on koettu motivoida ihmisiä osallistumaan vapaaehtoistoimintaan kiireisen arjen keskellä: *”[...] vaikka mitä leipää ja sirkushuveja tarjoais ihmisille, niin ei ihmiset enää lähe kylille. Että on järjestetty näitä tällönsä mahdollisuuksia tulla opettelemaan ensiapua ja tutustumaan meidän yhdistykseen ja moneen muuhun, niin kyllä se on kourallinen perheitä. Ja Mannerheimin lastensuojeluliitto leikittää lapsia, niin siellä on kaks lasta leikkimässä”* (R1O3). Osallistujat keskustelivat myös kansalaisten mielikuvista liittyen eri järjestöjen profiileihin: *”Punaisella ristillä, tuo tänne niitä maahanmuuttajia ja Martoilla on se, että se Anarkistimartat on sitten vähän räväkämpä”* (R1O3). Esimerkiksi Maanpuolustuskoulutusyhdistys koetaan aika voimakkaasti sotilaallisia valmiuksia palvelevaksi koulutusorganisaatioksi, eikä sen roolia arjen turvallisuuteen liittyvänä koulutusorganisaationa tunneta. Kurssit voivat kiinnostaa, mutta keski-ikäinen armeijaa käymätön nainen voi miettiä voinko mennä näille kursseille ja *”onkohan ne kaikki muut sotahulluja”* (R1O7), vaikka kurssin sisällöt olisivat luonnonmuonaa, selviytymistä maastossa, ensiapuasioita, johtamista, viestintää tai kyberturvallisuutta.

Opiskelijat on nähty yhdeksi potentiaalisiksi kohderyhmäksi uusien aktiivisten toimijoiden hankinnassa. Järjestöt ovat tehneet oppilaitosyhteistyötä muun muassa Lapin yliopiston ja Lapin ammattikorkeakoulun kanssa järjestämällä järjestöjen pestuumarkkinoita ja samalla esitelleet järjestöjen toimintaa. Ideana ehdotettiin uusille ammattikorkeakoulun ja yliopiston opiskelijoille annettavaa lomaketta, jossa on listattuna paikallisia järjestöjä. Järjestöt ja oppilaitokset tekevät yhteistyötä myös opintoihin liittyvissä harjoitteluissa, joskin voisivat tehdä sitä enemmänkin. Näistä harjoitteluihin osallistuvista opiskelijoista on aina muutama jäänyt pysyväistoimijaksikin vapaaehtoisjärjestöihin. MPK:lla on peruskoulun jälkeiselle ikäluokalle

turvallisuuskursseja, joista saa opintopisteitä. Näistä osallistujista aina jollakin kiinnostus voi säilyä ja he tulevat mukaan toimintaan, kun elämäntilanne sen sallii.

Turvallisuuteen liittyvässä vapaaehtoistoiminnassa ihmisten sitoutuminen koettiin tärkeäksi asiaksi. Se koetaan kuitenkin haasteeksi uusien jäsenten hankinnassa, koska monet eivät enää halua harrastaa toimintaa, joka edellyttää säännöllistä mukanaoloa. Rovaniemellä on alkanut syksyllä uusi kokeilu, ensiapuryhmäläisten peruskurssi, joka on suunnattu uusille jäsenille. Kurssilla on järjestötietoutta sekä kerrotaan siitä, mitä tarkoittaa, kun toimii hälytysryhmässä tai ensiapupäivystäjänä. Kurssin aikana käydään myös ensiavun ykköskurssin sisältö. Keväällä jatketaan kakkoskurssilla ja päivystysensiapukurssilla. Tarkoitus on saada lisää toimijoita ensiapuryhmiin huolehtimalla heidän kunnollisesta perehdyttämisestä. Sen avulla toivotaan onnistuvan myös ihmisten sitouttamisessa toimintaan, koska hälytysryhmässä toimiminen edellyttää kuitenkin tiettyä osaamis- ja valmiustasoa.

Osallistajat ovat tunnistaneet erilaisia sitoutumista lisääviä tekijöitä. Aktiivitoimijoista, jotka antavat vapaaehtoispanoksensa, täytyy pitää huolta ja heille tulee tarjota mielekästä tekemistä. Esille tuli toiminnan arvojen sisäistäminen ja niihin kasvaminen, yhteisöllisyyden kokeminen sekä selkeä rooli ja oman tehtävän merkityksellisyys. MPK:ssa on rakennettu ”urapolkua” sitoutuneille jäsenille. Sen vahvuuksina nähtiin motivaation ja mahdollisuuksien lisääminen. Toisaalta kaikilla ei ole etenemishaluja ja muistutettiin, että innokkaimmat eivät aina ole pätevimpiä.

Rahoitus, rekisterit ja neljäs sektori

Rahoituksen suhteen järjestöjen koettiin olevan tiukoilla ja rahoituksen menneen huonompaan suuntaan. Rahoittajista mainittiin STEA sekä erilaiset sopimukselliset korvaukset, jotka koettiin nimellisiksi lähinnä joidenkin toimintakulujen kattamiseksi. Kyläyhdistykset ovat saaneet Leader-rahoitusta. Haasteena rahoituksessa koettiin sen projektiluontoisuus. STEA ei tue pysyvää toimintaa, vaan aina pitää hakea uudestaan. Rahoituksen toivottiin olevan pysyvämpää. Osallistajat miettivät myös uudenlaisia tapoja kerätä rahoitusta toiminnalle kuten tempauksen omainen joukkorahoitustoiminta, jossa kansalaiset voivat antaa rahaa juuri siihen työhön, joka on heidän sydäntään lähellä.

Hyväksi ja taloudellisesti tärkeäksi koettiin koulutukseen liittyvä yhteistyö Puolustusvoimien kanssa. Mahdollisuus järjestää koulutuksia Puolustusvoimien harjoitusalueella ja heidän varusteidensa käyttö nähtiin taloudellisen merkityksen lisäksi tuovan lisäarvoa myös varautumisessa kriisitilanteisiin. Osallistajat olivatkin sitä mieltä, että silloin kun viranomaiset tukevat kolmanteen sektoriin, heidän tulisi jotenkin huolehtia kolmannen sektorin toimintaedellytyksistä. Se voi olla tiloja, varusteita tai yhteisiä harjoituksia. Esille tuli myös harjoitusten ja koulutusten järjestäminen yhdessä: ”*Yhteistä koulutusta, yhteistä harjoittelua, niin ainahan sinne täytyy joku euro varata sitten rajaa että vaikka niitä leikataan ja viilataan, niin jos joka organisaatio pyrkii saamaan sinne jotakin rahaa, niin sitten siinä, yhteen laittamalla voi saada sinne aina jotai aikaan*” (R207).

Rekistereihin liittyen todettiin, että ensin pitäisi selvittää mitä eri rekisterejä on jo olemassa. Monilla eri järjestöillä on omia rekistereitä erilaisiin tarkoituksiin. Rekisterit nähtiin kuitenkin tarpeellisina ja niiden tulisi hyödyttää viranomaisia siten, että he voivat tilata ikään kuin ”kymmenen tämän tyyppistä osajaa kahden tunnin sisällä”. Ydinosaamisalueen lisäksi rekisterissä tulisi olla henkilöiden erityisosaaminen. Se voi olla kielitaitoa tai joku harvinainen erityistaito. Toivottiin, että myös naisilta kerättäisiin rekisteriin osaamista yli järjestörajojen. Haasteena rekistereissä nähtiin tietojen pitäminen ajan tasalla ja tietosuoja-asiat.

Neljäs sektori nähtiin sekä tulevaisuuden mahdollisuutena, että riskinä riippuen tilanteesta mihin spontaanit tai pop-up vapaaehtoiset tulevat mukaan. Myönteisiä kokemuksia oli esimerkiksi ”turvapaikanhakijatulvan” aikaan. Neljännen sektorin toimijat olivat mukana perustamassa vastaanottokeskuksia sekä järjestivät monenlaista toimintaa turvapaikanhakijoille:

“Ihmiset ei välttämättä halua sitoutua, mutta ilmiselvästi ihmisillä on edelleen kaikennäkönen auttamisen halu kova.” (R207)

Vapaaehtoisessa pelastuspalvelussa on huomattu etsinnästä sosiaalisessa mediassa tiedottamisen tuovan paikalle paikallisia ihmisiä, jotka haluavat tulla auttamaan. Spontaanien vapaaehtoisten vastaanottamista on mietitty ja heidät voidaan ohjata ilmoittautumaan esimerkiksi Vapepa-keskukseen, jonka kautta tulevat kolmannen sektorin toimijatkin. Keskuksessa kootaan heidän tietonsa ja osaamisensa, jonka jälkeen johtajakoulutetun tulisi ottaa heidät huomaansa ja organisoida tällaisen ryhmän toimintaa. Spontaanit vapaaehtoiset voidaan laittaa koulutettujen henkilöiden mukaan pikakoulutuksen jälkeen. Tärkeää on saada heidät toimimaan johdetusti, etteivät he lähtisi omatoimisesti etsimään ja mahdollisesti sotkemaan jälkiä. Ajatuksena toimintamallissa on, että kolmas sektori johtaa neljättä sektoria. Jonkinlainen rakenne tarvitaan ylätasolle, joten ”sit se on ehkä semmonen kolme ja puol -sektori” (R201).

Osallistujat keskustelivat myös eri menetelmistä, miten saada spontaaneja vapaaehtoisia mukaan tilanteessa, jossa tarvitaan nopeasti lisäkäsiä. Ehdotettiin muun muassa Twitterin käyttöä ”Hashtag Korkalovaara, niin sillä, kaikki toimijat siihe suuntaan” (R204) tai tekstiviestin lähettämistä Wilma-järjestelmän kautta kaikille Rovaniemen koululaisten vanhemmille. Yliopistolla voisi laittaa yliopiston pääaulan näytölle pyörimään tiedotteen tai tietoa voisi välittää ylioppilaskunnan Facebookin kautta. Yliopiston opiskelijoista löytyisi myös armeijan johtajakoulutuksen saaneita. Ammattikorkeakoulusta taas voisi saada tarvittaessa nopeasti koulutuksensa loppuvaiheessa olevia sairaanhoitajia ja ensihoitajia. Opiskelijoiden joukosta löytyy myös kielitaitoa, jos sillä on tilanteessa merkitystä. Sosiaalisen median hyödyntämisestä häiriötilanteessa tai isommassa kriisitilanteessa muistutettiin kuitenkin, että ”se sosiaalinen media kuolee sen sähkön mukana, koska se akku riittää siinä puhelimesta, tukiasemalta se katoaa” (R205).

Muut esille tulleet näkökulmat

Arjen turvallisuus keskustelutti osallistujia runsaasti monesta eri näkökulmasta. Keskustelussa tuli esille turvallisuuskulttuurin ja arjen turvallisuuden moninaisuus ja miten se on erilainen lappilaiselle, opiskelijalle tai maahanmuuttajalle:

“[...] olen huomenna lähdössä Sevettijärvelle, missä tälläsen toimintatapaamisen yksi teema on turvallisuus. Ja siellä sitä turvatomuutta herättää se, että välttämättä edes puhelinyhteydet ei toimi. Netti yhteydet ei toimi. Eli jos tulee joku suurempi hätä, niin miten saa apua ja mistä saa apua. Eli siinä se arjen turvallisuus on hyvin konkreettisella tasolla. Tai turvattomuus ehkä tässä tapauksessa.” (R101)

Pärjätään yhdessä -hankkeessa⁴⁷ on tullut esille ihmisten erilaisia pelkoja. Pelätään muun muassa yksinäisyyttä tai konkreettisesti sitä miten saada apua, kun ei pääse puhelimeen ja kukaan ei kaipaa viikkoon: ”En mä tiä, onko se pelkästään viranomaisten huoli, kyllähän se varmasti on ihan kaikkien kolmannen sektorin haaste” (R1O3). Ideana esitettiin kansalaisille avointa kuntakohtaista turvallisuus- ja hyvinvointitapahtumaa, jossa tavoitteena on herättää mielenkiinto ja havahduttaa ihmiset ja yhteisöt laajasti arjen turvallisuuteen. Ideasta oli täysin tai osittain samaa mieltä 15 osallistujaa.

Keskusteluissa pohdittiin myös arjen turvallisuuteen liittyvän koulutuksen suuntaamista enemmän jo lapsiin ja nuoriin: ”Pelataan sitä niin sanottua long playta, että ei koeteta hakea niitä nopeita pikavoittoja” (R1O5). Ideana kouluihin toivottiin turvallisuustaitojen opetusta osana opetussuunnitelmaa. Näitä voisivat olla esimerkiksi kotivara, ensiaputaidot, kyberturvallisuus, väkivallattomuus ja fyysinen koskemattomuus. Järjestöjä toivottiin mukaan koulutukseen samaan tapaan kuin poliisitkin käyvät kouluissa. Järjestöt ovat myös tehneet kouluille erilaisia koulutuspaketteja, joita opettajat voivat hyödyntää. Lukiolaisille on tarjolla muun muassa Maanpuolustuskoulutusyhdistyksen järjestämänä päivän tai koko viikonlopun kestävä kokonaisturvallisuuden kurssi. Myös kuudes- ja yhdeksäsluokkalaisille on tarjolla kurssi, jossa on mukana myös arjen turvallisuuden taitoja. Nou Hätä!⁴⁸ on taas kahdeksasluokkalaisille tarkoitettu valtakunnallinen turvallisuustaitoja opettava pelastustaitokampanja. Poliisin ennaltaehkäisevää toimintaa voisi suunnata yhdessä kolmannen sektorin kanssa enemmän niihin asioihin ja ilmiöihin, joita ei koulun sisällä pystytä yksin hoitamaan kuten syrjäytymisen riskeihin.

Kolmas sektori ja myös viranomaiset voisivat tehdä enemmän yhteistyötä oppilaitosten kanssa hyödyntäen niin yliopisto- kuin ammattikorkeakouluopiskelijoita erilaisissa asioissa tuottamalla heille opinnäytetöiden aiheita ja ottamalla opiskelijoita työharjoittelujaksoille. Tätä toimintaa puoltavasta idealomakkeen ideasta oli täysin tai osittain samaa mieltä 20 osallistujaa, yhden osallistujan omatessa neutraalin näkemyksen. Tämän nähtiin sitouttavan nuoria osaksi järjestöjen toimintaa ja järkevällä suunnittelulla voitaisiin myös luoda tulevaisuuden työpaikkoja. Haasteeksi nähtiin opiskelijoiden motivaatio. Oppilaitokset voisivat tehdä enemmän yhteistyötä kolmannen sektorin kanssa myös turvallisuusharjoituksissa.

Häiriötilanteisiin liittyen todettiin, että Rovaniemen kaupungin suunnitelmissa on kirjattuna sopimuksena mahdollisuus käyttää Vapaaehtoista pelastuspalvelua häiriö- ja kriisitilanteissa. Keskustelussa tuli esille myös Maanpuolustuskoulutusyhdistyksen ja Naisten Valmiusliiton välinen yhteistyö poikkeusolojen taitojen koulutuksesta. Varautumisen ja jälkitoiminnan merkityksestä muistutettiin:

”[...] oleellista on myös se, että miten se toimitaan ennen sitä, jotta voidaan ehkäistä erilaisia asioita ja opitaan toimimaan yhdessä, ja sitte ku tapahtuu, niin sitte toimitaan. Ja sitte se jälkihuolto, joka mun mielestä just sitä resilienssiä, että jos jotain tapahtuu, niin silloinhan se tavallaan tulee se kuoppa, johon tipahetaan. [...] Ja se taas sitten vaatii sen tapahtuman jälkeinen juttu, niin sehän tarvii sitten niitä kaikkia resursseja vielä enemmän kuin se, ite se tapahtuma.” (R2O7)

⁴⁷Pärjätään yhdessä -hanke on SPR:n keskustuomiston koordinoima kolmevuotinen kehittämishanke, joka toteutetaan SPR:n Lapin ja Satakunnan piirin alueella vuosina 2016–2019. Ks. <https://rednet.punainenristi.fi/node/38162>

⁴⁸NouHätä! -kampanjassa lisätään nuorten valmiuksia ennakoita ja estää vaaratilanteita. Kampanja tavoittaa vuosittain noin 40 000 nuorta ympäri Suomen ja siihen on sähköinen oppimateriaali, jonka opettaja saa käyttöönsä oppimateriaalipankista.

Häiriötilanteissa tarvittavaa reserviä ajatellen ehdotettiin ”matalan kynnyksen reserviä”. Reserviin kuuluville olisi koulutettu joku taito ja he ovat antaneet yhteystietonsa tositilanteen varalle. Kyseessä ei olisi varsinainen Vapepan hälytysryhmä, vaan he olisivat tietyn osaamisen omaavia henkilöitä.

Maakuntaudistus nähtiin verkostoitumisen ja yhteistoiminnan näkökulmasta mahdollisuutena, jos sen avulla voidaan poistaa silloja eri sektoreiden välillä ja luoda uutta toimintakulttuuria. Uhkakuvana nähtiin mahdollisuus, että mitään uudistusta ei tapahdukaan. Keskustelussa tuotiin esille maakuntalain mukainen varautumisen ja turvallisuustyön tehtävä, jonka nähtiin edesauttavan koordinoitua maakunnassa. Maakuntaudistuksen myötä koettiin syntyvän ”kotipesä”, joka mahdollistaa alueen järjestöjen ja viranomaisten yhteistoiminnan. Järjestöyhdyshenkilöä toivottiin kuntiin ja maakuntaan. Yhteistoimintaan liittyen toivottiin vapaaehtoisten ja viranomaisten yhteistä tilaisuutta, johon liittyisi koulutusta. Tilaisuus tulisi järjestää vuosittain eri paikoissa ja ne voisivat olla erityyppisiä eri vuosina.

5.4. Enontekiön turvallisuuskahvila

Enontekiön turvallisuuskahvila järjestettiin Kemijärven kunnantalolla 24.8.2017. Tilaisuuteen osallistui 15 henkilöä. Osallistujat jaettiin poikkeuksellisesti neljän pienryhmän sijaan kolmeen pienryhmään. Viranomaisista edustettuina olivat poliisin (x2), kunnan (x2), sairaanhoitopiirin, pelastuslaitoksen ja Puolustusvoimien edustajat. Järjestöstä mukana oli SámiSoster ry:n (x2), Suomen Punaisen Ristin ja Vapaaehtoisen Pelastuspalvelun (yht. 2), Maanpuolustus-koulutusyhdistyksen (x2), Paliskuntain yhdistyksen ja Reserviupseeriliiton edustajat. Osallistujat täyttivät turvallisuuskahvilan aikana 16 idealomaketta. Enontekiön keskusteluissa foku-soiduttiin haja-asutusalueilla tapahtuvaan turvallisuustoimintaan.

Yhteistoiminnan laatu ja rakenne

Yhtenä alueellisena erityispiirteenä Enontekiöllä on erittäin pitkät etäisyydet. Enontekiö on pinta-alaltaan Suomen kolmanneksi suurin kunta ja asukkaita kunnassa on alle 2 000. Toinen selkeä erityispiirre muodostuu vaativista luonnonolosuhteista. Voi olla todella kovia pakkasia, sähköt menevät poikki ja tietä voi olla tukossa kymmeniä kilometrejä kovien tuiskujen takia. Turvallisuuskahvilan osallistujat kokivat nämä isoina turvallisuusriskeinä. Esimerkkinä tuotiin esille edellistalvelta tilanne, jossa Käsivarrentie oli poikki yhdeksän tuntia. Kulkuväylien auki pysyminen on tärkeää, koska tie voi olla ainoa kulkuväylä: ”*Se on tosiaan täällä yhen narun varassa ollaan*” (R1O3). Talvella turisteja Enontekiön ja Kittilän lentoasemille tuovat kymmenet charter-lennot synnyttävät oman haasteensa alueen valmiuteen. Lisääntynyt turismi tuo myös autoilijoita, jotka eivät osaa ajaa ja toimia talviolosuhteissa: ”*Ku oli pakkasta, niin ne ei osannu panna puhallusta päälle siihe autoon. Ja vähisä vaatteissa*” (R1O3). Oman lisähaasteensa talvella tuo runsas rekkaliikenne Norjaan. Rekkaonnettomuuksia on usein, koska ulkomaiset kuljettajat eivät aina hallitse talviolosuhteita. Pitkien etäisyyksien maakunnassa myös Vapaaehtoinen pelastuspalvelu on usein hälytettynä toimijana mukana kolaritilanteissa: ”*Vapepa siin oli ensimmäisenä paikalla olleissa*” (R1O1).

Tunturialueella olosuhteet ovat omanlaisensa: ”*Kilipisjärven alueesta vois sanna myös sen, että se on niin erikoine alue, että sinne ei oikeestaan kannata kenenkään vapepalaisen Muoniosta lähtee, ku se ei osaa toimia siellä*” (R1O4). Tunturialueella puhelinyhteydet eivät pelaa eikä ole kuuluvuutta, koska on paljon katvealueita: ”*Täytyy tietää se kivi, minkä päältä voipi soittaa ja sitte saat sen yhteyen*” (R3O3). Sääolosuhteet voivat vaihtua nopeasti ja pitää olla myös tunturiosaamista: ”*Ja Kilpisjärven tuon alueen tunturit, niin siellä pitää tietää, mistä laiasta lähet alas*” (R1O1). Luonto nähtiin turisteille turvallisuuskahvana. Sääolosuhteet voivat

muuttua nopeasti ja maaston muodot hämätä niin, ettei yhtäkkiä tiedäkään missä on: *”Monesti kun käy hiihtämääänki, niin se moneen kertaan vaihtuu se sää, että kun voi lähteä tosi hyvällä säällä ja siellä o ihan kaamea myrsky tuossa 10 kilometrin päässä, ettei nää mittään”* (R2O3).

Etsinnöissä poromiehillä on tärkeä rooli paikallistuntemuksensa ansiosta: *”[...] niinkö joku kadoksissa ja ne soitteli niille poromiehille, kenen ne tiesi siellä olevan, että soitteli, et tuliko jälkeä sinne. Että osaa sen suurin piirtein hahmottaa, millä alueella ne on. Sitte mähän otin poliisit kiinni sanoin, että luullakseni ne on siellä alueella, et sieltähän se löyty”* (R3O2). Lisäksi alueella on monia safarifirmoja, joissa on ammattitaitoiset oppaat. Etsintöihin käytetään paljon helikopteria ja tehdään reittietsintää kelkoilla. Jatkossa, viranomaisten vähentyessä, kolmannen sektorin ja poromiesten roolin maastoetsinnöissä nähtiin lisääntyvän.

Poliisin merkitys alueella ja siihen liittyvä suuri huoli siitä, että poliisi on siirtymässä liian kauas ihmisistä, tuli esille monissa keskusteluissa: *”Ja tärkeimmän asian, minkä mie haluan ottaa esille, on poliisin resurssit tällä aluehella tulevaisuudessa”* (R3O2). Esille nostettiin, että *”eihän vapaa-, järjestöt ja vapaaehtoistoimijat, kolmas sektori ei voi hoitaa viranomaistehtäviä”* (R3O4). Kolmannen sektorin näkökulmasta tuotiin esille huoli siitä että kun ei ole viranomaista johtamassa, niin kolmas sektori ei voi yksin tehdä ja ratkoa asioita. Pelkona on toiminnan kuihtuminen. Tähän liittyen kirjattiin idealomakkeen väite: *”Kun viranomaisten resurssit vähenevät (poliisi, pelastus, raja) häviää myös vapaaehtoistoiminnan koordinaatio/johtovastuu.”* Väitteestä täysin tai osittain samaa mieltä oli 14 osallistujaa. Yksi osallistuja oli väitteestä osittain eri mieltä. Idealomakkeen kommentteissa tuotiin esille toive saada viranomaisille lisää resursseja sekä huomioitiin se, että toiminta perustuu monesti henkilökohtaisiin suhteisiin. Haasteena nähtiin myös se, että riittääkö vapaaehtoisten todelliset taidot:

”Kaks poliisia jos lähtee pois, niin hetken päästä mitenkä kolmas sektori toimii, kuka meitä ohjaa? Ja mitä me teemme?” (R3O3)

Alueellisena erityispiirteenä tuotiin turvallisuuteen liittyen esille myös kielikysymys. Alueella äidinkielenään saamea puhuvia ihmisiä on paljon ja on myös alle kouluikäisiä lapsia, jotka eivät ole vielä oppineet suomea. Erityisesti hätätilanteessa olisi hyvä voida puhua äidinkieltään. Rajan läheisyydessä on myös paljon norjalaisia, joista monet puhuvat äidinkielenään pohjoissaamea. Se on myös poromiesten yhteinen kieli.

Rajayhteistyö toimii viranomaisilla hyvin niin poliisin kuin tullin kanssa. Poliisilla on ollut Ruotsin poliisin kanssa yhteispartiointiin liittyvää koulutusta. Myös Puolustusvoimat voi hätätapauksessa antaa virka-apua rajan yli. Samoin pelastuspuolella ja sairaanhoitopiirillä on sopimuksellista yhteistyötä Ruotsin ja Norjan rajojen yli. Valtioiden välinen avun pyytäminen menee Norjan ja Ruotsin hätäkeskusten kautta ja *”apua tulee ja se ei maksa mittään. Elikkä ne antaa meille apua ja me annamma niille, jos ne pyytää”* (R2O2). Todettiin, että Kilpisjärvellä tulee myös helikopteri Norjan puolelta nopeammin kuin Suomen puolelta ja Tromssan sairaala on lähempänä kuin Rovaniemi. Rajavartiolaitos antaa virka-apua myös poliisille, kun poliisi on kaukana. Yleensäkin osallistajat totesivat yhteistyön oman maan rajojen sisäpuolella toimivan hyvin niin miehistön kuin kalustonkin suhteen.

Kolmannen sektorin järjestöillä on monenlaista yhteistyötä, myös koulutuksellista, rajan yli. Vapaaehtoinen pelastuspalvelu ei itse pyydä naapurimaan vapaaehtoisia avuksi, vaan pyyntö menee aina poliisin virka-apupyynnönä. Jos Suomen rajan pinnassa on käynnissä etsintätehtävä ja etsijät alkavat loppua, on Ruotsin puolelta kyllä saatu vapaaehtoisia. Joskus lähtötilanne voi olla etsinnässä sellainen, että ei ole tarkkaa tietoa millä puolen rajaa etsittävä henkilö on. Silloin etsintä on käynnistynyt myös Ruotsin ja Norjan puolelta yhtä aikaa. Vapaaeh-

toiseen pelastuspalveluun liittyen keskusteluissa tuli esille, että se on saanut alkunsa Muonio-Enontekiö -alueella vuonna 1963 olleesta pienen Anja-tytön etsinnästä. Turvallisuuskahvilan osallistujista pari olikin ollut mukana silloin etsimässä. He totesivat, että *”siitä lähti myös Ruotsi-yhteistyö”* (R1O1).

Viranomaisten ja kolmannen sektorin hyvä yhteistyö toimii myös ensihoitopalvelun ja vapaaehtoisten ensivasteyksiköiden välillä. Asukkaissa aiheuttaa joskus hämmennystä se, että *”miksi se tuo naapurin isäntä tulee, miksei ambulanssi tuu, että vaikka se on niinku ihan erilaista toimintaa sitte ku jos puhutaan niinku poliisin tehtäväkuvista, niin se on vaan se, että sinne tulee sitte se naapurin isäntä, se terveystviranomaisen ensimmäisenä, että se on”* (R3O4).

Väkimäärältään pienessä kunnassa opitaan vähitellen tuntemaan niin sanotut solmuhenkilöt tai avainhenkilöt: *”Pieni paikkakunta, kaikki tuntee kaikki”* (R2O3). Se helpottaa myös ideoiden nopeaa toteutusta, kun ei tarvita välttämättä niin isoa byrokratiaa. Toisaalta idealomakkeen väitteenä esitettiin, että *”Henkilökohtaisiin yhteistyösuhteisiin (viranomaiset+järjestöt) perustuva toiminta on haaste yhteistyön jatkuvuudelle.”* Tästä oli täysin tai osittain samaa mieltä 13 osallistujaa ja yksi osallistuja omasi neutraalin näkemyksen. Nähtiin, että luottamuksen myötä toiminta helpottuu. Heikkoutena henkilökohtaisissa yhteistyösuhteissa nähtiin henkilöityminen sekä jatkuvuuden vaarantuminen henkilön vaihtuessa. Viranomaisten näkökulmasta koettiin myös tärkeänä tuntea ihmisiä laajalta alueelta. Tiedetään kenelle voi soittaa ja pyytää apua, niin viranomaisista Ruotsin ja Norjan puolella kuin myös siviileistä: *”Esimerkiksi, ei oo pitkä aika, ultrakevyt kone lähti Ivalosta Kilpisjärvelle, joku viikko sitte. Se oli hukassa sitte, niin tuota henkilökohtasten kontaktien avulla sitte piti, tiettiin lentäjä tuolla Kilpisjärvellä, soitettiin sille, ei käytetty näitä viranomaisorganisaatioita vaan soitettiin ihan siviili-ihmiselle, tämmönen tapaus täällä, no se siellä lenteli muutenki, ni sieltä tuliki tieto, että kyllä non talleksa. Siinä ei tarttenu suuria organisaatioita järjestää sen etsinnän takia sitte”* (R3O6).

Hyvät käytännöt

Arjen turvallisuuden osalta on Maanpuolustuskoulutusyhdistys järjestänyt varttuneen väen turvakurssin, jossa on käyty läpi kodin turvallisuuteen liittyviä asioita kuten tapaturmien ehkäisyä ja paloturvallisuutta. Kurssilla koettiin hyvänä keskustelut siitä, miten kodin turvallisuutta voisi muuttaa pienilläkin asioilla. Nuorille on liitetty yhteiskuntaopin opintoihin yhteisöllisyyden näkökulmaa. Oppilaat saavat osan kurssia suoritetusta käydessään auttamassa naapuria puiden teossa tai vaikka lumen kolaamisessa. Suomen ja Norjan rajojen yli tapahtuvasta järjestöjen välisestä yhteistyöstä on hyviä kokemuksia muun muassa liittyen Saami Ski Race -maratonhiihtotapahtumaan. Mukana tapahtumassa on monia järjestöjä, jotka yhdessä huolehtivat muonituksesta, pelastuspalvelusta ja lääkintähuollosta, ja vuosien yhteistyön aikana on luotu paljon hyödyllisiä kontakteja.

Enontekiöllä yhteisöllisyys nähtiin vahvuutena, joka näkyy yhdistysten ja tapahtumien määrässä sekä osallistumisaktiivisuudessa. Enontekiö on laaja alue, joten yhteistyötä on pakko tehdä. Se, että ihmiset tuntevat toisensa, luo hyvän pohjan yhteistyölle. Sosiaalisen pääoman nähtiin myös lisäävän hyvinvointia, terveyttä ja pitkäikäisyyttä. Haasteena nähtiin, että pienessä yhteisössä pienetkin asiat voivat rikkoa yhteisöllisyyttä.

Enontekiöllä on tehty kunnan ja järjestöjen kesken vuoden 2017 alusta voimaan tullut yhteistyöasiakirja⁴⁹, jossa on mietitty, miten kunta voi tukea järjestöjen toimintaa muun muassa avustuksilla, toimitiloilla ja erilaisilla hankkeilla. Asiakirjassa on huomioitu myös erilaisten tapaamisten, kuten yhdistysfoorumien, yhteistyöpalavereiden ja yhteisen illanvieron merkitys. Osallistujat toivoivat, että kunta toimisi aktiivisesti järjestötoiminnan koordinaattorina. Osallistujat toivat keskustelussa esille myös sen, että järjestöt eivät pärjää ilman kuntaa ja toisaalta järjestöt ovat kunnalle voimavara:

”Et se on semmonen niinku kombinaatio ja suhde, että ei kyllä tulis Enontekiön kunnan hommista yhtään mitään, jos täällä ei ois täämösiä aktiivisia järjestöjä.” (R2O1)

Tiedonkulku

Tiedonkulkuun liittyen osallistujat keskustelivat muun muassa siitä, miten tietoa saisi välitettyä helposti laajalle joukolle, niin vapepalaisille kuin enontekiöläisille. Ideana esitettiin esimerkiksi vapepan WhatsApp -ryhmän perustamista. Sen avulla voisi helposti jakaa tietoa ja kuvia sekä kutsua ihmiset kokoon: *”Nyt tarvitaan tämmöstä ja tämmöstä osaamista sinne ja tänne, tämmönen juttu. Sitä kautta voi ilimottautua ja nii edellee. Sitä kautta voi panna todella näppärästi niinku tilannetietoo ja muuta niille mahdollisille vapaaehtosille”* (R1O5). Sosiaalisen median voima tiedonvälittäjänä ja ilmoituskanavana eri tapahtumista tuotiin esille. Enontekiöllä on oma kuntalaiskanava Facebookissa, jossa kerrotaan kunnan ajankohtaisista asioista ja päätöksistä. Sivuston kautta voivat myös järjestöt kertoa omista tapahtumistaan:

”Ja tuota sitte jos niitä tärkeitä asioita, niin minusta semmonen ku tiedottaminen tai tiedonkulku yleensä kaikissa asioissa, ni se on semmonen, mihin se monesti tökkää monetki hyvät asiat. Tosin se on tämän nykysomen kautta on parantunu, tieteenki erilaisia ryhmiä, missä sitä tietoa saa jaettua, mutta muttei sitä liikaa jaeta vieläkään.” (R3O6)

Tiedottamisesta pitää huolehtia monella tavalla: *”Ja sitte se, että miten se tieto kulkee, koska ne ei oo somessa ja ne ei ole, meidän vanhukset ei ole somessa, 70 ja yli, eli miten he saavat tiedon ja muuta ja että heillä ois turvallinen olo. Niin minun mielestä se on haaste täällä varsinki, ko täällä aika iso prosentti varmaan ihmisistä ei käytä tietokonetta vieläkään”* (R3O5). Ajankohtaisena asiana keskusteltiin muutamaa päivää ennen turvallisuuskahvilatapahtumaa Enontekiölle saapuneesta kiintiöpakolaisten ryhmästä ja siitä, kuinka monet kuntalaiset ajattelivat, että nämä ovat nyt niitä turvapaikanhakijoita. Tiedottaminen nähtiin tärkeänä, koska *”sehän herättää kans semmosta, joissaki ihmisissä semmosia tietynlaisia pelkoja. [...] Tietysti meillä on tietty suljettu kulttuuri täällä, niin sitte tulee muualta, niin ihmiset ei tiiä ja tiedottamista sielläki kaivattiin lisää, vaikka somessa nyt on paljo tiedotettuki”*(R3O5). Tuotiin esille, että koskaan ei tiedoteta liikaa ja myös liikkeelle lähteneisiin huhuihin pitäisi pystyä tarttumaan.

Olemassa olevan tiedon ja erityisesti niin sanotun hiljaisen tiedon välittäminen eteenpäin on ajankohtaista Enontekiöllä paikallisen poliisipartion jäädessä pian eläkkeelle. Järjestöjen edustajien näkökulmasta mietitytti, miten tiedonkulku saadaan hoidettua siten, että jatkossakin yhteydet ja asiat hoituvat hyvin.

⁴⁹ Enontekiö-konsernin ja yhdistysten yhteistyö 1.1.2017, ”Met tehdä yhdessä”. Ks. <http://enontekio.fi/web2017/wp-content/uploads/2016/09/Enontekiö-konsernin-ja-kolmannen-sektorin-yhteistyöasiakirja-4.1.2017.pdf>

Vapaaehtoisten määrä ja sitoutuminen

Vapaaehtoisen pelastuspalvelun toimintaan on tullut mukaan lisää ihmisiä ja myös etsinnöissä on oltu hyvin mukana. Yhtenä mahdollisena tekijänä tähän nähtiin kadonneen profilointia ja tilastomateriaalia hyödyntävää MSO-etsintää (Managing Search Operation), jota on tuotu mukaan etsintäjärjestelmään. Sitä harjoitellaan viikoittain eri puolilla Lappia ja se on koettu mielekkääksi tavaksi etsiä kadonneita. Onnistunut etsintä eli kohdehenkilön löytyminen, ”niin se panee aika monen pään sitte raksuttamaan sillee, että tämähän on hienoa hommaa” (R1O3). Näitä tilanteita pitäisikin hyödyntää uusien vapaaehtoisten saamiseksi mukaan toimintaan. Mukana etsinnöissä on yleensä kuitenkin Vapepan ulkopuolisiakin toimijoita, kuten paikallisia asukkaita. Vapepalla on isoja valmiusharjoituksia viranomaisten kanssa ja myös lentokentän suuronnettomuuden uhkaan on tehty suunnitelmia. Koulutusta on järjestetty monipuolisesti.

Pienillä paikkakunnilla, joissa on vähän väkeä, aktiiviset vapaaehtoistoimijat ovat usein mukana monissa eri järjestöissä ja toiminnoissa. Hälytystilanteessa voikin käydä niin, että kaksi eri viranomaista tarvitsee samoja ihmisiä yhtä aikaa. Haasteena on myös se, että tehtävät tahtovat kasaantua yksille ja samoille: ”Eikä siinä mitään niin kauan ku se on mielekästä ja sitä jaksaa” (R1O4). Uskottiin myös, että vapaaehtoisia toimijoita löytyisi lisää, kun joku aktiivisesti tulisi ja sanoisi: ”Hei, lähe minun kans tänne” (R3O5). Ajatuksena Enontekiöllä on myös ottaa uudet kiintiöpakolaiset mukaan toimintaan. Järjestöissä tarvitaan aktiivisia vetäjiä, ”[...] mutta jos toimitaan puolenkymmenessä eri järjestössä, joka toisessa oot puheenjohtaja ja toisessa sihteeri. Niin jossakin vaiheessa kellosta loppuu tunnit ” (R3O4). Ongelmaksi koettiin, että mistä löytyy jatkaja, kun aktiivitoimija jää jossain vaiheessa pois.

Lapin kunnissa on paljon iäkkäitä ihmisiä ja vastaavasti nuoria melko vähän. Nuoria myös tavoitetaan huonosti. Haasteeksi koettiin, että ”me ollaan jo sen ikäsiä, että me ei ees tajuta, mitä kautta niihin pitää uija sisään siihe” (R1O5). Toiminnan pitäisi olla nuoria kiinnostavaa ja jopa pelinomaista. Esille tuotiin pari vuotta sitten ollut Pokémonien keräily. Nuorten saamiseksi mukaan Vapepan toimintaan mietittiin erilaisia toimintamalleja. Ideana esitettiin muun muassa geokätköilyä, johon kytkettäisiin viikkokisoja kohteiden löytymiseksi. Tästä ideasta täysin tai osittain samaa mieltä oli 12 osallistujaa. Lisäksi yhtenä ideana esitettiin, että opiskelijat voisivat käydä tekemässä vanhusten, vammaisten tai muun avun tarpeessa olevan luona aputöitä ja saada tästä esimerkiksi yhteiskuntatiedon kurssin suoritetuksi:

”Joku viisasten kivihän noille tuolle nuorisolle pitäs löytää sen takia, että sehän ei oo täällä ongelma, että tuota ne eivät osaisi. Joka ikinen nassikka ossaa täällä ajjaa kelekkaa ja mönkijää. Mutta se pitäs saaha suunnattua niiden ylivirta tavallaan semmoseen järkevään toimintaan. Ja tuo saattas olla ihan hyvä, että niillä oiski sillai, että ne painuu kelekalla hakemaan jonku kätkön sillai, että se suunnato energia saa järkevällä tavalla suunnattua.” (R1O3)

Nuoria toimijoita tarvittaisiin esimerkiksi VPK-toiminnassa, jossa toimijoiden keski-ikä on noussut. Nuoria kiinnostavaa toimintaa nähtiin olevan muun muassa Maanpuolustuskoulu-tusyhdistyksessä. Haasteena on, että aktiiviset toimijat keskittyvät tietyille paikkakunnille ja toisaalta Lapissa on isoja alueita missä toimintaa ei juurikaan ole. MPK:n toiminnan hyvä puoli on se, että kursseille voi halutessaan osallistua koko Suomen alueella. Suomen Punaisen Ristin Arjen turvaa -hankkeessa järjestettiin nuorille ensiapukursseja ja retkiä tunturiin.

Rahoitus, rekisterit ja neljäs sektori

Rahoitukseen liittyen tuotiin esille turvallisuusviranomaisten pienentyneet budjetit: *"[...] kun niiltä nitistetään sitä rahaa pois ja henkilöstöä pois, niin tehtävät on kuitenkin samat, niin yrite-tään heittää niitä yhdistyksille ja muille toimijoille sitte"* (R2O1). Toisaalta myös järjestöiltä on vähennetty rahoitusta ja alituisen rahapulan koettiin heikentävän mahdollisuuksia antaa yhteiskunnalle "turvallisuuslisää".

Neljänteen sektoriin liittyvässä keskustelussa pohdittiin vapaaehtoisten ja kaluston saatavuut-ta ja todettiin, että tarvittaessa satoja moottorikelkkoja tai mönkijöitä on kylillä ja laskettelu-keskuksissa saatavilla. Joidenkin laskettelukeskusten kanssa Vapaaehtoisella pelastuspalve-lulla on sopimukset kelkkojen saamiseksi tarvittaessa. Etsintätilanteissa kylältä lähtee mu-kaan *"kaikki kynnelle kykenevät ilman mitään määräystä"* (R2O3). Kouluttamattomien vapaa-ehtoisten tulisi kuitenkin ilmoittautua Vapepa-keskuksessa, niin kuin kaikkien muidenkin. Omin päin ja ilman koulutusta ei saisi lähteä etsimään. Tätä ilmiötä on kuitenkin ollut, että lähdetään itse etsimään ja tällöin auttajista voi tulla autettavia. Ihmiset tulivat myös avuksi, kun Enontekiölle tuli kiintiöpakolaisia. Pakolaiskoordinaattori laittoi sosiaaliseen mediaan viestin *"ja ihmiset lähetti tavaraa ja muuta ja yhtäkkiä siellä on kämpät niille varustettu. Sitä ei ollu kukaan käskeny, vaan se vaan tuli idea, että hei, voisko somessa tulla joku auttaa. Siellä oli sitte vapaaehtosia auttaja yhtäkkiä"* (R2O1).

Muut esille tulleet näkökulmat

Arjen turvallisuuteen liittyviä huolenaiheita olivat muun muassa kylillä olevat vanhukset, kou-lukiusaaminen, uhka poliisin poistumisesta alueelta, lisääntynyt huumorikollisuus ja sen lie-veilmiöt sekä Käsivarrentien rekkaliikenteen ja talviajotaidottomien turistien tuomat liikenne-riskit. Ideana esitettiin, että *"Tehdään turvallisuuskysely, jolla selvitetään kuntalaisten turvalli-suutta uhkaavat tekijät (kunta tekee). Kyselyn perusteella tehdään turvallisuussuunnitelma, jota käytetään hyväksi valmiussuunnittelussa."* Tästä täysin tai osittain samaa mieltä oli 11 osallistujaa. Idean vahvuuksina nähtiin, että tietoisuus lisääntyisi, kaikki pääsisivät osallistu-maan ja kentältä saataisiin oikeaa tietoa sekä tärkeä tietoperusta päätöksenteolle kriiseissä.

Vanhusten turvallisuusasiat puhuttivat monesta näkökulmasta. Poliisin näkökulmasta vanhus-ten turvallisuusuhkana on kotona asuvien muistisairaiden eksymiset, joita on viikoittain. Van-huksia myös käytetään todella paljon hyväksi omaisuusrikoksissa: *"Yksin ovet avoinna, mieli avoinna vastaanottaa kenet vain, mutta huomaakin sitte jälkeenkäin, että oliko tämä kuiten-kaan niinkun oikealla... ihminen oikealla asialla."* (R1O2). Tekijät ovat joko suomalaisia ja yhä enemmässä määrin ulkomaalaisia. Tavallisin uhka on vanhuksen lähipiirissä olevat alkoholi-soituneet henkilöt, jotka käyttävät vanhuksia taloudellisesti hyväkseen.

Osallistujat pohtivat miten Vapaaehtoisen pelastuspalvelun roolia voisi lisätä vanhusten aut-tamisessa tilanteissa, joissa paikalle olisi hyvä saada suhteellisen nopeasti apua: *"Tämä on just sitä. Tää on just sitä, että viranomanen ei ehi joka paikkaan, mut se käynnistää sen homman"* (R1O5). Lähtökohtana on, että viranomaistoiminta käynnistyy 112-hätänumerosta ja viranomainen voi välittää tehtävän sen laadusta riippuen myös vapaaehtoistoimijoille. Esi-merkkinä käytettiin porokolaritilanteita, joissa hätäkeskus välittää tehtävän lähimmälle poliisi-partiolle. Sen jälkeen poliisi soittaa viranomaiskoneiston ulkopuolelle eli poroarvioniemelle. Vahvuuksina toimintamallissa nähtiin toiminnan nopea käyntiin saaminen ja mallin selkeys. Haasteena nähtiin vapaaehtoisten ammattitaito ja vastuukysymykset. Kun mennään vanhuk-sen luokse ja sattuu jotakin, niin mikä on vapaaehtoisen vastuu. Olennaista prosessissa on-kin, että sen pitää kulkea toimivaltaisen viranomaisten kautta.

Kolmannen sektorin eri järjestöt käyvät auttamassa vanhuksia kylillä polttopuiden teossa ja lumitöissä. Vanhusten luona myös ollaan ja havainnoidaan pärjäämistä; miten hän hoitaa kotiaskareita ja onko siellä turvallista. Puolustusvoimat käy auttamassa sotaveteraaneja samanlaisissa toiminnoissa. Tähän liittyen yhdessä idealomakkeessa esitettiin idea siitä, että myös urheiluseurat ja vastaavat yhdistykset sekä koulut kävisivät auttamassa alueen vanhuksia. Arjen turvallisuutta lisäävänä ideana esitettiin myös, että järjestöt ja koulut voisivat mennä vanhuksen luokse opettamaan 112-mobiilisovelluksen käyttöä. Täysin tai osittain samaa mieltä tästä oli 14 osallistujaa, yhden osallistujan omatessa neutraalin näkemyksen. Idealomakkeen väitteenä esitettiin lisäksi, että *”Enontekiöläiset eivät ole yhdenvertaisia turvallisuus/terveyspalvelujen saatavuudessa suhteessa Etelä-Suomeen”*. Täysin tai osittain samaa mieltä tästä oli 13 osallistujaa.

Osallistujat miettivät miten entinen kyläyhteisö saataisiin toimivaksi. Nykyään ei ole enää kosketuspintoja ihmisiin, kun ”kylästäykulttuuri” on loppunut. Todettiin, että järjestöjä tarvitaan järjestämään kohtaamispaikkoja. Samalla huomataan, jos joku ei tulekaan paikalle: *”Ja ihimetellään, et miks hän ei ole tänään täällä. No hän on käymässä lääkärillä. Me tietään se. Jos ei muuta kyläilyä ole, niin tällä tavalla niinku kaikki tietävät vähän niinku toisistaan”* (R1O2). Järjestöt ovat kokoontuneet eri taloissa ja kertoneet muun muassa paloturvallisuudesta, terveellisestä ruoasta, liikunnasta ja antaneet ohjeita, vaikka kaatumistilanteisiin.

Yhtenä keskeisenä haasteena korostui näkemys siitä, että kunnat haluaisivat antaa yhä enemmän melkein kunnan perustehtäviä ja täten vastuuta yhdistyksille. Turvallisuuskahvilan keskusteluissa mietittiinkin, mikä on kolmannen sektorin kyky vastata näihin kuntien tarpeisiin:

”[...] kaikki juhlapuheessa puhuu, että kolmas sektori on tärkeä, entistä enemmän saatte vastuuta, mutta kun ne tekee sitä ilmaseksi, omasta sydämestään, vapaaehtoisuudestaan niin täälläkin on vähän porukkaa, niin tuota ja monet on aktiiveja monessa yhdistyksessä, niin mikä niillä sit oikeesti se kyky sitten vastata niihin kaikkiin hyvin, asioihin mitä odotetaan, että ne tekis kunnan eteen, kuntalaisten eteen.” (R2O1)

Lasten ja nuorten turvallisuuteen liittyen keskusteltiin turvallisuusajattelun alkavan kotoa ja koulun merkityksestä. Tavoitteena olisi, että kaikkien olisi hyvä tulla kouluun ja koulussa olisi turvallista. Osallistujat pohtivat koulukiusaamisen vähentämiseen vaikuttavia keinoja ja ideaa esitettiin: *”Koulumatkoilla kiusaamista voitaisiin valvoa vanhempien/järjestöjen toimesta”*. Tästä osittain samaa mieltä oli viisi, neutraalia seitsemän ja osittain eri mieltä yksi. Mahdollisuuksina nähtiin vuoropartiointi ja voisi tukea kiusaamisen ehkäisyä. Esiin tuotiin haasteina, että käytännön toteutus voi olla vaikeaa ja on koulun tehtävä puuttua kiusaamiseen. Vakavat tapaukset kuuluvat viranomaisille. Hyvänä toimintaesimerkinä kerrottiin moottoripyöräilijöiden käyneen koululla pitämässä tilaisuuden koulukiusaamista vastaan. Yhtenä vaihtoehtona tuotiin esille poliisin käyttämän sovittelutoiminnan hyödyntäminen myös kouluissa, johon myös järjestöt voisivat osallistua.

Turvallisuuteen liittyen pienryhmäkeskusteluissa palattiin vielä poliisin merkitykseen alueella. Kun jotain tapahtuu, on poliisipartio usein kaukana eikä pysty tulemaan paikalle: *”Illalla kuen aikaan joku soittaa poliisille, että täällä ois tämmönen kova tappelu, että nyt pitäis tulla apuun niin poliisi, en tiä kuka oli sanonu, että jos ne aamulla vielä tappelee, niin soita uuvestaan”* (R2O1). Alueella on myös lisääntynyt huumorikollisuus ja asuntomurrot. Keskusteluissa nousi esiin myös ihmisten tapa ajatella: *”Pari vuotta tai vuoden kaks, että täällä ei käytännössä ollu poliisia koskaan, niin tuota, täällähän meni ihmiset, ei ne niinku välittäny, että jos joku ajo kannissä tuossa kylällä niin sehän on, mitä, mitä se vaikuttaa ees ilmottaa sitä mihinkään,*

kun ei polliisit kuitenkaan tule” (R2O2). Maantieteelliset etäisyydet ovat valtavat ja yksi ainut tehtävä poliisilla voi tarkoittaa 500km ajamista:

”Se on ihan sattumaa, että tuleeko siis viranomasia, riippuu miten ne on sijottunu, että jos on esimerkiks joku hälytystehtävä toisella puolella kuntaa tai jossain muussa kunnassa, niin menee monta tuntia.” (R2O3)

Isona huolena Enontekiöllä onkin uhka poliisin poistumisesta alueelta: ”Kehen ne ottaa nämä kansalaiset yhteyttä? Ei ne soita yks yks kakkoseen hyvin helposti, koska siellä ei ole sitä tuttua henkilöä” (R3O6). Osallistujat pelkäävät, että poliisin poistuessa tapahtuu paljon asioita, joista ei ilmoiteta kenellekään. Tilanne voi siten karata käsistä, kun asioihin ei puututa heti alkuvaiheessa. Haasteena on myös, että poliisin henkilökohtaisen kontaktin puuttuminen vaikuttaa yhteistyöhön järjestöjen kanssa.

Osallistujat toivat esille muuttuneeseen turvallisuusympäristöön liittyen huumeiden voimakkaan lisääntyminen. Norjan raja on lähellä ja Enontekiön alueeltakin on useampi kasvattamo löydetty. Toisena uutena asiana ovat maahanmuuttajat: ”Meillähän haasteena varmaan on se, että meidän ihmiset on monetki on täällä ollu ikänsä, ei ne oo käyny missään Rovaniemeä kauempana, ei ne oo nähny niinkö maahanmuuttajia” (R3O5). Lapissa on paljon huonosisia ja heille voi tulla tunne siitä, että meitä ei auteta, mutta noita autetaan. Onkin tärkeää muistaa paikalliset ja ottaa heidät mukaan, ”[e]ttä ne kokevat, että tässä nyt ollaan niinkö, kaikki mollaan samassa veneessä ja siinä on järjestöille niin varmasti, ko on erilaisia järjestöjä niin erilaisia keinojaki sitte toimia” (R3O3).

Yhtenä isoimpana turvallisuusongelmana alueella koettiin rekkaliikenne. Viranomaisetkin toivat esille, että poliisivalvontaa tarvitaan lisää: ”Ja tässä nukahdellu näitä kannikalarekkakuskeja tuonne ihan arkipäivinäkin tuonne isoissa lasteissa” (R2O2). Turismin voimakas lisääntyminen on myös tuonut yhä enemmän perushäiriötilanteita ja riskikuljettajia liikenteeseen. Lisääntyneeseen turistimäärään liittyen tuotiin esille alueilla sesonkiaikaan lisääntynyt väkimäärä. Majoitusliikkeiden turvallisuussuunnitelmat on tehty, mutta pohdittiin miten sesonki on huomioitu Lapin kuntien omissa suunnitelmissa: “[...] Leviki esimerkiks, että siellä on sesonkina, niin siellä on saman verran väkeä tai ehkä pikkusen enemmän ku Keminsä kokosessa kaupungissa. Se on 6 000 asukasta ja majottajat 26 000 niin 35 000” (R2O2).

Häiriötilanteista tuli esille erityisesti talviaikaan tapahtuvat pitkät sähkökatkot. Pakkasta voi olla 40 astetta ja joskus on ollut jopa 50 astetta. Laajat sähkökatkot voivat ajaa yhteiskunnan Lapissa todella ääri rajoille selviytymisessä. Omakotitaloissa asuvat ihmiset pärjäävät, mutta sähkölämmitteisissä vuokratotaloissa tulee nopeasti kylmä. Yksin asuvat vanhuksat voivat tarvita apua. Tähän liittyen syntyi idea kylien valmiusryhmästä⁵⁰. On ollut myös tilanteita, joissa on jouduttu evakuoimaan vanhainkoti, kun lämmitysjärjestelmästä on loppunut kapasiteetti. Majoituskapasiteettia Lapissa onneksi riittää, jos ei satu olemaan sesonkiaika. Pidempikestoisia kriisejä ajatellen rajan läheisyys on hyvä asia. Jos vaikka elintarvikkeet tai polttoaine loppuvat, voi niitä käydä hakemassa lisää Norjan puolelta. Pahassa kriisissä saa myös viranomaisapua rajan takaa; Suomella on sopimuksia poliisiyhteistyöstä sekä Norjan että Ruotsin kanssa. Ruotsin poliisin kanssa on myös yhteispartiointia. Häiriötilanteita ajatellen toivottiin kunnan järjestämiä paikallisia valmiusharjoituksia, joissa olisi teemana ”sähkötkö poikki pitkän aikaa” Näin saataisiin tietoa valmiusasioista sekä lisää kriisinkestävyyttä. Todettiin, että hyvin suunniteltu sekä harjoiteltu on puoliksi tehty.

⁵⁰ Idealomake: ”Kylien valmiusryhmä, joka kiertäisi kaikki asunnot/erityisesti vanhusten asunnot kysymässä, että onko tarvetta evakuointiin tai siirtymiseen väistötiloihin pitkän sähkökatkon aikana. Tarvitaanko puunkanto-/vedenkantoapua.” Tästä täysin tai osittain samaa mieltä 10 osallistujaa. Yksi henkilö omasi ideasta neutraalin mielipiteen.

5.5. Helsingin turvallisuuskahvila

Helsingin turvallisuuskahvila järjestettiin Santahaminassa, Santahamina-talossa 28.8.2017. Tilaisuuteen valittiin 26 osallistujaa, joista 25 saapui paikalle. Viranomaisista edustettuina olivat Puolustusvoimien (x3), pelastuslaitoksen (x2), kaupungin, Rajavartiolaitoksen ja aluehallintoviraston edustajat. Turvallisuuskahvilaan ei saatu mukaan poliisin edustajia. Järjestöistä mukana oli Suomen Punaisen Ristin (x3), Vapaaehtoisen palokunnan (x2), Meripelastusseuran (x2), Naisten valmiusliiton (x2), Maanpuolustuskoulutusyhdistyksen, Marttaliiton, Pelastusalan liiton, Reserviläisliiton, Reserviupseeriliiton, kaupunginosayhdistysten, etsintä- ja pelastuskoirien ja Sotilaskotiyhdistyksen edustajat. Edustettuina oli niin paikallis- kuin myös piiri/alue-tason näkökulmat, joskin paikallisten toimijoiden näkemykset painottuivat. Vapaaehtoisia järjestötoimijoita oli hieman enemmän kuin palkattua henkilökuntaa. Turvallisuuskahvilan teemana pyrittiin tuomaan esille järjestöjen ja viranomaisten yhteistoimintaa *tiheästi asutulla metropolialueella*. Osallistajat täyttivät turvallisuuskahvilan aikana 17 idealomaketta. Idealomakkeet jakaantuivat suhteellisen tasaisesti eri teemoihin.

Yhteistoiminnan laatu ja rakenne

Järjestöjen toiminnasta viranomaisten turvallisuustoiminnan tukena tuotiin turvallisuuskahvilassa esille monia esimerkkejä. Erityisen myönteisenä yhteistoimintana nähtiin Rajavartiolaitoksen ja vapaaehtoisten meripelastajien pitkälle hioutunut yhteistyö: ”[...] *et meil viranomaisen tosiaan tietää mitä me osataan, keitä me ollaan, me harjotellaan yhdessä, me tehdään keikkoja paljon yhdessä, et sitä ei voi niinku valittaa yhtään, et äärettömän hyvin toimi*” (R306). Positiivisena seikkana korostettiin sitä, että vapaaehtoisilla meripelastajilla on ikään kuin vain yksi esimies. Tällä viitattiin Rajavartiolaitoksen rooliin johtavana meripelastusviranomaisena. Suhteessa merialueiden selkeisiin johtovastuisiin, tuotiin vertailukohtana esille sisämaassa järvialueilla tapahtuva pelastustoiminta. Tällöin johtovastuu ei vapaaehtoisten meripelastajien näkemyksen mukaan olisi aivan yhtä selvä: ”*Merialueella Rajavartiolaitos johtaa meripelastustoimintaa. Järvi-Suomessa [järvipelastajat] saa tehtävän häkessä, niillä voi olla, että poliisi johtaa, voi olla, että pelastuslaitos johtaa, voi olla, että ne johtaa itse itsensä*” (R103).⁵¹

Näkemyksissä oli kuitenkin eroavaisuuksia sen suhteen, että käytetäänkö järjestöjä riittävässä määrin ja onko yhteisiä harjoituksia riittävästi. Esimerkiksi yhteiset harjoitukset näyttivät koskevan enemmänkin tiettyjä yksittäisiä järjestöjä, kuten vapaaehtoista palokuntaa ja meripelastustoimijoita. Myös muiden järjestöjen osalta toivottiin lisää yhteistä harjoittelua. Tämän harjoittelun myötä toimijat tunsivat toisensa paremmin, jolloin tositilanteen tullen olisi helpompia toimia viranomaisten lisäkäsiparina. Viranomaisten osalta haasteena nostettiin kuitenkin esille pääkaupunkiseudun järjestöjen suuri määrä⁵²; on vaikea pysyä tietoisena kaikista eri toimijoista. Tähän liittyen yhdessä pienryhmässä ideoitiin monialaonnettomuuden simulaatioharjoituksen toteuttamisesta⁵³. Lähtökohtana oli se, että normaalitilanteessa ei vielä juurikaan tarvita kunkin viranomaisen ydinyhteistyökumppaneiden lisäksi muita vapaaehtoistoimijoita. Kyseessä tulisi olla tällöin laaja-alainen katastrofiharjoitus (esimerkiksi säiliöalus ja matkustaja-alus törmäävät), jolloin tulisi tarve pohtia myös muita mahdollisia järjestöjä ja heidän rooliaan. Pyrittäisiin tunnistamaan kolmannen sektorin potentiaali laaja-alaisesti eli ei tukeu-

⁵¹ Toisaalta Helsingin turvallisuuskahvilassa tuotiin esille, että vaikka Helsingin Meripelastusyhdistyksessä on koulutus sekä kalusto ensivastetasolla, ei yhdistyksellä ole ensivasteesopimusta Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiirin kanssa (joskin toimintaa on tarjottu HUS:lle). Sopimuksen puutteesta huolimatta ensivastetasoa on ylläpidetty meripelastustehtäviä varten sekä sen varalta, että sopimus syntyisi myöhemmin.

⁵² Tätä voi tulkita myös resilienssin näkökulmasta. Vaikka esimerkiksi Helsingin sopimuspalokuntien korkea määrä aiheuttaa omat haasteensa, mahdollistaa se tietynlaisen joustokyvyn. Pienemmissä kunnissa on usein vain yksi sopimuspalokunta ja jos tätä ei saada kasaan, lähtee korvaava sopimuspalokunta lähikunnasta, joka todellisuudessa voi olla merkittävän välimatkan päässä. Helsingissä puolestaan on vaivatonta saada toisia sopimuspalokuntia tilalle. Lisäksi yleensä hälytetään valmiuteen 2-3 sopimuspalokuntaa, jotta toiminta saadaan varmasti käyntiin.

⁵³ Tästä kirjoitettiin myös idealomake: ”*Monialaonnettomuuden simulaatioharjoitus: selvittää ”normaalin onnettomuustilanteen” laajentuessa mahdollisten lisäresurssien saamisen (kolmannen sektorin kaikkien tekijöiden selvittäminen); ”suunnitteluharjoitus”, ei aktiivisia toimia*”. Ideasta oli täysin tai osittain samaa mieltä 16 henkilöä. Kaksi henkilöä oli ideasta osittain tai täysin eri mieltä. Kolme henkilöä omasi neutraalin mielipiteen.

duttaisi vain perinteisiin yhteistyökumppaneihin vaan mentäisiin mukavuusalueen ulkopuolelle: ”[...] kaikkien viranomaisten lisäksi pyrittäis hankkimaan kaikki pääkaupunkiseudulla vaikuttavat kolmannen sektorin osajat tähän simulaatioon ja nähtäis, että millainen kokonaisuus se on kaiken kaikkiaan. Epäilenpä, että sitä ei oo kukaan koskaan edes yrittänyt” (R1O1).

Myös varsinaista operatiivista toimintaa kaivattiin lisää. Tähän nähtiin vaikuttavan erityisesti viranomaistoimijoiden suuri määrä, minkä todettiin olevan pääkaupunkiseudun vahvuus että heikkous. Vapaaehtoistoimijoiden tukea ei tarvita tällöin yhtä lailla kuin esimerkiksi pohjoisemmassa Suomessa. Yhtenä toimen ehdotettiin sitä, että viranomaiset pyrkisivät kartoittamaan mahdolliset heikkoudet omassa toiminnassaan ja varautumis- ja valmiussuunnitelmissaan ja tätä kautta tunnistaisivat sellaisia tarpeita, joissa järjestöt voisivat olla avuksi. Kuten yksi turvallisuuskahvilan osallistujista totesi, tulisi kolmannen sektorin hyödyntämisen perustua todelliseen tarpeeseen, eikä vain siihen, että jotakin on olemassa. Pohjimmiltaan kyseessä on tulevaisuuteen varautumisesta. Julkisen sektorin resurssien vähentyessä on tarpeen miettiä tarkemmin vapaaehtoistoimijoiden roolia. Tässä ei saisi kuitenkaan lähteä ”vaan takki auki tarjoamaan ja ottamaan vastaan kaikkea” (R1O2). Rakenteet ja prosessit tulee miettiä tarkkaan. Toiminnan tulisi olla hallinnassa ja sitä pitäisi pystyä johtamaan. Lisäksi keskeistä olisi pystyä tarjoamaan vapaaehtoistoimijoille koulutusta ja mahdollistaa jatkuva kehittyminen.

Yhtenä järjestöjen hyödyntämisen haasteena tuotiin esille viranomaisten asenteet. Esimerkiksi ammattiyhteisö tai tietynlainen ammattiyhdistysasenne voi muodostua vapaaehtoistoimijoiden hyödyntämisen esteeksi: ”[...] sä puhuit siihen täydennyspoliisiinki niin mun mielestä se oli vähän samantyyppinen asia, pelastukses on ammattilaiset ja VPK niin kyllä siel on semmonen sovittamaton ristiriita aina olemassa, vaikkei se näy niin hyvin ja se toiminta sujuu, ei siinä mitään” (R4O2). Osallistujat tulivat lisäksi pohtineeksi haasteena muun muassa vapaaehtoisten toimeentulon varmistamista poikkeusolojen pitkäkestoisessa toiminnassa. Esimerkiksi sotilaskotiyhdistyksissä on sitouduttu siihen, että he vastaavat poikkeusoloissa tietyistä tehtävistä. Tämä edellyttäisi kuitenkin annetun sitoumuksen täyttämisen turvaamista, kuten toimijoiden toimeentulon varmistamista. Myös vapaaehtoisten todellinen valmius osallistua viranomaisten turvallisuustoiminnan tukemiseen pohditutti. Kykenevätkö vapaaehtoiset esimerkiksi tarpeen tullessa irtautumaan päivätöistään? Onko valmiuden arviointi todellisudessa ylioptimistinen? Tulisiko kehittää jokin valtakunnallinen mekanismi, jolla saisi turvattua vapaaehtoisten irtautumisen pelastustehtäviin myös työajalla? Toisaalta tähän liittyen tuotiin esille perinteisen työn muutosta eli arkipäiväkään ei enää rajoita vapaaehtoistyöhön osallistumista samaan tapaan kuin ennen.

Hyvät käytännöt

Osallistujat toivat turvallisuuskahvilan keskusteluissa esille erilaisia viranomaisten ja järjestöjen välisen yhteistyön hyviä käytäntöjä. Yhtenä tällaisena voidaan pitää Helsingin kaupungin pelastuslaitoksen, Maanpuolustuskoulutusyhdistyksen ja Helsingin kaupungin liikenneliikelaituksen (HKL) yhteistyötä liittyen metron väestönsuojien käyttöönottoon. Helsingin metroasemista keskustan asemat on varustettu väestönsuojiksi ja niiden käyttöönotosta vastaa HKL. HKL:n henkilöstön määrän pienentymisestä johtuen on valmiusvaatimusten täyttämässä nousut kuitenkin esiin haasteita. Haasteisiin on pyritty vastaamaan rakentamalla HKL:lle vapaaehtoisista muodostuvaa reserviä. MPK vastaa vapaaehtoisten rekrytoinnista ja koulutus toteutetaan MPK:n, HKL:n ja pelastuslaitoksen yhteistyönä. Rekrytoinnissa pyritään tavoittamaan erityisesti puolustusvoimien tehtävistä vapautuvaa reserviä, jolloin myös reserviläisjärjestöjen rooli korostuu. Vapaaehtoisten koulutuksessa on käynnissä toinen vuosi ja yhteensä kurseja on käynnistetty tänä aikana neljä.

Hyvänä käytäntönä nousi esille myös järjestöjen ja viranomaisten vastaanottokeskusten perustamisen yhteydessä erityisesti Länsi-Uudellamaalla tekemä yhteistyö. Yhteistyö liittyi ennaltaehkäisevään työhön eli infotilaisuuksien järjestämiseen paikkakunnilla, joihin oltiin perustamassa vastaanottokeskuksia. Yhteistyötä tekeviä toimijoita olivat muun muassa Suomen Punainen Risti, Länsi-Uudenmaan poliisilaitos, Rajavartiolaitos sekä Naapurussovittelun keskus. Tavoitteena oli ehkäistä vastakkainasettelua ja antaa tietoa vastaanottokeskuksista, turvapaikanhakijoista ja viranomaisten sekä järjestöjen roolista. Yhteistyö näyttäytyi tärkeänä: *”Että jos tarvii niinku jotain uutta ruveta, niin miettii niinku ne verkostot valmiiks, et keitä siihen ottaa mukaan, jotta se homma niinku rupee pyörii mahdollisimman hyvin”* (R3O5). Tähän liittyen vahva monikulttuurisuus ja sen huomioiminen turvallisuustyössä nostettiin esille yhtenä pääkaupunkiseudun erityispiirteenä. Arjen turvallisuuden parissa tehdään pääkaupunkiseudulla monipuolista yhteistyötä. Yhtenä tavoitteena on esimerkiksi kouluttaa pitkään Suomessa asuneita maahanmuuttajia turvallisuuskouluttajiksi, jotka voivat taasen viedä tietoa eteenpäin muille maahanmuuttajille. Hyvänä esimerkkinä yhteistyöstä toimii myös Helsingin Pelastusliiton ja kaupunginosatoimijoiden yhteistyössä järjestämät asukasturvallisuusilmat, joissa käsitellään helsinkiläisten turvallisuuteen liittyviä ajankohtaisia asioita sekä kodin ja asuinalueen ympäristön turvallisuuden kehittämistä. Mukana tilaisuuksissa on keskeisten viranomaisten edustajia.

Tiedonkulku

Pääkaupunkiseudun järjestöjen suuren määrän koettiin aiheuttavan haasteita tiedonkululle. Tämä näkyy esimerkiksi kaupunkitasoisten työryhmien muodostamisessa: *”[...] tuolla keskushallinnossakin niin pyritään näissä kaupunkitasosissa työryhmissä mahdollisimman hyvin huomioimaan sitten eri toimijoita, mut että se sitten välillä on hieman hankala, että kuka nyt niistä tai mikä nyt niistä järjestöistä nyt sitten valitaan mukaan ja minkä siihen sitten kokonaisuuteen istuu”* (R3O2). Pienellä paikkakunnalla tilanteen nähtiin olevan toinen; kunnanjohtaja voi kutsua vaikka kaikki järjestöedustajat kerran kuussa kahville. Järjestöjen suuri määrä voi johtaa myös siihen, että niiden välille syntyy näkemyksellisiä erimielisyyksiä. Esimerkiksi Helsingissä on toiminnassa yli kymmenen erilaista sopimuspaloikuntaa, mikä aiheuttaa omat haasteensa. Paikallisuus on kuitenkin merkittävä osa yhdistysten toimintaidentiteettiä, jota toimijoiden yhdistäminen voisi tulla vähentäneeksi. Tiedonkulun kannalta tärkeänä seikkana korostettiin henkilökohtaisia suhteita. Näiden olemassa olon nähtiin edesauttavan asioiden sujumista. Tähän liittyvänä haasteena nostettiin esille se, että järjestökentässä aktiivisten viranomaistoimijoiden jäädessä eläkkeelle, ei samankaltaisia henkilösuhteita tule enää välttämättä muodostumaan samalla lailla kuin ennen. Tällöin tulisi panostaa siihen, että *”viidakorumpu”* (R2O4) toimisi siten, että ihmiset edelleenkin löytäisivät toisensa ongelmien ilmaantuessa.

Pääkaupunkiseutuun nähtiin liittyvän myös tiedonkulkua ja toimintaa ylipäättään haastava organisatorinen jäykkyys. Esille nostettiin taas pienet kunnat, joissa koneiston rattaat eivät todennäköisesti pyörisi yhtä hitaasti. Tiedonkulkua edistäisi esimerkiksi se, että siirryttäisiin hierarkioista kohti horisontaalista ajattelua. Toisaalta toiminnan ketteryyttä ja dynaamisuutta koettiin heikentävän myös tietynlainen virkamiesrohkeuden puuttuminen. Tällä viitattiin muun muassa viranomaisiin kohdistuvaan tuomitsevaksi koettuun julkiseen ilmapiiriin: *”Se [ilmapiiri] on hirveen herkkä, jolloin viranomainen, virkamies, kun sitä säädellään hirveen tarkasti lainsäädännöllä, niin se ei ota hirveen helposti semmosta riskiä omalle kontolleen siinä”* (R1O2). Järjestelmän ankaruus tulee tällöin helposti tukehduttaneeksi innokkaammankin virkamiehen dynaamisuuden.

Muina tiedonkulkuun vaikuttavina seikkoina nostettiin esille muun muassa viranomaisten ja vapaaehtoisten erilaiset ajalliset mahdollisuudet osallistua valmisteluun ja päätöksentekoon. Viranomaisen voi kokea, että koska muutkin viranomaiset ovat usein vähintäänkin sähköpostin päässä, voi asioita viedä suhteelliseen nopeassakin aikataulussa eteenpäin. Vapaaehtoistoimijat eivät puolestaan ole välttämättä samaan tapaan saavutettavissa, jolloin heille voi syntyä tunne siitä, että päätöksiä ”*nuijittais väkisin läpi, ilman, että kunnioitetaan toisen osapuolen näkemyksiä*” (R2O4). Ajatusten jalkauttamiseen tulisi tällöin käyttää enemmän aikaa. Myös palautteen antamisen merkitys nostettiin esille. Järjestötoimijoille palaute harjoituksista ja operatiivisesta toiminnasta on ensiarvoisen tärkeää; tulisi saada palautetta siitä, mikä meni hyvin ja mikä ei ja kuinka toimintaa tulisi vastaisuuden varalta kehittää. Tilanteiden läpikäymisessä koettiin olevan kuitenkin jonkin verran ongelmia. Jos palaute jää antamatta esimerkiksi kiireen vuoksi, voi se pahimmassa tapauksessa johtaa siihen, että samat virheet tehdään yhä uudelleen. Järjestöjen toiminnan osalta yhtenä mahdollisuutena nostettiin esille kolmannen sektorin ristiinkouluttaminen eli järjestöt vaihtaisivat osaamista keskenään, mikä tulisi lisäneeaksi myös toistensa tuntemista. Pohdittaessa viestimistä laajemmalle kansalaisyhteiskunnalle, nousi uutena toimijaryhmänä esille nuoret tubettajat. Nämä nähtiin käyttämättömänä luonnonvarana⁵⁴. Myös erilaiset valtakunnalliset strategiat ja niiden jalkauttaminen herättivät keskustelua. Yhdessä idealomakkeista esitettiin väite, että strategioita olisi turha kirjoittaa ilman käytännön jalkauttamista. Väitteestä oli osittain tai täysin samaa mieltä 18 henkilöä, yhden henkilön omatessa neutraalin mielipiteen. Idealomakkeen kommentoissa todettiin, että jalkauttaminen edellyttäisi hyvää viestintää. Tämän nähtiin koskevan esimerkiksi Yhteiskunnan turvallisuusstrategiaa:

”[...] jos on semmosta yleistä tekstiä tai tämmöstä hömppöpömppää eikä sitä millään tavalla jalkauteta, niin se jää kuolleeksi kirjaimeks [...] pitäis olla ihan selkee, että mitä tehdään, missä tekee, kuka tekee.” (R4O3)

Vapaaehtoisten määrä ja sitoutuminen

Turvallisuuskahvilan osallistujat kantoivat huolta vapaaehtoisten sitoutumisesta. Haasteeksi nähtiin se, että osaan järjestöistä on hyvin tulijoita, mutta heistä vain pieni määrä sitoutuu vapaaehtoistyöhön pitkäjänteisesti: ”[...] *me yhdessä rekrytoidaan, otetaan uusi ihmisii mukaan. Mut sitten, jos kattoo niinku seuraavana kautena, et moniko jäi...*” (R3O6). Tähän nähtiin vaikuttavan ensinnäkin nykyaikaisen vapaaehtoistyön tietynlainen ammattimaisuus; vapaaehtoisten tulee koulutautua, ylläpitää ammattitaitoa ja olla käytettävissä pitkiäkin aikoja. Vapaaehtoistyön todellisuus ei tällöin aina välttämättä vastaa täysin odotuksia. Toisaalta vaikuttavaksi tekijäksi nähtiin myös vähäinen tehtävämäärä ja toiminnan heikko näkyvyys. Oman ajan uhrausta vapaaehtoistyöhön ei välttämättä koeta perustelluksi, jos sillä ei nähdä olevan arvoa: ”[...] *me koulutetaan meidän koiria semmonen kolmisen vuotta ja me on koulutettu itteemme ainakin se sama aika, et jos ei oo käyttöä, niin ihmiset lähtee pois*” (R3O4). Myös toiminnan näkymättömyys saa ihmiset kaikkoamaan vapaaehtoistyöstä. Tehdyllä työllä tulisi olla suoraa vaikutusta paikalliseen arjen turvallisuuteen. Viranomaisen näkökulmasta haasteeksi nousee tehtävämäärän pitäminen optimaalisena. Vapaaehtoisia ei tällöin työllistettäisi turhaan, vaan työllistettäisiin järkevällä tasolla siten, että vapaaehtoisten mielenkiinto vapaaehtoistyötä kohtaan säilyy.

⁵⁴ Tubettajia on hyödynnetty Nuku Rauhassa -juhlahankkeen yhteydessä. Ks. esim. <https://www.nukurauhassa.fi/tubettajat/jokainen-maanpuolustaja>

Vapaaehtoisten sitoutumisen suhteen tuotiin esille kaksi haastavaa ikäryhmää. Nuorilla haasteellisin ikä olisi noin 15–17-vuotiaat. Tavoitteena on saada pidettyä vapaaehtoistyön aloittaneet lapset ja nuoret mukana toiminnassa. Esimerkiksi vapaaehtoisessa palokunnassa nuoren siirtyminen hälytysosastoon koettiin haastavaksi vaiheeksi. Jos nuori ylittää tämän kynnyksen, pysyy hän todennäköisesti toiminnassa mukana suhteellisen pitkään. Naisjärjestöjen toiminnan osalta haasteeksi muodostuisi puolestaan 25–45-vuotiaat. Syynä nostettiin esille perheenmuodostamisen vaikutus turvallisuustehtäviin sitoutumisessa: ”*Siinä on tavallaan niinku iso gappi siinä välissä*” (R106). Oman paradoksinä nähtiin muodostavan se, että toisaalta ongelmana on saada nuoria mukaan toimintaan ja toisaalta taas vanheneva järjestöaktiivien joukko ei ole kykenevä tai halukas uudistamaan omia toimintojaan siten, että toiminta houkuttelisi enemmän nuoria vapaaehtoistyöhön.

Yhtenä kehittämisehdotuksena osallistujat pohtivat vapaaehtoistoiminnan ja siihen kytkeytävän koulutautumisen maksuttomuutta. Tähän liittyvän idealomakkeen arvioinnissa maksuttomuudesta oli täysin tai osittain samaa mieltä kaksikymmentä osallistujaa. Kaksi osallistujaa oli osittain tai täysin eri mieltä, yhden osallistujan valitessa en osaa sanoa -vaihtoehdon. Myönteisinä seikkoina nähtiin muun muassa, että maksuttomuuden myötä yhteiskunnan turvallisuutta ei ”revittäisi” yhdistysten jäsenten kukkarosta ja että laajempi joukko ihmisiä pääsisi toimintaan mukaan. Negatiivisena seikkana nähtiin puolestaan se, että maksuttomuus voisi johtaa siihen, että ihmiset ilmoittautuisivat mukaan, mutta eivät kuitenkaan tulisi paikalle; puitteet toki tarjottaisiin, mutta harrastustoimintaa tulisi itsekkin hieman panostaa. Myös nousujohteisuuden kehittäminen tuotiin esille yhtenä keinona edistää vapaaehtoisten sitoutumista, joskaan sen ei nähty kiinnostavan kaikkia vapaaehtoisia.

Konkreettisina toimintamalleina ehdotettiin muun muassa kaupunginosayhdistysten parempaa hyödyntämistä ihmisten aktivoinnissa. Näissä voisi esimerkiksi luoda laajemmin erilaisia temaattisia toimintaryhmiä, joista yksi voisi olla turvallisuuden tematiikkaan kytkeytyvä. Yksi innostunut henkilö lähtisi ketterästi rekrytoimaan ryhmään teemasta kiinnostuneita muita kaupunginosan ihmisiä ja loisi myös linkin viranomaisiin. Viranomainen tietäisi tällöin kehen tulisi kaupunginosassa ottaa yhteyttä, kun tulisi tarve tehdä yhteistyötä asukkaiden kanssa turvallisuusasioissa. Ryhmän toiminnan viestintäkanavana hyödynnettäisiin kaupunginosa-kohtaisia sosiaalisen median kanavia. Toisena konkreettisena ideana tuotiin esille vapaaehtoistoiminnasta kiinnostuneille luotavaa verkkokyselyä. Verkkokyselyssä henkilö vastaisi kysymyksiin siitä, millainen toiminta kiinnostaa, mitä osaa, kuinka paljon kykenee käyttämään aikaansa jne. Kyselyn täyttämisen jälkeen henkilö saisi suoraan ehdotuksen järjestöstä, johon hänen kannattaisi ottaa yhteyttä⁵⁵.

Rahoitus, rekisterit ja neljäs sektori

Järjestöjen rahoitukseen liittyen turvallisuuskahviloiden osallistujat toivat esille muun muassa joukkorahoituksen merkitystä. Esimerkkinä käytettiin lastensairaalan rahoituskampanjaa. Toisaalta ongelmana nostettiin esille joukkorahoituksen kertaluontoisuus, kun järjestöt tarvitsivat pikemminkin rahoitusta pitkällä aikavälillä. Vastaavasti tuotiin esille myös yksityisen sektorin roolia rahoittajana: ”*Oisko sieltä mahollista saada paremmin rahaa jos on niinku, kun puhutaan näistä, sitte yhteiskunnan toiminnalle tärkeistä firmoista*” (R405). Kyseisille yrityksille voisi esimerkiksi markkinoida enemmän järjestöjen toimintaa ja tarjota erilaisia kursseja ostettavaksi. Rahoitukseen liittyen painotettiin myös sitä, että toiminta on se mikä motivoi, ei rahoituksen hakeminen: ”[...] *ei [vapaaehtoiset] sinne tule kirjanpitäjäksi eikä EU-anomusten tekijöiksi, et se pitäs se yhdistystoiminta tehdä helpoksi*” (R402).

⁵⁵ Esimerkiksi Ikäinstituutti hallinnoi vapaaehtoiseksi.fi sivustoa, jonne on koottu monipuolisesti tietoa ikääntyneiden parissa tehtävästä vapaaehtoistoiminnasta. Sivustolta löytyy myös testi, jonka täyttämällä henkilö voi arvioida sitä, millainen vapaaehtoinen hän on. Testi sisältää seitsemän kysymystä, kuten esimerkiksi: millaisessa toiminnassa viihdyt, mitä odotat toiminnalta ensisijaisesti ja haluatko olla toteuttamassa asioita. Vastauksena testi antaa kuitenkin vain hyvin pelkistetyn vapaaehtoisprofiilin (mukaan menijä, aktiivinen osallistuja ja toimijatyypit).

Rekistereiden osalta keskusteluissa nostettiin esille osaamispoolien rakentamisen mahdollisuus: *”Meidän ei tarvi tietää, että kuka sieltä tulee, vaan me ollaan, tarvitaan tän tyypistä osaamista tai tarvitaan jostain rakennuspuolelta, kuljetuspuolelta, tämmöstä poolimaista”* (R1O2). Tämä idea tuotiin idealomakkeen välityksellä koko osallistujajoukon arvioitavaksi. Lomakkeessa esitettiin ajatus, että osaamispoolit tulisi rakentaa kolmannen sektorin alle tukemaan viranomaisten osaamistarpeita ja suorituskyvyn ylläpitämistä, parantamista sekä kehittämistä. Koordinointi, tukeminen ja tilauksen luominen olisi viranomaisen vastuulla. Ideasta täysin tai osittain samaa mieltä oli kaksikymmentä osallistujaa, yhden henkilön omassa neutraalin mielipiteen. Tässä yhteydessä viitattiin myös huoltovarmuuskeskuksen resurssi-pooleihin. Vastaavankaltaista henkilöpoolittamista ei nähty kuitenkaan olevan tehty vielä kovinkaan pitkälle. Poolien mahdollisuutena tuotiin esille muun muassa se, että poolit parantaisivat järjestöjen välistä yhteistyötä ja johtaisivat resurssien tehokkaaseen hyödyntämiseen. Haasteena puolestaan nähtiin erityisesti järjestelmän ylläpitämiseen liittyvät kustannukset. Lisäksi pohdittiin sitä, että kuka olisi koordinoinnista vastaava viranomainen. Osallistujat keskustelivat myös poikkeusoloissa käytettävissä olevasta osaamisesta ja valmiudesta. Haasteeksi nähtiin muun muassa poikkeusolojen abstraktius suhteessa häiriötilanteisiin sekä se, että kaikki normaaliolojen toimijat eivät toimisi samoissa tehtävissä poikkeusoloissa. Järjestöjen poikkeusolojen toimintaa ja roolia tulisikin pohtia yksityiskohtaisemmin.

Turvallisuuskahvilan osallistujat suhtautuivat neljänteen sektoriin väistämättömästi lisääntyvänä ilmiönä. Sen nähtiin olevan *”nykypäivää”, ei se mihinkään oo häviämässä vaik me kuin ei pidettäiskään siitä*” (R4O4). Neljännen sektorin koettiin liittyvän (varsinkin) nuorten kykenemättömyyteen sitoutua enempään kuin yhteen tapahtumaan kerrallaan, toimitaan enemmänkin *”fiilispohjalta”* (R3O4). Myös neljännen sektori kytkeytyneisyys kolmanteen sektoriin pohditutti osallistujia. Näkemyksinä tuotiin esille, että järjestöjen olisi ketteröidyttävä ja, että ehkä kolmannen sektorin olisi syytä muuttua siten, että ei olisi tarvetta erilliselle neljännelle sektorille. Toisaalta nähtiin myös, että maailman muutosvauhti on niin nopeaa, että kolmannellakin sektorilla on omat haasteensa pysyä perässä. Kolmannen ja neljännen sektorin yhtäläisyyksistä ja eroavaisuuksista huolimatta, näillä nähtiin kuitenkin olevan yhtenäinen lähtökohta:

”Me ollaan kuitenkin ehkä sen peruskysymyksen edessä, että tää kolmas ja neljäs sektori, se perustuu kuitenkin edelleenki taas siihen yksittäiseen aktiiviseen kansalaiseen, hänen saamaansa ahaaelämykseen, et nyt tarttee tehdä jotain.” (R4O1)

Erään idealomakkeen kommentissa neljännen sektorin toimijoita kuvattiin termillä *”low hanging fruit”* eli ko. toimijoiden nähtiin tuottavan helposti saavutettavissa olevaa hyötyä. Keskusteluissa neljännen sektorin etuna nostettiin esille erityisesti paikallistuntemusta ja ylipäätään spontaanien vapaaehtoisen tuottamaa henkilöresurssia: *”Mutta että jos tulis oikea tarve, niin mä luulen, että jokaisesta saadusta käsiparista oltaisiin tosi onnellisia”* (R2O5). Yhtenä esimerkkinä nostettiin esille Norjan Utøyen saaren isku, jossa neljäs sektori järjestyi nopeasti ja alkoi hakea iskun uhreja vedestä ja saaren rannalta jopa ennen kuin poliisi oli ehtinyt paikalle turvaamaan alueen. Turvallisuuskahvilan keskusteluissa korostui näkemys siitä, että neljäs sektori tulisi saada käyttöön johdetusti. Selvyttä ei kuitenkaan ollut siitä, miten todellisuudessa tulisi toimia niiden ryhmien kanssa, joita kukaan ei ole tilannut ja kukaan ei lähtökohteisesti johda: *”Et se pelkistyy melkein siihen, niinku onnettomuuspaikan johtaja yhtäkkii sai niinku 20 yksikköä, jota se ei ollu tilannu eikä pyytäny, mut jotai fiksuu tarttis niil tehä”* (R3O6). Haasteita nähtiin tuottavan erityisesti neljännen sektorin toiminnan vahva tunnepohjaisuus. Riski on tällöin siihen, että spontaanit vapaaehtoisryhmät eivät välttämättä aina hyväksy sitä, ettei heidän tarjoamaansa apua tarvita, mikä voi puolestaan johtaa erityisesti viranomaisten ja vapaaehtoisten välisiin konflikteihin. Tässä yhteydessä osallistujat korostivat

kin tiedonkulun merkitystä, niin vapaaehtoisin kuin laajemminkin mediaan päin; taustoitettiin tilannetta siten, että kaikilla olisi yhteinen tilannekuva.

Yhteinen harjoittelu, jossa huomioitaisiin myös neljännen sektorin toimijat, nähtiin keinona ottaa tilanne paremmin haltuun. Näin saataisiin operatiivinen johto varautumaan paremmin neljännen sektorin intoon. Tositilanteessa ilmiö olisi tällöin paremmin hallittavissa: ”*Sitä pitää varmaan harjotella niinku se on ihan hyvä, et ainaki joku joku konsepti sitä varten olemassa*” (R3O2). Myös neljännen sektorin toimijoiden ammattitaito herätti keskustelua. Toisaalta kouluttamattomat vapaaehtoiset nähtiin riskinä, toisaalta taas nähtiin, että pitäisi hyödyntää paremmin henkilöiden olemassa olevaa ammattitaitoa, eikä aina tarvitsisi lähteä liikkeelle 0-tasosta. Yksi keino edetä olisi se, että spontaanit vapaaehtoiset tuotaisiin ikään kuin suppilon kautta tekemään avustustyötä. Kunnassa voisi olla ilmoittautumispisteitä, joissa vapaaehtoiset voisivat ilmoittautua mukaan toimintaa ja joissa heidät jaettaisiin johdettuihin ryhmiin, ja tarvittaessa pikakoulutettaisiin. Tässä yhteydessä vapaaehtoiset myös vakuutettaisiin. Tällä toiminnalla ehkäistäisiin sitä, ettei kävisi niin, että ”*pelastajan näkökulmasta niin siinä voi niinku pelastajasta tulla äkkiä pelastettava*” (R4O2).

Muut esille tulleet näkökulmat

Yhdessä Helsingin turvallisuuskahviloiden idealomakkeista esitettiin väite, että hitaat hallinnolliset uudistukset, kuten maakuntakuntauudistus, estävät toiminnan kehittämisen. Osallistujista 16 oli tästä täysin tai jokseenkin samaa mieltä, seitsemän henkilön omatessa neutraalin mielipiteen. Tähän nähtiin liittyvän myös epävarmuus kehityksen pysäyttäjänä: ”*Nyt kaikki kehitys on loppunut siihen, kun tuli maakuntahallinnon uudistus, ja tuleeko se, kukaan ei tiedä, tuleeko se ikinä*” (R2O2). Epävarmuudesta johtuen koettiin muun muassa, että toiminnan kehittämistä ei rahoitettaisi, koska eri tahot odottavat, että kuka toiminnan tulee lopulta maksamaan.

Myös nuorten syrjäytymisen nousi esille yhtenä keskusteluteemana. Nuorten syrjäytymisen osalta pohdittiin nuorten vapaaehtoistoimintaan osallistumisen vaikutusta syrjäytymiseen. Osallistumalla esimerkiksi vapaaehtoisen palokunnan toimintaan nuori pääsisi itse tekemään ja toimimaan turvallisuuden parissa. Mahdollisesti tämä kaventaisi myös yhteiskunnallisia eroja, koska vapaaehtoistoiminta sitoisi yhteen eritaustaisia nuoria: ”*[...] ne hengaa siellä sit keskenään siellä meidän harjoituksissa ja tutustuu ja niistä voi tulla hyviä kavereitakin*” (R1O5). Kaiken ennalta ehkäisevän turvallisuustoiminnan osalta nostettiin kuitenkin esille mittaamisen haaste. Rahoittamalla järjestötoimintaa olisi mahdollista estää ”*monel taval yhteiskunnan pahoja asioit*” (R4O4), mutta tulosten osoittamisen hankaluus näkyy toiminnan rahoittamisessa.

5.6. Tampereen turvallisuuskahvila

Tampereen turvallisuuskahvila järjestettiin Kokouskeskus Puistotornissa 5.9.2017. Tilaisuuteen valittiin 28 osallistujaa, joista 27 saapui paikalle. Viranomaisista edustettuina olivat aluehallintoviraston (x3), poliisin (x2), maakuntaliiton, kaupungin, Puolustusvoimien ja pelastuslaitoksen edustajat. Järjestöistä mukana oli Suomen Punaisen Ristin ja Vapaaehtoisen pelastuspalvelun (yht. 4), radioamatöörien (x2), pelastus- ja etsintäkoirien (x2), Vapaaehtoisen palokunnan (x2), Reserviupseeriliiton, Reserviläisliiton, Meripelastusseuran, Lentopelastusseuran, pelastusliiton, Setlementtiliiton, Reservin Upseerien Naisten Perinneliiton ja Maanpuolustusnaisten Liiton edustajat. Enemmistö järjestöjen edustajista oli vapaaehtoistoimijoita. Edustettuina oli niin paikallis- kuin myös piiri/aluetason näkökulmat. Osallistajat täyttivät tur-

vallisuuskahvilan aikana 25 idealomaketta. Idealomakkeiden teemoina erityisesti tiedonkulku sekä vapaaehtoisten määrä ja sitoutuminen korostuivat.

Yhteistoiminnan laatu ja rakenne

Turvallisuuskahvilan osallistujat keskustelivat mahdollisista maakunnallisista erityispiirteistä, mutta tällaisia ei juurikaan tullut esille: *”niin ei oo semmosta, en mä nyt löydä semmosta pirkkanmaalaista piirrettä, ku me ollaan aika tämmönen kompakti pala Suomee, 10 prosenttia noin Suomesta, keskellä iso kaupunki, aika ympyrämäinen rakenne”* (R4O3). Toisaalta nostettiin esille, että kyseessä olisi polarisoitunut maakunta eli olisi vahva Tampereen keskusseutu sekä tyhjenevä maaseutu. Tämän harva-asutusalueen problematiikan nähtiin kuitenkin koskevan yhtä lailla muuta Suomea, joskin korostetummin itäistä ja pohjoista Suomea. Järjestöjen ja viranomaisten yhteistoiminnan kannalta osallistujien näkemys oli selvä; sitä kaivattiin lisää. Yhteistyön lisäämistä koskevasta idealomakkeen väittämästä kaksikymmentä osallistujaa oli täysin samaa mieltä ja yksi osallistuja osittain samaa mieltä. Yhteistoiminta olisi muun muassa yhteisharjoituksia, koulutusta ja toiminnan tunnetuksi tekemistä. Lisäksi tuotiin esille yhteisen suunnittelutyön merkitys. Yhteisten harjoitusten nähtiin motivoivan vapaaehtoisia sekä antavan vapaaehtoisille tietoa viranomaisten tarpeista ja vastaavasti viranomaisille tietoa vapaaehtoisten osaamisesta. Haasteena tuotiin esille muun muassa yhteistoimintaharjoitusten ajankohta. Nämä voisivat olla välillä myös viikonloppuisin, jolloin useampi vapaaehtoinen pääsisi irtautumaan päivätyöstään: *”[...] harjotukset ei koskaan oo viikonloppuisin, jolloin olisi niinkun valtava ryntäys paikalle, koska taas virkamiehet ei halua harjotella viikonloppuna”* (R1O6). Keskustelua käytiin myös lainsäädännöllisten seikkojen, kuten tiedonantovelvollisuuksien ja salassapitosäännösten, vaikutuksista yhteistoimintaan.

Hälytysten suhteen osallistujilla oli vaihtelevia kokemuksia: *”[...] eräässä harjotuksessa vapaaehtonen sano, että välillä tuntuu niin tylsältä harjotella, että kun miks me harjotellaan, kun ei koskaan hälytetä ja sitten taas toinen sano siinä vieressä, että no itse asiassa meillä oli viisi hälytystä viime viikolla, että tässä on hirveitä eroja”* (R1O1). Osallistujilla oli myös negatiivisia kokemuksia sellaisista viranomaisista, jotka ovat kommentoineet vapaaehtoisille, että heille ei ole tarvetta. Näiden ymmärrettiin kuitenkin olevan yksittäisten viranomaisten näkemyksiä, jotka eivät ole laajemmin yleistettävissä. Yhteistoiminnan kehittämisen osalta koettiin tärkeäksi, että kehittämistyötä tehtäisiin juuri silloin kun kaikki on yhteiskunnassa hyvin. Tällöin laajemman kriisin tullessa eteen, suunnitelmat olisivat jo valmiina. Järjestöjen valmius olisi tällöin muuhunkin kuin mummon pelastamiseen metsästä, kuten yksi osallistujista totesi. Turvallisuuskahvilan osallistujat korostivat myös yhteistoimintasopimusten merkitystä. Sopimuksellisuutta kannattavasta idealomakkeen väittämästä 22 osallistujaa oli osittain tai täysin samaa mieltä, vain yhden henkilön ollessa asiasta osittain eri mieltä. Sopimuksissa määriteltäisiin tarkkaan haluttu osaamis- ja valmiustaso: *”No mun mielestä on hyvä, tää on, on selkeä sopimus ja siel määritellään se, että mitä pelastuslaitos meiltä haluaa, me valamistaudutaan siihen ja me tehään kaikkemme, et pystytään täyttää se sopimus”* (R1O7). Sopimusten nähtiin lisäävän tärkeyden tunnetta vapaaehtoistoimijoiden keskuudessa sekä myös ehkäisevän sitä, että hyvä yhteistyö päättyisi (yhteistoiminnan rakentuessa henkilösuhteiden varaan) henkilövaihdosten vuoksi. Haasteina tuotiin esille muun muassa liiallista ammattimaisuuden korostumista sekä järjestöjen itsenäisyyden vaarantumista. Sopimuksia tehtäessä olisi myös syytä varmistaa järjestöjen taloudelliset toimintaedellytykset.

Turvallisuuskahvilaan osallistui, poikkeuksena muihin toteutettuihin turvallisuuskahviloihin, myös radioamatöörien edustajia, jotka toivat esille paikallista toimintaansa. Tampereella toimii kolme radioamatööriyhdistystä, jotka ovat Suomen Radioamatööriiliiton kautta Vapepan jäseniä. Radioamatöörien osaamisen ja tekniikan laajemmassa hyödyntämisessä voisi olla potentiaalia: *”[...] koska siis meidän Vapepa-tavara, mitä meillä on Vapepa-viestintään, ne on*

ihan niinku suoraan sanottuna aivan legacyä se tavara verrattuna siihen, mitä me käytetään ihan päivittäises viestinnässä” (R3O5). Radioamatöörien toiminta viranomaisten turvallisuus-toiminnan tukena olisi kahdenlaista. Ensinnäkin kyseessä olisi teknisten resurssien ja osaa-misen kautta taustatuen antamista. Toiminta voisi olla jatkuvaa, esimerkiksi varaviestijärjes-telmien rakentamista koordinoitusti yhteistyössä. Toisekseen yhteistoiminta todentuisi vies-tinnän välittömänä tukena häiriötilanteissa: “[...] et aika harva sitä niinkun tiedostaa, että mit-kä ne, mitkä ne yksittäisen radioamatöörin kyvyt on” (R3O5).

Hyvät käytännöt

Pirkanmaan turvallisuusklusteri tuotiin esille kahdessa idealomakkeessa. Osallistajat olivat suhteellisen yksimielisiä siitä, että turvallisuusklusteri on hyvä käytäntö, jota voisi levittää muihinkin maakuntiin. Turvallisuusklusteri sai alkunsa Pirkanmaan liiton aloitteesta vuonna 2011 ja toiminta käynnistettiin Poliisiammattikorkeakoulun toimesta. Tarkoituksena oli tiivistää Pirkanmaan turvallisuustoimijoiden yhteistyötä⁵⁶. Turvallisuuskahvilan keskusteluissa tuotiin esille, että turvallisuusklusterin voi nähdä myös alueellisena vetovoimatekijänä (Pirkanmaa turvallisenä maakuntana). Klusterilla nähtiin voivan olla myös aluetaloudellisia vaikutuksia eli eri turvallisuustoimijoiden yhteen kokoamisesta voisi syntyä uutta liiketoimintaa. Ihanteellises-ti turvallisuusklusteri toimisi ”etunojassa”. Yksi painopiste olisi tällöin ennakoivassa toimin-nassa, turvallisuusalan ilmiöiden tunnistamisessa etukäteen. Kolmannen sektorin osalta tur-vallisuusklusterin ohjausryhmässä on ollut mukana SPR:n valmiuspäällikkö. Idealomakkeissa kommentoitiin muun muassa, että turvallisuusklusteri olisi ”ainoa vaihtoehto, saadaan homma haltuun. Helpottaisi yhteydenpitoa, ei ehkä niin paljon päällekkäistä toimintaa”. Maakunnalli-nen alue nähtiin hyvänä varsinkin, koska jatkossa maakunnista tulee keskeisiä turvallisuus-toimijoita. Haasteita nähtiin tuottavan Pirkanmaan toimijoiden suuri lukumäärä ja siitä johtuva haaste koordinoita kokonaisuutta. Viime ajat turvallisuusklusteri on viettänyt hiljaiseloa, joh-tuen pääosin koordinaattorin puutteesta⁵⁷. Turvallisuusklusterin vakiinnuttaminen edellyttäisi-kin riittäviä taloudellisia resursseja esimerkiksi juuri koordinaattorin palkkaamisen muodossa. Kuten yhdessä idealomakkeessa kommentoitiin: ”koordinaatio on välttämätöntä, ei toimi muu-ten”. Turvallisuusklusteri ei saisi kuitenkaan henkilöityä liikaa yhden tietyn organisaation omaisuudeksi.

Tiedonkulku

Osallistajat – niin viranomaiset kuin järjestötoimijat – toivat esille, että viranomaisten tietä-mystä vapaaehtoistoiminnasta tulisi parantaa. Järjestöjen tulisi pitää enemmän ääntä ja tuo-da omaa toimintaansa esille. Erityisesti viranomaisten kenttäväen osalta tietämyksen taso koettiin heikoksi. Meripelastusseuralla oli kokemusta viranomaisille lähetetystä valmiustiedot-teesta, jossa oli kuvattuna alukset, varusteet, miehistön koulutus, suorituskyky jne. Tämänkin osalta kuitenkin epäiltiin, että ”onko sekään sitte valunu sinne kentälle asti sitte” (R4O6). Yh-dessä idealomakkeista ehdotettiin, että vapaaehtoisuuskentästä tulisi laatia laaja tietopaketti lähetettäväksi viranomaisorganisaatioiden kaikille tasoille. Tästä kaikki 24 idealomakkeen arvioinutta henkilöä olivat täysin samaa mieltä. Kyseessä olisi koko toimikentän läpäisevä tieto. Haasteena nostettiin esille muun muassa tiedon ajan tasalla pitäminen. Yhtälailta tietoa viranomaisyhteistyöstä tulisi saada menemään myös ruohonjuuritason vapaaehtoisille. Myös järjestöjen ja viranomaisten välisen yhteyshenkilön – esimerkiksi suoran puhelinyhteyden muodossa – mahdollisuutta pohdittiin, joskin näkemykset jakaantuivat. Ongelmana koettiin liiallinen henkilöityminen ja siitä johtuva alttius muutoksille. Pohdittava kysymys olisi tällöin se, että olisiko yhteys enemmänkin asemakohtainen kuin henkilökohtainen.

⁵⁶ Turvallisuusklusterin koordinaattorina toiminut Jouni Perttula on kuvannut turvallisuusklusterin toimintaa Poliisiammattikorkeakoulun julkaisemissa raporteissa (ks. Perttula 2012, 2016).

⁵⁷ Toiminta Pirkanmaan turvallisuusklusterin osalta on taas aktivoitunut syksyllä 2017. Työnimenä on Turvallisuusklusteri 2.0.

Osallistajat toivat esille ongelmia järjestöjen sisäisessä ja ulkoisessa tiedonkulussa. Tämän nähtiin olevan järjestöjen pysyvä ongelma. Erityisesti tämä koski pieniä järjestöjä, joilla ei ole riittävästi resurssia hoitaa viestintää. Myös viranomaisten yhteistyökutsut herättivät jonkin verran keskustelua: "[...] kutsu oli lähtenyt tosi laajalle, siis kolmannelle sektorille, kunnille, kaikille tämmösille, jotka siellä touhuttiin mukana, mutta olikohan meitä siellä paikalla kymmentäkään sitten loppujen lopuksi" (R2O3). Osa viranomaisista voi tuntua kutsujana "hahmottomilta". Esimerkiksi aluehallintovirasto ei näyttäydä arkipäivän yhteistoimijana. Kutsut pitäisi myös kirjoittaa "ikään kuin tavallisten ihmisten kielellä" (R2O4). Aiherajauksillakin voi olla oma merkityksensä eli jos teema on liian laaja, voi syntyä tunne, että teema ei koske enää ketään. Lisäksi ajankohtana olisi hyvä olla mahdollisuuksien mukaan muu kuin virka-aika. Osallistajat keskustelivat myös poliisin johtokeskusten keskittymisestä Helsinkiin arkiöiden ajaksi. Tämän nähtiin heikentävän paikallista ja alueellista tuntemusta. Yhdessä asiaan liittyvän idealomakkeen kommentissa todettiin seuraavaa: "sitä saa mitä tilaa, ei toimi ilman tuntemusta". Tällä nähtiin voivan olevan vaikutusta myös Vapepan hälytysten määrään.

Vapaaehtoisten määrä ja sitoutuminen

Tampereen turvallisuuskahvilan osallistajat esittivät lukuisia ideoita vapaaehtoisten määrän kasvattamiseksi ja sitoutumisen vahvistamiseksi. Erityisesti nuorten saaminen mukaan toimintaan herätti huolta: "En tiää mitä pitäis tehdä, kun ei niitä nuoria, niitä on siis niin vähän, että pahaa tekee. Täytyy saada mukaan, mut ku me ei keksitä, et mikä se on se keino" (R1O3). Yhdellä idealomakkeella tuotiin ratkaisukeinona esille, että koulumaailmaan tulisi saada mukaan tietoa kolmannelta sektorilta ja sen merkityksestä. Tästä kaikki idealomakkeen arvioineet 20 osallistujaa olivat täysin samaa mieltä. Tämä nähtiin erinomaisena mahdollisuutena lisätä yhdistystoiminnan tunnettavuutta. Kouluissa voisi käydä esittäytymässä eri yhdistysten toimijoita. Kouluissa voisi myös järjestää enemmän määrin turvallisuusteemaisia kursseja, joista saisi opintopisteitä. Haasteina nostettiin esille vapaaehtoisten esittelijöiden löytäminen arkipäivisin kouluaikaan sekä ylipäättään koulujen rajalliset ajalliset ja taloudelliset resurssit. Pahimmillaan erilaiset resurssit johtavat eriarvoistumiseen turvallisuuskoulutuksessa: "[...] niin sinne puolelle teen [paloturvallisuus- ja ensiapuluentoja], siihen niiku ommaan vanhaan kotikuntaan, mutta ei taas muualla tehdä, ku ei oo resurssia" (R4O4). Heikkoutena nähtiin se, että erilaiset turvallisuusopetukset järjestetään irrallisina paketteina, eikä osana opetussuunnitelmaa. Vastaavalla tapaa tuotiin esille yhdistystoiminnan markkinointia varusmiehille. Haasteet nähtiin kuitenkin samoiksi eli varusmiesten koulutus on määritelty hyvin tarkkaan, eikä ylimääräistä aikaa ole juurikaan käytettävissä.

Välillä kyse on myös yksittäisten toimijoiden innovatiivisuudesta, kuten Vapaaehtoisen palokunnan kahdesta toimijasta, jotka rakensivat kolme pienoispaloautoa nuorisopalokunnilla vapaaseen käyttöön: "Elikkä tommosia henkilöitä niinku tarvitaan" (R1O7). Nuorten osalta tuotiin esille myös kummitoiminnan merkitystä sekä toiminnallisuuden lisäämistä. Kummitoiminnassa saman ikäinen, mutta pidempään toiminnassa mukana ollut nuori voisi toimia uuteen henkilönä mukaan tulleen nuoren tukena. Toiminnallisuuden korostaminen voisi puolestaan saada nuoria paremmin inspiroitumaan koulutuksista. Myös sosiaalisen median hyödyntäminen yhdistystoiminnan markkinoinnissa koettiin tärkeäksi. Kuten tähän liittyvässä idealomakkeen kommentiosiossa todettiin, "someen on pakko mennä, jos haluaa yhteyden 2000-luvulla syntyneisiin". Tämän nähtiin kuitenkin edellyttävän järjestöjen osalta asennemuutosta ja sosiaalisen median osaamisen lisäämistä. Tärkeänä näkökulmana tuotiin esille myös sitä, että suunniteltaessa toimintaa nuorille, tulisi nuoret itse ottaa mukaan suunnittelemaan toimintaa:

”Niin tota, meit sen 30 henkeä suunnittelemassa, ja mä olin nuorin. Määki täytän kohta 40. Nii tehtiin nuorille tapahtumaa, alakoululaisille, yläkoululaisille. Mä jossain vaiheessa kysyin, ku vanhin oli sit yli 70, ollaanks me nyt ihan oikee niikun porukka suunnitteleen tätä, jos me tehään ala-asteikäisille, ylä-asteikäisille jotain hommaa.” (R4O4)

Osallistujat pohtivat myös mahdollisuutta lisätä loivan kynnyksen toimintaa. Tämä auttaisi tavoittamaan syrjäytymisvaarassa olevia ihmisiä. Nämä ihmiset saisivat merkityksellistä toimintaa ja muuttuisivat objekteista subjekteiksi; ihminen kokisi itsensä tärkeäksi ja auttaisi itseään. Esimerkiksi maahanmuuttajien osalta kielitaito ei saisi olla totaalisenä esteenä. Toimintaa on mahdollista saada aikaan ilman yhteistä kieltäkään. Erilaisia loivan kynnyksen toimia voisi olla erilaiset järjestöjen joulukahvilat ym. tilaisuudet, joihin kuka tahansa voisi tulla paikalle omana itsenään ja joissa järjestötoimintaa ei kuitenkaan suoraan tyrkytettäisi kenellekään. Osallistujat toivat myös esille mahdollisuutta luoda erilaisia järjestöpolkua. Taustana tässä oli huomio siitä, että ihmiset eivät enää sitoudu toimintaan yhtä lailla kuin ennen. Tämän idean suhteen osallistujien mielipiteet kuitenkin jakaantuivat. Osaltaan tämä järjestöjen vaihtaminen aina tietyin aikaväleihin nähtiin ”juurettomana” vaihtoehtona.

Vapaaehtoisten jaksamisen tukeminen koettiin tärkeäksi: *”[...] millä tavalla me entistä paremmin pystytään tukemaan niitä vapaaehtosia siinä harrastuksessa, henkisesti jaksamaan siinä harrastuksessa, se on erittäin raskas ja vaativa, vaativa harrastus ja siinä tulee monia vaikeita tilanteita”* (R1O1). Osallistujat toivat esille, että tukijärjestelmä on osan järjestöjen osalta kunnossa, mutta se olisi varmistettava kaikille vapaaehtoistoimijoille. Tukitoimet ovat myös erilaisia. Siinä missä esimerkiksi Vapaaehtoisella palokunnalla on sopimus työterveydenhuollon kanssa, tulee Vapaaehtoisessa pelastuspalvelussa henkinen tuki Suomen Punaisen Ristin kautta. Yhdenmukaisemmalla järjestelmällä varmistettaisiin se, että tilanne ei mene yksinomaan siihen, että *”siellä saunan lauteella ruvetaan sitten joko kotona tai sillä samalla keikkaporukalla, mutta täs on paljon tekemistä”* (R1O1). Tukemisessa ja motivoinnissa olisi keskeistä myös sen osoittaminen, että viranomaisen arvostaa vapaaehtoistoimijoita. Pelkätään sen viestin välittäminen, että toiminta on viranomaisen näkökulmasta tärkeää ja tarpeellista, nähtiin motivoivan vapaaehtoisia suuresti. Välillä on kyse niinkin pienestä asiasta kuin kiittämisestä: *”No ihan se semmonen niikun kiitoski joskus riittää”* (R4O4). Vapaaehtoisentäessä on myös syytä huomioida toimintaympäristön muutoksen vaikutukset vapaaehtoistarpeeseen. Esimerkiksi maailmanpolitiikan kehityksistä johtuen väestönsuojelun merkityksen nähtiin jälleen kasvaneen. Väestönsuojelu voisi olla tällöin yksi toimi, johon jatkossa vapaaehtoisia tarvittaisiin ja innostettaisiin mukaan.

Rahoitus, rekisterit ja neljäs sektori

Rahoituksen osalta Tampereen turvallisuuskahvilassa keskusteltiin muun muassa järjestöjen ja ministeriöiden välisestä strategisesta kumppanuudesta. Yhdessä idealomakkeista esitettiin väite, että muidenkin ministeriöiden kuin puolustusministeriön tulisi nähdä oman toimialueensa järjestöt strategisina kumppaneina. Tällä olisi vaikutusta rahoituksen selkeytymiseen. Väitteestä 16 henkilöä oli täysin tai osittain samaa mieltä. Viisi henkilöä omasi neutraalin mielipiteen, yhden henkilön ollessa asiasta osittain eri mieltä. Positiivisena seikkana nähtiin se, että strateginen kumppanuus mahdollistaisi pitkäjänteisempää toiminnan suunnittelua. Toisaalta skeptisyyttä ilmensi kommentti siitä, että ministeriöissä ei välttämättä olisi riittävästi ymmärrystä kolmannen sektorin toiminnasta. Keskusteluissa tuotiin esille myös sitä, että järjestöjen resurssitarpeen ollessa suhteellisen vähäinen suhteessa niiden tuottamaan hyötyyn, tulisi viranomaisten pyrkiä rahoittamaan järjestöjä niiden tuottamien kriittisten toimintojen osalta: *”[...] niin tietyt semmoset tukitoiminnot, jotka on kuitenkin elintärkeitä, niihin oikeesti tulis niinku sitä rahaa”* (R2O1). Tähän nähtiin liittyvän myös turvavarusteet, radiot ym. Ongelmana

nousi kuitenkin esille viranomaisten vähäiset resurssit ja sen määrittely, mitkä todellisuudessa ovat kriittisiä toimintoja. Lisäksi yhdessä tähän keskusteluun liittyvän idealomakkeen kommentissa todettiin seuraavaa: *"Harrastustoiminta pysyköön harrastajien oman resurssoinnin piirissä"*. Esille nostettiin myös Vapaaehtoisen pelastuspalvelun saamat korvaukset hälytystehtäviin osallistumisesta. Tämän kaltaisen rahoituksen lisäksi kaivattiin kuitenkin ylläpitävää rahoitusta, mikä mahdollistaisi resurssien käytön pitkäjänteisesti ja suunnitellusti.

Rahoituksen teemaan kytkeytyi myös keskustelu yhdistysten perustamisen ja toiminnan käynnissä pitämisen hankaluudesta: *"Mun mielestä tätä täytyy kyllä tarkastella ihan ennakkoluulottomasti, et tää rakenne täytyy saada perhana soikoon jollain lailla kevyemmäksi"* (R4O3). Pahimmillaan yhdistystoiminnan koetun byrokraattisuuden nähtiin johtavan siihen, että innostuksesta ja koetusta tarpeesta huolimatta ei oltaisi valmiita perustamaan rekisteröityä yhdistystä. Ilman ry-statusta ei puolestaan olisi käytännössä mahdollista saada viranomaisten rahoitusta. Myös pankkitoiminta hankaloituisi. Kyseessä nähtiin olevan kansallinen kysymys, josta tulisi käydä laajempaa keskustelua. Keskeinen kysymys olisi se, voiko toimijana olla muukin ryhmä kuin rekisteröity yhdistys. Toisaalta kysymys on siitä, että viranomaisen nähdään haluavan kumppaniksi virallisemmän tahon kuin esimerkiksi pelkän kaveriporukan. Toisaalta, kuten yksi viranomaisedustaja kysyi, onko väärinkäytöksiä syytä kuitenkaan pelätä niin kovin paljoa. Asiasta kirjoitettiin myös idealomakkeen väite, jonka osalta näkemysten jakaantuivat hyvin vahvasti. Yhtenä "kevytaktivismin" esimerkkinä nostettiin esille Vapepa Tampereen ViVa-hälytysryhmä (Villit ja Vapaat). Ryhmä ei ole rekisteröity yhdistys, joskin jokainen ryhmän jäsen kuuluu johonkin Vapepan jäsenjärjestöön. ViVa-ryhmän toiminta koostuu yksinomaan Vapepan alaisesta toiminnasta. Toisaalta tuotiin esille myös sitä, että järjestöissä voi itse kukin jo nyt pyrkiä – yhdistyslain sallimissa raameissa – luomaan kevyempiä toimintamalleja.

Rekistereiden osalta keskusteluissa viitattiin muun muassa Tampereella syksyllä 2014 toteutettuun Pirkka14-kansalaisraatiin. Raatilaiset ideoivat tuolloin kunnallisten osaamisrekisterien rakentamisesta.⁵⁸ Rekistereihin liittyen yksi turvallisuuskahvilan osallistuja nostikin esille Opetushallituksen ja opetus- ja kulttuuriministeriön yhteishankkeen, jossa tarkoituksena on rakentaa Kansallisten opiskeluoikeuksien ja suoritusten keskitetty integraatiopalvelu, Koski⁵⁹. Palvelun käyttöönoton myötä kansalaiset ja viranomaiset saisivat tiedot oppijoiden todennetusta osaamisesta yhdestä paikasta. Ehdotuksena tuotiin esille se, että Koski-palvelua voisi täydentää myös kolmannen sektorin tarjoamien koulutusten osalta. Idealomakkeen väitteestä *"Vapaaehtoisten osaaminen tulisi koota rekisteriin. esim. opetushallinnon rakenteilla olevaa muodollisen osaamisen rekisteriä"* samaa tai osittain samaa mieltä oli 21 henkilöä. Kaksi henkilöä oli osittain eri mieltä ja yksi omasi neutraalin mielipiteen. Osaamisen rekisteröinnin merkitystä korostettiin erityisesti maanpuolustuskoulutukseen osallistuvien naisten osalta. Esille nostettiin myös OHTO-järjestelmän mahdollisuudet sekä Lentopelastusseuran kattava koulutusrekisteri. Ongelmina nähtiin erityisesti laaja-alaisen rekisterin päivittämiseen ja tietosuojaan liittyvät kysymykset.

Neljäs sektori koettiin kasvavana trendinä, jonka todellinen hyödynnettävyys on riippuvainen sen saamista muodoista: *"[...] siis tota onks se kansalaistottelemattomuutta vai olikk se sitä positiivista aktivismii"* (R3O5). Potentiaali nähtiin suureksi, mutta etsinnöissä jälkien sotkeminen, salassapitovelvollisuudesta huolehtiminen ja motiivien moninaisuus herättivät huolta. Näkemyksinä korostui, että neljättä sektoria tulisi johtaa ja pikakouluttaa: *"Auttamishalu on*

⁵⁸ "Osaamisrekisterillä tarkoitetaan kunnan keräämää rekisteriä kunnan asukkaiden erityisosaamisesta. Osaamista olisi esimerkiksi johtamis- ja kielitaidot sekä terveydenhuollon, sähköalan ja tietoliikennealan koulutukset. Ajatuksena on, että jokaisella meistä on erityisrooli yhteiskunnassa: jokainen meistä on tärkeä! Kun tämä osaamisrekisteri luodaan jo ennakkoon, eikä vasta hädän hetkellä, näiden erityistaitojen nopea käyttöönotto kriisin yllättäessä mahdollistuu. Tietojen antaminen osaamisrekisteriin olisi vapaaehtoista. Tämä tapahtuisi esimerkiksi täyttämällä ilmaisjakelulehtien mukana jaettavan tai netissä saatavilla olevan lomakkeen. Vaikka erilaisia osaamisverkostoja on jo olemassa, niillä ei ole aina kosketuspintaa toisiinsa ja päällekkäistä työtä tehdään paljon. Osaamisrekisteri vastaisi tähän haasteeseen." Ks. http://www.uva.fi/fi/sites/kansalaisraati/pirkka14_kansalaisraadinn_julkilausuma.pdf

⁵⁹ Aiemmalta nimeltään Todennetun osaamisen rekisteri. Ks. <https://confluence.csc.fi/display/OPHPALV/Koski>

positiivinen ongelma, se pitää kanavoida ja kohdistaa ja ohjata oikein” (R1O6). Esimerkiksi etsinnöissä koulutetut vapaaehtoiset voisivat ottaa spontaaneja vapaaehtoisia mukaan omiin etsintäryhmiinsä ikään kuin oppipojiksi. Parhaimmillaan osa spontaaneista toimijoista innostuisi toiminnasta ja lähtisi mukaan etsintäkursseille. Tässä yhteydessä nostettiin myös esille, että onko kyseessä enää spontaani vapaaehtoisuus, jos se on hyvin organisoitua. Tällöin on riskinä se, että menetetään neljännen sektorin ketteryys:

”[...] ehkä viranomaisen ongelma on vaan se, että perinteinen ajattelu on se, että [spontaanit vapaaehtoiset] on vaan niinku haitaksi, vaikka tosiasiaa siellä voi olla tosi kovia osajia ja sukeltajia nyt esimerkiksi mitä näissä on nyt nähty, että nehän pistää niinku homman pystyyn tosta vaan. Ja sitten niinku viranomaistoimintona kestää ihan ikuisuuden, että saadaan niinku vastaavalla tavalla se homma pyöriin.” (R2O1)

Spontaanien vapaaehtoisten saaminen mukaan yhdistystoimijoiksi herätti keskustelua. Osallistujat toivat esille syksyn 2015 turvapaikanhakijakriisin, jonka yhteydessä spontaaneja vapaaehtoisia tuli avuksi runsas määrä ja yhdistystoiminnasta kiinnostuneidenkin määrä kasvoi. Tämä näkyi esimerkiksi piikkinä Suomen Punaisen Ristin jäsenmäärässä, joskin monien osalta innostunut ei kantanut useampaa vuotta. Toisaalta ongelmaksi muodostui myös se, että ”me ei saatu tarjottua niille sellasta vapaaehtoistyötä tarpeeksi, mitä he olis halunnu tehdä ja sitten taas ei ollu halua tehdä sitä, mitä me tarjottiin” (R2O7). Vaatteiden lajittelu ei kiinnostanut ja esimerkiksi henkisen tuen toiminta olisi taas vaatinut koulutusta. Uusia ihmisiä ei saatu tällöin pidettyä mukana organisaation toiminnassa: ”[...] menetettiin niinku semmonen momentum” (R2O7). Osallistujat kantoivat myös huolta neljännen sektorin toimijoiden henkisestä huollosta. Traumaattisten tilanteissa spontaaneille vapaaehtoisille voi hetkellisen auttamishalun myötä tulla raskas taakka kannettavaksi loppuelämän ajaksi. Henkisestä huollosta olisi tällöin syystä huolehtia mahdollisuuksien mukaan myös spontaanien toimijoiden osalta⁶⁰.

Muut esille tulleet näkökulmat

Maakuntaudistus herätti keskustelua järjestöjen ja viranomaisten epäyhteeneistä maantieteellisistä toiminta-alueista. Järjestöjen tuleekin pohtia omaa toimintaansa suhteessa tuleviin maakuntiin: ”Me ei voida piiritasolla mitään tavallaan sujuvasti hoitaa, niin meidän pitää miettiä ihan uusia keinoja, millä me saadaan nämä niinku kaks osittain päällekkäin menevää aluetta katettua ja kuka on yhteistyössä keneenkin” (R2O7). Keskusteluissa tuotiin esille myös sen tärkeys, että tuleviin maakuntiin rekrytoitaisiin valmiuspäällikkö (tai -johtaja) mahdollisimman pikaisesti, eikä vasta sitten kun maakunta jo on toiminnassa. Valmiuspäällikköllä olisi myös tärkeä tehtävä viranomaisten ja järjestöjen välisen yhteistoiminnan kehittämisessä.

Arjen turvallisuuden osalta osallistujat pohtivat sitä, että voisivatko kaikki järjestöt ottaa agendalleen turvallisuuden kehittämisen. Erityisesti tämän nähtiin koskevan haja-asutusalueita ja toiminnan koulutuksellista ulottuvuutta. Tätä kautta saataisiin mahdollisesti vahvistettua ihmisten kansalaistaitoja, lisättyä turvallisuuden tunnetta ja kasvatettua alueen valmiutta. Yhdistyksen ei tarvitsisi tällöin olla turvallisuuteen fokuoitunut yhdistys, vaan kokoonkutsuja voisi olla esimerkiksi turvallisuuden teemasta kiinnostunut metsästysseura tai kyläyhdistys. Viranomaiset ja turvallisuustoimintaan fokuoituneet järjestöt voisivat tukea toimintaa erityisesti koulutuksen tarjoamisen kautta. Myös järjestöjen rooli syrjäytymisen ehkäisyssä ja ih-

⁶⁰ Esimerkiksi Norjan Utøya-saaren iskun jälkeen tehtiin kyselytutkimus, jossa selvitettiin pelastustoimiin osallistuneiden henkilöiden avun hakemista sekä sairauslomalle jäämistä. Kyselyyn vastasi myös 56 pelastustoimiin osallistunutta spontaania vapaaehtoista. Tutkimus osoitti, että spontaanit vapaaehtoiset ilmoittivat eniten stressipohjaisia oireita, pidempiä sairauslomia ja mielenterveyspalveluiden tarjoaman avun hakemista. Tutkimuksen johtopäätöksissä todetaan, että kyseinen ryhmä hyötyisi lisästä. (ks. Gjerland, Pedersen, Ekeberg & Skogstad 2015.)

misten integroimisessa yhteiskuntaan sai aikaan keskustelua. Kyseisen työn nähtiin olevan järjestökentän ytimessä.

5.7. Kuhmon turvallisuuskahvila

Kuhmon turvallisuuskahvila järjestettiin Hotelli Kalevalassa 12.9.2017. Tilaisuuteen valittiin 23 osallistujaa, joista 22 saapui paikalle. Viranomaisista edustettuina olivat poliisin, kaupungin, Puolustusvoimien, Tullin, sairaanhoitopiirin ja Rajavartiolaitoksen edustajat. Lisäksi mukana oli myös seurakunnan edustaja. Järjestöistä mukana oli Suomen Punaisen Ristin ja Vapaaehtoisen pelastuspalvelun (yht. 3), Marttaliiton (x2), pelastus- ja etsintäkoirien, Maanpuolustuskoulutusyhdistyksen, Reserviupseeriliiton, riistanhoitoyhdistyksen, Maanpuolustusnaisten Liiton, Metsästäjäliiton, Naisten Valmiusliiton, Meripelastusseuran, Lentopelastusseuran ja kyläyhdistyksen edustajat. Edustettuina oli niin paikallis- kuin myös piiri/alueason näkökulmat. Turvallisuuskahvilan teemana pyrittiin tuomaan esille järjestöjen ja viranomaisten yhteistoimintaa erityisesti *haja-asutusalueilla ja rajan tuntumassa*. Osallistujat täyttivät turvallisuuskahvilan aikana 17 idealomaketta.

Yhteistoiminnan laatu ja rakenne

Turvallisuuskahvilan osallistujat kertoivat monista paikallisista ja alueellisista erityispiirteistä. Yhtenä keskeisenä piirteenä tuotiin esille pitkät etäisyydet: ”[...] *miten siellä apu varmistetaan niille ihmisille, jotka siellä syrjässä perukoissa asuu*” (R2O2). Etäisyyksien nähtiin vaikuttavan merkittävällä tavalla viranomaisten toimintaan. Ymmärrettiin esimerkiksi, että joka kylällä ei voi olla poliisia. Luonnollisesti myös vasteajat ovat pitkät. Vähäinen viranomaisten määrä sekä pitkät etäisyydet johtavat siihen, että viranomaiset joutuvat priorisoimaan tehtäviään: ”*Se on joka päivä esillä se priorisointikysymys*” (R4O2). Kyseessä on ikään kuin vaihtoehtokartoitus eli poliisi joutuu enemmissä määrin pohtimaan esimerkiksi sitä, että edellyttääkö asia paikalla käyntiä vai voidaanko asia hoitaa muilla tavoin. Ensihoidon osalta avun paikalle saamista koettiin helpottavan Vartiuksen rajavartioaseman rajavartijoiden ensivastevalmius. Rajavartioaseman henkilöstöstä kaksikymmentä rajavartijaa on suorittanut ensivastekoulutuksen. He ovat vuorollaan ensivasteessa Vartiuksen kansainvälisen rajanylityspaikan auki ollessa, päivittäin klo 7-21 välillä. Vuosittain tehtäviä on ollut noin neljäkymmentä. Yleistä avun saamisen problematiikkaa kuvaa vielä muun muassa seuraava osallistujan kommentti:

”Kyllä se kovin kauan joskus se avun saaminen sinne voi kestää. Että jos siellä, jos siellä tulipalo syttyy, niin kyllä se yleensä saa ihan rauhassa se talo palaa. Palokunta tulee paikalle ja kysyy, että annetaanko tän palaa loppuun, vai haluatteko, että sammutetaan suurin piirtein. Että se avun, avun saaminen on kovin hidasta. Toki siellä on vähän niitä savuja enää jälellä, että niin, niin siinä suhteessa niin tota se avun tarvekin sitten niin ei niin kovin, kovin usein kohtaa.” (R3O6)

Osallistujat toivatkin esille sen, että kaikessa ei voi turvautua viranomaisiin, vaan on tarve pystyä toimimaan jossakin määrin myös itse; ensimmäinen apu löytyisi tällöin kyläyhteisöstä. Esimerkiksi kylien turvallisuussuunnitelmissa perusideana näyttäytyy se, että kyläläiset auttavat toinen toistaan. Tämä kuitenkin edellyttää etukäteissuunnittelua sekä koulutusta. Merkittävänä haasteena korostuu se, että väestö vähenee ja vanhenee: ”*Täällä vielä kun niin sanottu perukat, kun ne tyhjenee, ne ikääntyy, nuoret muuttaa pois*” (R1O1). Keskusteluissa nousi esille myös kesämökkiläisten rooli. Heillä nähtiin voivan olla monenlaista mahdollisesti hyödynnettävissä olevaa ammattitaitoa. Ihanteellisesti mökkiläiset olisi nähtävissä määräraikaisina kyläläisinä, jotka olisivat käytettävissä apuvoimavara erityisesti erilaisissa häiriötilanteissa.

Erityispiirteenä korostui myös rajan läheisyys. Viranomaisten osalta rajan yli tapahtuva yhteistyö koettiin toimivaksi ja tiiviiksi. Järjestöjen osalta yhteistyötoimia ei puolestaan tullut keskusteluissa esille. Tähän liittyvänä haasteena korostettiin kielimuuria. Erityispiirteenasena turvallisuusriskinä nostettiin esille sudet ja karhut. Toisaalta kyseessä nähtiin olevan turha pelko, jota tulisi ehkäistä oikealla informaatiolla. Toisaalta taas karhunkaan ei nähty kuitenkaan kuuluvan pihapiiriin: *"Kyllähän niihen pitäs niinku tuolta mettästä niin se eväs, eväs löytää niillä"* (R3O5).

Viranomaisten ja järjestöjen yhteistyötä pidettiin toimivana. Esimerkiksi Vapaaehtoisen pelastuspalvelun Kainuun toiminnan osalta todettiin, että *"poliisin kanssa pelaa hommat suhteellisen hyvin, että niinku tänä vuonna 23 etsintää tehty ja ei siinä oo ongelmaa ollenkaan"* (R1O7). Hyvänä mallina koettiin muun muassa se, että viranomaiset tutustuvat etukäteen järjestöjen kalustoon ja toimintaan⁶¹. Esimerkiksi ensihoitajat ovat käyneet tutustumassa (tarvittaessa kuljetusapuna toimivien) järvipelastajien veneisiin. Samoin pelastuskoiratoiminnan osalta koettiin hyvänä, että poliisi on nykyisin mukana koirakoille tehtävissä käyttöönotto- ja kaskuissa. Tutustumistoiminnan haasteena näyttäytyi viranomaisten rajalliset aikaresurssit. Metsästysseuroissa nähtiin paljon potentiaalia: *"Kuhmolainen metästaja, niin se tuntee kaikki tiet, peräkylät, perämetät, sillä on vehkeet, laitteet, kyky liikkuu maastossa ja sitte, et niit on paljo"* (R1O1). Metsästysseuroja toimii Vapepan hälytysryhminä, joskin näiden määrää nähtiin voitavan vielä lisätä. Keskusteluissa nousi esille myös toive naisten maanpuolustusjärjestöjen paremmasta hyödyntämisestä. Huoli oli siitä, että viranomaiset eivät tiedä näihin järjestöihin kuuluvien henkilöiden osaamisesta, eivätkä välttämättä tavoita heitä tarpeen vaatiessa. Parempi koordinointi edesauttaisi sitä, että tämä *"naisenergia"* (R1O2) saataisiin hyötykäyttöön.

Turvallisuuskahvilan osallistajat keskustelivat myös yhteisestä harjoittelusta. Yhdessä idealomakkeessa esitettiin kolmannen sektorin mukaan ottamisesta paikallispuolustusjärjestöihin. Tästä ideasta kymmenen osallistujaa oli täysin tai osittain samaa mieltä, kolmen osallistujan omatessa neutraalin näkemyksen. Keskusteluissa esitettiin myös toive siitä, että seurakunta kutsuttaisiin mukaan valmiusharjoituksiin. Viranomaisten näkökulmasta resurssit ovat niukat, mutta jos viranomaisten ja järjestöjen yhteistyötä on tarkoitus lisätä, on harjoittelu tällöin tarpeen: *"Mutta pitäis kyllä harjoitella kyllä, jos näitä meinataan yhteen sovittaa eri järjestöjen toimintoja"* (R4O2). Säännöllisen yhdessä harjoittelun nähtiin edesauttavan viranomaisten järjestötuntemusta. Tämä taas voisi auttaa siihen, että viranomainen osaisi käyttää järjestöjä tukena. Vaikka yhteistoiminta näyttäytyy siis toimivana, voi ongelmia tuottaa yksittäisten viranomaisten kokemattomuus: *"Sitte jos on kokemattompia poliiseja, niin sitten, sit se on vähä tietenki ehkä, ehkä vähä semmonen, että sen vähä kokee, että, et tota meitä [vapepan hälytysryhmiä] ei oikein osata käyttää"* (R1O4). Tämä seikka korostuu Kainuussa ja pohjoisemmassa Suomessa, jossa viranomaisia on harvassa ja toimialueet ovat laajoja. Kuten yksi osallistuja totesi, ratkaistaan tällöin yksittäisen viranomaisen ammattitaidolla hyvinkin paljon.

Edellä kuvatussa tilanteessa nousee esille myös perimätiedon siirtämisen merkitys. Esimerkiksi uusien rajavartijoiden on erittäin tärkeää oppia tuntemaan toimintaympäristö ja sen erityispiirteet. Käytännössä raja-alueilla kaikki tahot ovat ymmärrettävissä yhteistyötahoiksi. Tällöin on keskeistä, että hiljainen tieto siirtyisi kokeneilta rajavartijoilta uusille rajavartijoille. Sama koskee yhtäläillä muita viranomaisia. Tähän tulisi varata riittävästi aikaa. Erityisesti kiire koettiin hiljaisen tiedon ja perimätiedon siirtämisen haasteena. Osallistajat pohtivat myös viranomaisten ja järjestöjen yhteistyön rakennetta, tuoden esille niin sopimusten kuin myös henkilösuhteiden merkitystä. Molemmilla on roolinsa, joskin sopimuksellisuus tulee ehkäis-

⁶¹ Tätä tuotiin esille myös yhdessä idealomakkeessa: *"Vapaaehtoisten seurojen ja viranomaisten tutustuminen toistensa kalustoon ja toimitiloihin käytännössä"*. Välttämättä kahdeksan henkilöä oli täysin ja viisi osittain samaa mieltä.

seeksi sitä, että yhteistoiminnan kannalta relevantti tietämys olisi liikaa yksittäisten tahojen varassa: *”Olipahan sovittu tai ei, mutta tietysti ideaalitulanne ois, että ne ois ensin sovittu ja mietitty eikä ne menis niinkun henkilökohtasien suhteitten mukaisesti, että sitä perimätietoo- han on valtavasti ja sitä pitäs A, saaha siirrettyä, B, saaha sovittua”* (R1O1). Yhteistyön kan- nalta mielenkiintoisena seikkana pohdittiin myös sitä, että tulisiko koko asetelma kääntää toisin päin eli olisiko kyseessä pikemminkin viranomaiset järjestöjen toiminnan tukena. Tulisiko viranomaisten tarjota järjestöille enemmän tukea? Osallistujat käyttivät termiä ”aloitteelli- suuden aktivointi” tarkoittaen sitä, että viranomainen voisi enemmässä määrin aktivoida ihmis- ten ja yhdistysten aloitteellisuutta turvallisuusasioissa. Kyseessä voisi olla tällöin esimerkiksi opastus kylien turvallisuuteen liittyvissä asioissa.

Hyvät käytännöt

Pienryhmäkeskusteluissa nousi esille monia hyviä käytäntöjä. Näitä olivat esimerkiksi monet arjen turvallisuuteen kytkeytyvät hankkeet, viranomaisten etukäteistutustuminen järjestöjen kalustoon ja toimintaan, valmiussuunnitelmien avoimuus, asuinalueiden yhdyshenkilöluettelo jne. Näitä on kuvattu yksityiskohtaisemmin teemakohtaisissa alaluvuissa.

Tiedonkulku

Yhdessä idealomakkeessa esitettiin väite siitä, että ei olisi olemassa koottua tietoa siitä, mitä eri viranomais- ja järjestötoimijoita turvallisuusallalla on olemassa⁶². Tästä samaa tai osittain samaa mieltä oli 11 henkilöä. Kaksi omasi neutraalin näkemyksen ja yksi osallistuja oli asia- ta osittain eri mieltä. Lomakkeen kommenttiosiossa tuotiin esille, että asia tulisi laittaa johde- tusti kuntoon. Lomakkeen laatineessa pienryhmässä tausta-ajatuksena oli se, että tieto eri toimijoista on hyvin sirpaleista ja jonkin tahon olisi syytä koota kokonaiskenttä yhteen doku- menttiin. Tämän nähtiin palvelevan niin viranomaisia, järjestötoimijoita kuin asukkaitakin. Dokumenttiin kirjattaisiin kaikki toimijat sekä se, mitä kukin toimija tekee. Kuntaviranomainen olisi vastuussa koontin tekemisestä. Muissa ryhmissä nostettiin esille ”Vapepa-vihkosta” eli Pohjois-Pohjanmaan ja Kainuun hälytystiedostoa⁶³. Tämän nähtiin olevan ”*semmonen raa- mattu [...], mistä löytyy kaikki*” (R2O5). Hälytystiedosto on kattava yli 70 sivun pituinen doku- mentti, joka pitää sisällään viranomaisten ja Vapepan yhdistysten yhteystietoja, tiedot kaikista valmiuspäivystäjistä, Vapepa-johtajista, valmiuskouluttajista, paikallistoimikunnista, maakun- tatoimikunnista, SPR:n avustustoiminnan yhdyshenkilöistä ja hälytysryhmistä. Hälytysryhmi- en osalta on kuvattu toimialueet, henkilövahvuus, yhteystiedot, erityisosaaminen ja kalusto. Lisäksi kunkin ryhmän osalta on tarvittaessa kerrottu yksityiskohtaisempaa tietoa. Hälytystie- dosto sisältää myös tietoa itse hälytystoiminnasta (esimerkiksi hälytysryhmän minimikriteerit ja hälytystilanteen toimenpiteet). Tiedosto päivitetään kerran vuodessa. On kuitenkin syytä huomioida, että hälytystiedosto pitää sisällään vain ne yhdistystoimijat, jotka toimivat hälytys- ryhmänä. Lisäksi kyseessä ei ole julkinen dokumentti.

Valmiussuunnitelmien osalta kaivattiin yhteensovittamista eli eri tahojen valmiussuunnitelmat tuotaisiin yhdessä ajan tasalle. Olisi tärkeää, että nämä pelaisivat yhteen niin teoriassa kuin myös käytännössä. Tähtäin kuitenkin kaikilla toimijoilla on pääpiirteittäin sama, vaikka tehtä- väkentässä onkin eroavaisuuksia. Suurin osa osallistujista oli myös sitä mieltä, että varautu- mis- ja valmiussuunnitelmien tulisi olla mahdollisimman avoimia. Asukkaiden tietoisuutta suunnitelmista tulisi lisätä, joskin haasteena on se, että *”ne, jotka ovat valmiiksi kiinnostuneita etsivät tiedot, mutta entä ne, joita nämä ei kiinnosta, vaikka ehkä pitäisi!”* (kommentti idealo- makkeessa). Se ymmärrettiin, että osa dokumenteista (kuten sodan ajan suunnitelmat) ovat

⁶² Myös Metsähallitus nostettiin esille yhtenä yhteistyökumppanina. Ko. toimijalla nähtiin olevan merkittävä aluetuntemus, josta voisi olla hyötyä yhteistoi- minnan kannalta.

⁶³ Osallistujat keskustelivat myös OHTO-hälytysjärjestelmästä. Sen käyttöönotto ei kuitenkaan näytä olevan vielä vakiintunutta, eivätkä kaikki olleet tietoisia kyseisestä järjestelmästä.

salaisia, mutta esimerkiksi kunnan valmiussuunnittelu luonnonkatastrofien osalta tulisi olla taasen kaikkien tiedossa. Osittain ongelmaksi nähtiin se, että ”[n]iitä leimoja lätkitään joka paperiin vähä sen takii, että näyttää vähän paremmalta” (R1O1). Valmiussuunnittelun avoimuudesta oli kuitenkin olemassa kuntakohtaisia hyviä kokemuksia.

Kunnallisena hyvänä käytäntönä mainittiin myös haja-asutusalueiden yhdysenkilöluettelo. Luettelo koostuu pääosin kyläyhdistysten puheenjohtajista. Yhteydenpito tapahtuisi tekstiviestiryhmän kautta, ja hätäilmoituksen lähettämistä on myös testattu. Turvallisuuskahvilan keskusteluissa nousi kuitenkin esille, että luettelo olisi syytä päivittää. Yhdysenkilöiden hyödyntäminen tapahtuisi esimerkiksi kovien myrskyjen yhteydessä. Yhdysenkilöt voisivat muun muassa varmistaa, että ”onko se mökin Miina sitte kondiksessa siellä” (R2O6). Kyläyhdistykset voisivat toimia myös tukijärjestelmänä etsintään: ”Nehän on ihan niinku hyviä, valmiita organisaatioita, soluja” (R3O2).

Vapaaehtoisten määrä ja sitoutuminen

Turvallisuuskahvilan osallistujat olivat erittäin huolissaan vapaaehtoistoimijoiden riittävydestä tulevaisuudessa sekä nuorten vähenevästä aktiivisuudesta vapaaehtoistyössä. Tällöin nousi esille kysymys siitä, että kuinka paljon viranomaisille voidaan tuoda esille kolmannen sektorin roolia, jos todellisuus tulevaisuudessa voikin olla se, että tosipaikan eteen tullessa ei olekaan enää toimijoita. Seuraavat kommentit kuvaavat suurta huolta toiminnan jatkuvuudesta:

”[...] se ikärakenne on semmosia, että siellä sitä nuorisoryhmää ei oo nyt tänä päivänä ensinkää.” (R2O5)

”Tuota niin, tosi vanhaa meillä on väki, tai ikkääntynyttä pitäskö se sanoo. Yli kaheksankymppinen on vanhin ja minä taijan olla nuorimmista päästä, ei kun tota, yks uus jäsen saatiin, hän on viiskymppinen.” (R2O1)

”Meillä on semmonen, että homma pyörii eläkeläisten voimin. Ja sitte ku eläkeläiset loppuu, niin sitte pannaan lappu luukulle.” (R3O5)

”Niin ja onhan se kyllä taivahan totuus, että kyllä se sen nuorten ihmisten saaminen vapaaehtoistyöhön, niin kyllä se tuottaa työtä ja niitä ei silti taho saaha sinne mukkaan.” (R4O1)

”[...] näissä piireissä, niin se on itsestään selvyys, että kun meistä tämän hetkisistä tekijöistä aika jättää, ei taho mistään saaha sitä semmosta miestä, joka taikka naista, joka jatkaa niillä jalanjälillä.” (R1O5)

”[...] alkaa olla heikolla hapella. Meiän yläkeski-ikä on joku 65–70 vuotta.” (R3O2)

Poikkeuksena muihin yhdistykseen, Marttojen edustajat toivat esille jäsenistönsä aktiivisuutta ja toiminnan vireyttä, joskin heilläkin nuorten jäsenten rekrytoimisen koettiin tuottavan merkittäviä haasteita. Paitsi nuorten muuttamisen muille paikkakunnille, myös muun muassa vapaaehtoistoiminnan ammattimaistumisen, yhteisöllisyyden vähenemisen sekä työelämän ja perhe-elämän paineiden lisääntymisen nähtiin vaikuttavan vapaaehtoisten määrään ja sitoutumiseen. Myös yhdistystoiminnan vetäjien roolia korostettiin. Yhdistystoiminnan nähtiin olevan aaltomaista; yhdistys elää sellaista kautta, minkälaisia ihmisiä siellä on kulloinkin toimintaa vetämässä. Osallistujat ideoivat monia toimia uusien jäsenten, erityisten nuorten, aktivoimiseksi. Yhtenä keinona tuotiin esille kunnan järjestämiä harrastemessuja, joista jo olikin Kuhmossa kokemuksia. Vastaavankaltaisena ajatuksena tuotiin esille nuorten vapaaehtoistoiminnan kampanjoita. Yhdistykset voisivat myös verkostoitua toiminnan ja tapahtumien järjestämiseksi ja siten lisätä houkuttelevuutta nuorille. Yksi mahdollisuus olisi kesäleirien järjestäminen yhteistoiminnassa. Kaikkiin näihin kuitenkin kommentoitiin, että *”kiinnostaako nuoria tämä perinteinen toiminta? Keksittävä jotain täysin uutta”* (kommentti idealomakkeessa). Ongelmaksi nähtiin ikääntyneempien vapaaehtoisten eläminen ikään kuin talvisodan hengessä, kun nuoret pikemminkin toimivat ameebamaisesti sosiaalisessa mediassa. Osallistujat olivatkin yksimielisiä siitä, että olisi syytä järjestää turvallisuuskahvila, jossa nuoret itse kertoisivat millä tavoin he haluaisivat olla mukana turvallisuustyössä: *”Meidän pitäis jotenki pystyä niinku tarjoomaan heille sitä, sitä toimintaa sen, sen, siinä muodossa, ku he haluavat tehdä”* (R1O2). Kyseisen turvallisuuskahvilan nähtiin voitavan järjestää esimerkiksi sosiaalisessa mediassa. Yleisellä tasolla osallistujat pohtivat myös sitä, että toimisiko vastuun antaminen vapaaehtoistoimintaan sitouttajana⁶⁴. Yksi osallistuja toi esimerkiksi esille sitä, että jos yhdistykselle annettaisiin pahan päivän varalle jokin merkittävä tehtävä – ei vain jokin arkipäiväinen asia – voisi se toimia motivoivana tekijänä. Tässä yhteydessä viitattiin Puolustusvoimien taannoiseen mainokseen *”Tee työtä, jolla on tarkoitus”*.

Rahoitus, rekisterit ja neljäs sektori

Järjestöedustajat kertoivat vaihtelevista menetelmistä rahoituksen keruun suhteen. Rahoitusta kerättiin jäsenmaksujen, oman varainhankinnan (myyntityö), Leader-hankkeiden, STEA-avustusten sekä hälytyskorvausten kautta. Rahoituksen merkitys kuitenkin riippuu yhdistyksen toiminnan tasosta. Esimerkiksi kyläyhdistykselle pienikin rahoitus on riittävä toteuttamaan tarvittavat pienet hankinnat: *”[...] että paloautoa ei kuitenkaan osteta, niin ei oo siitä kiinni”* (R4O5). Järvipelastajien osalta rahoitus on puolestaan merkittävässä roolissa. Kustannuksia tuottavat paitsi venehankinnat, myös muun muassa polttoainekulut ja koneremontit. Rahoitusta tulee Suomen Meripelastusseuralta sekä pelastuslaitoksen kanssa tehdyn yhteistyösopimuksen kautta, mutta myös omarahoituksella on merkittävä roolinsa. Tämä tarkoittaa muun muassa yritysten kysymistä toimintaa sponsoroimaan. Yhdistysten osalta rahoituksen vähäisyys voi johtaa esimerkiksi siihen, että ei ole varaa koulutusten hankkimiseen; jostakin on pakko säästää.

Rekistereiden osalta yhdessä idealomakkeessa esitettiin ajatus siitä, että kaupunki voisi varata kolmannen sektorin henkilöstöä poikkeusolojen varalta. Tästä 12 henkilöä oli täysin tai osittain samaa mieltä, kahden henkilön omatessa neutraalin mielipiteen. Tämän voisi ymmärtää henkilöiden vastuuttamisena, joka taas lisäisi heidän motivaatiotaan toimia. Kun varmistetaan siviilipuolen toiminta poikkeusoloissa, olisi se myös Puolustusvoimien edun mukaista. Ylipäätään toimijoiden kartoittaminen poikkeusolojen tehtäviin (ml. järjestöjen toiminta poikkeusoloissa) koettiin tärkeäksi.

⁶⁴ Kahvilassa ei ollut mukana vapaaehtoisen palokunnan edustajaa, mutta keskusteluissa sivuttiin myös ko. toimintaa. Toiminta pienellä paikkakunnalla näyttäytyi aktiivisena: *”[...] että oikeesti, nehan pääsi tehtäviin mukaan, et ne sai vastuuta”* (R4O3). Isommissa kaupungeissa toiminnan nähtiin jäävän useammin harjoittelun tasolle, virkatehtävissä olevien palomiesten lähtiessä kaikkiin tilanteisiin. Tällä taas on vaikutuksia toimijoiden motivaatioon ja sitoutumiseen.

Viranomaisten tulisi pystyä ottamaan neljäs sektori haltuun: "[...] *että sillon, kun on, on kysymys lähestulkoon esimerkiksi ihmisen hengestä, niin kyllä siellä, siellä täytyy toimia viranomaisten ehdoilla, niin se ei mee se peli sitte ihan pallotteluks*" (R1O5). Järjestöjen roolina olisi esimerkiksi etsinnöissä pikakouluttaa spontaanit vapaaehtoiset, jolloin riski jälkien sotkemisesta pienenisi. Myös sekaryhmien muodostaminen koulutetuista ja spontaaneista vapaaehtoisista voisi edesauttaa oppimista toiminnan kautta sekä innostaa spontaaneja toimijoita mukaan pysyvimmiksi toimijoiksi. Toisena ääripäänä näyttäytyy tilanne toisella puolella Suomea, jossa spontaaneja vapaaehtoisia on "*vähä niinku harhautettu, että niitä oli pikkusen se kuuma alue oli neuvottu 20 kilometriä sivuun, niin ne siellä sitte ettivät*" (R1O4). Spontaanien vapaaehtoisten yhtenä haasteena nähtiin se, että innokkuus saattaa nousta korostuneesti esille, tiedon ja taidon jäädessä taka-alalle. Vastaavasti lakia voidaan kokea voitavan rikkoa sillä perusteella, että toiminnalla koetaan olevan hyvä tarkoituspäätös. Kuhmossa neljännen sektorin kanavoimiseen nähtiin voitavan hyödyntää edellä kuvattua haja-asutusalueen yhdyshenkilöjoukkoa. Myös viestinnän merkitystä korostettiin. Viranomaisen tulisi tiedottaa esimerkiksi katoamisista mahdollisimman suoraan ja pian. Erityisesti harhatietoa tulisi oikeasta samantien. Tiedottamisen yhteydessä poliisi voisi ohjata mahdollisten spontaanien vapaaehtoisten toimintaa siten, että "*menkää tonne [etsinnän johtopaikalle], et teidät otetaan siellä vastaan ja kirjataan ne ylös, saadaan vakuutusten piiriin ja sitä myöten sitten joukkueen mukaan*" (R1O7). Neljännen sektorin toiminta nähtiin erityisesti nuorille luonnolliseksi tavaksi toimia:

"Teen päivittäin nuorten kanssa töitä, niin minä niinkun nään sen, et ne toimii ihan eri, eri tavallaan lainalaisuuksilla eli jos ne näkee jonkun epäkohon, niin ne voi toimia ilman, että niillä on jotakin semmosta niinkun, semmosta vahvaa organisaatiota, et ne vaan niinku menee ja tehdään ja se varmaan niinkun on meille, niin meille järjestötoimijoille kun sitte taas viranomaisillekki haaste siinä mielessä, että mejän pitäis ehottomasti saaha käyttöön ne nuoret ihmiset, jotka siellä somessaki on." (R1O2)

Muut esille tulleet näkökulmat

Maakuntauudistuksen tematiikka ei noussut juurikaan esille Kuhmon turvallisuuskahvilassa, joskin maakunnan todettiin olevan Kainuun sosiaali- ja terveydenhuollon kuntayhtymän perustamisen vuoksi uudistuksessa jo suhteellisen pitkällä. Osallistujia huolestutti enemmänkin arjen turvallisuuteen liittyvät asiat. Keskustelun kohteena oli muun muassa nuorten syrjäytyminen. Osallistajat nostivat esille erilaisia arjen turvallisuuteen kytkeytyviä hankkeita. Näistä olivat muun muassa kaikille avoimen lähiötuvan perustaminen, kuntouttava työtoiminta, perhekahvilatoiminta sekä ikäihmisten kaveripalvelutoiminta. Esimerkiksi Kuhmon työvire ry:n järjestämässä ikäihmisten kaveripalvelutoiminnassa on palkattu palkkatuella muutama pitkäaikaistyötön kiertämään yksinäisten ikäihmisten luona. Kyseessä ei ole hoitotyö, vaan työ sisältää pääasiassa seuranpitoa. Esille nostettiin myös suunnitteilla oleva terveysterveystoiminta. Lisäksi osallistujia puhututti disinformaation lisääntyminen sekä kyberturvallisuus. Yhdessä idealomakkeessa esitettiin väite, että "*[j]ärjestöt yhdessä viranomaisten kanssa kouluttamaan kansalaisia disinformaatiosta*". Väitteestä täysin tai osittain samaa mieltä oli 19 henkilöä.

5.8. Turun turvallisuuskahvila

Turun turvallisuuskahvila järjestettiin Forum Marinumissa 18.9.2017. Tilaisuuteen valittiin 28 osallistujaa, joista 25 saapui paikalle. Viranomaisista edustettuina olivat pelastuslaitoksen (x2), Rajavartiolaitoksen (x2), Puolustusvoimien, kunnan, sairaanhoitopiirin ja aluehallintoviraston edustajat. Järjestöistä mukana oli Suomen Punaisen Ristin ja Vapaaehtoisen pelastuspalvelun (x5), Finlands svenska Marthaförbundetin (x2), Maanpuolustuskoulutusyhdistyksen (x2), Meripelastusseuran (x2), Reserviupseeriliiton, Pelastuskoiraliiton, Naisten Valmiusliiton, Maanpuolustusnaisten liiton, Suomen Uimaopetus- ja Hengenpelastusliiton ja Suomen Partiolaisten edustajat. Osallistajat täyttivät turvallisuuskahvilan aikana 21 idealomaketta.

Yhteistoiminnan laatu ja rakenne

Turvallisuuskahvilan teemana oli turvallisuustoiminta Turun saaristossa. Alueellisina turvallisuuteen liittyvinä erityispiirteinä tuotiin esille pieni väestöpohja, huonot liikenneyhteydet ja kelirikkoajat. Alueella on myös yksin asuvia ikäihmisiä, jotka *”haluu pysyä niissä tuvissa ja torpissaan”* (R2O7), osittain puutteellissakin asuinoloissa. Ajallisesti pitkät etäisyydet tuovat oman ominaispiirteensä. Matka Turusta Houtskäriin kolmella eri yhteysaluksella kestää kauemmin kuin lento Pariisiin. Saaristossa asuminen nähtiin osin elämäntapana ja siellä asuvien ihmisten selviytymisen kyky keskimääräistä paremmaksi:

”Meillä on semmoinen slogani ollut jossain vaiheessa, et kyl saaristolaiset pärjää, ne on tottunu tulemaan itse toimeen. Niillä on se jo verenperintönä, tulee se kotivara ja se omatoiminen suojele siellä kun siellä voi olla, no nyt on jäätä, mut tietysti kun ne voi olla monta päivää siellä, et ei pääse kauppoihin. Niillä on se jo luonnostaan, se tulee verenperintönä.” (R4O5)

Turvallisuusviranomaisen näkökulmasta Turun saariston koettiin olevan Suomen Lapin kanssa osittain samankaltainen toimintaympäristö. Viranomaisia on melko harvassa ja vasteen kannalta toimitaan lähimmän yksikön periaatteella. Tämä yksikkö voi olla viranomaisen yksikkö tai vapaaehtoisten yksikkö, paitsi tilanteissa, jossa on tarpeen käyttää julkista valtaa. Matkat ovat pitkiä ja Meripelastusseuran yksikkö voikin olla ensivasteena ensimmäisenä paikalla: *”Jos puhutaan merestä, ja saat alle tunnissa apua niin olet onnekas”* (R1O6). Tehtävät ovat välillä ”palapeliä”, kun pitää miettiä mihin laituriin päästään ja mihin järjestetään jatkokuljetus. Itse ensivastetehtävien osalta toiminnassa ei näy merellisyys: *”Ihan samalla tavalla ihminen saa sairaskohtauksen, jos se saa sen Turun keskustassakin”* (R1O7). Viranomaiset toivat esille myös saariston asukkaiden kokonaisturvallisuuden. Tarvittaisiin ”isäntä”, joka vastaisi kokonaisturvallisuuden kehittämistä ja viranomaisten kehittämishankkeista saaristossa. Yhtenä näkökulmana tässä on kolmannen sektorin toiminnan tukeminen ja varmistaminen:

”[...] kolmas sektori ja viranomaiset, ei ne tee pelkästään yhteistyötä, ne tekee yhdessä.” (R2O3)

Oman piirteensä saaristoon tuovat osavuosiasukkaat eli kesämökkiläiset. Kesällä väestöpohja kolminkertaistuu ja sen myötä myös sattuu ja tapahtuu enemmän. Kesäasukkailla ei välttämättä ole myöskään samoja selviytymistaitoja kuin vakituisesti saaristossa asuvilla. Mietittiin, että kesämökkiläisiä ja lomalaisia voisi hyödyntää kolmannen sektorin tukena. Saaristomeren alueella lomailee kesäisin paljon monen alan ammattilaisia; palomiehiä, poliiseja, lääkäreitä ja ensihoitajia. Ideana esitettiin mahdollisuutta, että lomailevat turvallisuusalojen ammattilaiset voisivat halutessaan ilmoittautua Vapepan OHTO-järjestelmään.

Saaristomeren alueella on kaksikielisiä kuntia ja siellä paljon ruotsinkielistä väkeä, jotka eivät puhu sanaakaan suomea. Ensihoitopalvelulla on välillä haasteita löytää ruotsin kielen taitoisia ensihoitajia ja on ollut tilanteita, joissa kielitaidon puute on aiheuttanut väärintymmärryksiä. Merivartiosto on kaksikielinen viranomais- ja partiosta sekä johtokeskuksessa on aina ruotsin kielen taitoisia henkilöitä. Kolmannen sektorin näkökulmasta mietittiin, että monella järjestöllä on alueella myös ruotsinkielisiä yhdistyksiä. Pohdittiin, että joissakin yhdistyksissä suomen- ja ruotsinkieliset toimivat hyvin yhdessä ja samaa toimintaa tehdään sujuvasti kahdella kielellä. Joissakin yhdistyksissä taas *”ei tahdota oikein mahtuu samaan pöytään, jos puhutaan eri kielellä”* (R4O5). Toisaalta tuotiin esille, että kyllähän ne *”moottoriveneilijät ja purjehtijatkin riitelee keskenään”* (R4O5).

Vapaaehtoisten ja viranomaisten välisen yhteistyön koettiin molempien taholta sujuvan hyvin Lounais-Suomessa. Viranomaiset ovat kiinnostuneita siitä mitä järjestöissä tehdään. Vapepan maakuntatoimikunnassakin on seitsemän viranomaista edustettuna. Kuntien edustajia kaivattiin enemmän mukaan yhteistyöhön. Vapaaehtoiset arvostivat myös sitä, että kanssakäyminen on luontevaa eikä *”siinä tavallaan tuijoteta sitä virka-asemaa tai titteliä tai muuta-kaan”* (R1O7). Monilla järjestöillä onkin pitkät perinteet yhteistyöstä viranomaisten kanssa:

”Mun mielestä me ollaan myös monella alalla malliesimerkkimäisiä niinku vapaaehtoisten ja viranomaisten välisestä yhteistyöstä. Mun mielestä yks paras esimerkki löytyy nimenomaan meripelastuksen alalta, eli meripelastusseura, noin valtakunnallisena toimijana, sehän on aivan keskeinen kumppani silloin kun puhutaan merialueella tai saariston harvaanasutuilla alueilla, siellä tulevist tehtävistä. Se on... se on niinku pitkän historian tulos.” (R1O6)

Yhteistyö vapaaehtoisten kanssa on monella viranomaisella arkipäivää: *”Ihan joka päivä tapahtuu sitä”* (R4O6). Viranomaiset järjestävät myös koulutuspäiviä vapaaehtoisille ja yhteisiä päiviä, joissa kerrotaan tulevista suunnitelmista sekä mietitään toiminnan kehittämistä. Yhteistyö toimii ja nähtiin, että *”on sellaisia luontaisia asioita, et meri yhdistää tietyllä tavalla merelliset toimijat”* (R4O4).

Yhteistoiminnan haasteet liittyivät lähinnä järjestöjen sisäisiin ja järjestöjen välisiin haasteisiin. Saman järjestön eri yhdistyksillä on kulttuurieroja: *”Toinen yhdistys edellyttää semmosta tosi jämpäitä toimintaa ja toisissa on sitten taas hieman vapaamielisempää, semmosta vapaamuotoisempaa”* (R1O3). Tämä vaikuttaa myös yhteistyöhön. Yhtenä haasteena on myös toimintamallien alueelliset erot. Pienissä kunnissa ja kylätasolla järjestöjen tulisi myös tehdä enemmän yhteistyötä; oltaisiin yhdessä vahvoja. Pienemmissä järjestöissä voi haasteena olla tunnettavuus. Järjestössä on resursseja ja monipuolista osaamista, mutta *”se et miten simmost erityyppisiä tilanteita hyödynnetään ni siihen puuttuu tavallaan protokolla”* (R2O4). Osallistujat keskustelivat myös Vapaaehtoisen pelastuspalvelun koordinaatiovastausta ja tavaltaan kilpailusta, joka näkyy SPR:n, MPK:n ja SPEKn välillä. Sen koettiin hankaloittavan yhteistoimintaa.

Viranomaisten kanssa tehtävään yhteistyöhön liittyvänä haasteena tuotiin esille jatkuvasti lisääntyvät vapaaehtoisten osaamisen ja koulutuksen vaatimukset: *”Kun se ei enää riitä että mä osaan jotain pientä, vaan sun pitää osata tämä, tämä ja tämä ja tämä että sinut voi laittaa hälytyskortille”* (R2O1). Toisaalta viranomaisen pitää tietää mitä koulutus sisältää ja he voivat edellyttää tiettyjä tasokriteereitä, jotka edellyttävät tietyt koulutukset suoritetuiksi. Koulutukseen liittyen keskusteltiin myös järjestöjen välisestä yhteistyöstä. Järjestöt voivat hyödyntää toistensa kouluttajia ja järjestää myös yhdessä koulutusta tai kouluttaa kouluttajia. Yhteistyötä voidaan tehdä myös pienissä saaristokunnissa, joissa pienet koulutusryhmät muodostavat välillä haasteen. Tekemällä yhteistyötä naapurikunnan yhdistyksen kanssa, koulutuksia olisi

helpompi järjestää. Verkkokoulutusta toivottiin myös lisättävän koulutuksiin eli esimerkiksi tietyn osion koulutuksesta voisi tehdä verkossa itsenäisesti. Näin voitaisiin vähentää koulutusten vaatimia läsnäoloiltoja.

Yhteisiä harjoituksia on vuosittain runsaasti. Vapepa on mukana isoissa moniviranomaisharjoituksissa. Turun turvallisuuskahvilaa edeltävällä viikolla oli ollut juuri ollut iso harjoitus Merenkurkun alueella, jossa vapaaehtoisilla oli tärkeä rooli muun muassa evakuoitokeskuksen perustamisessa. Harjoituksen yhteydessä testattiin myös Varsinais-Suomen alueella olevaa henkisen tuen valmiutta. Suuronnettomuusharjoitusten lisäksi eri järjestöillä on omia harjoituksia viranomaisten kanssa kuten Meripelastuseuralla Merivartioston kanssa, pelastuskoirayhdistyksillä poliisin kanssa ja VPK:lla pelastuslaitoksen kanssa. Ensivasteyksiköt saavat koulutusta sairaanhoitopiiriltä. Harjoituksia on todella isoista aina pienempiin paikallisiin harjoituksiin. Esille tuli myös, että Merivartiosto harjoittelee pohjoisessa Vapepan kanssa muun muassa etsintää jääpeitteisillä alueilla. Naisten Valmiusliitto tekee harjoitusten järjestämisessä yhteistyötä MPK:n ja Puolustusvoimien kanssa. Harjoittelun vahvuuksina tuotiin esiin taitojen ja toimintamallien harjoittelun lisäksi mahdollisuus näyttää viranomaisille, että *"hei oikeesti noi osaa jotain tehdä, ja sillonhan ne uskaltaa, uskaltaa myös kutsua"* (R2O1). Yhteisen harjoittelun lisäksi toivottiin mahdollisuutta päästä myös suunnittelemaan yhteisharjoituksia. Tästä kirjattiin idealomakkeelle idea: *"Yhteistyöstä yhdessä tekemiseen. Yhdessä harjoittelu, yhdessä kouluttautuminen, yhdessä suunnittelu, kumppanuuspöytä, yhteiset tavoitteet"*. Tästä 21 osallistujaa oli täysin tai osittain samaa mieltä. Yksi henkilö omasi neutraalin näkemyksen.

Viranomaisilla on erilaisia tapoja hälyttää kolmannen sektorin toimijoita. Osa järjestöistä toimii myös operatiivisessa toiminnassa ensivasteyksikkönä ja hälytys voi tulla suoraan hätäkeskuksesta. Vapepan hälyttämiseen on otettu käyttöön valtakunnallinen OHTO-järjestelmä. Järjestelmän hälytys perustuu osaamiseen ja ryhmiin, jotka ovat järjestelmässä paikallistoi-mikunnittain ja alueittain. Järjestelmä on koettu hyväksi, mutta siinä on vielä kehittämistä. Sama henkilö voi olla järjestelmässä monta kertaa eri järjestöjen ja hälytysryhmien kautta. Viranomaisen kannalta koettiin hyvänä, että johtopaikalle tulee vapaaehtoisjoukkojen johtaja. Ko. johtajalta saa tiedon mitä resursseja on saatu hälytettyä. OHTOn lisäksi järjestöillä on muitakin rekistereitä, kuten maanpuolustusrekisteri. Siinä on yhdistetty muun muassa MPK, Reserviupseeriliitto ja Reserviläisten liitto. OHTO-järjestelmää toivottiin hyödynnettävän laajasti muidenkin kuin Vapaaehtoisen pelastuspalvelun toiminnassa. Järjestelmässä voisi olla myös "kuntalinkki", josta näkee mitä järjestöjä kussakin kunnassa toimii.

Hyvät käytännöt

Saaristossa on turvallisuuden tunne heikentynyt ja SPR Turunmaan piirissä on kehitetty Skärgårdshälpen-Saaristoapu -hanke⁶⁵, jossa koulutetaan sekä vapaaehtoisia palokuntalaisia, SPR:läisiä ja Meripelastusseuran jäseniä ensivasteeseen siten, että voidaan toimia hälytysryhminä. Hyvänä poikkijärjestöllisenä toimintana nähtiin myös öljyntorjuntaan liittyvä hanke. Reserviupseereilla on iäkkäille jäsenille tukipalvelu, jossa järjestetään pappojen kuntopii-riä ja uintia tai he voivat soittaa nuoremmalle jäsenelle, että *"tuuks sä heittää mut kauppaan"* (R3O3).

⁶⁵Ks. <https://rednet.punainenristi.fi/node/36932>

Meripelastusseurassa koettiin hienona käytäntönä jokasyksyinen Merivartioston yhteysupseerin vetämä palautepalaveri, jossa on mukana kaikki saaristomeren alueella toimivat yhdistykset. Tapaamisessa keskustellaan siitä, miten kausi on mennyt ja mitä voidaan kehittää. Tähän liittyy myös alusten auditointi, jotta viranomainen tietää tarkasti jokaisen alueella toimivan yksikön toimintakyvyn.

Turun seudulla on leviämässä käytäntö, jossa kunta voi kutsua alueella toimivat järjestöt kumppanuuspöytäan. Kuvaannollisesti istutaan pyöreän pöydän ääreen tasavertaisesti keskustelemaan yhteisistä tavoitteista ja toimintamalleista. Kunta ei tilaa tai määrää mitään, vaan yhdessä keskustelemisen kautta löydetään yhteisiä asioita. Järjestöt ovat pitäneet erilaisia toimintapäiviä toreilla ja kauppakeskuksissa. Näissä järjestöt voivat kertoa toiminnastaan kansalaisille ja saavat mahdollisesti uusia kiinnostuneita toimijoita mukaan toimintaansa.

Hyvänä toimintamallina nähtiin myös Lapin laskettelukeskuksissa toimiva VPK ja ensivastepalvelu, johon Turun alueenkin vapaaehtoiset ovat osallistuneet. Se koostuu lomalla olevista hiihtäjistä ja laskijoista, jotka pystyvät sitoutumaan olemaan selvin päin. Vapaaehtoiset voivat ilmoittautua mukaan: *"Sieltä sai laskuvehkeet ja majotuksen ilmatteeks, kun olit sitten käytettävissä siellä palokuntatoimintaan tai ensivastetoimintaan"* (R1O3). Tähän liittyvänä ideana tuli esille, että lomaileva vapaaehtoinen voisi ilmoittautua loma-alueellaan hälytysryhmän käyttöön.

Tiedonkulku

Yhteistyö järjestöjen kanssa toimii periaatteessa hyvin. Eri viranomaisilla on tiettyjä järjestöjä, joiden kanssa tehdään paljon yhteistyötä. Haasteeksi koettiin, että ei tunneta niitä muita järjestöjä eikä aina tiedä miten eri vapaaehtoisia voisi hyödyntää. Myös viranomaisten sisällä omassa organisaatiossa on eroavaisuuksia tiedossa, koska on monia toimipaikkoja ja kaikilla työntekijöillä ei ole samaa tietomäärää. Vapaaehtoisten tulisikin mainostaa enemmän omaa osaamistaan ja näyttää, että oikeasti osataan tehdä ja toimia. Johtamisosaaminen koettiin myös kiinnostavana seikkana. Viranomaiset toivoivat lisäksi järjestöille yhdenmukaista tapaa kertoa järjestöjen valmiudesta. Pitäisi kertoa se "tuote" mitä järjestö tarjoaa eri viranomaisille. Ehdotettiin vuosittaista seminaaria, jossa järjestöt esittelevät omaa toimintaansa ja mitä palveluja he voisivat tuottaa alueen viranomaisille. Isommat ja aktiivisimmat toimijat tunnetaan, mutta Vapepassa on paljon järjestöjä, joiden toiminnasta viranomaiset eivät tiedä:

"Sillon ei kiinnosta, jos ei tiedä mikä suorituskyky on." (R2O6)

Eroja on myös viranomaisten välillä siinä, miten tiettyjä Vapepan hälytysryhmiä käytetään. Yhtenä haasteena nähtiin viranomaisten kuten poliisin, pelastuslaitoksen ja Merivartioston erilaiset toimialueet. Myös kunnat voisivat enemmän hyödyntää vapaaehtoisia hälytystehtävissä. Esimerkkinä kerrottiin pitkäkestoisempi tilanne saaristossa kelivaikeuksien aikana. Punaisen Ristin paikallisosastoilla, *"jotka nyt sit toimi tuolla periferiassa"* (R3O2), on ollut jossain vaiheessa tapana tehdä kunnille ilmoitus omasta "tuotteestaan". Osallistujat esittivät, että tästä voisi tehdä valtakunnallisen lomakkeen: *"Et meil on Utsjoelta Hankoon asti samanlainen malli ja formaatti ja miten otetaan siihen kuntaan yhteys"* (R3O2). Puolustusvoimien näkökulmasta kaivattiin myös tarkempia tietoja poikkeusolojen suunnittelua varten siitä, mitä eri vapaaehtoistoimijat tekevät. Viranomaistaholta tuotiin esille, että olisi hyvä kertoa järjestöille arvio siitä, minkä verran tehtäviä on mahdollisesti vuoden aikana, ettei vapaaehtoisille tule väsymystä, kun vain odotetaan mahdollista hälytystä.

Kolmannen sektorin näkökulmasta toivottiin enemmän viranomaisohjausta: *”Kyllähän me suunnitellaan ihan mitä vaan, mutta tuota niin, viranomaisohjaus antais sen tolkun siihen, että mitkä on ikään kuin ne, ne leikkikentän rajat ja missä niin kun mennään. [...] Tätä vaaditaan ja tässä on pelimerkit, saa suorittaa, ni se helpottaa niin paljon sitten niin kun meidän, meidän toimintaa”* (R3O1). Viranomaisten toivottiin selkeämmin kertovan mitä vapaaehtoisilta odotetaan.

Henkilösuhteiden merkitys yhteistyössä ja tiedonkulussa keskustelutti osallistujia. Todettiin, että monesti asiat kulminoituvat henkilöihin. Hyväkin yhteistyö voi heiketä, jos avainhenkilöt vaihtuvat ja tieto ei siirry. Niin viranomais- kuin vapaaehtoispuolellakin tulisi huolehtia, että parhaat käytänteet ja hiljainen tieto siirtyvät eteenpäin. Tähän liittyen keskusteltiin työskentelymalleista ja sovitusta toimintatavoista, jolloin henkilövaihdokset ja henkilökohtaiset tavat toimia eivät vaikuttaisi niin paljon toimintaa: *”Sit se henkilö vaihtuu, niin sit se tieto jotenkin häviää ja sit tulee seuraava henkilö, sit täytyy aina taas aloittaa uudestaan”* (R4O2). Yhteistyöorganisaatiossa, kuten MPK ja Naisten Valmiusliitto, ei ole henkilöjäseniä vaan jäseniä ovat järjestöt. Tiedonkulun haasteena voikin olla se, miten yksittäisten järjestöjen puheenjohtajat jakavat alueellaan tietoa:

”Riippuen kuka siel on puheenjohtajana tai ketä menee. Jakaako hän tiedon vai ei? Toinen jakaa, toinen ei. Eli se ei tavota kun sen yhden henkilön, kun hän on kuvitellu, et tää on vaan mulle eikä taju, että hän on ehkä siinä se linkki, minkä pitäis omassa poruksaan jakaa ja sit toiset sanoo, et ei he oo kuullukaan tästä asiasta ja toisilla menee hyvin.” (R4O3)

Henkilökohtaiset suhteet koettiin tärkeiksi niin viranomaisten kuin vapaaehtoisten puolelta. On helpompaa hoitaa asioita ja lähettää sähköpostia, kun tuntee toisen. Luontevaa on myös aloittaa asioiden hoitaminen tutun kautta. Esille tuotiin myös, että monelle vapaaehtoiselle on tärkeää ja motivoivaa *”et viranomaiset tunnistaa ja tietää ja on kiinnostuneita siitä asiasta”* (R4O1). Viestintään liittyy myös väärintulkinnan ja ristiriitojen mahdollisuudet, jotka voivat aiheuttaa esteitä yhteistyölle. Kommunikaatio on loppujen lopuksi ihmisten välistä ja ”törmäyksien” ehkäisemiseksi pitäisi välillä pysähtyä miettimään miten asioita esitetään: *”Ku sieltä löytyy sit se ongelmanydin, ei asiasta vaan sit miten se on jossakin sit joku esittänyt ja sit se tulkitaan jotenkin muuten”* (R4O5). Tärkeää on myös käyttää sovittua tapaa ja reittiä tiedon välittämiseen tiedon kulun varmistamiseksi sekä tunnistaa ne ”pelikumppanit” keille tietoa pitäisi jakaa. Isommissa järjestöissä on myös palkattuja ihmisiä, jolloin tiedottamiseen on enemmän resursseja verrattuna pieniin järjestöihin.

Avoimuus tiedonkulussa, valmistelussakin olevista asioista, koettiin tarpeellisena. Siihen liittyy myös haasteita. Koettiin, että välillä *”ennen kun kokous on päättynyt, niin facebookissa on jo tieto siitä, ja siellä täysin asiaa tuntemattomat ihmiset alkaa kommentoimaan ja keskustelemaan siitä”* (R4O4). Muistutettiin, että jokaisen pitää olla myös itse aktiivinen, eikä aina odottaa tiedon *”putoavan syliin automatic”* (R4O1). Hälytyksiin liittyvänä tiedonkulun haasteena tuli esille VPK:laisille tuleva hälytys, joka tulee robotin puheena. Siitä koettiin olevan vaikea saada välillä selko mistä on kysymys. Toinen haasteellinen on tekstiviesti, jossa on viranomaisen koodi. Toivottiin myös, että hälytyksen purkamisesta tulisi viesti. Saaristo on laaja alue ja matkat kestävät. Olisi hyvä tulla tieto, ettei tarvitsekaan lähteä.

Sosiaalisen median hyödyntäminen tiedon jakamisessa tuotiin esille. Ideana esitettiin, että *”luodaan syrjäisen, mutta suosituksen, lomasaaren kesä-/loma-asukkaille facebook-ryhmä (tai vastaava), jossa ilmoitetaan menoja/iltamenoja mutta voi myös pyytää apua tai esittäytyä muille. Esim. lomaileva lääkäri voi tiedottaa asumisestaan saarella. Foorumista pitää olla myös muuta iloa kuin ”päivystys”.* Tästä ideasta täysin tai osittain samaa mieltä oli 15 osallis-

tujaa. Yksi henkilö omasi neutraalin näkemyksen ja kolme osallistujaa oli ideasta osittain eri mieltä. Kommenteissa tuotiin esille, että tällaisia ryhmiä on jo ja niitä voisikin käyttää tehokkaammin. Haasteena nähtiin riski väärän tiedon leviämisestä sekä yksityisyyden suojan tuomat haasteet: *"Se on tietysti aina kaksteränen miekka"* (R1O6). Viranomaisilla on omia Facebook-ryhmiä, joita seuraamalla kansalaiset saavat tietoa viranomaisten toiminnasta ja erilaisia neuvoja sekä muistutuksia. Järjestöillä on myös Facebook-sivustoja ja niitä pitäisi vaan oppia käyttämään; niin järjestöt tiedonjakamisen osalta kuin jäsenet ja kansalaiset tiedonsaamisen osalta.

Vapaaehtoisten määrä ja sitoutuminen

Monessa järjestössä on haasteena aktiivitoimijoiden ikääntyminen ja nuorten mukaan saaminen. Monessa järjestössä on kyllä jäseniä, mutta varsinaisia aktiivisia toimijoita on vähän. Tiivistetysti nykytilanteen eri järjestöissä voisi kuvata seuraavasti: *"Ukkoutuu se toiminta. Eli on kyllä aktiivinen porukka, mutta keski-ikä nousee ja nousee, yhä vaikeampi on saada niitä nuoria mukaan"* (R1O6). Toisaalta eläkkeellä olevilla on aikaa ja monet ovat hyvinkin kiireisiä kolmannen sektorin toiminnassa. Elämäntilanne voi myös olla sellainen, että ei ole aikaa sitoutua osaamista edellyttävään harrastukseen: *"Kaverit lopettelee opintojaan ja niil on perheet perustettuna, niil on työura alussa, ei ne rupee niin kun joka kolmas viikonloppu rypeemään metsässä tai, tai, tai niin kun olemaan poissa kotoa, nimittäin ne vapaat viikonloput, ne on kullan arvostia"* (R3O1). Viranomaistaholta mietittiin miten he voisivat tukea toiminnan elinvoimaisena säilyttämistä muun muassa järjestämällä yhdistysten kanssa jotain mielenkiintoista toimintaa.

Joissakin järjestöissä, kuten Meripelastusseurassa, on onnistuttu saamaan uusia toimijoita viime vuosina. Yhtenä vaikuttavana tekijänä nähtiin Meripelastusseuran uusi sisäinen koulutusjärjestelmä. Toiminnassa uusi havaittu piirre on myös, että monet aktiivit ovat ammattisaankin tekemisissä merenkulun kanssa. Pelastuskoiratoiminnassa on mukana nuorta väkeä ja heillä haaste on toisinpäin. Kaikkia halukkaita ei voida ottaa vastaan, koska kouluttajia ei ole tarpeeksi.

Uusien jäsenten ja erityisesti nuorten mukaan saamisen osalta keskustelussa tuli esille, miten *"Lapsilla pitää olla viis harrastusta ja mielellään niinku ammattilaisura tähtäimessä, niin siinä on, mä nään, että siinä on hirveen vaikee kilpailla tällasella yleishyödyllisellä toiminnalla"* (R1O4). Nuorison tavoittamisessa onnistuvat parhaiten sellaiset järjestöt, joilla on paljon toimintaa. On myös havaittu, että monet nuoret ovat vähän aikaa mukana ja sitten vaihtavat toisenlaiseen toimintaan. He käyvät kokeilemassa erilaisia asioita: *"Et kymmenestä junnusta yksi jatkaa meripelastajaksi"* (R4O4). Yhtenä haasteena on nuorten vaihtaminen paikkakuntaa opiskelujen myötä. Tähän liittyen kirjattiin idea: *"Koulutettujen nuorten "saattaminen" uuden paikkakunnan toimintaan mukaan. Lähettävä yhdistys ottaa yhteyttä tulevaan yhdistykseen"*. Tästä täysin tai osittain samaa mieltä oli 18 osallistujaa. Kaksi osallistujaa omasi neutraalin näkemyksen ja yksi osallistuja oli asiasta täysin eri mieltä. Joissakin järjestöissä "puskaradio" on toiminut ja on kerrottu paikkakuntaa vaihtavista henkilöistä. Myös järjestöjen keskustelupalstojen kautta tulee tuttuja eri puolilta Suomea ja se madaltaa kynnystä siirtyä uudella paikkakunnalla toimintaan mukana.

Mietittäessä mikä saa ihmiset tulemaan mukaan toimintaan ja sitoutumaan siihen, esille tuli erityisesti toiminnallisuus ja toiminnan merkityksellisyys. Yhdistystoiminta itsessään on muuttumassa ja se pitäisi ymmärtää. Monet haluavat tulla tekemään juttuja *"mil on alku ja loppu"* (R2O3). Pitäisikin tarjota välillä projektiluontoisia mahdollisuuksia tulla mukaan toimintaan. Monia ihmisiä ei myöskään kiinnosta enää perinteinen järjestöelämän hallinto kaikkine ko-

kouksineen. Pienillä paikkakunnilla toiminnan aktiivisuus voi olla usein kiinni innostuneesta vetäjästä:

”Jos siel on hyvä vetäjä, on se melkeen mitä vaan mikä saa sen mukaan, niin ne kaverit vetää sit sen porukan, mut se pitäis olla laadukas se toiminta.” (R4O6)

Uusista jäsenistä pitää muistaa huolehtia ja ottaa heidät mukaan joukkoon. Joissakin järjestöissä on tunnistettu sisäänlämpiävyyttä. Porukka on hyvin tiivistä ja siihen voi olla vaikea päästä mukaan: *”Se oma porukka, se hitsautuu sen nuotion ympärille tai sen keittiön hellan ympärillä”* (R4O5). Harrastuksessa on kuitenkin aina tunnepuoli mukana ja sen pitää tuntua mukavalta halutakseen jatkaa toiminnassa. Ihmisillä on tarve saada toiminnasta jotain itselleen sekä saada myös arvostusta. Halutaan, että se on oikeata toimintaa eikä mitään puuhastelua. Voidaan olla hyödyksi:

”Kun jäsenistöltä kysyi, että mitä he tykkäsi, niin se on nimenomaan se viranomaisen auttaminen ja se ihmisen auttaminen se juttu.” (R1O3)

Vapaaehtoiset ovat viranomaisille voimavara ja resurssi häiriötilanteissa. Voi olla, että jos ei ole mitään hälytystehtäviä, niin into laskee. Haasteena on, että ruuhka-Suomen alueella on hyvä viranomaispeitto toisin kuin Lapissa. Toisaalta esimerkiksi vapaaehtoiset palokunnat ovat olleet aina ”oman kylän turva”. Monet VPK:t ovat kuitenkin menneet kohti ammattimaisempaa toimintaa ja silloin yhteisöllisyys ja harrastustoiminta voi kadota. Toisaalta vapaaehtoiset voivat saada hauskuuden ja jutun siitä, että tehdään asioita ammattimaisesti. He kouluttautuvat pitkälle ja suorittavat erilaisia testejä hyvin tuloksin. Silloin pitää saada myös kokea tilanteita, joissa osaamista voi hyödyntää. Turun alueella VPK:t ovat profiloituneet hie- man eri tavoin, jolloin kaikille tulee tehtäviä.

Rahoitus, rekisterit ja neljäs sektori

Osaamisrekisteri, tai vapaaehtoisten datapankki, nähtiin tarpeellisena normaalioloissa ja häiriötilanteissa. Muistutettiin, että poikkeusoloissa toimitaan eri periaatteella. Datapankin pitäisi tarjota viranomaisille saatavilla oleva suorituskyky. Ideaksi kirjattiin, että *”[v]iranomaisten pitää tuntea järjestön suorituskyky, vain silloin viranomainen voi luottaa siihen ja käyttää: hälytettävyyys, osaaminen, kyky, tuotos, laatu, resurssit, ammatillisuus, aika”*. Tästä täysin tai osittain samaa mieltä oli 18 osallistujaa, yhden osallistujan omatessa asiasta neutraalin mielipiteen. Keskusteluissa pohdittiin myös rekisterin ylläpitäjää ja toimintavaltuuksia. Onko ylläpitäjä viranomaistaho vai joku muu? Yhtenä haasteena tuotiin esille myös rekisteritietojen paikkansapitävyys. Esille tuli lisäksi Naisten Valmiusliiton kouluttamat 10 000 naista, jotka eivät ole missään kirjoilla.

Järjestöt saavat rahoitusta muun muassa STEAlta ja *”valtiolta jonkun murusen”* (R2O2), mutta suurin osa paikallisessa toiminnassa tarvittavista rahoista saadaan jäsenmaksuista ja omalla varainhankinnalla, käyttäen erilaisia keinoja kuten kalentereiden myymistä. Tämä ei kuitenkaan motivoi aktiivisia toimijoita ja se nähtiin järjestöjen voimavarojen tuhlaamisena. Tähän liittyen tulikin kahdessa eri ryhmässä ideat, joissa tuotiin esille sitä, ettei aktiivisten henkilöiden voimavaroja käytettäisi varainkeruuseen, vaan yhteiskunnan tulisi huolehtia tärkeiden järjestöjen rahoituksesta:

”Eikä siinä ole mitään järkeä, että meillä on paljon osaavia ihmisiä, ja sit niitten pitää saada kasaan joku 500€ jonka vuoksi mobilisoidaan 50 ihmistä jokainen tekemään 10 tuntia työtä, ramppaamaan tuolla pitkin rappukäytävää myymässä viiden euron kalentereita. Ja sitten saadaan 500 euroa kasaan.” (R1O4)

Monella pienellä yhdistyksellä olisi halua tehdä monenlaisia asioita, mutta rahat eivät vaan riitä. Rahoituksen saamiseksi mietittiin lahjoittamiskulttuuria. Esille tuotiin joissakin maissa oleva käytäntö, että lahjoittaja voi halutessaan tukea suoraan tietyn tahon toimintaa. Nämä lahjoittajat voivat olla henkilöitä, jotka eivät enää ole mukana aktiivisesti toiminnassa tai haluavat muuten tukea hyvää toimintaa kohdennetusti. Erilaisia keräyksiä on Suomessakin, mutta toivottiin mahdollisuutta kohdentaa avustusraha tarkasti johonkin tiettyyn kohteeseen tai yksittäiseen toimintaan. Esimerkkeinä näistä oli Itävallasta pelastuskoiratoiminta ja Britanniaasta meripelastustoiminta, jossa toimintaa rahoitetaan paljon yrityslahjoittajien avulla: *”Joka paatti nimetään firman mukaan, joka on tuonu rahaa. Et Suomessa tää on kyllä aika pientä”* (R1O3). Suomessa on tällaista toimintaa jonkin verran, mutta sitä voisi lisätä. Tähän liittyen kirjattiin idea: *”Kolmannen sektorin rahoitukseen pitäisi saada mukaan yrityssektori vahvemmin. Verotukseen tarpeelliset muutokset, jotta tämä on ”kannattavaa” Yritys ja järjestö teke- mään yhteistä ”tarinaa” (Yritys löytää avustettavan järjestön/toiminnan, joka tukee heidän businestään à tehdään yhteinen tarina)”*. Tästä täysin tai osittain samaa mieltä oli 12 osallistujaa. Kuusi henkilöä omasi neutraalin näkemyksen. Kommenteissa tuotiin esille, että kriittisesti tärkeiden kolmannen sektorin toimijoiden rahoituksen pitäisi tulla yhteiskunnalta. Kysyttiin saavatko yrityksen toiminnasta hyötyä ja asettaako tämä yritykset eriarvoiseen asemaan. Tuoko tämä kilpailua järjestöjen kesken ja miten työnjako ja toimintamalli toimivat? Esille tuotiin, että yritykset ja suomalaiset laittavat nykyään rahaa erilaiseen hyväntekeväisyyteen enemmän kuin ennen. On myös yrityksiä, jotka tukevat järjestöjen toimintaa, mutta eivät halua mainostaa sitä. Joissakin kansainvälisissä yrityksissä järjestöjen tukeminen on osa toimintakulttuuria ja yhteiskuntavastuuta.

Järjestöt ovat rahallisten avustusten saamisessa viranomaisilta erilaisissa tilanteissa. Osa viranomaisista maksaa korvauksen suoritetuista tehtävistä, kuten esimerkiksi Rajavartiolaitos Meripelastusyhdistykselle tai poliisi Vapepalle. Pelastuslaitos maksaa myös valmiudesta VPK:lle. Nähtiin, että ainakin todelliset kulut pitäisi aina korvata. Mainittiin kuitenkin, että *”toi on mielenkiintoinen kysymys ku viranomaisillaki on rahat loppu”* (R2O6). STEAn rahoituksesta mietittiin vaikuttavuuden mittaamista. Kaikkea järjestötoimintaa ei voi mitata; on niin monenlaisia toimintamalleja ja vaikuttavuutta. Meripelastuspuolelta mainittiin Ahvenanmaa, jossa on huomattavasti enemmän säätiörahaa käytössä. Siellä kolmannen sektorin toimintaa rahoittaa Ålands Penningautomatförening, Paf.

Osallistujat pohtivat sitä, mitä on neljäs sektori. Keskusteltiin naapurin auttamisesta ja talkooavusta, jota on ollut aina olemassa. Esimerkkinä käytettiin myös Karjalan evakkojen asuttamista, joka oli valtava operaatio. Saaristossa ensimmäinen auttaja paikalla on yleensä toinen veneilijä tai mökkinaapuri. Ihmisillä on halu auttaa, mutta kaikki eivät halua enää sitoutua Vapepan tai Meripelastuksen aikaa ja resursseja vievään toimintaan.

Vapaaehtoisen pelastuspalvelun melkein jokaisessa etsinnässä on mukana neljäs sektori. Siellä on omaisia, naapureita ja kyläläisiä ja niitä, jotka lukevat Facebookista tapahtuneesta ja haluavat auttaa. Pienemmillä paikkakunnilla tämä on helpompaa, kun kaikki tuntevat toisensa. Jos lähdetään jonkun viestiryhmän kautta tarjoutumaan avuksi, voi se olla kaksiteräinen miekka. Viestiryhmässä on voinut levitä vääriä tietoja ja vaikka lähdetäisiin hyvässä tarkoituksessa, voi olla, että *”mennään jotenkin väärellä tulokulmalla. Että se voi vääristyä siinä”* (R2O5). On myös ollut tilanteita, joissa spontaaneista vapaaehtoisista on ollut haittaa

etsintätoimintatoiminnalle. Joskus yksittäisiä innokkaita ja auttamishaluisia kansalaisia on yksinkertaisesti liikaa paikalla. Siitä huolimatta heille olisi kuitenkin hyvä järjestää tekemistä.

Pitkäkestoisissa tehtävissä neljäs sektori nähtiin voimavarana; sellaisissa tehtävissä, joissa ehditään rauhassa koordinoimaan myös spontaanien vapaaehtoisten toiminta ja kouluttamaan heidät. Koulutuksen merkitys tulikin esille keskusteluissa. Esimerkkinä tuotiin esille öljyntorjuntaan liittyvä työturvallisuuskysymys, kun kouluttamaton henkilöstö ilman suojava-rusteita ryhtyy töihin. Keskeisenä nähtiinkin valmistautuminen neljännen sektorin vastaanot-tamiseen. Innokkaita auttajia tulee riittämään ja jos tilanne ei ole hallinnassa, voi neljäs sekto-ri muodostua riskiksi. Valmistautumiseen kuuluu resurssin varaaminen neljännen sektorin pikakouluttamiseen, hallinnointiin ja johtamiseen itse tehtävällä. Tämä nähtiin nimenomaan Vapaaehtoisen pelastuspalvelun tehtävänä: ”*Viranomaisil ei oo aikaa semmoseen*” (R2O6). Toisaalta järjestöiltä tuli esiin näkemys, että ”*ei voida edellyttää keneltäkään vapaaehtoiselta sitä vastuuta, jonka se hallitseman joukko tuo tullessaan. Et ainakin sen pitää olla sitten vähintään poliisikoulutuksen saanut henkilö, joka sitten on työnantajan palveluksessa ja sen mukaan sit oikeudet ja velvollisuudet ja työsuojelu järjestetty jollakin tavalla*” (R4O4). Yhtenä näkökulmana tuotiin esille sellaisen ison onnettomuuden tapahtuminen, johon auttajia tulee myös ulkomailta:

”Semmoinen niin kun iso probleema, mikä, mikä mä näen, että kun napsahtaa Suomessa jotain hankalampaa, niin silloin tullaan, tör-mätään tähän, että sieltä tullaan Ranskasta ja Saksasta, tulee hen-kilöitä, jotka haluaa tulla auttamaan, ni miten siihen suhtaudutaan.” (R3O5)

Viranomaisten ja myös Vapepan näkökulmasta tilanteessa pitää miettiä myös vastuukysy-myksiä. Tilanne on hankala, jos ei tiedetä spontaanien vapaaehtoisten osaamista tai sitä, millaista kalustoa heillä on käytössä. Mitä jos joku loukkaantuu tai jopa menehtyy, kun spon-taanit vapaaehtoiset lähtevät itse omatoimisesti metsään etsimään tai merelle naaraamaan? Vaitiolovelvollisuus tuotiin myös esille. Siinä vaiheessa, kun neljännen sektorin toimijoille annetaan ohjeita ja käskyjä, tulee mukana myös vastuu heistä: ”*Se on työsuojelukysymys ja myöskin henkinen työsuojelukysymys*” (R4O3). Riittääkö pelkkä auttamishalu vai pitäisikö olla jotain osaamistakin? Vapaaehtoisella pelastuspalvelulla on myös vastuu viranomaisten suun-taan. Viranomaisille on luvattu koulutettua ja koordinoitua toimintaa ja kun mukaan otetaan kouluttamattomia tai pikakoulutettuja, on vastuu heistäkin Vapepalla:

”Enhän mä voi tietää osaako ne etsii, millä menetelmillä, millä... Sit osan sä yrität pikakouluttaa jos sun on siihen resurssija, mut se sitoo, se sitoo tosi paljon sitä, sitä järjestelmää et sit sun pitää miettii et miten sä hoidat ne, kun tulee sinne, et se ei oo ihan yk-sinkertasta.” (R2O1)

Muut esille tulleet näkökulmat

Maakuntaudistus nähdään mahdollisuutena selkeyttää asioita ja asioiden alueellisen toteut-tamisen mahdollistajana. Positiivisena koettiin maakuntaudistuksen mukanaan tuoma ”yh-den isännän”-malli. Osalle järjestöistä tulevat selkeät määritelmät, toimintaohjeet ja suosituk-set nähtiin mahdollisina haasteina. Verkostoitumisen ja yhteistoiminnan näkökulmasta maa-kunta nähtiin mahdollisuutena. Ideana esitettiin, että vapaaehtoistoiminnan maakunnallinen taso tulisi saada osaksi tulevan maakunnan rakenteita.

Keskusteluissa tulisi esille varautumisen näkökulmasta kuntien rooli suhteessa maakuntaa. Todettiin, että tällä hetkellä on isoja alueellisia eroja siinä, miten kunnat ja järjestöt toimivat yhdessä. Mietittiin, että kunnillakin pitää olla joku yhteinen tavoite järjestöjen kanssa. Toisaalta tuotiin esille kolmannen sektorin rooli palveluntuottajana maakuntaudistuksessa: *"Ja osa järjestöistä tuottaa sote-palveluja ja niil on se, se yleishyödyllinen tehtävä on hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen tehtävä, eli järjestötki voi olla molemmilla puolilla"* (R207). Koettiin, että kunnan virkamiehillä on isoja odotuksia kolmannen sektorin suhteen.

Huolta aiheutti harva-asutusalueiden kuntien pienten voimavarojen pienentyminen ennestään maakuntaudistuksen myötä, jos kuntien taloudellisesta liikkumavarasta siirtyy 60 % uudistuksen myötä maakuntaan. Pelättiin myös, että *"saaristo jää periferiassa väijäämättä ulkokehälle, niin kun alueellisesti"* (R305), jos palveluja keskitetään ja viedään vielä kauemmaksi. Viranomaisilla oli myös huoli siitä, että kaikki kunnat eivät ymmärrä tai tiedosta omaa rooliaan ja lakisääteistä vastuutaan kunnan varautumisesta ja arjen turvallisuudesta. Yhden maakunnan alueella on hyvin erilaisia kuntia ja tämän nähtiin tuovan haasteita.

Alueellista varautumista ollaan nostamassa maakuntien erityistehtäväksi. Järjestöjen käyttö nähtiin tässä haasteena ja mahdollisuutena. Varautumiseen liittyen tuli esille vapaaehtoisten "reservin" hallinta maakuntatasolla. Miten koordinoidaan tilanne, ettei käy niin että useampi viranomaisiin tarvitsee samojen järjestöjen resursseja häiriötilanteessa? Osalla järjestöistä on sopimuksia viranomaisten kanssa, jotka ilmeisesti siirtyvät maakunnille. Mahdollisuudeksi nähtiin yhtenäisen varautumistyön myötä tuleva viranomaisten, järjestöjen, asukkaiden ja yritysten yhteistyö. Siihen panostamalla on mahdollista tiivistää kolmannen sektorin toimintaa.

Osa osallistujista koki maakuntaudistuksen ja sosiaali- ja terveydenhuollon palvelurakennemuutoksen asiat vielä epämääräisinä ja avoimina ja ne herättivät ajatuksissa lähinnä kysymysmerkin. Uhkakuvana nähtiin, että ei oikeastaan tapahdu minkäänlaista toimintakulttuurin uudistusta liittyen kolmannen sektorin toimintaan. Huolena nostettiin esille myös yhteyksien katkeaminen: *"Se pitäis olla niinku kunnas kyllä kirkkaana, ja joku yhteinen tavote koska muuten siit menee tää linkki katki tänne kolmanteen sektoriin."* (R207). Tällä hetkellä maakuntaudistuksen hitaus estää toiminnan kehittämisen. Kunnat ja kunnalliset viranomaiset eivät ole halukkaita sijoittamaan vapaaehtoisten toimijoiden järjestelmiin ennen kuin tietävät, että kuka on tuleva maksaja. Nyt eletään välivaiheessa, joka vaikuttaa toimintaan.

Edellä esitettyyn liittyy järjestöjen tunnettavuuden esiin nostaminen. *"On äärettömän suuri haaste niin kun olla kanssakäymisessä, saada ohjausta, tiedottaa mitä vapaaehtoiset osaa, mitä ne tekee niin sinne viranomaisille päin, koska se on mahdoton tilanne, että yhdellä viranomaisella on niin ku puol Suomee jos mä nyt vähän karrikoin"* (R401). Viranomaiselta tuli esille se, että ei tiedetä mitä eri järjestöjä on ja mitä he tekevät. Viranomaisten pitää tuntea järjestön suorituskyky. Maakuntaudistuksen yhteydessä koettiin olevan kolmannelle sektorille hyvä tilaisuus tuoda esille omaa osaamistaan ja miten maakunnan eri toimijat voivat järjestöjä hyödyntää: *"Pitäis saada se yhteinen tilannekuva koko maakuntaan, missä sit kulluis ne kaikki ne sektorit saada sinne jotenkin, se tilannekuva oikein mitä tarvitaan"* (R403).

Viranomaiset tarvitsevat tiedon poikkeusoloja ajatellen siitä, mitä osaamista ja resursseja on saatavissa kolmannelta sektorilta ja miten ne hälytetään. Kolmannella sektorilla on myös oma roolinsa kansalaisten varautumiskouluttamisessa. Mitä pienempi kunta, sen suurempi merkitys kolmannelle sektorilla on. Kunnissa tarvitaan monenlaista kolmannen sektorin apua häiriö- ja poikkeusoloissa. Kunnan tulisi olla tietoinen siitä, miten kolmas sektori voi kuntaa auttaa. Nämä pitäisi olla kuvattuna kuntien varautumissuunnitelmissa hyvin konkreettisella tasolla. Yksi haaste varautumissuunnitelmissa on, että niitä ei päivitetä riittävän usein ja tiedot

vanhenevat. Kunnan johtoportaan tulisi myös osata suunnitelma täytäntöönpano: ”*Et se, turha sitä on niinku, sitä ei saa säilyttää pelkästään kassakaapis tosiaan ku sitä pitää harjotella, päivittää, ja sitä pitää välillä lukeeki, että se on se juttu*” (R2O6). Viranomaiset haluaisivat myös tietää, mikä on vapaaehtoisten suorituskyky pitkäkestoisemmassa esimerkiksi kuukauden kestävässä häiriötilanteessa.

Kolmannen sektorin hälytettävyydestä keskusteltaessa tuli esille, että eri organisaatiolla on omia järjestelmiään ja toisilla ei ole ollenkaan. MPK:lla ja Vapepalla on omat hälytysorganisaatiot. Naisten Valmiusliitolla ja Martoilla on paljon naisia, jotka ovat käyneet monenlaisia koulutuksia liittyen häiriötilanteissa toimimiseen (esim. selviytyminen sähköttä ja kotivara). Haasteena on, että kriisitilannetta ajatellen he eivät ole missään rekisterissä hälytettävissä. Henkilöiden mahdolliset päällekkäisvaraukset nousivat keskustelussa esiin. Puolustusvoimat on varannut tietyt henkilöt. Myös työnantajat ovat varanneet (VAP) monet kolmannen sektorin toimijat ja varsinkin pienissä kunnissa vapaaehtoiset voivat olla useamman järjestön hälytyslistalla. Toivottiin, että tämä saataisiin koordinoinnin avulla kuntoon.

Harjoittelun merkitys tuotiin esille, että vapaaehtoiset tietävät miten toimitaan: ”*Ja siihen haluais olla niin kun varautunut, et mä tiedän, et ok, et tonne mä voin mennä nyt. Ja toi on selkee. Ja sillon mul on joku isäntä, joka kertoo mulle, et näin me tehdään*” (R3O3). Hyviä kokemuksia viranomaisten tukemisesta selkeässä tehtävässä on ollut Turussa, kun Vapaaehtoista pelastuspalvelua käytettiin tiedottamaan juomavesiongelmasta: ”*Tälle kaupunginosalle joka ikiseen talouteen lappu luukusta sisään. Koputatte oveen. Sieltä tulee mummo kotona, ni kerrotte älkää, dricka icken vatten, älkää juoko vettä*” (R3O5).

Saariston näkökulmasta pohdittiin sitä, miten saaristossa toimitaan ”*ku sähköt on poissa ja bitti ei liiku*” (R2O6). Saaristolaisten selviytymiskykyyn luotettiin, mutta tilanteen kestäessä pidempää haasteita voi tulla. Toisaalta kesäsesongin aikana saaristossa on runsaasti kaupunkilaisia, jotka eivät ole tottuneita merenkävijöitä. Tämä pitää huomioida saaristokuntien poikkeusolojen suunnittelussa. Häiriö- ja poikkeusoloissa neljäs sektori nähtiin voimavarana. Esille tuotiin, että kansalaisten pitää itsekin varautua erilaisiin häiriötilanteisiin nykyistä enemmän.

5.9. Yhteenveto

Turvallisuuskahviloiden pienryhmäkeskustelujen kautta syntyi yksityiskohtainen luonnehdinta eri puolilla Suomea tapahtuvasta kolmannen sektorin toiminnasta viranomaisten turvallisuustoiminnan tukena. Turvallisuuskahviloiden osallistujat puhuivat pääosin hyvin yhtenäisellä äänellä, nostaen esille samoja askarruttavia kysymyksiä ja tulevaisuuden haasteita. Jokaisella alueella oli kuitenkin myös omat erityispiirteensä ja hyvät käytäntönsä. Yleisesti ottaen viranomaisten ja järjestöjen yhteistyö koettiin hyvin toimivana, josta Meripelastusseuran ja Rajavartiolaitoksen yhteistyö on erinomainen esimerkki. Toiminnan nähtiin pohjautuvan keskinäiseen arvostukseen ja kunnioitukseen, mikä tuli esille myös turvallisuuskahviloiden osallistujien asenteessa toisia osallistujia kohtaan. Ikävät kokemukset olivat harvassa, näidenkin kytkeytyessä enemmän yksittäisiin viranomaisiin kuin systeemiin ilmiöihin. Kyseessä oli tällöin yksittäiset henkilöt, joiden koettiin suhtautuvan asenteellisesti kolmannen sektorin tarjoamaa tukea kohtaan. Tämän osalta kuitenkin ymmärrettiin, että asiaa ei voi yleistää koskemaan kaikkia viranomaisia. Ratkaisuehdotuksena ehdotettiin viranomaisten parempaa informointia kolmannen sektorin toiminnasta ja osaamisesta. Tämän myötä viranomaiset tietäisivät paremmin, mitä ”palveluja” järjestöiltä voi saada. Informoitavan asian sisällön tulisi kattaa järjestökenttä läpileikkaavasti, ei vain keskeisimpiä yhteistyökumppaneita. Tietämyksen tulisi levitä viranomaisten johtoportaalta aina kenttätasolla asti. Monessa turvallisuuskahvilassa tuli

esille myös hiljaisen tiedon siirtämisen merkitys henkilöiden vaihtuessa organisaatioissa. Sähköisen tiedonvälityksen ja sosiaalisen median rooli nousi vahvasti esille käsiteltäessä tiedonkulun tematiikkaa. Esille tuli myös laadukkaiden ja ajan tasalla olevien nettisivujen merkitys imagon luomisessa ja uusien jäsenten hankinnassa. Tästä hyvänä esimerkkinä toimii Meripelastusseuran informatiiviset ja ajantasaiset nettisivut, jotka on laadittu yhtenäisen mallin mukaan jokaisen jäsenyhdistyksen osalta.

Vapaaehtoisen pelastuspalvelun uusi OHTO-hälytysjärjestelmä ja sen kehittäminen nähtiin tärkeässä roolissa. Osallistujien näkemyksissä korostui kuitenkin myös huomattavasti laajempien listausten tarve; Vapaaehtoisen pelastuspalvelun toimijoiden lisäksi on runsaslukainen joukko muita kolmannen sektorin toimijoita, jotka eivät ole suoraan kytkeytyneet Vapepaan. Nämä muutkin toimijat omaavat kuitenkin potentiaalisesti merkittävän roolin viranomaisten turvallisuustoiminnan tukena niin arjen häiriötilanteissa kuin poikkeusoloissakin.

Kaikissa turvallisuuskahviloissa nousi esille toive yhteistoiminnan lisäämisestä. Vapaaehtoistoimijoiden motivaation ja jaksamisen kannalta toiminnallisuus ja toiminnan merkityksellisyys koetaan tärkeiksi. Monet Vapepa-toimijat toivat esille, miten viranomaiset voisivat hyödyntää heitä enemmänkin erilaisissa hälytys- ja tukitehtävissä. Viranomaisen hälytyskynnystä voitaisiin mahdollisuuksien mukaan laskea. Hälytysten osalta turvallisuuskahviloiden osallistujat kokivat haasteena päivätyön ja lähtöjen yhteensovittamisen. Tähän toivottiin parannuksia esimerkiksi valtakunnallisten linjausten muodossa tai tuomalla paremmin esille yritysten saamaa hyötyä siitä, että heillä on töissä turvallisuuskoulutettua henkilöstöä. Keskusteluissa nousi lisäksi esille järjestötoimijoita, joiden roolia turvallisuustoiminnassa haluttaisiin kehittää sekä selkeyttää. Selkeimmin nousi esille naisten maanpuolustusjärjestöjen runsaslukainen jäsenistö. Näiden järjestöjen edustajat toivat yhtenäisellä äänellä esille kokemusta monipuolisen koulutuksensa hyödyntämättömyydestä häiriötilanteissa ja toivetta oman roolinsa selkeyttämisestä. Samankaltaisia tuntemuksia nousi esille myös reserviläisjärjestöjen osalta. Reserviläisten hyödyntämisessä hyvänä käytäntönä korostettiin muun muassa Helsingin metron väestönsuojien käyttöönottoa, jossa reserviläiset on vastuutettu merkittävällä roolilla. Myös yhteistoimintaharjoituksia kaivattiin lisää. Näiden nähtiin auttavan viranomais- ja järjestötoimijoita tuntemaan toisensa ja toistensa osaamisen paremmin. Tällä olisi suora vaikutus operatiivisen toiminnan laatuun. Harjoituksiin tulisi saada enemmän määrin mukaan myös muitakin kuin perinteisiä yhdistyskumppaneita. Harjoitusten osalta haasteena tuotiin esille – samoin kuin hälytysten osalta edellä – ajankohdan merkitystä. Yhteistoimintaharjoituksia voisi ainakin välillä toteuttaa järjestölähtöisesti eli ilta-aikaan tai viikonloppuisin. Myös yhteisen suunnittelun merkitystä korostettiin. Yhteistyö ei olisi tällöin vain yhteistä toimintaa, vaan myös yhteistyötä saman pöydän äärellä esimerkiksi valmiussuunnittelun merkeissä.

Yhteistyön rakenteissa oli jossakin määrin aluekohtaista vaihtelua. Eteläisemmässä Suomessa toiminta näyttäytyi suhteellisen vahvasti strukturoituna, ts. sopimuksellisuus ja koordinoitujen rakenteiden korostuivat. Esimerkkinä tästä on Tampereen turvallisuuskluusteri, jonka toiminnan nähtiin olevan melko riippuvainen koordinoinnista. Lapissa toiminta ilmeni puolestaan ketterämpänä ja enemmän henkilösuhteisiin pohjautuvana. Esimerkkinä tästä on Lapin turvallisuusverkosto, joka toimii avoimen verkostorakenteen muodossa ilman virallista koordinoijatahoa. Rajayhteistyö tuli esille Enontekiön turvallisuuskahvilassa ja yhteistyön nähtiin toimivan hyvin. Kuhmossa, Venäjän rajan yhteydessä, yhteistyö on vähäisempää, pääosin vain viranomaisten välillä tapahtuvaa. Kuhmossa tuotiin esille myös kielikysymys yhteistyön rajoitteena. Kielikysymys nähtiin haasteena jossakin määrin myös Enontekiöllä ja Turun saaristossa. Tuotiin esille, että erityisesti hätätilanteessa olisi hyvä voida puhua äidinkieltään, kuten saamea. Lisäksi järjestönäkökulmasta alueilla toimii saman järjestön erikielisiä yhdistyksiä. Joidenkin osalta yhteistyö toimii hyvin kielirajojen yli, toisten osalta taas ei.

Huoli tulevaisuudesta oli voimakkainta harvaanasutuilla alueilla eli Kuhmossa, Enontekiöllä sekä myös Turun saaristossa. Etäisyydet ovat pitkät ja viranomaisia on vähän. Kynnys soittaa hätänumeroon voi olla melko korkea ja apua voi joutua odottamaan paikoin hyvinkin pitkään. Tällöin kolmannen sektorin rooli korostuu päivittäisissäkin tehtävissä, joskaan kolmas-kaan sektori ei voi toimia täysin itsenäisesti ilman viranomaisjohtoa ja -koordinaatiota. Hel- singissä kolmannen sektorin merkitys näyttäytyi taasen päivittäisissä operatiivisissa tehtävis- sä suuresta viranomaismäärästä johtuen vähäisempänä. Monet arjen turvallisuuden asiat askarruttivat turvallisuuskahviloiden osallistujia, kuten muun muassa ikäihmisten turvallisuus, (erityisesti nuorten) syrjäytyminen sekä turvallisuuskoulutuksen ja -ajattelun tuominen lapsille ja nuorille jo koulussa. Järjestöt voisivat olla enemmän mukana koulujen turvalli- suuskoulutuksessa ja samalla kertoa omasta toiminnastaan lapsille ja nuorille. Kyläyhdistys- ten merkitys nousi esille niin arjen turvallisuuteen liittyen kuin varautumisessa häiriötilantei- siin. Arjen turvallisuuteen oman elementtinsä Lapissa ja saaristossa tuovat lomalaiset. Väes- tö voi moninkertaistua ja turistit tuovat myös lisää haasteita, kuten liikenneturvallisuuteen liittyvät kysymykset Lapissa. Lomalaiset nähtiin myös mahdollisina arjen turvan lisääjinä; tuleehan alueelle todennäköisesti myös monia turvallisuus- ja terveydenhuoltoalan ammatti- laisia. Heidä voi hyödyntää esimerkiksi loma-alueensa hälytysryhmissä, heidän niin halutes- saan.

Vapaaehtoisten toimijoiden ikääntyminen ja uusien sitoutuneiden henkilöiden saaminen mu- kaan toimintaan keskustelutti runsaasti kaikissa turvallisuuskahviloissa. Vapaaehtoisten mää- rän suhteen huolestutti erityisesti nuorten määrä. Kuinka nuoria saataisiin jatkossa run- saammin mukaan vapaaehtoistoimintaan? Tähän kysymykseen tuli runsaasti ideoita. Toisaal- ta mietittiin myös sitä, että pitäisikö asioita tehdä täysin uudella tapaa, jotta saataisiin hyö- dynnettyä ”ameebamainen” nuorten toiminta. Järjestöt voisivat myös lisätä ja monipuolistaa yhteistyötä eri ammattioppilaitosten ja yliopistojen kanssa niin omassa päivittäistoiminnassa kuin häiriötilanteita ajatellen. Myös vapaaehtoisten jaksaminen huolestutti turvallisuuskahvi- loiden osallistujia. Varsinkin pienemmällä paikkakunnilla vastuu kasaantuu yhä harvemmille ja he ovat usein myös mukana useassa eri järjestössä. Toiminnan ammattimaistuminen ja li- sääntyvät koulutusvaatimukset nähtiin kaksiteräisenä miekkana. Ammattimaistuminen on toisaalta nähtävissä hyvänä asiana ja vapaaehtoisia motivoivana tekijänä. Toisaalta pitää kuitenkin muistaa nekin lukuisat vapaaehtoiset, jotka haluavat olla aktiivisesti mukana vähän vähemmällä sitoutumisella ja koulutuksella. Järjestötoiminnan luonteen muuttuminen tunnis- tettiin ja nähtiinkin tärkeänä tarjota erilaisia projektiluontoisia mahdollisuuksia olla mukana toiminnassa. Uusista jäsenistä tulee myös pitää hyvää huolta. Heidät tulee ottaa aidosti mu- kaan toimintaan ja lisäksi on syytä tunnistaa oman toiminnan mahdollinen ”sisäänläm- pävyys”.

Turvallisuuskahviloissa yhdistystoiminnan rahoitus ei noussut kovinkaan keskeiseksi teemak- si vaan huomio oli enemmän käytännön toiminnassa. Rahoitus korostui keskusteluteemana enemmän niillä järjestöillä, joissa toiminta vaatii hankintojen vuoksi runsaita resursseja. Ra- hoituksen hankkiminen myymällä kalentereita tai arpoja koettiin vapaaehtoisten toimijoiden voimavarojen haaskaamisena. Osallistujat toivat esille erilaisia varainkeruun muotoja kuten yrityssponsoreiden hankinnan ja joukkorahoituksen. Näillä voisi jatkossa edistää varainhan- kintaa. Rekisterikään eivät juurikaan innostaneet keskusteluihin. Kaivattiin kuitenkin jossakin määrin parempaa osaamisrekisterin tyylistä tapaa kerätä tietoja vapaaehtoisista. Tätä voisi hyödyntää myös niin häiriötilanteissa kuin poikkeusoloissakin. Neljäs sektori puolestaan pu- hututti osallistujia hyvinkin paljon. Se nähtiin asiana joka pitäisi ottaa johdetusti haltuun, ts. neljännen sektorin potentiaali tulisi kanavoida viranomaisten ja järjestöjen avuksi. Esimerkiksi Vapepalla tulisi olla valmius ottaa neljäs sektori vastaan hälytystehtävissä eli tulisi olla ole- massa valmis suunnitelma kuka spontaaneista vapaaehtoisista vastaa ja miten heidät orga- nisoidaan. Neljänteen sektoriin liittyen tuotiin esille lukuisia haasteita, kuten esimerkiksi lialli-

nen tunteella toimiminen ja koulutuksen puute. Turvallisuuskahviloissa kehitettiin monia kehittämissuunnitelmia neljännen sektorin toimintaan. Nämä sisälsivät niin olemassa olevien järjestelmien hyödyntämisen, yhteisen harjoittelun kuin myös uusien innovatiivisten toimintatapojen luomisen. Neljännen sektorin osalta korostettiin myös tiedottamisen ja laaja-alaisen yhteisen tilannekuvan luomisen merkitystä.

Turvallisuuskahviloiden osallistujat kokivat kolmannen sektorin tärkeänä voimavarana häiriö- ja poikkeusoloissa. Resurssien riittäminen ja alueiden yhteistyö tulivat esille keskusteluissa pitkäkestoisista häiriötiloista. Kuntien toivottiin vahvistavan omaa rooliaan ja olevan paremmin tietoinen kolmannen sektorin mahdollisuuksista. Yhteistyötä toivottiin lisättävän myös varautumissuunnitelmiin liittyvien asioiden näkökulmasta. Maakuntauudistus näyttäytyi ehkä vielä hieman mystisenä asiana, johon ei kovinkaan paljoa osattu ottaa kantaa. Tällä hetkellä sen koettiin toimivan uudistusten jarruna, mutta yleensä ottaen maakuntauudistus koettiin mahdollisuutena kehittää järjestöjen ja viranomaisten välistä yhteistoimintaa.

Osallistumishalukkuus turvallisuuskahviloihin oli kiitettävää ja turvallisuuskahviloihin osallistui viranomaisorganisaatioiden ylimmän tason toimijoita. Tämä kertonee hankkeen tärkeydestä ja tarpeesta alueellisella tasolla. Turvallisuuskahvilat toimivat myös verkostoitumisen välineenä ja osallistujat saivat turvallisuuskahviloissa täytetyt idealomakkeet heti käyttöönsä. Osallistujat myös informoivat hyödyntävänsä idealomakkeiden antia muun muassa strategiatyössä, yhdistysten hallitusten työskentelyssä ja kunnallisen toiminnan kehittämisessä.

6. KEHITTÄMISSUOSITUKSET

Yhteistyön rakenteiden kehittäminen

Nykytilanne:

Ilman järjestöjen tukea viranomaiset eivät selviäisi kaikista turvallisuuteen liittyvistä tehtävistä. Järjestöjen toiminta turvallisuussektorilla on ammattitaitoista, joustavaa ja kustannustehokasta. Järjestöt ovat myös lähellä kansalaisia. Voidaan sanoa, että turvallisuussektorin järjestötoiminta on avointa kaikille, mutta se vaatii toimintokohtaista koulutusta, alakohtaisia erityistaitoja, osaamisen ylläpitämistä ja tiivistä sitoutumista. Viranomaiset ovat tyytyväisiä sekä keskinäiseen yhteistyöhönsä että heidän ja järjestöjen väliseen yhteistyöhön. Viranomaisten ja järjestöjen yhteistyöllä on maassamme yli satavuotiset perinteet. Myös järjestöt ovat viranomaisten kanssa tehtävään yhteistyöhön tyytyväisiä. Best practice -mallina voidaan pitää Rajavartiolaitoksen ja Meripelastusseuran pitkälle hioutunutta yhteistyötä, jossa toimijat suhtautuvat toisiinsa ikään kuin vertaisina.

Kansallisella tasolla niin viranomaiset kuin järjestötkin pitävät yhteistyön merkittävimpanä toimijana Turvallisuuskomiteaa, jonka toiminnassa järjestöjen merkitys on viime vuosina vahvistunut. Merkittäviä kansallisen tason yhteistyöelimiä ovat myös Vapaaehtoisen pelastuspalvelun (Vapepa) keskustoimikunta ja työvaliokunnat, joissa on edustettuna myös eri viranomaistahot.

Siirryttäessä kohti maakunta- ja kuntatasoja yhteistyön luonne ja sisältö viranomaisten ja järjestöjen välillä muuttuu käytännönläheisemmäksi. Viranomaiset toimivat järjestöjen kanssa aktiivisesti erilaisissa paikallisissa hälytystehtävissä. Vapepalla on maakunta- ja paikallistoimikuntia, jotka kokoavat yhteen alueen viranomaiset ja järjestöjen edustajat. Viranomaiset haluavat tietää selkeästi mitä palveluja hälytystoiminnan tukemiseen Vapepalla on tarjota eri järjestöjen toimesta. Analyysimme perusteella yhteistyö keskittyy usein samojen ”pääyhteistyökumppanien” kanssa toimimiseen, eivätkä viranomaiset tunne edes kaikkien Vapaaehtoisen pelastuspalvelun järjestöjen osaamista saati muiden turvallisuussektorilla toimivien järjestöjen tuomia mahdollisuuksia.

Järjestöjen keskinäinen verkostoituminen on monimutkaista. Järjestö voi olla samanaikaisesti esimerkiksi Vapaaehtoisen pelastuspalvelun, Naisten Valmiusliiton ja MPK:n jäsenjärjestö. Aktiiviset vapaaehtoistoimijat, erityisesti pienemmillä paikkakunnilla, voivat paikallisesti kuulua useaan eri järjestöön. Käytännössä kaikilla haastatelluilla järjestöillä on toiminnosta riippuen erilaisia alueellisia ja paikallisia organisoitumistapoja ja erilaisia yhteistyöverkostoja. Yksittäisissä operaatioissa nykyinen malli on suhteellisen toimiva, mutta tehokkaan resurssien käytön ja roolien selkeyden suhteen se on liian moninainen. Alue- ja maakuntatason kokonaisvaltainen koordinaatio puuttuu.

Kehittämissuositukset:

1.1 Maakuntatason turvallisuusverkoston luominen.

1.1.1 Maakuntatasolle luodaan maakuntahallinnon vastuuhenkilöiden vetämä turvallisuusverkosto tai turvallisuuden klusteri, mihin liittyvät kaikki turvallisuustoiminnan kannalta olennaiset järjestöt.

Tämän verkoston tai klusterin tehtävänä on kerätä yhteen alueen keskeiset viranomaiset ja järjestöt. Se on taho, joka alueellisella tasolla huolehtii siitä, että sisäisen turvallisuuden strategian ja yhteiskunnan turvallisuusstrategian linjaukset suunnitellaan ja toteutetaan yhteisesti eri viranomaisten johdolla tiiviissä yhteistyössä kaikkien olennaisten järjestöjen kanssa. Tässä työssä tulee huomioida sisäisen turvallisuuden strategian linjaus siitä, että ”hyödynnetään testattujen hyvien käytäntöjen, kuten Lapin turvallisuusverkoston ja Pirkanmaan turvallisuusklusterin toimintamalleja.” Tällainen toimintamalli osaltaan myös jalkauttaa Turvallisuuskomitean linjauksia ja päätöksiä alueellisella tasolla (esimerkiksi varautumisen yhteistyöfoorumi) sekä välittää tietoa kansallisen tason toiminnasta alueelliselle ja paikalliselle tasolle. Maakuntatason turvallisuusverkosto voi osaltaan myös koordinoita alueella järjestettäviä koulutuksia ja harjoituksia sekä osaamisresurssin päivittämistä. Paikallisella tasolla, erityisesti haja-asutusalueilla ja maaseudulla, voisi nykyistä enemmän hyödyntää ehkäisevässä ja jälkihoitotyössä esimerkiksi Leader-toimintaryhmiä (Suomessa 54 kpl), paikallisia kyläyhdistyksiä tai kylätoimikuntia (Suomessa lähes 4 000 kpl). Erityisesti reserviläisjärjestöjen ja naisten maanpuolustusjärjestöjen roolia viranomaisten turvallisuustoiminnan tukena tulisi vahvistaa ja selkeyttää.

1.1.2 Maakuntatasolle tulee rekrytoida mahdollisimman varhaisessa vaiheessa valmiuspäällikkö (tai -johtaja).

Rekrytoinnissa tulee olla proaktiivinen eli rekrytointia ei tule tehdä vasta sitten, kun maakunta on jo toiminnassa. Valmiuspäällikön yksi keskeinen tehtävä on viranomaisten ja järjestöjen välisen yhteistoiminnan kehittäminen. Toiminta tulee suhteuttaa maakunnan kokoon. Isommissa maakunnassa voi olla useampi valmiuspäällikkö, joista yhden vastuulla on yksinomaan järjestöjen kanssa tehtävä yhteistyö.

1.1.3 Maakunta- ja kuntatasolla tulee jatkossa lisätä käytännön harjoituksia viranomaisten ja kolmannen sektorin kesken.

Harjoitukset auttavat viranomaisia ja järjestötoimijoita tuntemaan paremmin toisensa, toistensa osaamisen ja erityisesti suorituskyvyn. Harjoituksissa pyritään tunnistamaan kolmannen sektorin potentiaali laaja-alaisesti; ei tukeuduta vain perinteisiin järjestöyhteistyökumppaneihin vaan mennään mukavuusalueiden ulkopuolelle. Yhteistoimintaharjoituksia tulee ainakin toisinaan toteuttaa järjestölähtöisesti eli ilta-aikaan tai viikonloppuisin. Järjestöt otetaan mukaan jo harjoituksen suunnitteluvaiheeseen.

1.1.4 Viranomaisia tulee informoida paremmin kolmannen sektorin toiminnasta.

Tietämyksen järjestötoiminnasta ja -toimijoista tulee levitä viranomaisten johtoportaalta aina kenttätasolle saakka. Tietämyksen lisäämisellä voidaan vaikuttaa niin asenteellisiin ongelmiin kuin myös osaamisvajeeseen kolmannen sektorin (erityisesti Vapepan hälytysryhmien) hyödyntämisessä. Jokaisella organisaatiotasolla tulisi järjestöillä ja viranomaisilla olla saman tasoinen yhteistyökumppani. Tietämyksen kasvattaminen tulee tehdä koko kentän läpileikkaavasti eli myös järjestöjen tietoisuutta toisistaan tulee lisätä. Tämä on erityisen tärkeää paikallis- ja aluetasolla. Viranomaiset ja järjestöjen olisi luovuttava siilomaisesta ajattelusta. Tietoisuutta voidaan lisätä esimerkiksi laatimalla listauksia siitä, mitä järjestötoimijoita on

olemassa ja mitkä ovat heidän resurssinsa, osaamisensa sekä suorituskäytönsä. Vapepan hälytystiedosto on hyvä esimerkki kyseisen kaltaisesta listauksesta, joskin kokonaisturvallisuuden näkökulmasta se sisältää vain tietyt järjestötoimijat. Listauksia tulisi laajentaa myös hälytystoiminnan ulkopuolelle huomioiden häiriötilanteet ja poikkeusolot sekä alueella toimivat kouluttajat.

Myös järjestöjen ja viranomaisten säännöllisiä yhteisiä tapaamisia tulisi lisätä, esimerkiksi hyödyntämällä turvallisuuskahvilamenetelmää. Vapepan maakuntatoimikunta on yksi hyvä esimerkki, mutta senkin osalta tulee huolehtia siitä, että tieto kulkeutuu myös paikallistason toimijoille. Järjestöjen suuri määrä isoissa kaupungeissa tuo omat haasteensa tiedonkululle ja yhteisten tapaamisten järjestämiselle. Tällöin olisi mahdollista hyödyntää solumaista toimintamallia eli järjestöt muodostaisivat soluja (pelastusjärjestöt, maanpuolustusjärjestöt jne.), joista valittaisiin edustaja eri työryhmiin/tapaamisiin. Tieto kulkeutuisi solujen sisällä. Tiedonkulkua on mahdollista edistää myös lisäämällä varautumis- ja valmiussuunnittelun avoimuutta (esimerkiksi kuntien valmiussuunnittelu avattaisiin myös järjestötoimijoille).

1.1.5 Haja-asutusalueilla tulee varmistaa, että paikalla on viranomaisia johtamassa kolmannen sektorin toimintaa.

Kolmas sektori ei voi ottaa vastuuta lakisääteisistä viranomaistehtävistä, eikä kolmatta sektoria tule (liiallisesti) etäjohtaa. Viranomaisten väheneminen harvaan asutuilla alueilla voi vaikuttaa merkittäväällä tavalla asukkaiden turvallisuuden tunteeseen. Myös kynnys kutsua apua voi nousta, jos on tunne siitä, että viranomainen ei kuitenkaan tule ajoissa tai lainkaan paikalle. Erityisesti Lapissa on lisäksi syytä huomioida turistien suuri määrä; sesonkiaikaan väkimäärä kasvaa merkittävästi. Tämä tulee huomioida entistä vahvemmin turvallisuussuunnitelmissa.

1.1.6 Järjestöjen koulutusyhteistyötä tulee lisätä.

Järjestöillä on havaittavissa päällekkäistä koulutusta. Koulutuksia tulisi yhdistää vähintään siten, että järjestöt hyödyntäisivät enemmän toistensa kouluttajia ja koulutusaineistoja. Koulutusten osalta tulee lisäksi tarkastella mahdollisuuksia hyödyntää uudenlaisia koulutusmenetelmiä. Esimerkiksi verkkokoulutusta olisi mahdollista lisätä nykyisestään.

Sopimuksellisuuden lisääminen

Nykytilanne

Luottamus viranomaisten ja järjestöjen välillä on maassamme korkealla tasolla. Osapuolet tarvitsevat toisiaan muuttuvassa toimintaympäristössä ja yhteistyön ansiosta ”kesyttävät” monenlaisia riskejä. Eräs niin sanottu systeemi luottamuksen tai luottavaisuuden merkki viranomaisten ja järjestöjen välisessä toiminnassa on sopimuksellisuus. Puolustusvoimien ja MPK:n strategista kumppanuutta luonnehtii vahva sopimuksellisuus, ja käynnissä on lisäksi vapaaehtoisen maanpuolustuksen kehittämismahdollisuuksia ja MPK:n asemaa sekä tehtäviä tarkasteleva selvitys. Poliisilla on toimiva sopimusmalli yhteistoiminnasta Suomen Meripelastusseuran, Suomen Lentopelastusseuran ja Suomen Punaisen Ristin kanssa. Viranomaisilla on monenlaisia sopimuksia eri järjestöjen kanssa. Joillakin järjestöillä kuten meri- ja järvipelastusyhdistyksillä on sopimuksia useiden viranomaisten kuten Merivartioston, pelastuslaitosten ja sairaanhoitopiirien kanssa. Sopimukset ovat sisällöltään erilaisia ja sekä pelastustoimen että sosiaali- ja terveysministeriön viranomaiset kaipaavatkin selkeämpää sopimusrakennetta ja yhtenäisempiä sisältöjä oman sektorinsa viranomaisten ja järjestöjen välille.

Kehittämissuositukset:

2.1 Sopimusrakenteen vahvistaminen ja yhdenmukaistaminen.

2.1.1 Tulevaisuudessa pelastustoimen ja sosiaali- ja terveysviranomaisten tulee vahvistaa sopimusrakennetta ja yhdenmukaistaa sopimusten sisältöjä turvallisuustoiminnan parissa työskentelevien järjestöjen kanssa.

2.1.2 Sisäministeriön ja sosiaali- ja terveysministeriön vastuulla on ohjata viranomaisia niin, että sopimusten rakenteet olisivat mahdollisimman yhdenmukaisia.

Sopimuksia tehtäessä viranomaisen on muistettava järjestötyön vapaaehtoisuuden periaatteet ja realiteetit. Viranomaisten on kuunneltava järjestöjen omaa ääntä, jotta heille tulee täysin selväksi, mihin järjestöt kykenevät ja missä niiden operatiiviset sekä toiminnan lainsäädännölliset rajat menevät.

Rahoitusmallin selkeyttäminen

Nykytilanne:

Järjestöjen rahoitus on sekä järjestöjen että viranomaisten näkökulmasta varsin haastava ja moninainen kokonaisuus. Sen uudistamiselle on olemassa selkeä tarve. **Tärkeintä rahoituksen uudistamisessa on, että järjestöjen rahoitus nykyisessä laajuudessaan turvataan, jotta niiden tekemä työ ei missään nimessä vaarannu.** Selkein tilanne rahoituksen suhteen on Maanpuolustuskoulutusyhdistyksellä. MPK on järjestöistä puolustushallinnon strateginen kumppani.

Sisäministeriö ja STEA ovat tunnistaneet turvallisuussektorin rahoituksen haasteet. Sisäministeriö ja sen alaiset viranomaiset eivät voi tällä hetkellä vaikuttaa kovin paljon järjestöjen turvallisuustyön ytimessä toimivien järjestöjen perusrahoitukseen, vaikka näiden järjestöjen käytännön työ onkin kyseisten virkamiesten valvontavastuulla. STEAn haasteena on, että järjestöt eivät pysty selkeästi erottelemaan niitä tuloksia ja vaikutuksia, mitä ne saavat aikaiseksi avustuksilla ja mitä taas muulla rahoituksella. STEAn näkökulmasta ongelma on myös, että monet turvallisuussektorin järjestöistä saavat avustuksia eri hallinnonaloilta (esimerkiksi SPEK).

Sekä järjestöt että viranomaiset kaipaavat turvallisuuden kannalta tärkeiden järjestöjen rahoituksen turvaamista useaksi vuodeksi kerrallaan. Sen pitäisi perustua tarpeisiin nojaaviin sopimuksiin. Haasteena ovat nyt vuosittain haettavat avustukset vuosikymmeniä kestäneeseen perustoimintaan. Järjestöjä huolestaa myös, mitä toiminnalle tapahtuu, jos rahapelimonopoli-järjestelmä murtuu. Samalla tämä veisi rahoituspohjan myös viranomaisten turvallisuustoimintaa tukevalta järjestötyöltä. Järjestöjen toiminnan tulee viranomaisten mukaan edelleen perustua aitoon vapaaehtoisuuteen. Haasteena on kuitenkin, että viranomaisten tukena toimiminen edellyttää usein pitkää ja vaativaa koulutusta sekä selkeää tehtävää vapaaehtoisorganisaatiossa.

Kehittämissuositukset:

3.1 STEAlta avustusta saavien järjestöjen rahoitusvastuita tulee miettiä uudelleen ministeriöiden (SM, STM ja VM) kesken. Kaksi mahdollista vaihtoehtoa ovat:

3.1.1 STEAlta avustusta saavien turvallisuustoiminnan ytimessä toimivien järjestöjen rahoitus siirretään vaiheittain sisäministeriön vastuulle.

Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että Suomen Meripelastusseuran, Suomen Lentopelastusseuran, Vapaaehtoisen pelastuspalvelun, SPEKin ja Suomen Pelastuskoiraliiton toiminnan valtionrahoitus tulisi jatkossa sisäministeriön budjetista. Käytännössä nämä organisaatiot ja Vapepan verkosto toimisivat sisäministeriön strategisina kumppaneina hyvin pitkälti samalla tavoin kuin Maanpuolustuskoulutusyhdistys on toiminut puolustushallinnon kanssa. Tässä mallissa valvova ministeriö myös vastaisi rahoituksesta, rahoitus perustuisi alueellisiin tarpeisiin ja useamman vuoden kestäviin sopimuksiin. Järjestöjen toiminta olisi turvattu rahapeli-toiminnan monopoliaseman riskialttiudesta huolimatta. Lisäksi järjestöt säästyisivät nykyiseltä vuosittaiselta hakemiseen ja raportointiin menevältä työltä.

Nykyiset STEAn myöntämät avustukset edellä mainittujen järjestöjen perustoimintaan on yhteensä noin 2,9 miljoonaa euroa. Rahallisesti emme täten puhu kovin valtavista summista. Tästä suurin osa, noin 1,6 miljoonaa euroa, on Suomen Meripelastusseuran osuus. Tämä noin kolmen miljoonan avustukset saava toiminta on valtaosaltaan viranomaisten turvallisuustoiminnan tukemista operatiivisella tasolla sekä operatiivisen tason vapaaehtoistoimijoiden koulutusta. *Järjestöt voisivat edelleen hakea ja olla oikeutettuja hakemaan STEAlta hankerahaa innovatiivisten ideoiden kehittämiseen joko yksin tai yhdessä muiden järjestöjen kanssa.* Siirtymä sisäministeriön rahoitukseen voisi olla asteittaista ja järjestökohtaista. Tämä vaatii neuvotteluja järjestöjen, sisäministeriön, STEAn/sosiaali- ja terveysministeriön ja valtiovarainministeriön kesken.

3.1.2 STEAlta avustusta saavien turvallisuustoiminnan ytimessä toimivien järjestöjen valtionavustusten rahoitussuunnitelmaa pidennetään ja niiden toiminnan tarpeita ja tulosten seuranta tehdään tiiviissä yhteistyössä STEAn ja sisäministeriön kesken.

Sisäministeriö ei voi nykyisellään myöntää Veikkauksen voittovaroja, vaan se kuuluu STEAlle (STM), opetus- ja kulttuuriministeriölle ja maa- ja metsätalousministeriölle. Sisäministeriö on myös itse rahapeli-toimintaa valvova ministeriö, joten voittovarojen myöntäminen olisi tässä suhteessa ristiriitaista. Mikäli halutaan pitää kiinni siitä, että turvallisuustoiminnan ytimessä toimivien järjestöjen valtionrahoitus hoidetaan edelleen Veikkauksen voittovarojen turvin, tulee tällöin pysyä avustusten myöntämisen suhteen nykyisessä järjestelmässä. Tässä järjestelmässä STEAlla on rahoittajana iso rooli. Pitkät perinteet myös henkisesti sitovat järjestöjä STEAan ja sen toimintaan.

Mikäli viranomaiset kuitenkin näkevät, että turvallisuustoiminnan ytimessä operoivien järjestöjen toiminta on turvallisuuden kannalta strategista, voidaan näiden järjestöjen rahoitustoimintaa muokata myös nykyisen järjestelmän puitteissa. Järjestöjen turvallisuustoiminnan rahoitukseen voidaan luoda niin sanotut ohjaukselliset ja monta vuotta kestävät rahoitussuunnitelmat, joissa järjestöjen rahoitus on käytännössä turvattu useaksi vuodeksi kerrallaan, vaikka niiden tuleekin hakea rahoitusta lain mukaan joka vuosi. Nämä rahoitusraamit voidaan sopia nykyistä systeemiä tiiviimmin perustuen turvallisuusviranomaisten todellisiin alueellisiin tarpeisiin. Lisäksi sisäministeriö ja STEA voivat tehdä näiden järjestöjen (tai järjestöjen turvallisuustoimintojen) toiminnan seurannan ja tulosten analyysin parissa tiivistä yhteistyötä. Tällöin sisäisen turvallisuuden vastuuministeriöllä olisi nykyistä selkeämpi rooli niin valtionavustusten myöntämisen tarveperusteisuuden tukemisessa kuin myös järjestöjen käytännön työn toimenpiteiden seurannassa ja tulosten analyysissä. Monirahoitteisuuden ongelmaa tämä malli

ei poista. Sen sijaan se tiivistäisi rahoitus- ja valvontaviranomaisten yhteistyötä ja takaisi järjestöille pidemmän aikavälin rahoituksen ohjauksellisten rahoitussuunnitelmien muodossa. *Tätä kehitystä osaltaan tukee myös tuore sisäisen turvallisuuden strategia, jossa edellytetään sisäministeriöltä tulevaisuudessa täysin uudenlaista analysointi ja ennakoitukykyä.*

3.2 Järjestöjen tulee kehittää ja hyödyntää uudenlaisia varainkeruun muotoja.

3.2.1 Yritysrahoituksen roolia rahoituskanavana tulee kasvattaa.

Tämä voi tarkoittaa esimerkiksi koulutuksen tukemista, erilaisten varusteiden hankintaa ja kalliiden hankintojen sponsorointia yritysten toimesta. Hankinta, kuten esimerkiksi vene, voidaan nimetä lahjoittajayrityksen mukaan. Tämän kaltainen toiminta on Suomessa vielä vähäistä. Esimerkiksi meripelastusseuran pelastusveneitä on nimetty yritystukijan mukaan (mm. PV Securitas, PV Aktia). Veneitä on nimetty myös säätiötukijoiden mukaan (mm. PV Reijo, PV Rautauoma).

3.2.2 Selvittäään voisiko joukkorahoitusta hyödyntää järjestöjen varainkeruun muotona.

Julkisella sektorilla joukkorahoitusta on hyödynnetty esimerkiksi lastensairaalan rahoittamisessa. Kyseistä toimintamallia voisi hyödyntää myös järjestöjen varainkeruun muotona, esimerkiksi liittyen hankintoihin tai hankkeiden toteuttamiseen. Joukkorahoitus voi innostaa sellaisia ihmisiä lahjoittamaan, jotka eivät halua sitoutua jäsenmaksuihin tai kuukausilahjoitukseen, vaan haluavat lahjoittaa konkreettiseen kohteeseen. Joukkorahoituksen etuna on tällöin lahjoituksen selkeämpi kohdentaminen. Joukkorahoituksen kerääminen edellyttää erityisen vahvaa panostamista yhdistyksen viestintään. Joukkorahoituksen hyödyntämisessä tulee huomioida varainkeruuseen liittyvät lainsäädännölliset haasteet (Suomen rahankeräyslainsäädäntö).

3.2.3 Rahoituksen riittävyteen liittyviä haasteita tulee lieventää kalustoa ja tiloja jakamalla.

Aina ei ole kyse lisärahoituksen tarpeesta, vaan toimintaa voi tehostaa yhteistyön kautta. Järjestöt voivat esimerkiksi enemmissä määrin lainata toisilleen kalustoa ja välineistöä. Joissakin tapauksissa voi olla mahdollista pohtia myös yhteishankintojen mahdollisuutta. Koska viranomaiset tukeutuvat kolmanteen sektoriin, tulisi heidän myös huolehtia kolmannen sektorin toimintaedellytyksistä. Viranomaisetkin voivat esimerkiksi avata tilojaan järjestökäyttöön (erit. kuntaviranomaiset) ja luovuttaa tai lainata kalustoa ja välineistöä.

Henkilövarausjärjestelmän kehittäminen ja osaamisrekisterin muodostaminen

Nykytilanne:

Eräänä tutkimuskysymyksenä oli, tuleeko maahamme luoda kolmannen sektorin toimijoista oma henkilövarausrekisteri. Analyysimme lopputulos on, että laajan henkilövarausrekisterin kehittäminen jakaa selkeästi mielipiteitä ja tällaisen rekisterin ominaisuuksista ja toimintavoista ei läheskään kaikilla turvallisuuden parissa työskentelevillä tahoilla ole selkeää käsitystä. Järjestöt kaipaavat vahvempaa mandaattia varata niin omaa henkilökuntaansa kuin myös vapaaehtoisia häiriötilanteita ja poikkeusoloja varten.

Viranomaiset muistuttavat siitä, että turvallisuuden kannalta kaikkien olennaisten kolmannen sektorin toimijoiden henkilövarausrekisteriä on vaikea – ehkä jopa mahdoton rakentaa. Esiin tuotiin niin lailliset kysymykset kuin myös rekisterin ylläpitämiseen liittyvät haasteet. Useat tahot olivat sitä mieltä, että mikäli henkilövarausjärjestelmä luodaan, sen pitää toimia niin normaali- kuin poikkeusoloissa. Toisaalta huomioon olisi otettava myös työnantajien näkemykset tilanteessa, jossa vapaaehtoiset olisivat varattuna joissakin pitkäkestoisissa häiriötilanteissa. Puolustusvoimien henkilövarausjärjestelmän laajentaminen voi olla teknisesti eräs mahdollinen vaihtoehto. Uusi Yhteiskunnan turvallisuusstrategia (2017, 93) ottaa rekisteriasiaan kantaa seuraavalla tavalla: ”Vapaaehtoisresurssin saatavuuden ja ylläpidon varmistamiseksi voidaan kehittää viranomaisten ja järjestöjen mahdollisuuksia tunnistaa oikeat henkilöt ja varmistaa heidän käytettävyytensä esimerkiksi sopivan rekisterin, kuten väestötietojärjestelmän avulla. Keskeisiä toimijoita ovat palokunnat, Suomen Punainen Risti, pelastuspalvelujärjestöt sekä muut Vapaaehtoisen pelastuspalvelun jäsenjärjestöt ja maanpuolustusjärjestöt.”

Monet tahot painottivat sitä, että aluetasolla tarvitaan kuitenkin jotain kehitystä nykyisiin henkilö- tai osaamisjärjestelmiin. Sekä järjestöt että viranomaiset ovat tällä hetkellä myös hyvin tyytyväisiä itse hälytysjärjestelmiin; joskin useasta järjestelmästä voitaisiin tulevaisuudessa päästä yhteen viranomaisia ja heitä operatiivisissa tehtävissä tukevien järjestöjen yhdistävään järjestelmään. Hälytystehtävissä viranomaisten ja järjestöjen yhteistyö toimii kaiken kaikkiaan hyvin. Viranomaiset kaipaavat kuitenkin enemmän tietoa niistä järjestöistä, jotka voivat olla heidän tukena ehkäisevän ja jälkihoidollisen järjestötyön sektoreilla. Viranomaiset tarvitsevat resursseja myös pitkäkestoisiin häiriötilanteisiin. Voiko täten kevyemmän osaamisjärjestelmän rakentaminen normaalioloihin luoda pohjaa laajemman, myös poikkeusoloja palvelevan henkilövarausjärjestelmän kehittämiseen?

Kehittämissuosituks:

4.1 Henkilövarausjärjestelmän kehittämistä tulee edistää.

4.1.1 Maahamme kaivataan nykyistä selkeämpi henkilövarauksen toimintamalli, jossa myös järjestöjen rooli olisi konkreettisesti avattu.

Henkilövarausjärjestelmän kehittäminen vaatii eri hallinnonalojen viranomaisten keskustelua. Viranomaisten tulee määrittellä ne hallinnonalansa organisaatiot ja virastot, jotka voivat tehdä henkilövarauksia poikkeusoloja ja myös pitkittyneitä tai laajoja häiriötilanteita varten. Mikäli hallinnonalaan liittyvät järjestöt katsotaan kokonaisturvallisuuden kannalta erittäin tärkeiksi toimijoiksi, tulee niillä olla myös selkeä mandaatti varata henkilöstöä ja myös vapaaehtoisia poikkeus- ja häiriöolojen toimintaan. Vapaaehtoisten varaaminen vaatii lisäselvityksiä. Myös vaativan tai pitkittyneen häiriötilanteen määrittely edellyttää lisää selvityksiä. On hallinnonalan viranomaisten vastuulla määrittellä kyseiset järjestöt ja priorisoida niiden poikkeus- ja häiriöolojen organisaation tehtävien tärkeysjärjestys.

4.1.2 Henkilövarausjärjestelmän tekniset ratkaisut ja lailliset kysymykset vaativat lisäselvityksiä.

Puolustusvoimien henkilövarausjärjestelmä on havaintojemme mukaan teknisesti ja toiminnallisesti lähimpänä laajempaa yhteiskunnallista varausjärjestelmää. Lisäksi on ehdotettu myös väestötietojärjestelmän hyödyntämistä henkilövarausjärjestelmän taustalla. Niin tekniset ratkaisut kuin erityisesti lailliset kysymykset vaativat merkittävästi lisäselvityksiä.

4.2 Maahamme kaivataan osaamisrekisteri turvallisuussektorin järjestöjen alueellisen toiminnan selkeyttämiseksi.

4.2.1 Maakuntatasolle luodaan varautumisen koordinaatiosta vastaavien viranomaisten johdolla osaamisrekisteri, joka sisältää kaikkien turvallisuuden kannalta olennaisten järjestöjen vastuuhenkilöiden osaamisen ja yhteystiedot.

Henkilövarausjärjestelmän kehittäminen tarvitsee paljon lisäselvityksiä ja aikaa. Sen sijaan voidaan huomattavasti nopeammin ja kevyemmin kehittää järjestöjen ja viranomaisten alueellista yhteistyötä normaalioloissa syventävä osaamisrekisteri, joka voi osaltaan toimia eräänä väylänä myös laajemman henkilövarausjärjestelmän luomiseen. Osaamisrekisterissä määritellään viranomaisten toimesta ne käytännön tarpeet, joihin kolmatta sektoria turvallisuustoiminnan tukena voitaisiin käyttää. Osaamisrekisteriin kerätään järjestöjen vastuuhenkilöitä tai ydintoimijoita niin 1) ehkäisevän työn, 2) operatiivisen toiminnan kuin myös 3) jälkihoidollisen työn ja 4) koulutus- sekä harjoitustoiminnan sektoreilta. Lisäksi rekisterissä on myös vastuuviranomaisten yhteystiedot ja osaaminen. Tämän rekisterin myötä viranomaisten ja järjestöjen ei tarvitse nojata enää pelkästään hyviin henkilösuhteisiin tai esimerkiksi poliisiasemakohtaisiin järjestöjen yhteystietoihin, vaan keskitetyn järjestelmän kautta yhteystiedot ovat kaikkien tiedossa. Lisäksi viranomaiset tavoittavat järjestöt myös ehkäisevän ja jälkihoidollisen työn sektoreilla nykyistä paremmin.

4.2.2 Osaamisrekisteri tulee rakentaa sisäisen turvallisuuden palveluväylän yhteyteen.

Sisäisen turvallisuuden strategian mukaan sisäministeriön johdolla tullaan perustamaan palveluväylä, joka toimii vuorovaikutteisena sähköisenä yhteistyöalustana asiantuntijoille, sidosryhmille ja kansalaisyhteiskunnalle. Palveluväylä kerää kattavasti tietoa sisäisen turvallisuuden strategiaan liittyvistä asioista. Täten osaamisrekisteri on hyvä rakentaa suunniteltuun formaattiin.

4.2.3 Selvitetään voiko OHTO-järjestelmä tai Koski-palvelu toimia osaamisrekisterin teknisenä alustana.

OHTO otetaan käyttöön laajamittaisesti vuoden 2017 aikana. Se luo valtakunnallisesti yhteisen struktuurin viranomaisten ja Vapepan välille hälytystoiminnassa. Paitsi että OHTO voisi toimia järjestöjen yhteisenä hälytysjärjestelmänä laajemmin, voisi sitä laajentaa myös sisältönsä kattavuuden suhteen. Tämän takia Vapepan on yhteistyössä viranomaisten kanssa käytävä läpi olennaisia tiedollisia tarpeita, joita järjestelmä voisi sisältää. Tämän jälkeen nämä tarpeet on määriteltävä käyttötapauksittain ja mahdollisesti luotava osaksi järjestelmää. Mikäli järjestelmää laajennetaan, on ratkaistava myös rahoituskysymykset. Järjestelmä rahoitettiin STEAn avustuksilla. Jatkokehittäminen vaatii resursseja ja uudentyypisessä muodossaan ainakaan koko järjestelmän sisältö ei vastaa käyttötarkoitukseltaan STEAn rahoituksen painopistealueita. Teknisenä osaamisalustana voisi mahdollisuuksien mukaan toimia myös Opetushallituksen ja opetus- ja kulttuuriministeriön toimesta kehitteillä oleva Kansallisten opiskeluoikeuksien ja suoritusten keskitetty integraatiopalvelu (Koski), aiemmalta nimeltään Todennetun osaamisen rekisteri. Kyseisen palvelun tarkoituksena on vähentää erillisten rekisterien ylläpitotarvetta. Ensi vaiheessa palvelu sisältäisi tiedot perusopetuksesta, ammatillisesta koulutuksesta, lukiokoulutuksesta sekä yliopistokoulutuksesta. Selvitettävä asia on, voisiko kyseiseen palveluun kytkeä myös kolmannen sektorin tarjoaman koulutuksen, jolloin kansalaisen saama ja hankkima koulutus olisi koottuna kokonaisuudessaan yhteen paikkaan.

Vapaaehtoisten määrä ja sitoutuminen

Nykytilanne:

Yksi suurimmista kolmannen sektorin toiminnan haasteista on vapaaehtoisten määrän väheneminen lähitulevaisuudessa. Erityisenä haasteena koettiin nuorten aktivoiminen ja ”ukkoutuminen” sekä ”akkautuminen”. On tärkeää antaa arvo ikääntyvän vapaaehtoisjoukon ammatitaidolle ja aktiivisuudelle, mutta toiminnan jatkuvuuden varmistaminen edellyttää fokuksen siirtämistä uusien jäsenten rekrytointiin. Merkittävää on myös uusien vapaaehtoisten sitoutuminen toimintaan pitkäjänteisesti. Lisäksi monien vapaaehtoisten toimiessa useissa eri järjestöissä, nousee esiin heidän jaksamiseen liittyvät haasteet. Kyse on pohjimmiltaan siitä kuinka paljon viranomaisille voidaan tuoda esille kolmannen sektorin merkitystä ja roolia, jos todellisuus tulevaisuudessa on se, että vapaaehtoistoimijoista on pulaa.

Kehittämissuosituks:

5.1 Vapaaehtoistoiminnan jatkuvuuden varmistamiseksi tulee panostaa naisten, nuorten ja työikäisten rekrytointiin vapaaehtoistoimijoiksi.

5.1.1 Naiset on saatava kiinteämmin mukaan turvallisuustyöhön ja naisten turvallisuustyön ja -koulutuksen taloudelliset resurssit on turvattava.

Turvallisuuskahviloiden havaintojen mukaan naisia ei alueellisesti hyödynnetä tarpeeksi kattavasti viranomaisten turvallisuustoiminnan tukena. Lisäksi Naisten Valmiusliitolla on hyvin pieni valtiollinen avustus toimintansa tukemiseen ja Marttaliitto ei saa lainkaan avustusta turvallisuustoimintaan. Julkinen keskustelu on tuonut esiin sen, että naiset ovat enenevässä määrin kiinnostuneita turvallisuuskoulutuksesta ja myös valmiita toimimaan eri tehtävissä kriisitilanteissa. Naisten Valmiusliitto on tuonut esiin halun toimia puolustusministeriön ja puolustusvoimien lisäksi kiinteässä yhteistyössä myös sisäministeriön ja sen alaisten viranomaisten kanssa. Sen koulutustoiminta liittyy häiriötiloissa selviytymiseen kansalaisten kouluttajana sekä sellaisen reservin luomisessa, joka voi toimia nimenomaan poliisin ja pelastustoimen tukena.

5.1.2 Nuorilta itseltään tulee kysyä, millä tavoin he haluavat olla mukana turvallisuustoiminnassa.

Vapaaehtoistoimintaa ei tule suunnitella nuoria varten, vaan nuorten kanssa. Nuorten näkemyksiä voidaan kerätä esimerkiksi järjestämällä nuorten kansalaisraateja⁶⁶ tai turvallisuuskahviloita ja hyödyntämällä sosiaalista mediaa. Tulisi hakea tasapainoa sen suhteen, mitä nuoret haluavat ja kaipaavat suhteessa siihen mitä pidempään yhdystoiminnassa olleet näkevät tärkeäksi. Uudistettaisiin toimintaa nuortenkin ehdolla. On myös tärkeää ottaa nuoria aidosti mukaan päättäviin toimieliimiin. Nuorten osallistaminen ei saa johtaa tokenismiin eli välineellistämiseen.

⁶⁶ Esimerkiksi Kemijärvellä on järjestetty kolme nuorten kansalaisraatia. Ks. <http://www.setlementti.fi/uusi-paikkaisuus/toimintamuodot/kansalaisraati/nuorten-kansalaisraati/>

5.1.3 Nuorten tietoisuutta turvallisuustoiminnasta on lisättävä.

Erityisesti koulumaailmaan, myös korkeakouluihin, tulisi saada lisää tietoa turvallisuustoiminnasta ja kolmannesta sektorista sen osana. Kouluissa voisi esimerkiksi järjestää enemmissä määrin turvallisuusteemaisia kursseja. Kursseilla voisi vierailla järjestötoimijoita ja erityisen tärkeää olisi se, että turvallisuustoiminnasta olisivat kertomassa henkilöt, jotka olisivat itsekin nuoria ja puhuisivat nuorten kielellä. Mahdollisuuksien mukaan voisi hyödyntää myös nuoria tubettajia. Koulujen resurssit tulee varmistaa siten, että turvallisuuskoulutus olisi yhdenvertaista ympäri Suomen. Turvallisuuskoulutuksen järjestäminen ei saisi olla yksittäisen koulun resursseista kiinni. Kouluissa voisi järjestää todellisiin tilanteisiin liittyviä harjoituksia, jotka innostaisivat nuoria pohtimaan turvallisuuden liittyviä asioita, eikä vain pelkkiä poistumisharjoituksia ilman kontekstia. Myös turva/turvallisuuskävelyt, joissa nuoret osallistetaan oman kouluympäristön kehittämiseen, ovat hyväksi koettu konsepti⁶⁷.

5.1.4 Liiallista ammattimaistumista ei tule ulottaa kaikkiin vapaaehtoisten ryhmiin.

Liialliset koulutusvaatimukset voivat karkottaa vapaaehtoisia. Vaatimustasoa vapaaehtoisten koulutautumisen suhteen tulee ottaa tarkasteluun; vaadittaisiin sopivasti, mutta ei liikaa. Tullee olla esimerkiksi mahdollista toimia hälytysryhmissä vähemmän vaativissa tehtävissä, suppeammallakin koulutuksella. Erityisesti loivan kynnykset toimintaa tulisi lisätä. Tätä kautta voitaisiin tavoittaa paremmin esimerkiksi maahanmuuttajataustaisia henkilöitä. Toimintaa on mahdollista saada aikaan ilman yhteistä kieltäkin. Norminpurkutalkoot tulisi ainakin jossakin määrin ulottaa myös vapaaehtoistoimintaan.

5.1.5 Käytännön harjoitukset sekä oikeat hälytystehtävät pitää tuoda vapaaehtoistoiminnan keskiöön nykyistä vahvemmin.

Toiminta motivoi vapaaehtoisia. Esimerkiksi kynnystä hälyttää Vapepan hälytysryhmiä tulisi mahdollisuuksien mukaan laskea. Vapaaehtoisten tulee tuntee, että heidän työllään on arvoa. Muutoin oman ajan uhrausta vapaaehtoistoimintaan ei välttämättä koeta perustelluksi. Pitää myös miettiä sitä, voidaanko hälytystehtäviin osallistumisen ikärajaa laskea. Yhteiskunnassa tulisi myös tehdä töitä sen eteen, että päivätyön ja hälytyksiin osallistumisen yhteensovittaminen helpottuisi. Tätä voisi edesauttaa valtakunnallisissa linjauksilla sekä erityisesti pyrkimällä tuomaan vahvemmin esille yritysten saamaa hyötyä turvallisuuskoulutetusta henkilöstöstä. Tämä on huomioitu myös uudessa Yhteiskunnan turvallisuusstrategiassa (YTS 2017, 91): ”Elintärkeisiin toimintoihin liittyvän vapaaehtoisresurssin olemassaolo ja elinvoimaisuus turvataan jatkossakin. Esimerkiksi ansiotyön ja vapaaehtoistoiminnan yhteensovittaminen edellyttää uudenlaista malleja ja työnantajille suunnattujen kannustavien toimintamallien luomista.”

⁶⁷ Menetelmästä kerrotaan yksityiskohtaisesti teoksessa Ranta & Martikainen (2017).

Neljannen sektorin toiminta

Nykytilanne:

Kaikki viranomaiset ja järjestötoimijat nostivat haastatteluissa esille neljännen sektorin kasvavan roolin. Kyseinen ilmiö näyttäytyy jo nyt sekä positiivisena aktiivisuutena ja (erityisesti sosiaalisessa mediassa ilmenevänä) yhteisöllisyytenä että hyvin vaikeasti hallittavana ja koordinoitavana heimoutumisena, joka syntyy yllättävissä tilanteissa ja yllättävän nopeasti. Käytännössä tämä toiminta tulee esille esimerkiksi sellaisten ad hoc -ryhmien lisääntymisenä, joilla on tietty intressi tehdä jotain spontaanisti ja hetkellisesti jonkin yksittäisen asian tai ilmiön edistämiseksi.

Järjestötoimijat ja viranomaiset eivät aina tiedä, keitä neljännen sektorin toimijat kulloinkin ovat tai mitä he haluavat ja osaavat. Pysyvää yhteistyötä on nykytilanteessa vaikeaa rakentaa neljännen sektorin varaan, vaan asia pitää käsitellä aina tilannekohtaisesti. Ongelmia muodostuu muun muassa neljännen sektorin ryhmien mahdollisesti keskenään ristiriitaisista intresseistä.

Neljännen sektorin rooli nähdään kuitenkin positiivisena esimerkiksi öljyonnettomuuksien kaltaisissa tilanteissa, joissa spontaanit vapaaehtoiset lyhyen koulutuksen ja tarvittavien varusteiden saamisen jälkeen voivat alkaa avustaa viranomaisia ja kolmannen sektorin toimijoita. Ideaalitalanne olisi, että neljännen sektorin voimavaroja saataisiin kanavoitua kolmannelle sektorille, ja toisaalta se, että tietyissä tilanteissa kolmas sektori voisi vastata neljännen sektorin koordinaatiosta. Tätä on tuotu esille myös Yhteiskunnan turvallisuusstragiassa (YTS 2017): ”Järjestöt kanavoivat, johtavat ja koordinoivat myös järjestöihin kuulumattomien kansalaisten auttamishalun erilaisiin auttamistehtäviin.”

Kehittämissuositukset:

6.1 Neljäs sektori tulee organisoida nykyistä paremmin viranomaisten turvallisuustoiminnan tueksi.

6.1.1 Kolmannen sektorin ja turvallisuusviranomaisten tulee jatkossa nykyistä vahvemmin kehittää keinoja neljännen sektorin potentiaalin hyödyntämiseksi.

Keinoja neljännen sektorin potentiaalin hyödyntämiseksi on useita. Esimerkiksi Vapepan hälytysryhmien toiminnassa voisi hyödyntää nykyistä vahvemmin pikakoulutusta. Tällöin spontaanit vapaaehtoiset pikakoulutettaisiin heille annettuun tehtävään ja laitettaisiin heidät toimimaan yhdessä kolmannen sektorin toimijoiden kanssa. Neljättä sektoria voisi myös kytkeä selkeämmin mukaan olemassa oleviin rakenteisiin, kuten esimerkiksi Etelä-Pohjanmaan väestönsuojelujärjestelmän kaltaisiin malleihin. Lisäksi voisi toteuttaa sellaisia harjoituksia, joissa otettaisiin huomioon spontaanit vapaaehtoiset ja joihin tulisi mukaan spontaaneja toimijoita. Esimerkiksi Saksassa toteutetussa harjoituksessa huomattiin, että spontaanien vapaaehtoisten kanssa yhdessä harjoittelu vähensi heihin liittyviä myyttejä (Lorenz, Schulze & Voss 2017). Suomessa tulee myös tarkastella erilaisten web-sovellusten käyttömahdollisuuksia⁶⁸. Neljännen sektorin osalta tulee huomioida lisäksi se, että sen toimintaa ei kuitenkaan kahlitaisi liikaa. On ymmärrettävää, että tavanomaisissa hälytystilanteissa edellytetään tiukkaa kuria ja johdon alaisuudessa toimimista. Kokonaisturvallisuuden kontekstissa neljäs sektori

⁶⁸ Esimerkiksi Australiassa on käytössä EV CREW -toimintamalli (Emergency Volunteering - Community Response to Extreme Weather), jossa spontaanien vapaaehtoisten toimintaa koordinoidaan keskitetysti. Toimintaa ylläpitää voittoa tuottamaton järjestö Volunteering Queensland. Toiminta perustuu jatkuvasti päivittyvään rekisteriin, johon kuka tahansa asukas voi ilmoittautua esimerkiksi verkkosivujen (<https://www.emergencyvolunteering.com.au>) kautta. Ilmoittautumislomakkeeseen kirjataan muun muassa yhteystiedot, osaaminen, käytössä oleva välineistö ja käytettävyys (aika/paikka). Volunteering Queensland toimii ikään kuin työnvälitysyrityksen tavoin, välttämättä vapaaehtoisia niin julkisille kuin kolmannen sektorin organisaatioille. Vapaaehtoisiksi on rekisteröitynyt yli 80 000 yksittäistä henkilöä tai ryhmää (30.6.2015).

voi kuitenkin tulla tarjonneeksi innovatiivisuutensa ja ketteryytensä vuoksi merkittävää lisäarvoa (esim. kaupunkiaktivismi). Ihanteellisessa tilanteessa viranomaiset voivat toimia jopa mahdollistajan roolissa. Neljännen sektorin toimijoiden osalta on myös huolehdittava riittävästä henkisestä huollosta. Muutoin on vaarana, että spontaaneista auttajista tulee käsittelemättömien traumojen myötä itse autettavia.

6.1.2 Neljänteen sektoriin liittyvää tutkimusta turvallisuustoiminnan kontekstissa tulee lisätä.

Neljännestä sektorista on ilmiönä vielä aika vähän kotimaista tutkimusta. Tätä tutkimusta tulee Suomessa lisätä. Kansainvälisissä tutkimuksissa on nostettu esille muun muassa tarve selvittää tarkemmin spontaanien vapaaehtoisten kokemuksia turvallisuustoimintaan osallistumisesta. Myös neljännen sektorin tarkempi määrittely turvallisuustoiminnan kontekstissa on tärkeää. Kysymys on ennen kaikkea siitä, mitä kaikkea neljäs sektori pitää sisällään. Kyseessä voivat olla emergentit kansalaisryhmät (emergent citizen groups), kuten suomalaisten sukeltajien toiminta Aasian tsunamin yhteydessä. Toisaalta voidaan puhua spontaaneista vapaaehtoisista (spontaneous volunteers), kuten Turun iskun vapaaehtoisista auttajista. Kyseeseen voi tulla myös järjestöihin kuulumattomat vapaaehtoiset (unaffiliated volunteers), kuten etukäteen vapaaehtois/osaamisrekisteriin ilmoittautuneet järjestöihin kuulumattomat henkilöt. Tärkeää on myös huomioida sellaiset ryhmät, jotka aloittavat toimintansa spontaaneina toimijoina, mutta ajan myötä rekisteröityvät yhdistyksiksi (esim. Soldiers of Odin ja Refugees Welcome). Lisäksi keskeisenä kysymyksenä on pohtia toimijoiden legitimitteettiä eli milloin spontaani vapaaehtoistoiminta on legitimiä ja milloin ei (esim. katupartiot vs. reservipoliisi).

6.1.3 Neljännen sektorin toiminta tulee jatkossa huomioida turvallisuutta käsittelevissä strategioissa.

Neljättä sektoria ei ole vielä juurikaan huomioitu kotimaisissa turvallisuusstrategioissa. Neljännen sektorin merkityksen kasvaessa olisi tätä ilmiötä avattava haasteineen ja mahdollisuuksineen myös strategiatasolla. Esimerkkinä voidaan pitää Australiaa, jossa on laadittu kansallinen strategia yksinomaan spontaanien vapaaehtoisten käytöstä⁶⁹.

⁶⁹The Spontaneous Volunteer Strategy: coordination of volunteer effort in the immediate post disaster stage". Ks. <http://files.em.vic.gov.au/EMV-web/National-Spontaneous-Volunteer-Strategy.pdf>

LÄHTEITÄ JA TAUSTA-AINEISTOJA

Alapuro, R, Liikanen, I, Smeds, K & Stenius, H (1989) Kansa liikkeessä. Kirjayhtymä, Helsinki.

Alessandrini, M (2010). Towards a Fourth Sector? Australian Community Organizations and the Market. *Third Sector Review*, 16(1), 125–143.

Alvesson, M & Kärreman, D (2000). Varieties of discourse: On the study of organizations through discourse analysis. *Human Relations*, 53(9), 1125-1149.

Anttila, M & Valtonen, V & Viherä, M-L (toim.) (2014). Kokonaisturvallisuus & tulevaisuus. Seminaariraportti 8.5.2014. Helsinki: Viheräverstas, Turvallisuuskomitea.

Anttonen, J (2016). Yhteistä turvallisuutta rakentaen. Poliisi- ja upseeriprofessioiden yhteiskehittelyn mahdollisuuksia. Maanpuolustuskorkeakoulu Julkaisusarja 1: Tutkimuksia nro 6. Juvenes Print. Tampere.

Arjen turvaa yhteistyöllä 2011; Sisäisen turvallisuuden ohjelma 2012.

Branders, M (2016). Kokonainen turvallisuus? Kokonaisturvallisuuden poliittinen kelpoisuus ja hallinnollinen toteutettavuus. *Acta Universitatis Tamperensis* 2124. Tampere University Press. Tampere.

Carson L & Hartz-Karp J (2005). Adapting and Combining Deliberative Designs. Teoksessa Gastil J & Levine P (Toim.). *The Deliberative Democracy Handbook*. San Fransisco, CA: Jossey-Bass. 120-138.

Eskelinen, K, Tervala, V, Malinen, S & Hamilton-Skurak, H (2017). Miksi palokuntatoiminta hiipuu tai viriää? SPEK tutkii 15.

Giddens, A (1990). *The Consequences of Modernity*. Polity Press, Cambridge.

Gjerland, A, Pedersen, M J B, Ekeberg, Ø & Skogstad, L (2015). Sick-leave and help seeking among rescue workers after the terror attacks in Norway, 2011. *International Journal of Emergency Medicine* 8, article 31, 1–8,

Grönlund, H (2016). Vapaaehtoistoiminta vuonna 2025. Teoksessa Kohti kattavampaa varautumista: Vapaaehtoisjärjestöt kokonaisturvallisuuden tukena, toim. E. Innola. Helsinki: Turvallisuuskomitea, 57–61.

Hanén, T (2017). Yllätysten edessä : kompleksisuusteoreettinen tulkinta yllättävien ja dynaamisten tilanteiden johtamisesta. Maanpuolustuskorkeakoulu. Julkaisusarja 1: Tutkimuksia no 11.

Harju, A (2003). Yhteisellä asialla: Kansalaistoiminta ja sen haasteet. Helsinki: Kansanvalistusseura

Hatakka, I (2014). Vapaaehtoisten saatavuus ja käytettävyys hälytystehtäviin. *Spek tutkii* 10. Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö, Helsinki.

Helander, V & Laaksonen, H (1999). Suomalainen kolmas sektori. Rakenteellinen erittely ja kansainvälinen vertailu. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto, Helsinki.

Hyytiäinen, M (2013). Joustokestävä, mahdollistava ja tuottava turvallisuus. Sitran Uusi turvallisuus -blogi. Saatavilla 19.10.2017: <https://www.sitra.fi/blogit/joustokestava-mahdollistava-ja-tuottava-turvallisuus/>

Ilmonen, K & Siisiäinen M (toim.) (1998). Uudet ja vanhat liikkeet. Vastapaino, Tampere.

Innola, E (toim.) (2014). Kohti kattavampaa varautumista. Vapaaehtoisjärjestöt kokonaisturvallisuuden tukena. Turvallisuuskomitea.

Jalava, J (2006). Trust as a Decision. The Problems and Functions of Trust in Luhmannian Systes Theory. University of Helsinki, Faculty of Social Sciences, Department of Social Policy. Research Reports 1/2016. Helsinki, Yliopistopaino.

Jalava, J ym. (2014). Osallistuminen sosiaali- ja terveysalan järjestöjen toimintaan Suomessa 2013 – ATH-tutkimuksen tuloksia. Tutkimuksesta tiiviisti 6. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki.

Juntunen, T (2014). Kohti varautumisen ja selviytymisen kulttuuria? Kriittisiä näkökulmia resilienssiin. SPEK Puheenvuoroja 2. Helsinki: Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö.

Karpowitz, C F & Raphael, C & Hammond, A S (2009). Deliberative Democracy and Inequality: Two Cheers for Enclave Deliberation among the Disempowered. *Politics & Society* 37 (4), 576–615

Kekki, T (2014). Turvallisuuden monet käsitteet. Näkökulmia yhteiskunnan ja yksilön turvallisuuteen. SPEK puheenvuoroja 3. Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö. Tammerprint Oy, Tampere.

Kekki, T ja Mankkinen, T (2016). Turvassa? Kansalaisturvallisuuden tila Suomessa. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 8/2016.

Keränen J, Molarius R, Heikkilä A-M, Poussa L ja Partanen J (2016). Varautumisen kehitystarpeet turvallisuudessa yhteiskunnassa. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 12/2016.

Kokonaisturvallisuuden sanasto (2014). Sanastokeskus TSK ry ja Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö. Savion kirjapaino Oy, Kerava. vai Kokonaisturvallisuuden sanasto. 2014. Sanastokeskus TSK ja Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö SPEK. 142 s. TSK 47. ISBN 978-951-797-541-4.
<http://www.spek.fi/loader.aspx?id=1c66e01d-a75e-4a9a-80ec-9816340ce752>

Kontinen E (2017). Kansalaisyhteiskunnan tutkimusportaali. Kolmas sektori. Jyväskylän yliopisto. Viitattu 18.4.2017. <http://kans.jyu.fi/sanasto/sanat-kansio/kolmas-sektori>

Laaksonen, A & Salmi, A (2016). Vapaaehtoistoiminta yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämisessä. Turvallisuusalan koulutusohjelma, opinnäytetyö. Laurea AMK.

Lehto, M, Limnell, J, Innola, E, Pöyhönen, J, Rusi, T & Salminen, M (2017). Suomen kyberturvallisuuden nykytila, tavoitetila ja tarvittavat toimenpiteet tavoitetilan saavuttamiseksi. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 30/2017.

Lorenz, D F, Schulze, K & Voss, M (2017). Emerging citizen responses to disasters in Germany. Disaster myths as an impediment for a collaboration of unaffiliated responders and professional rescue forces. *Journal of Contingencies and Crisis Management*, DOI: 10.1111/1468-5973.12202.

Luhmann, N (1988) Familiarity, Confidence, Trust: Problems and Alternatives. Teoksessa Diego Gambetta (toim.): *Trust: Making and Breaking of Cooperative Relations*, 94-107. Blackwell, Oxford.

Luoto, S & Wickström, M (2008). *Kansanterveydelle. Pajatson historia Suomessa*. WSOY, Helsinki.

Maanpuolustuskoulutusyhdistyksen vuosikertomus 2016

Majander, A (2017). Spontaani vapaaehtoisuus ilmiönä. Opinnäytetyö. Laurea-ammattikorkeakoulu.

Marttaliiton toimintakertomus 2016

Marttojen strategia 2017–2019

McLennan, B, Whittaker, J & Handmer, J (2016). The changing landscape of disaster volunteering: opportunities, responses and gaps in Australia. *Natural Hazards* 84, 2031–2048.

Mäenpää, P. & Faehle, M. (2016). Kaupunkiaktivismi voimavarana. *Kvartti* 3, 16–33.

Palmgren, M, Iso-Heiko, M, Kinnula, R, Mathlein, M & Perttunen, U-M (2015). Arjen turvaa kunnissa. Arjen turvaa ja palveluja kuntalaisille – taloudellisuutta ja tehokkuutta kunnille. Arjen turvaa kunnissa – hankkeen loppuraportti 2012-2014. Lapin aluehallintovirasto.

Pelastuslaki 2011/379

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2011/20110379>

Pelastuslaki pelastustoimen viranomaisille suunnattu velvoite edistää vapaaehtoistoimintaa HE 257/2010 vp: Hallituksen esitys Eduskunnalle pelastuslaiksi ja laiksi meripelastuslain 23 §:n muuttamisesta

Pelastustoimi ja sopimuspalokunnat Suomessa. Faktatietoa kansalaisille ja päätöksentekijöille. Suomen Sopimuspalokuntien Liiton julkaisu, sarja C:4/2015

Perttula, J (2012). Pirkanmaan turvallisuusklusteri? Esiselvitys hankkeen toteutettavuudesta. Poliisiammattikorkeakoulun raportteja 99/2012.

Perttula, J (2013). Kolmas sektori turvallisuuden osatekijänä. Poliisiammattikorkeakoulun raportteja 107. Poliisiammattikorkeakoulu, Tampere.

Perttula, J (2016). Kolmas sektori kumppanina turvallisuusverkostossa. Pro gradu. Johtamiskorkeakoulu, Tampereen yliopisto

Pihlaja, R (2010). Kolmas sektori ja julkinen valta. Kunnallisan kehittämässätiön tutkimusjulkaisut, nro 61.

Poliisien toimintaympäristökuvaukset eri vuosilta (Honkonen & Muttilainen toim. 2012; Muttilainen & Huotari toim. 2014)

Poliisihallitus (2013). Ohje poliisin ja vapaaehtoisjärjestöjen yhteistoiminnasta Poliisihallitus ID-1550405846.

Poliisin ennalta estävän strategian työryhmä (2014). Poliisin ennalta estävän toiminnan strategia vuosille 2014-2018. Sisäministeriön julkaisu 2/2014. Sisäministeriö, Helsinki

Puustinen, A (2017). Voiko verkostoa johtaa? Tapaustutkimus sosiaali- ja terveydenhuollon yhteistoiminta-alueen hallinnan yhteenkietoutuneesta luonteesta. Publications of the University of Eastern Finland. Dissertations in Social Sciences and Business Studies No 149. Itä-Suomen yliopisto, Kuopio.

Raisio H. (2013). Enklaavideliberaatio osana deliberatiivista demokratiaa: Kokemuksia maahanmuuttajien kansalaisraadista. Teoksessa Hyvinvointijärjestelmät muuttuvassa toimintaympäristössä. Acta Wasaensia 277. Vaasa: Vaasan yliopistopaino, 244-360.

Raisio, H, Puustinen, A, Hyytiäinen, M. & Wiikinkoski, T. (2017). Kansan pulssilla: Tarkastelussa deliberatiiviset turvallisuuskahvilat. Vaasan yliopiston raportteja 1. Verkkojulkaisu. Vaasan yliopisto. Saatavilla: http://www.uva.fi/materiaali/pdf/isbn_978-952-476-728-6.pdf.

Vartiainen, P, Raisio, H & Lundström, N (2016). Kompleksisuuden johtaminen – kohti uutta ymmärrystä. Teoksessa Inhimillinen ja tehokas sosiaali- ja terveysjohtaminen, toim. Syväjärvi A & Pietiläinen V. Tampere: Tampere University Press, 227–267.

Ranta, T & Martikainen, S (2017). Turvakävellen turvallinen koulu. Laurea Julkaisut 81. Laurea-ammattikorkeakoulu.

Rask, M, Mačiukaitė-Žvinienė, S., Tauginienė, L, Dikčius, V, Matschoss K J, Aarrevaara, T & d'Andrea, L (2016). Innovative Public Engagement : A Conceptual Model of Public Engagement in Dynamic and Responsible Governance of Research and Innovation. Helsinki: University of Helsinki & European Union.

Rikander, H (2016). Poliisin ja vapaaehtoisen pelastuspalvelun yhteistoiminta ja sen kustannukset 2010-2015. Poliisiammattikorkeakoulun katsauksia.

Rinne, J & Rättilä, T (2016). Paikalliset asukasaktiivit turvallisuuden tuottajina. Tutkimuksen loppuraportti. Saatavilla 26.1.2017:

http://www.rikoksentorjunta.fi/material/attachments/rtn/rtn/julkaisu/ivrH0Radl/Loppuraportti_Rinne_ja_Rattila_1_3_2016_2.pdf

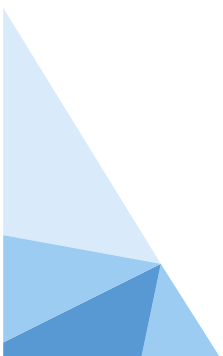
Ryan, M & Smith, G (2014). Defining mini-publics. Teoksessa Grönlund K, Bächtiger A & Setälä M (Toim.). Deliberative Mini-Publics. Colchester: ECPR Press. 9–26.

Sabeti, H (2009). The emerging fourth sector. Executive Summary. Washington: Aspen Institute.

Silvasti, M (2016a). Turvuus – kohti uutta turvallisuusymmärrystä. Tiede ja Ase (74), 265–299.

Silvasti, M (2016b). Yhtiöturvallistamisesta turvuuteen. Sosiologia 53(1), 64–72.

Sinun palokuntasi puolesta! Suomen Sopimuspalokuntien Liitto 2014.

Sisäministeriö (2014). Turvallisuutta harvassa? Tilanneraportti turvallisuudesta harvaan asutuilla alueilla. Sisäministeriön julkaisu 6/2014. Sisäministeriö, Sisäinen turvallisuus, Helsinki.

Sisäministeriö (2016a). Valtioneuvoston selonteko sisäisestä turvallisuudesta. Sisäministeriön julkaisu 8/2016. Sisäinen turvallisuus. Lönnberg Print & Promo.

Sisäministeriö (2016). Suomen kansallinen riskinarvio 2015. Sisäministeriön julkaisu 3/2016. Sisäinen turvallisuus. ISBN 978-952-324-059-9 (PDF)

Sisäministeriö (2016). Poliisibarometri 2016. Kansalaisten käsitykset poliisin toiminnasta ja sisäisen turvallisuuden tilasta. Sisäministeriön julkaisu 27/2016. Sisäministeriö, Sisäinen turvallisuus. Helsinki.

Sisäministeriö (2017). Hyvä elämä – turvallinen arki. Valtioneuvoston periaatepäätös sisäisen turvallisuuden strategiasta 5.10.2017. Sisäministeriön julkaisu 15/2017.

Sopimuspalokuntien lähtövarmuusselvitys 12/2013. Suomen Sopimuspalokuntien Liitto.

Stallings, R A & Quarantelli, E L (1985). Emergent Citizen Groups and Emergency Management. Public Administration Review 45, special issue, 93-100.

STEA. Avustustoiminnan linjaukset vuosille 2017–2018.

Strandh, V & Eklund, N (2017). Emergent groups in disaster research: Varieties of scientific observation over time and across studies of nine natural disasters. Journal of Contingencies and Crisis Management. DOI: 10.1111/1468-5973.12199.

Suomen Lentopelastusseuran vuosikertomus 2016

Suomen Pelastusalan Keskusliiton vuosikertomus 2016

Suomen Pelastuskoiraliiton vuosikertomus 2016

Suomen Punaisen Ristin vuosikertomus 2016

Susineva, J (2014). Turvaa vai turvattomuutta? Itä-Suomen yliopisto. Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta. Dissertations in Social Sciences and Business Studies, no 91. Joensuu. Suomen Yliopistopaino Oy, Tampere.

Taleb, N N (2014). Antifragile: Things that gain from disorder. Random House, New York.

Tiimonen, H & Nikander, M (2016). Sisäisen ja ulkoisen turvallisuuden keskinäisriippuvuus – Muuttuuko toimintakulttuuri toimintaympäristön mukana? Sisäministeriön julkaisu 34/2016. Helsinki: Sisäministeriö.

Turvallisuuskomitea (2014a). Turvallinen Suomi. Tietoja Suomen kokonaisturvallisuudesta.

Turvallisuuskomitea (2014). Kohti kattavampaa varautumista Vapaaehtoisjärjestöt kokonaisturvallisuuden tukena. Toim. Innola E. ISBN: 978-951-25-2620-8 pdf

Turvallisuuskomitea (2015). Turvallinen Suomi. Tietoja Suomen kokonaisturvallisuudesta. 168 s. Saarijärven Offset. ISBN 978-951-25-2684-0.

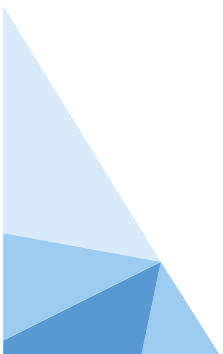
Turvallisuuskomitea (2016). Yhteiskunnan turvallisuusstrategia -päivitys. Kuulemistilaisuus 25.2.2016 http://www.turvallisuuskomitea.fi/images/pm_site/pdf/YTS-kuulemistilaisuus_muokattu.pdf

Valtioneuvosto (2010a). Yhteiskunnan turvallisuusstrategia. Valtioneuvoston periaatepäätös. Annettu Helsingissä 16.12.2010. Vammala: Vammalan kirjapaino 2011. ISBN: 978-951-25-2170-8.

Valtioneuvosto (2010b). Varautuminen ja kokonaisturvallisuus. Komiteamietintö. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 21/2010. ISBN (PDF) 978-952-5896-44-2. Yliopistopaino, Helsinki.

Valtioneuvosto (2012). Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikka 2012. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 5/2012. ISBN PDF 978-952-5896-99-2

Valtioneuvosto (2016). Valtioneuvoston ulko- ja turvallisuuspoliittinen selonteko. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 7/2016. Lönnberg Print & Promo.

Valtiovarainministeriö (2015). Vapaaehtoistyö, talkootyö, naapuriapu – kaikki käy. Vapaaehtoistoiminnan koordinaatiota ja toimintaedellytysten kehittämistä selvittävän työryhmän loppuraportti. Valtiovarainministeriön julkaisuja 39/2015.

Valtonen, V (2010). Turvallisuustoimijoiden yhteistyö operatiivis-taktisesta näkökulmasta. Väitöskirja. Julkaisusarja 1: No 3/2010. Maanpuolustuskorkeakoulu. Helsinki: Edita Prima Oy.

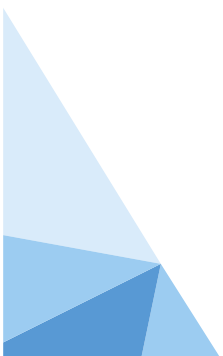
Virta, S (2012). Turvallisuuden tutkimus. Tieteenalat ja monitieteisyyden lähtökohtia. Tiede ja ase, Vol. 69 (2011), 112-126.

Virtanen, T (2016). Vapaaehtoistoiminnan johtaminen ja organisointi öljyvahingon torjunnassa. Helsinki: SPEK.

Voorhees, W R (2008). New Yorkers Respond to the World Trade Center Attack: An Anatomy of an Emergent Volunteer Organization. *Journal of Contingencies and Crisis Management* 16(1), 3–13.

Williams, C (2002) Harnessing Voluntary Work: A Fourth Sector Approach. *Policy Studies* 23(3), 247–260.

Williams, C (2008). Developing a Culture of Volunteering: Beyond the Third Sector Approach. *The Journal of Voluntary Sector Research* 1(1), 25–44.

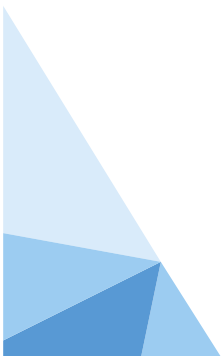
LIITE 1. LISTA SELVITYKSESSÄ HAASTATELLUIS- TA HENKILÖISTÄ

Virkamiehet:

Henkilö	Organisaatio
Seppo Kolehmainen, Niina Uskali, Sami Kalliomaa, Ari Järvenpää, Måns Enqvist	Poliisihallitus
Päivi Nerg, Jouni Pousi	Sisäministeriö
Merja Rapeli	Sosiaali- ja terveysministeriö
Jukka Juusti, Antti Lehtisalo	Puolustusministeriö
Jukka Sonninen	Puolustusvoimat, pääesikunta
Vesa Valtonen	Turvallisuuskomitea
Mika Hyytiäinen	Maanpuolustuskorkeakoulu
Jyrki Hakola	Huoltovarmuuskeskus
Kimmo Lehto	Maahanmuuttovirasto
Petteri Leppänen, Kimmo Elomaa	Rajavartiolaitos
Seppo Lokka	Etelä-Savon pelastuslaitos
Hilppa Tervonen, Markus Latvala, Mirka Smolej, Vesa Kurikka	STEA

Järjestöjen edustajat:

Henkilö	Organisaatio
Jari Piirainen	Suomen Meripelastusseura
Sari Aalto-Matturi	Suomen Mielenterveysseura
Arsi Veikkolainen	Vapaaehtoinen pelastuspalvelu
Janne Vainio, Sami Kinnunen	Suomen Lentopelastusseura
Juha Niemi	Maanpuolustuskoulutusyhdistys
Karim Peltonen, Petri Jaatinen	Suomen Pelastusalan Keskusliitto
Marianne Heikkilä, Kaisa Härmälä	Marttaliitto
Kaarina Suhonen	Naisten Valmiusliitto
Mika Soininen	Suomen Pelastuskoiraliitto
Jarmo Hollstein	Suomen Punainen Risti
Isto Kujala	Sopimuspalokuntien liitto
Janne Kosonen	Suomen Reserviupseeriliitto
Olli Nyberg	Reserviläisliitto

LIITE 2. LISTA ASIANTUNTIJARYHMÄN KOKOONPANOSTA

Asiantuntijaryhmän jäsenet.

Henkilö	Organisaatio
Jari Piirainen	Suomen Meripelastusseura
Sari Aalto-Matturi	Suomen Mielenterveysseura
Arsi Veikkolainen	Vapaaehtoinen Pelastuspalvelu
Janne Vainio	Suomen Lentopelastusseura
Juha Niemi	Maanpuolustuskoulutusyhdistys
Karim Peltonen	Suomen Pelastusalan keskusliitto
Arja Hopsu-Neuvonen	Marttaliitto
Kaarina Suhonen	Naisten Valmiusliitto
Tomi Vuori	Poliisihallitus
Tarja Wiikinkoski	Länsi-Suomen aluehallintovirasto
Seppo Lehto	Lapin aluehallintovirasto
Mika Piironen	Puolustusvoimat
Vesa Valtonen	Turvallisuuskomitea
Pekka Rintala	Suomen Reserviupseeriliitto

LIITE 3. TURVALLISUUSKAHVILOIDEN IDEALOMAKKEET

SEINÄJOEN TURVALLISUUSKAHVILA					
Lista viranomaisille kolmannen sektorin toimijoista, osaamisesta, resursseista. Monta kontaktinumeroa / järjestö että edes joku vastaisi.					
<i>Täysin samaa mieltä</i>	<i>Osittain samaa mieltä</i>	<i>Neutraali</i>	<i>Osittain eri mieltä</i>	<i>Täysin eri mieltä</i>	<i>En osaa sanoa</i>
15	2	3			
Viranomaisten (eri organisaatioiden) tiedottaminen ja konkretia suunnitteluvaiheessa: kuinka toimitaan yhdessä? (yhteistyö jo suunnitteluvaiheessa) ”turvallisuuden vapaaehtoisfoorumi” viranomaisen johtamana. Paikallisuus. Käytännöllisyys.					
19		1			
3. sektori ja vapaaehtoiset avaamaan kunnallisesti omaa toimintaa – mitä me teemme, mitä te teette, mitä teemme yhdessä?					
18	1				
Vapaaehtoisenttä katoaa, jos toiminnalle ei ole riittäviä resursseja → tulee olla järkevää tekemistä (mm. harjoituksia) (toiminnallisuus)					
17	1	2			
Yhteisiä harjoituksia					
17	2				
Vertaistuki järjestöjen välillä					
11	6	2			
Vanhuksille kohdennettu yksinäisyyttä torjuva ystävätoiminta ja turvallisuusasioiden opettaminen ja muutosten päivittäminen					
10	7	2			
Mobiilisovellus, kaikille avoin, turvallisuustiedon kaksisuuntaista vaihtoa varten, kansalaisten opastaminen sellaisen käyttöön.					
7	9	2			
Tarvitaan tietoa mistä saa erilaisia tarvikkeita, huopia, telttoja, kanistereita, autoja jne.					
4	13	5	1		
Kunnan ja turvallisuusviranomaisten toiminnan avaaminen paikallisesti: missä on konkreettiset tarpeet ja toimintamahdollisuudet vapaaehtoisille.					
16	5	1			
Järjestöt joutuvat tällä hetkellä kilpailemaan keskenään rajallisesta rahoituksesta ja tämä saattaa konkreettisesti heikentää yhteistoimintahaluja – toisen saama rahoitus on itseltä pois					
6	15	2	1		
Kutsuntojen yhteyteen parin tunnin ”turvallisuuskahvila”, johon mukaan kuntajohto, srk, järjestöt, PV, poliisi, pelastus jne. Siis kunnallisten toimijoiden kokoontuminen.					
20	4	1			
Spontaanissa vapaaehtoisuudessa (4. sektori) tulee huomioida koulutuksen merkitys -> esim. Vapepan järjestämä pikakoulutus					
9	8	6			
Vapepan maakuntatoimikuntiin lisää osallistuvia järjestöjä mukaan – tuo yhteen eri järjestöjä ja viranomaisia. Valmis toiminta-alusta yhteistyölle hyötykäyttöön!					
12	5	5			
3. sektori ja turvallisuusviranomaiset yhdessä esille alueellisille ”markkinointifoorumeille”, kuten Nuku Rauhassa –tapahtumat. Samassa tutustuminen toisiinsa ja vapaaehtoisten rekrytointi					
20	3				
Vapepa + muut järjestöt kunnan valmiussuunnitteluun ja turvallisuussuunnitteluun, myös maakuntatasolla.					
9	9	2			
Spontaanissa vapaaehtoisuudessa tulee huomioida hön / ryhmän tavoitteet & intressi , motivaatio. Kuinka spontaani vapaaehtoisuus kohtaa viranomaisten hoitaman asian? Yhteinen					

tavoite takaa asian hyvän hoidon.					
7	6	6	3		
Seinäjoen kaupungin "kokonaisturvallisuuden" toimintamalli hyvänä käytäntönä esimerkiksi kansallisesti					
10	6	4			1
Kuntakohtaiset turvallisuusharjoitukset käytännön tasolla. Mukaan viranhaltijat & organisaatiot & vapaaehtoiset & järjestöt (selkeyttää marssijärjestystä & pitää vapaaehtoiset mukana). Teemaharjoitukset – ei haukata liian isoja paljoja					
11	5	5			
Etsitään keinoja miten motivoida ihmisiä, kuntia, yrityksiä mukaan turvallisuutta tukevaan toimintaan (viranomaistoiminta)					
11	6	1			
Vinkki-"appi" puhelimeen, nuorison helpompi lähestyä esim. poliisia (esim. että on festareilla huumeita tarjolla) + videokuvan näyttäminen esim. onnettomuuspaikalta jne.					
4	5	1	7	1	1
Ennaltaehkäisevän toiminnan tunnistaminen ja mahdollistaminen: koulutus, ankkuritoiminta (jos säästetään esim. tienkorjauksissa niin aiheutetaan kuluja pelastuslaitokselle, sairaaloille jne.)					
13	9	1			
Tarvitaan säännöllisiä tapaamisia viranomaisten ja järjestöjen kesken, joissa kerrotaan omasta toiminnasta ja tullaan tutuiksi. Maakunnan järjestö- ja viranomaispäivä					
18	3	1			

KUOPION TURVALLISUUSKAHVILA					
SPR:n ja Pelastuslaitoksen koulutukset/kurssit oltava yhtenäiset/verrattavissa. Esim. Pelastuslaitoksen EA-kurssi hyväksyttävä kun koulutuksen tuntimäärät ovat isommat kuin SPR:llä. Ei mustasukkaisuutta tai "yksinoikeutta", jos ammattitaito ja osaaminen olemassa!					
<i>Täysin sama mieltä</i>	<i>Osittain sama mieltä</i>	<i>Neutraali</i>	<i>Osittain eri mieltä</i>	<i>Täysin eri mieltä</i>	<i>En osaa sanoa</i>
9	3	7			
Nettisivu, hyvin yksinkertaiset. Kansalaisen neuvontapalvelu. Jos on jo olemassa, niin pitäisi markkinoida paremmin. "APUA!" Voi myös zoomata maakuntaan, kaupunkiin, kylään... Tämän voisi kytkeä maakuntauudistukseen.					
13	7	2		1	
Lisää turvallisuuskoulutusta peruskoululuihin! Pakollista opettajien järjestää. Opetussuunnitelmiin.					
12	6				
Maakuntatasolle virka, joka vastaa kolmannelta sektorista					
11	1	2	6		
Nykyaikainen ihminen/henkilö ei enää osallistu "perinteisille" koulutus-/varautumis-/ennaltaehkäisy-/turvallisuus-kursseille. Kansalaisten turvallisuuskoulutus täytyy miettiä ja rakentaa uudelleen/myyvämmäksi!					
9	13	1			
Yksilön ja yhteisön oma vastuu turvallisuudesta! (korostettava) Kolmas sektori + viranomaiset opastavat, kouluttavat ja tulevat tarvittaessa apuun ja järjestävät palveluja. Yhteisöllisyyden korostaminen. Ihminen kanssaihminen kanssa yhdessä huolehtivat turvallisuudesta.					
18	7				
Vaatii johtamisosaamista neljännen sektorin toiminnan tukemiseen ja mahdollistamiseen.					
8	6	1			
Asukkaat tekevät oman alueellisen turvallisuussuunnitelman oma-aloitteisesti. Ne, jotka haluavat, lähtevät tekemään esim. omalle kylälle turvallisuussuunnitelman ja samalla herätellään talkoisiin + oma apu paras apu –ajatteluun.					
17	2	1			
Jokaisella kylällä kylän turvallisuusyhteyshenkilö, johon suora yhteys viranomaisilla. Yhteyshenkilö tuntee oman alueensa toimijat, asiantuntijat ja resurssit.					
17	5				
Työnantajien tulisi mahdollistaa ja tukea yhteiskunnan turvamekanismeihin valmentautumis-					

ta. Porkkanoita työnantajille.					
10	7				
VAPEPA johtaa 3 sektorin "operatiivista" toimintaa. Muodostaa valmiusorganisaation ja tiedottaa viranomaisia hankitusta osaamisesta/suorituskyvystä. Ylläpitää kuntakohtaiset yhteystiedot. MPK kouluttaa 3. sektorin varautumisen/valmiuden tarvitsemat tiedot. Pohjois-Savon valmiustoimikunta vastaa maakunnallisesta viranomaisyhteistyön koordinoinnista. Foorumi, jossa 3. sektori tuo esille viranomaisille suorituskykynsä.					
9	2	4			
Norminpurkutalkoot turvallisuussektorille. Tällä hetkellä lisenssikortteja liikaa.					
10	5	8			
Lainsäädännöllä vaikeutetaan vapaaehtoistoimintaa. Pois turha byrokratia – maalaisjärjen käyttö sallittua!					
16	5	1			
Turvallisuusteko + -tarvikevähennys: turvallisuustyön ja -tarvikkeet voit laittaa verotukseen vähennykseksi. Turvallisuuspalvelujen tuottamisen voit huomioida kuten kotitalousvähennyksen. Turvallisuuden tuottaminen = YDIN. Taloyhtiö/yhteisö/asukasyhdistys tekee esityksen. Turvallisuuspalvelun ostaja+tuottaja hyötyy verotuksessa vähennyksinä. Turvallisuustarkastukset, -neuvonta, -ohjaus.					
13	7				
Luodaan Suomeen kansallisen tason osaamisrekisteri. (Tällä hetkellä tiedot liian hajallaan) (Tietosuojavaltuutetun rooli)					
8	8	4	1	1	
Oikean ja väärän tiedon erottaminen. Miten some otetaan valvontaan?					
4	9	5			
Yhteiset toimintaharjoitukset. Johtoharjoitukset – käytännön harjoitukset – missä tarvitaan parannusta?					
13	5	1			
Järjestötoiminta ei ole riittävän mediaseksikästä					
12	7		3		
Nuorissa kolmannen sektorin tulevaisuus. Pitäisi löytää oikeat tavat innostaa ja sitouttaa nuoret toimintaan.					
16	2	3			
Mitä viranomaisiin odottaa vapaaehtoiselta (koulutustaso, osaamistaso jne.), tarkka tehtäväkuva, millaisia koiria/ihmisiä?					
4	6	10			
Omatoiminen varautuminen yhteiskunnan häiriötilanteisiin lainsäädäntöön pakottavaksi					
9	6	3	2		
Yksityisen sektorin roolia ei saa unohtaa (esim. kuljetuskapasiteetti, vartioliikkeet)					
8	6	2	2		
Tarvitaan esim. kolmen tason valmiutta vapaaehtoisilta. III-luokka esim. kyläyhdistys, joka tuottaa "arjen turvallisuuteen" liittyviä tekoja II-luokka esim. MPK, on "parin päivän" valmiudessa oleva "puolisotilaallinen" toimijajoukko I-luokka esim. hälytystehtäviin kuuluva toiminto = VAPEPA, jolla on valmis toimintamalli					
12	6	2	1		
Kansalaisten turvallisuusintra: chat+keskustelualue yms. sosiaalisen median välineet. Voit kysyä, pyytää apua milloin vain, mihin vaan. Voit kysyä, saat yhteyden sähköisesti. Osallistava – kansalainen voi auttaa toista. Maakunnallinen turvallisuusintra + seutukunnittain omat keskustelualueet. Yhdessä ylläpito. Ennaltaehkäisevä. Kolmas sektori + viranomaiset + yritykset yhdessä. Puhelimessa apps myös.					
16	3	1	3		
Eri viranomaisten ja kaikkien vapaaehtoisorganisaatioiden tulisi yhdenmukaistaa organisaatiotasot, jolloin jokaisella toimijalla olisi samantasoinen yhteistyökumppani tavoitettavissa. Se auttaisi viestinnän järjestämisessä organisaatiotasojen välillä. Toimintoja voisi harjoitella oikeiden, oikeassa tilanteessa toimivien kumppanien kanssa. Nykytila: Jollain tasolla yt toimii, mutta kun jollain toisella tasolla se puuttuu, niin kokonaisuus on hyvin heikolla tasolla.					
4	8	1	2		
Pitkäaikaistyöttömät kyläavustajiksi: lyhyiden työtehtävien tekeminen kylän/lähiön asukkaille → lisää tyytyväisyyttä ja turvallisuutta kaikille					

11	2	3			
VAPEPA "hallinnollinen organisaatio" ei ole enää tätä päivää. Se pitää päivittää maakuntaudistukseen. SPR:n pitää ottaa selkeä lakisääteinen rooli VAPEPAn uudistuksessa. Palkattu henkilöstö ja vapaaehtoiset etääntyneet toisistaan.					
9	4	1	5		

ROVANIEMEN TURVALLISUUSKAHVILA					
Hälytettävissäolo työssäkäyvät ihmiset. – Tuleeko työnantajan mahdollistaa lähtö viranomaisavuksi					
<i>Täysin samaa mieltä</i>	<i>Osittain samaa mieltä</i>	<i>Neutraali</i>	<i>Osittain eri mieltä</i>	<i>Täysin eri mieltä</i>	<i>En osaa sanoa</i>
1	11				
Järjestöyhdyshenkilö kuntiin ja maakuntaan → tieto viranomaisille mitä järjestöillä on tarjottavana.					
17					
Selvitetään viranomaisten tarve vapaaehtoisten osaamisen kehittämiseksi – viranomaisille tietoa vapaaehtoisten osaamisesta ja vahvuudesta					
14	5				
Viranomaisten kolmannen sektorin tietämyksen lisääminen (mitä toimijoita, mistä apua voidaan pyytää ja saada)					
18	1				
Paikallinen turvallisuuskahvila. Mukana laajasti kolmannen sektorin edustajat ja paikallisia viranomaisia → tunteminen luo yhteistyötä.					
18	1				
Vapaaehtoisten tukemiseen kriisitilanteissa toimimisen jälkeen tehtävä johdon kautta säännönmukaiset valtakunnalliset toimintaohjeet tai –mallit. Kohdistettu nimenomaan vapaaehtoisten tukemiseen, omaan henkiseen kestävykseen.					
13	2				
4. sektori on tulevaisuus					
3	5	9			
reila.fi Reila-hanke valtakunnallisesti näkyväksi: matkailuturvallisuuden kehittäminen reititopasteiden ajankohtaistamisella → ennaltaehkäisevän työn malli!					
17					
Radioamatööri toiminnan aktivointi ja kehittäminen osana/osaksi viestiyhteyksien varmistamista harvaanasutulla alueella.					
16			1		
Kokeneista oppaista koulutetaan henkilöitä käytettäväksi esimerkiksi pelastus- ja etsintätehtävissä viranomaisten tukena → artic rescue guide -koulutusmateriaali tulossa.					
17	2				
Yhteiset resurssit tehokkaampaan käyttöön. Viranomaisten tilojen avaaminen järjestöille (erityisesti viikonloput)					
11	5				
Yhteistoiminnan tulee pohjautua vahvemmin kirjallisiin sopimuksiin ja toiminnan kuvaukseen.					
5	8		1		
Järjestöjen ja viranomaisten yhteisiä valmiusharjoituksia järjestettävä koordinoitusti ja säännöllisesti esim. Tornio-harjoitus 05/2017					
13	2				
Tuoreille AMK:ien ja yliopiston oppilaille annetaan lomake, jossa on listaus paikallisista järjestöistä. Listasta ruksataan kiinnostavimmat kohteet. Järjestöt voisivat käyttää "asiakasrekisteriä" esim. kriisitilanteissa.					
3	10	4	1		
Opiskelijoiden osaamisen hyödyntäminen järjestöissä ja viranomaisten toiminnassa esim. työharjoitteluiden avulla					
12	8	1			
Koulujen olemassa olevien viestintäkanavien (Wilma) käyttö nopeassa tiedottamisessa koteihin.					
10	6	2			

Viranomaisten/poliisien voimavarojen väheneminen, jossa Vapepa/vapaaehtoiset toimivat itsenäisesti.					
	12	6			
Kansalaisille avoin turvallisuus- ja hyvinvointitapahtuma. Tavoitteena herättää mielenkiinto ja havahduttaa ihmiset ja yhteisöt laajasti arjen turvallisuuteen. Tilaisuus on kuntakohtainen. Viranomaisten turvallisuus toteutetaan yhdessä kuntalaisten kanssa.					
7	8				
Kuntiin koulutetaan hyvinvointi- ja turvallisuuskoordinaattoreita. Koordinaattori kokoaa ja rakentaa yhteistyöverkostoja, yhteistyö- ja sidosryhmätahoja mahdollistavalla tavalla. Toteuttaa monikanavaista, säännöllistä keskinäisviestintää. Edistää kaikkien toimintaa. Laajaa inhimillistä turvallisuutta ja hyvinvointia ja osallisuutta.					
15	4				
Vapaaehtoistoiminnan koordinaatio kriisitilanteessa ei aina toimi: viranomaiset johtavat toiminnan kokonaisuutta, mutta kuka vastaa vapaaehtoisista? → ”vapaaehtoistoimijan veteraanikortti”					
2	6	3	4		
Vapaaehtoisuuden urapolku I. tehtävissä eteneminen, jotta motivaatio toimintaan syttyy ja pysyy yllä → MPK-mallin hyödyntäminen muuallakin					
2	13				
Turvallisuustaitojen opetus kouluihin. Kotivara, ensiaputaidot, kyberturvallisuus, väkivallattomuus ja fyysinen koskemattomuus jne. Järjestöt mukaan samaan tapaan kuin poliisit käyvät kouluissa.					
16			1		
Viranomaisten keskinäinen vuosittainen (turvallisuus)seminaari. Teemaseminaari järjestöjen ja elinkeinojen. Verkoston hoitaminen, yhdessä oppiminen. Ulkoinen viestintä toteutetaan laajasti.					
18	2				

ENONTEKIÖN TURVALLISUUSKAHVILA					
Kunta aktiivisesti järjestötoiminnan koordinaattoriksi: järjestöfoorumit säännöllisesti, talko pankki jne. → Vähenevät vapaaehtoisresurssit yhteiskäyttöön. Yhdistysyhteistyöasiakirja on jo.					
<i>Täysin sama mieltä</i>	<i>Osittain sama mieltä</i>	<i>Neutraali</i>	<i>Osittain eri mieltä</i>	<i>Täysin eri mieltä</i>	<i>En osaa sanoa</i>
6	3	3			
Vanhuksenhuoltoasias, vanhusten turvallisuus kotona arjen selviytymisessä, yksinäisyys, pitkät etäisyydet, kaukovalvonta					
6	8				
Henkilökohtaisiin yhteistyösuhteisiin (viranomaiset+järjestöt) perustuva toiminta on haaste yhteistyön jatkuvuudelle.					
8	5	1			
Kun viranomaisten resurssit vähenevät (poliisi, pelastus, raja) häviää myös vapaaehtoistoiminnan koordinaatio/johtovastuu.					
10	4		1		
Vapepa-what's up –ryhmä! Mitä tarvitaan, minne, ohjeet jne. Mainostetaan kouluissa, kunnan sivuilla jne.,					
11	2				
112-numero on se, josta viranomaistoiminta käynnistyy. Viranomainen voi välittää tehtävän sen laadusta riippuen myös vapaaehtoisjärjestölle.					
10	2		3		
Suunnataan toimintaa nuorille mm. Geokätköilyyn liittyen. Viikkokisoja kohteiden (etsintöjen) löytymiseksi					
5	7				
Järjestöt (koulut) menevät vanhusten luokse opettamaan 112-sovelluksen käyttöä.					
13	1	1			

Opiskelijat voivat käydä tekemässä vanhusten, vammaisten tai muun avun tarpeessa olevan luona apuotit ja saa tästä yhteiskuntatiedon kurssin suoritetuksi.					
2	12	1			
Urheiluseurat (vastaavat) + koulut käyvät auttamassa alueen vanhuksia ym. opiskelun tai muuhun toimintateemaan liittyen. Esim. lumityöt, puutyöt, kaupassa käynti, kylässä käynti jne.					
4	9				
Koulumatkoilla kiusaamista voitaisiin valvoa vanhempien/järjestöjen toimesta.					
	5	7	1		
Enontekiöllä yhteisöllisyys on vahvuus. Se näkyy yhdistysten määrässä ja tapahtumien määrässä sekä osallistumisaktiivisuudessa.					
5	5				1
Tehdään turvallisuuskysely, jolla selvitetään kuntalaisten turvallisuutta uhkaavat tekijät (kunta tekee). Kyselyn perusteella tehdään turvallisuussuunnitelma, jota käytetään hyväksi valmiussuunnittelussa.					
10	1				
Tulee järjestää paikallisia valmiusharjoituksia – teemalla sähköt poikki pitkän aikaa – kunnanjohtaja vastaa					
4	4	4			
Enontekiöläiset eivät ole yhdenvertaisia turvallisuus/terveyspalvelujen saatavuudessa suhteessa Etelä-Suomeen.					
10	3				
Kylien valmiusryhmä, joka kiertäisi kaikki asunnot/erityisesti vanhusten asunnot kysymässä, että onko tarvetta evakuointiin tai siirtymiseen väistötiloihin pitkän sähkökatkon aikana. Tarvitaanko puunkanto-/vedenkantoapua.					
5	5	1			

HELSINGIN TURVALLISUUSKAHVILA					
Viranomaistoimintaa tukevan toiminnan ja kouluttamisen tulee olla jäsenelle maksutonta. Tulee rakentaa nousujohteisia kouluttautumispolkuja sekä taitoja ylläpitäviä harjoituksia / harjoittelua.					
<i>Täysin sama mieltä</i> 13	<i>Osittain sama mieltä</i> 7	<i>Neutraali</i>	<i>Osittain eri mieltä</i> 1	<i>Täysin eri mieltä</i> 1	<i>En osaa sanoa</i> 1
Turha kirjoittaa strategioita ilman käytännön jalkauttamista – YTS:n myyminen eri tahoille. Vastuutetaan toimijat (maakunnat, kunnan, viranomaiset) suunnittelemaan ja rakentamaan aitoa valmiutta, ml. henkilöiden varaaminen.					
11	7	1			
Rakennetaan järjestelmä, jossa järjestöjen toiminta ja henkilöstön käyttö suunnitellaan poikkeusolojen (sota) osalta kuntien ja viranomaisten toiminnan tueksi.					
8	10	2	1		
Sovitaan eri toimijoiden toiminnasta ja tuesta eri viranomaisille. Suunnitellaan ja harjoitellaan toiminta, jolloin rakennetaan aitoa ja todellista valmiutta sekä järjestöjen välistä yhteistyötä.					
9	13				
Kunnat ja viranomaiset kartoittavat omaan toimintaansa ja varautumiseen liittyvät heikkoudet → tunnistetaan tarpeita ja etsitään täsmähauulla tukea järjestöistä / muista toimijoista.					
8	10	1	3		
Vapaaehtoisryntäyksen mukaan ottaminen / huomioiminen yhteisharjoittelun kautta sekä ns. neljännen sektorin vapaaehtoisten aito hyödyntäminen ja kanavointi.					
10	4	5			
Häiriötilanteita varten on olemassa valmis normaaliolojen rakenne – hyödynnetään sitä häiriötilanteissa ja poikkeusoloissa – järjestöt ja vapaaehtoiset tukevat ja tuovat resursseja.					

12	3	5		1	
Olemassa olevan vapaaehtoisen valmiuden, joka on organisoitu ja koulutettu sekä varustettu, hyödyntäminen viranomaisten toimesta (esim. pelastuskoiratoiminta ja meripelastusyksiköiden hyödyntäminen potilassiirroissa)					
13	6	1	2		
Määritetään ja vahvistetaan järjestöille ydinosaamisalueet → rahoitus järjestöille → koulutus → osaamisen tunnistaminen ja tunnustaminen. Järjestöjen välinen ristiinkoulutus. 3. sektorin työnjako.					
8	11	1	1		
Osaamispoolien rakentaminen 3. sektorin alle tukemaan viranomaisten osaamistarpeita ja suorituskyvyn ylläpitämistä, parantamista sekä kehittämistä. Viranomainen koordinoi, tukee ja luo "tilausta"					
10	10	1			
Nuorten syrjäytymisen estäminen. Kasvattaminen ja konkreettinen toiminta. Nuori pääsee itse tekemään ja toimimaan turvallisuuden parissa. Kaventaa yhteiskunnallisia eroja. Nuorien ohjaaminen vapaaehtoiselle sektorille voisi ehkäistä syrjäytymistä.					
14	5		2		
Vapaaehtoisten sitouttaminen ja motivointi on joskus haastavaa. Yhteistoiminta vastuuviranomaisten kanssa ja yhteiset harjoitukset ovat yksi tapa luoda sekä koulutusta, että motivaa-tiota.					
11	5	3	1		
Hitaat hallinnolliset uudistukset estävät toiminnan kehittämisen (maakuntaudistus)					
14	2	7			
Monialaonnettomuuden simulaatioharjoitus: -selvittää "normaalin onnettomuustilanteen" laajentuessa mahdollisten lisäresurssien saami-sen (kolmannen sektorin kaikkien tekijöiden selvittäminen) -"suunnitteluharjoitus", ei aktiivisia toimia					
10	6	3	1	1	
Vapaaehtoisten hyödyntäminen työaikaan (iltais-in ja viikonloppuisin) ok! → Lainsäädännölliset tarpeet ja työnantajan oikeudet					
2	9	4	3		2
Vapaaehtoisten järjestöjen henkilöstön sitouttamiseen / toimentulon varmistamiseen pitkä-kestoisessa toiminnassa poikkeusoloissa tulisi panostaa jo normaalioloissa → esim. sotilas-kotiliiton poikkeusolojen organisaation henkilöstöön					
9	7	3	2		
Vapaaehtoisten ja viranomaisten tutustuminen ja tunteminen jo ennakkoon ennen kuin mi-tään on tapahtunut (esim. luonnonsuojelijat, jotka valtava vapaaehtoinen voimavara autta-massa samaa öljyonnettomuutta kuin ammattilaiset)					
7	10	3			

TAMPEREEN TURVALLISUUSKAHVILA					
Yhteistoimintasopimus järjestöjen ja viranomaisten välille. Viranomaisten pitää määritellä osaamis- ja valmiustaso. Viranomaisten pitää tuntea järjestöjen tukimahdollisuudet					
<i>Täysin sa-maa mieltä</i>	<i>Osittain sa-maa mieltä</i>	<i>Neutraali</i>	<i>Osittain eri mieltä</i>	<i>Täysin eri mieltä</i>	<i>En osaa sanoa</i>
14	8		1		
Laajempi "tietopaketti"/informaatio vapaaehtoiskentästä (Vapepa) viranomaisorganisaatioille kaikille tasoille					
24					
Koulumaailmaan, opinto-ohjelmaan, tietoa ja kokemusta kolmannelta sektorilta, yhdistys-toiminnasta ja sen merkityksestä.					
20					
Kolmannen sektorin toimintaan osallistavan yhdistyksen perustaminen ja toiminnan käynnis-sä pitäminen on hankalaa. Voisiko tätä keventää? Voiko toimijana olla muukin ryhmä kuin yhdistys?					
2	6	1	9		1
Kaikki yhdistykset, varsinkin haja-alueella, voivat ottaa agendalleen turvallisuuden, siis esim.					

koulutusmielessä					
9	6	5			
SOMEn aktivointi yhdistystoiminnassa. Kohderyhmien ”omalla kielellä” markkinointi (nuoret, ikäihmiset...), profilointi					
14	8				
Neljäs sektori hyvin organisoituna on turvallisuuden voimavara.					
4	10	6		2	
Siviiliturvallisuuden ja maanpuolustusjärjestöjen yhteistyötä lisättävä. Erilaisia ”järjestöpolkua” lisää. Kukaan ei jaksakaan olla vain yhdessä järjestössä.					
4	2	5	5		
Turvallisuusklasteri on hyvä käytäntö. Voisi levittää maakuntiin.					
12	6	3			
Viranomaisten yhteistyökutsut voidaan kokea etäisiksi. Liian yleinen kutsu ei tavoita ketään – ei koeta aihetta omaksi.					
3	6	10		1	1
Muidenkin ministeriöiden kuin Puolustusministeriön tulisi nähdä omat alansa järjestöt strategisina kumppaneina. Tämä selkiyttäisi myös rahoitusta.					
11	5	5	1		
Viranomaisten tulisi rahoittaa 3. sektorin tarjoamia ”kriittisiä” toimintoja/varustuksia. (Turvavarusteet, radiot ym.) Järjestöjen apu on kuitenkin halpaa verrattuna viranomaistoimintoihin.					
9	5	4	4		
Vapaaehtoisten osaaminen tulisi koota rekisteriin. esim. opetushallinnon rakenteilla olevaa muodollisen osaamisen rekisteriä.					
12	9	1	2		
Enemmän ”loivan kynnyksen” toimintaa, joka tavoittaa syrjäytymisvaarassa olevia (kantaväestö ja maahanmuuttajat). Tavoite se, että ihmiset saisivat merkityksellistä toimintaa. ”objektista subjektiksi”. Ei onnistu viranomaistyönä, tarvitaan kolmas sektori.					
8	9	1			
Alueellinen yhteenliittymä, Pirkanmaan turvallisuusklasteri, tai vastaava, joka kokoaa alueen turvallisuustoimijat saman ”sateenvarjon” alle. Edellyttää taloudellista resurssia esim. koordinaattorin muodossa.					
8	9	1	3		
Vapaaehtoisten ja viranomaisten välistä yhteistyötä pitäisi lisätä: yhteisharjoituksia, koulutusta ja toiminnan tunnetuksi tekeminen.					
20	1				
Järjestöjen ja viranomaisten yhtenevä piirijako helpottaisi yhteistoimintaa.					
7	2	6	5	1	
Viranomaiset mukaan järjestöjen jäsenhankintaan turvallisuussektorilla.					
1	6	4	6	3	
Järjestöjen sisäinen ja ulkoinen tiedon kulku on ontuvaa. Liian pieni piiri aktiivisia.					
5	10	2		1	
Nuoret tarvitsevat actionia eikä vain luentoja.					
7	9	6			
Järjestön ja viranomaisen välille yhteyshenkilö – suora puhelinyhteys					
6	7	1	6		
Kuinka varmistetaan viranomaistoiminnassa alueellinen ja paikallinen tuntemus 24/7h (vrt. poliisin johtokeskusten keskittyminen Helsinkiin klo 18-07 arkityönä)					
6	6	7			
Vapaaehtoistoimijoiden rajoitteet: suurharjoitukset pidetään virka-aikana, jolloin vapaaehtoiset ovat työssä. Vapaaehtoiset ovat parhaimmillaan virka-avun jälkeen omalla vapaaajallaan. Valmius sisältää eväät, varavaatteet ym = kyky toimia max. 12h.					
3	9	6			
Neljännen sektorin (vapaaehtoiset) henkinen huolto traumaattisten tilanteiden jälkeen varmistettava.					
12	1	6	1		
Vapaaehtoisen jaksamisen tukeminen – debriefing, defusing, henkinen tuki, terveydenhuolto → järjestelmä tulee olla kunnossa					
14	6	2			

KUHMON TURVALLISUUSKAHVILA					
Vastuun antaminen sitouttaa vapaaehtoisia					
<i>Täysin sama mieltä</i>	<i>Osittain sama mieltä</i>	<i>Neutraali</i>	<i>Osittain eri mieltä</i>	<i>Täysin eri mieltä</i>	<i>En osaa sanoa</i>
10	4		1		
Ei ole koottua tietoa, mitä eri toimijoita turvallisuusosalalla on viranomaisten ja järjestöjen välillä sekä järjestöjen kesken.					
8	3	2	1		
Kolmannen sektorin mukaan ottaminen paikallispuolustusharjoitukseen, malli Kajaani17-harjoitus					
6	4	3			
Kaupunki varaa 3. sektorin henkilöitä tuekseen poikkeustilanteen varalle.					
3	9	2			
Järjestöt yhdessä viranomaisten kanssa kouluttamaan kansalaisia disinformaatiosta					
13	6				
Yhteistoiminnassa tulisi hyödyntää myös Metsähallitusta; esim. turvallisuuskahvilassa – merkittävä aluetuntemus					
3	6	7			
Viranomaisen järjestöjen tukena. Aktivoidaan ihmisten ja yhdistysten aloitteellisuutta turvallisuusasioissa. Viranomaisen taholta maksutonta valistustyötä → parempi omaehtoinen turvallisuustaso					
4	7	2			
Vapaaehtoisen avustustoiminnan (e. vanhusten kaveripalvelutoiminta) haasteena on, että ei voida mennä ”yrittäjän tontille”.					
2	8	1	4		
Yhdistysten verkostoituminen toiminnan ja tapahtumien järjestämiseksi elinehto tulevaisuudessa – lisääkö houkuttelevuutta nuorille?					
5	4	5			
Kunta järjestää nuorten harrastemessut, jossa järjestöt esittelevät toimintaansa					
9	3		2		
Vapaaehtoisten seurojen ja viranomaisten tutustuminen toistensa kalustoon ja toimitiloihin käytännössä.					
8	5				
Turvallisuuskahvila, jossa mukana nuoria kertomaan miten he haluavat toimia mukana turvallisuustyössä.					
14	3				
Eri tahojen valmiussuunnitelmat yhdessä ajantasalle = yhteensovittaminen. Eri toimijoille yhteiset kokoontumiset säännöllisesti.					
12	3				
Yhteisöllisyyden väheneminen sekä kiire ovat haaste hiljaisen tiedon ja perimätiedon siirtämisessä!					
14	3	1			
Varautumis – ja valmiussuunnitelmien pitäisi olla äärimmäisen avoimia mahd. mukaan. Kansalaisten tulisi tietää ne.					
9	1		3		
Rippikoulu ja armeija medialukutaidon lähteiksi					
5	4	4			
Nuorten vapaaehtoistoiminnan kampanjat puuttuvat					
7	2		3		

TURUN TURVALLISUUSKAHVILA					
Luodaan syrjäisen, mutta suosittun, lomasaaren kesä-/loma-asukkaille facebook-ryhmä (tai					

vastaava), jossa ilmoitetaan menoja/iltamenoja mutta voi myös pyytää apua tai esittäytyä muille. Esim. lomaileva lääkäri voi tiedottaa asumisestaan saarella. Foorumista pitää olla myös muuta iloa kuin "päivystys".					
<i>Täysin sama mieltä</i>	<i>Osittain sama mieltä</i>	<i>Neutraali</i>	<i>Osittain eri mieltä</i>	<i>Täysin eri mieltä</i>	<i>En osaa sanoa</i>
1	14	1	3		
Minkälainen resurssitilannekuva järjestöillä on itsellään? Esimerkki: Salossa asuva pelastuskoiran omistava henkilö lomailee koiransa kanssa Muoniossa – ilmoittautuuko "paikallisosastolle", jotta voidaan hyödyntää ko. alueen tehtävissä?					
5	3	9			
Saaristoon/haja-asutusalueella voisi hyödyntää kesä-asukkaiden/osavuosisiisukkaiden tieto ja taito. Kesällä asukasluku nousee, mutta myös se aika vuodesta milloin tapahtuu enemmän. Enemmän resursseja sekä mahdollisia asiantuntijoita.					
11	3	2			
Lomailevat palo/pelastus/terveydenhuolto/ym. alojen ammattilaiset voisivat halutessaan ilmoittautua Vapepan OHTO-hälytysjärjestelmään. Näin ammattilainen voisi tarjota apuaan, tarvitsematta päivystäjä, ja voiden myös kieltäytyä. → SPR, OHTO-kehittäjät, sairaanhoitopiilaitos, pelastusopisto jne. voisivat levittää/toteuttaa tätä ideaa					
8	6	2			
Vapaaehtoinen toiminta on hallinnon osalta hyvin usein jämähtänyt menneisyyteen. Organisaatioissa on hallinnon osalta huomattavaa päällekkäisyyttä. Esimerkiksi lakimuutos, joka mahdollistaisi jäsenyyden siirtämisen yhdistyksestä toiseen voi olla tervetullut?					
10	3	5			
Viranomaisen ja kolmannen sektorin välisen yhteistyön toimivuus kulminoituu usein henkilökysymyksiin. Kuinka varmistetaan parhaiden käytänteiden ja hiljaisen tiedon siirtymisen henkilövaihdosten yhteydessä "kummallakin puolella"!					
7	11	2	2		
Tiedonkulkua eri viranomaisten välillä tulee nopeuttaa, jotta tilannetta johtava viranomainen saa heti tiedon muiden viranomaisten resursseista. esim. hätäkeskus ja meripelastuskeskus eivät automaattisesti tiedä toistensa tehtävistä.					
11	1	5	2	1	
Miten yhteiskunta voi tukea kolmannen sektorin toimintaa? 3. sektorin yhdistykset kärsivät aktiivisten toimijoiden puutteesta. Yhteiskunta tukee tärkeiden yhdistysten toimintaa niin, ettei aktiivihenkilöstön voimavaroja tarvitse käyttää varainkeruuseen.					
1	9	8	1		
Yhdistysten hallintohimmeliä keventäminen ja pikkurahaa keräämiseen tuhaantuva vapaaehtoistyö. Pitäisi saada toimijat hallinnoimasta varsinaiseen toimintaan. Siis: erilaisia palveluita yhdistyksille. Myös yhdistysten yhdistämislainsäädäntöä mietittävä.					
4	9	5	1		
Kansalaisten pitää itsekkin varautua erilaisiin häiriötilanteisiin nykyistä enemmän.					
22					
Koulutettujen nuorten "saattaminen" uuden paikkakunnan toimintaan mukaan. "Lähettävä" yhdistys ottaa yhteyttä tulevaan yhdistykseen.					
13	5	2		1	
Verotuskäytäntö vapaaehtoistyössä, talkootyö, kulukorvaukset					
13	10	1			
Yhteistyöstä yhdessä tekemiseen. Yhdessä harjoittelu, yhdessä kouluttautuminen, yhdessä suunnittelu, kumppanuuspöytä, yhteiset tavoitteet					
17	4	1			
Viranomaisten pitää tuntea järjestön suorituskyky, vain silloin viranomainen voi luottaa siihen ja käyttää. -hälytettävyyden, osaamisen, kkyky, tuotos, laatu, resurssit, ammatillisuus, aika					

12	6	1			
Järjestetään kuntakohtaisia "arjen turvallisuus -päiviä"; yhteistyössä eri järjestöt → resurssit hyötykäyttöön; paikallinen toiminta tunnetuksi; koulutusta kaikille eli erityisesti niillekin, jotka eivät yleensä osallistu.					
12	9				
OHTO-järjestelmän hyödyntäminen laajasti muidenkin kuin Vapepan/SPR:n vapaaehtoistoiminnassa. Myös esim. kuntalinkki, josta näkee, mitä järjestöjä kussakin kunnassa toimii.					
12	5	5			
Toiminnalla, jolla on merkitys on tilausta. (Merkityksellisen toiminnan houkuttelevuus ja sitoutuneisuus on merkityksetöntä toimintaa parempaa.) Ihmiset haluaa oikeaa toimintaa, ei puuhastelua.					
12	8	1			
Neljännen sektorin toimijat ovat riski hallitsemattomana. Mahdolliset uudet liikkeet tulee ennustaa ja niihin tulee varautua riskin minimoimiseksi sekä hyödyn saamiseksi.					
16	1	1	5		
Kolmannen sektorin rahoitukseen pitäisi saada mukaan yrityssektori vahvemmin. Verotukseen tarpeelliset muutokset, jotta tämä on "kannattavaa" Yritys ja järjestö tekemään yhteistä "tarinaa" (Yritys löytää avustettavan järjestön/toiminnan, joka tukee heidän businestään → tehdään yhteinen tarina)					
2	10	6			
Kunnan rooli osana turvallisuustyönjakoa ja -toimintaa on epäselvä (→ vastuut, resurssit ym. selkeämmiksi)					
5	8	3	1	1	1
Maakunnallinen vapaaehtoistoiminnan organisaatio osaksi tulevia rakenteita. (→ koordinaatio; tiedon välitys jne.)					
4	8	4	3		1

VALTIONEUVOSTON
SELVITYS- JA TUTKIMUSTOIMINTA

tietokayttoon.fi

ISSN 2342-6799 (pdf)
ISBN 978-952-287-483-2 (pdf)

